

بیۆهنجی و شتی تر

ناوی کتیب: بیّدنه‌گی و شتی تر

نووسینی: رهوف بیگرد

بابه‌ت: وtar

هله‌چنی: سارا عهبدوللا

مۆنتازی کۆمپیوتەر: سهیران عهبدولەحمان فەرەج

تىراز: ۱۰۰۰ دانە

ژمارەت سپاردن: ۸۷۸ ی ۲۰۰۷

نرخ: ۲۵۰۰ دینار

چاپخانەی: دزگای چاپ و پەخشی سەرددەم

چاپی: يەكمم سالى ۲۰۰۷

كوردستان سلیمانی

www.sardamco.com

بیڻهنجو و شتی تر

رهوف یيگهرد

سلیمانی ٢٠٠٧

زنجیره‌ی کتیبی ده‌گای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م
کتیبی سه‌رده‌م ژماره (۴۰۷)

سه‌رده‌په‌رشتیاری گشتیی زنجیره
ئازاد بەرزنجی

پیرست

٩	خویندري نازير
١١	<u>تىرۆز/</u>
١٢	دىالۇڭ لە تاستى بالادا
١٦	ناگادارىه.. چىرۇكىنوسىتىك بە دواتەوەيە!
٢٦	گۈي بېگە پىاوه بچىكىلە كە
٢٩	(بىز دەنگى) و شتى تر
٣٦	نامەيەكى ناتاسايى بۆ كەسىنلىكى ناسايى
٤٢	با ئىيمەش جارىتىك سوارى فۇزكە بېين
٤٧	ئىددەب و سیاسەت ... تۆزەن پامۇك وەك غۇونە
٥٢	بۆ تاوان و سزام كرد بە كوردى؟
٥٦	سەردەمى دىكتاتۆرەكان
٦١	مېلان كۆنديرا
٦٥	ناو لىل نەكىشىن
٦٩	دوا ناماژەكانى دىكتاتۆر
٧٣	ئەزمۇون و داهىنەن

رەدۇرى يېڭىۋە

٧٧	دېوەكەى ترى خويىندنەوە
٨١	شەپخۇشدويسىتى
٨٦	راوه كتىب !
٩٤	مەسىح وەك خۆى
٩٩	پۈوناكىبىر
١٠٣	پىتگا سەختەكان
١٠٩	گۆيچەكەى بەردىن
١١٦	چىخۇزف... ١٠٠ سال لە نەمرىدا
١٢٥	سەھارتا
١٢٩	شەكۈمىمنىيىكى بى دەنگ
١٣٢	مېنیمالىزم
١٣٦	مەرقۇقى زىيادە
١٤٠	سلاۋ لە د. شاكىر ئەلناپولسى
١٤٣	مېئۇو
١٤٦	پېش ئەوهى هاوار بۆ بەرىمەرەكان بەرين
١٤٨	ترس لە نۇوسىن
٢٥٢	(فروغ فروخزاد) و گۇناھى شىعىر
١٦١	خۇزو روھىمبا
١٦٣	نامىيەكى كراوه بۆ كاڭ "نەبىز گۇران"
١٦٦	(فاتىيمە) ئەمۇي و .. باوكەكانى ئىپە.

بىرەمگان دەنیا ز

١٧١	<u>رۆمان /</u>
١٧٣	رۆمانی بارۆنی بان درەخت
١٧٨	(شاری مۆسیقاره سپیهکان)
١٨٤	پۆمانی.. وەك ئاو بۆ چوکلیت
١٩٠	پۆمانی... هموالی فراندن
١٩٦	پۆمانی بدفر
٢٠٠	پۆمانی ١٩٨٤
٢٠٣	پۆمانی... ناوم سوورە
٢٠٨	پۆمانی فرینیتک بەسەر ھینلاندی واقوادا
٢١٤	گولی شوران
٢٢١	<u>چراوگ /</u>
٢٢٣	جهلیل قمیسی .. مرۆڤیتک لە ناوریشم
٢٢٩	چالاک... چراوگیتکی تری ھونەر
٢٣٥	٧٥٥٦٢٣٧

Λ

پەرەگانی دەنیا زر

خوینەرى ئازىز

نووسىن لە دواجارىدا ھەولىيەكە بۆ ئاشتېبونەوە لە گەل خوددا، گەرانە بەدواتى ئەمۇ ھەلدىرىو وىلىڭانەدا كە چاوى ئاسابىي نايىان بىينىت و تا نووسەر تىيىان نەكەۋىت نازانىت ئەمە ج بەستىيەنەكى ھەرە نامۇ و دەوارە كە خۆى و سروشت و دىياردە نەيارەكان پىيکەوه دەگۈنجىنەت. كارىيەكى هيىنەد ئاسانىش نىيە كە ليى نەترسىت و تەنانەت بەرددەوام تەززۇمى ئازارت تىيانەگىپەت و چىزىيەكى ئاسوودەيىشت نەداتىـ گەلەنەك جار نووسىن راوهستانەنە لە پىيش ئەمۇ دەرگا داخراوانەدا كە لە سەرتەتاي دروست بۇونەوە چاوى مەرۆقىيان بە مۇلەق راگتسووە دەغۇراو كىيەكى سەختى پىيەدەكەن، كلىلى كىردنەهيان لە ناو توونا توونى ئەمەدان و ھەزاران گەيانەو گەراناندایە كە ھەزىرى مەرۆذ پەي پىـ نەبرەدون و ھەر بەلۇكى ماونەتمەو، جارى تىريش ئاگر بەرداانە لە درەختى ھەقىقەتىيەكى بەرەگ و رېشە بۆ خستنەوە پېشكۆزى گومان و پرسىياركىردن، ئىتەر رېزەكەي چەندە و ج پانتايىھەك لە زەينى خەللىكىدا داگىرددەكەت بۆ خودى نووسەر مەسەلەيەك نىيە، چونكە ئەمپىيىش وەخت نەئەمۇ بېيارەدى داوهە نەپېيۆبىستى بە پلانىتىكى لەو جۆرەيدە.

ئەم و تارانەي لە پىيش چاوتايە زادەي ھەلەمەرچى رەخساوى رۇزگارى خۆيانىن: تاسەى ژوانىتىك كە تەمكىش شەمال تەمەرى دىيارىكىردىنى ھەوارگەكەي بوه، گەرانەوە بۆ ژىرىسىبە رى كەپرۇكەي عەشقىيەكى دۆپاوا فرمىيىسەك بۆ مەرگى ھاۋپىسىكى خۆشەويىستم، خوینەنەوەي رۆمانىتىك، ھەسرەتى ئەمە خەون و خولىيانەي يان ھەر نەھاتۇونە تە دى يان لە ناودەراستا پەراش پەراش بۇون، وەستان لە سەردۇرپىيانىتىك كە

رەدۇرى بىلەرە

تەنیا گىزەلۇوكى ناھومىدى فىيادپسىيەتى. ھاوارىكىش بۇ ئەو دەوروبىرە دەم
ھەراشەى كە چىركەيدە بىيەندىنگۈبۈنى لە قومىك ژەھر پىچاڭتىرىنى.
وتارەكان ھەمۇ ئەو نۇرسىينانە نىن كە لە سالانى دواى راپېرىنەمە لە گۇشار و
رۇزىنامە جۇراوجۇرە كاندا بىلۇم كەردىنەتتەمۇدۇ. ئەمانەم ئاسان دەستكەوتتۇن و سەرى
گەرپان و سووسەكىدىنى ناو گۇشار و رۇزىنامەيان زۆر پىشەكەت نەكەردىم. زۆرىمىيان
ئەددىبىن، ئەمانەيىش قەددەرى خۆمە نكۈولى لە زەجمەت و ئازارى ناكەم و بەزۆر
عەشقى تىرىشى ناگۇرمەمە، نۇوسەر لەنیتو شەبەنگى نزا بىيەندىنگە كانى رۆخ و
فاتاتىزيا سەركىيەتكانى خەيال و مىلۇدىيەكانى ئاوازدا دەزى، كى بە ئەندازەدى ئەو
ھاۋىپى بەفر و نوالەمۇ رۇوبارى بەھەلپىمۇ دەريايى كېپە! كى دەتۋانىتىت و دەك ئەم خۆى
لە گۈنگى پەيش و پەيامى ئىيرادە و خۇنەويىتىتەلەپكىيەتتە بەقىرىفەدا دوا
ھەوالى سەركەمۇتن بۇ شۇرۇشكىرىدە كانى ھاۋىپى بىنېرىت؟ ئاخىر خەيال نەبىت نۇوسەر
تارمايىە كى لالە!

لای خەلکانى لە خۆمان بە ئاۋەزلىر لەم جۇزە بەرھەمانەم دىيۇدۇ. وەك چۆن شىعەر و
چىزىك و شانتۇ دواى بىلۇبۇنەمەيان لە چاپەمەنەيەكاندا پاشان بەسەرىيە كەمە دەكىيە
كتىپ، رەوايە وتارى ئەددەبى و رۇوناکىرى و رەخسە خىنۇرە چىركەساتىيەكانىش
وابى لېپكىرىت. بەمە مەرجە خەسلامتە تايىھەتىيەكانىان لەبرچاو گېرابىت و دەك
زمان و مانساو ئەندازەگىرىيەكىيان گىيانى تازەيىان پاراستىتىت. ئەمانەيىش وەك
داھىيەنەكانى تىر تۆمارى تەممەنەنەن لەبىرۇ ھەلۋىتىت و ژىانى نۇوسەر لە
قۇناغىيىكى دىاردا كە دەشىت بۇ رۇزىنەيىكى دى رۇوناکىيدەكىن.

-نۇوسەر-

٢٠٠٧ ئابى

تیفۆز

پەرەگانی دەنیا زر

دیالۆگ لە ئاستى بالادا

دنیای ئەمروز، دنیای ئالۆگزىركەدنى پۇوناکىرى و چالاکىيە فيكىرى و ئىنسانىيە كانى كۆمەلگاى رۆژھەلاتى و رۆژاوايىه كە لەئىر فشارى داواكارىيە ھەمەر پىويسىت و ھەنوكەيىيە كانى مەرۆشى ئەم سەردەمە شەكاندى دىوارى خۆپەرسىتى رۆژ شاوادا ھاتۆتەدى. ئەگىنا ھەر لە سەددە ھەۋەدە ھەندىيەك زاناي كۆمەلناسى رۆژشاوا، بەپىيى دارشتىنى ھەندىيەك پېنىسيپ و ناساندىنى رەگەزەكان مەرۆشى رۆژ ھەلاتىيان فېنداوهە دەرەوە كۆمەلگاى مەرۆفایەتىيەمەد و يېجگە لە كلتورييکى فۇلكلۇرى و وىينىيەكى دېرىينە مەردوو دانىان بە چ شارتانىيەتىيەندا نە ناوه. ئەم پۇانىنە دەورىيەكى كارىگەرى ھەبۈو لە دروستكەرنى بۆشايىيەكى گەورە لەنیيون پۇوناکىرىيى مىيلەتانا دەم و كاسىيەكى فەريشى خستە ناو شارتانىيەتە جۆربەجۆرە كانمۇدە، رۆژھەلاتناسە ئەورۇپايىيە كان دەورى كارىگەرىيان لە شىۋاندىنى رووى پاستەقىنەو رەسەنى كلتورو دابونەرىت و چەمكە درەشاوهەكانى كۆمەلگاى رۆژ ھەلاتىدا ھەبۈو، ئەمۇيش لەو گەشتە گومانلىيەنەندا كە بۆ رۆژھەلاتيان دەكردو لە ناساندىندا به كۆمەلگاى رۆژاوايى. لە حالىكدا كە زمانى دۆستانەو لە يەكترى گەيشتەن و پەيامى تىيەكەلبۇون و خەسلەت و ئەدگارە پېھاكانى مەرۆڤ و وەستان لە سەر راپىر دەرەوە كۆمەلگاكان رەوشىيەكى دەرئەنجام سەنگىن و دەولەمەندكەرنى كامتورى ئىستاۋ ئايىندا گشت مەرۆفایەتىيە، چونكە مەرۆشە كان لەھەر جىڭاو رەگەزىيەك بن پىكەتامى كۆمەلەنەك خەسلەتمى مەرۆفانەو ھەمل و مەرجى مىزۈوى و

رەدۇرى يېڭىرو

بۇنیادە ئابورى و كۆمەللايەتىيە تاييەتىيە كانن كە لە سەرروو ئىرادەو ويستى خۆيانسەو كارىگەريان هەيە، ئەمەيش ناكاتە شەوهى كۆمەلگايمەك بە رەھايى ھەموو خەسلەتىيەكى مەرۆندىسى و پىشىكمۇتنى زانسى و ھونھرى و شارستانى پى بىبەخسلىقى و كۆمەلگاكمى تر دەولەمەندى بوارى دواكمەوتىن و ھەزارىي فيكىرى و كۆتى خورافەو دىاردە مىسالىيەكان بىت، (ئەگەرچى بەشىكىش لەمانە راست بن، بەلام ناتوانىرىت بە رەھايى حۆكم لە سەر ئەو دوو جەمسەرە بەو شىۋىدە بىرىت) سەددەمى بىستەم - بەتايىھەتى نىسوھى دووھىمى - سەددەمى شەكەنلىنى ئەو چەمكە نادرۇستەبۇو، رۆزئاوايىھە كان دوای گەرپان و دۆزىنەوەو تىكەلاؤبۇون بەرچاويان پۇوناكتۇ تەمومىزە خەستەكەيان تىا كاالتىبۇوه، بەتايىھەتى دوای ئەمەدى شارستانىيەتى دىريىتى چىن و ھيندو ئىبرانى سەرسامى كىردىن و بروايان بەھە هېننا كە كلتوورى ئەم گەلانە بەشىكە لمۇ مىراتىيە مەرۆفایەتىيە لە قۇناغە مىزۈوبىيە كاندا درەوشانەدە لە شارستانىيەت و پىشىكمۇتنى ئەمپۇي ئەواندا ھەمبۇوه. بۇيە بەناچارى دەرگايان لە سەر كلتۈورى رۆزھەلات كردەدەوە ھەمولى دىالۆگىيان لە گەلدا، گەتكۈگۈي نىيوان ئەم دوو كۆمەلگايمەن سەيمىنارى گەورەي پىر لە ئالۇگىزى فيكىرى و ھونھرى لېكەمەتەوە. (يۇنسكۆ) يىش دەوري سەرەكى بىنى لە سازدان و پىك گەيانلىنى پۇوناکبىرۇ بىرمەندانى رۆزھەلات و رۆزأوادا كە لە زۆرەي ئەم بەيەك گەيىشتىناندا باس لە كارىگەرى بىيرى رۆزىدا لە سەر رۆزھەلات و پىيچەوانەكەى دەكرا، ئەو رېنگايمە كامە بۇ كە دىالۆگىنەكى واقىعى لە نىيوان ئەم دوو شارستانىيەتەدا فەراھەم بىت و بىكريتە پىرۆزە كارەكانى ئائىندا. ھەر بۇ ئەم مەبەستە گورى زۆرتر درايە بىزۇنەوە دەرىگىپانى بەرھەمى زانسى و فيكىرى - لە ھەر دوو لارە - ھەرودە گەلەك لە ولاتانى رۆز ھەلات و رۆزىدا بىنكەو رېكخراوو

پەرەگان دەنیا زر

دەزگای پووناکبىرى تايىمەت بەو مەبەستىميان تىيادامەزرا، دىياره ئەم پرۆسەيە پەيوەندى دىنامىكى بە چارەنۇس و ئايىندە كۆمىەلگەي مەرۆقەوە ھەيە لەھەرجىڭا و پېڭىكىيەكدا بن كە شارستانىمەتىيەكى گەورەتلى لى دەكەويتىمەو، دەشىيت سەنورى زاراوهى رۆز ھەلاتى و رۆزماويى بېمەزىنېت و بېتىھە شىيەك لەو بەجيھانىبۇونەمى بۆتە خەمون و ئەندىشە ھەممۇمان.

ئىستا من لمەردەم پرسىيارىيەك دام: ئاخۆ كورد لەنیيۇ ئەم سىستەمە فيكىيەدا خۆى چۈن و لە كويىدا دەيىنېت؟ چى ھەبۇوە چى كردوھ؟ ئەم دەتوانىيت بە ئەندازەي قەبارە خاكىي و سادەيىھە كە خۆى بەشدارى ئەم دىالىلۆگە بىكەت؟ ئەگەر نيازىيەتى لەو رەوتە دانەبرېت چ پرۆژەيەكى بۆ ئايىندە دوورو نزىك ھەيە؟ ئەمانە پرسىيارى ئايىندەن لەئىستادا !! بەلام ھەمېشە وەلام لە پرسىيار سەخت و دىۋارترە.

١٩٩٩/٨/٢٦

رہنمائی

ئاگادارىه.. چىرقۇنۇسىڭ يە دواتەمۇدىه!

نووسین له سهر جو ره شه دبیبه کان له بفرهه مهینانیان گرانته. کاتیک هه ستم به مه
کرد که له گوقاری ثایندهوه بو ژماره یه کی تایبیه رووی له سهر نووسینی چیرۆکم
لینرا. زورجار روویداوه بیچ پیشنه کیه خۆم له گیزه نی نووسینی چیرۆکیک بدەم و
تا رادیه کیش خۆم به سدرکه وتوو بازانم، چونکه خودی پرۆسە نووسین هه لگرى
تزوی ماناو بەدوادا کیشکردنی رووداوه پەردپیستان و تیکرایش گوچاندنی توخمه
پیشکەپینەرە کانیهتى، ئەگەرچى ئەزمۇونکردنی ئەمە گرانە و لەبۇنى بېرۆکمە کى
پیش وخت و نەخشە بۆ کیشراو كە زۆربەي چیرۆکنۇسازى دنيا پەميرەوی لىدەكەن
ئەستەمەرە، بەلام قازانچى ئەو ئامادە گىھە ۋەحىيە تىايىھە كە شەكاندى ترسى
نووسەرو بە پیشە کەردنىي كارە كەپەتى.

که ویستم به لیئن که به جی بیشم هستم به له شگرانی قله مه که م کرد،
له شگرانی مه که تمنیا نو سه ر له گینگله ناهه موارة کانی ده گات و تالییه خوشہ کانی
ده چیزیت، له دنیا ثاسایه که می بمره دنیایه کی تر داید بپیت که بینجگه له
سهر اسیمه می و پیلی و هندیک جار نائومیدیه کی کوشنده له ئاینده کی نادیار
چیتر به دیار ناکه میت. کهچی لمپرا ثاسویه ک، پر به پری پرشنگ و روونا کی دهر گا
له سه ر چاوی بینیت ده کاته و هو روانگه لمه ش و روحه تاریکه کانت بو دیسته
چراخان. ئه مه ئه کاته کیه که ماندویه کی ریگای دوره هننسه حمسانمه ده دهات
و تاویک بو پشوودانی کاروانی شه که میت و رو وانده و هی مفراقه کانی لاری ده گریت.

پەرەگان دەنیا زر

ئەمیان پۆرسەی ئەفراندەمو لەرزو تاکانى بەلەزىن. بۆ ئەمى تىريان گەرامەوە سەر ئەمۇ راپىھى كە پىش ئەمە شاعير لەسەر شىعرو چىرۆك نۇوس لەسەر چىرۆك بىنۇسىت، دەبىت كەسانى دى، بەتاپىھەتى ئەوانە سەرەو دەرەي ۋەخنىو لېكۈلىنىمەوە دەكەن لە سەريان وەدەنگىبىن، چونكە لە كارى داهىيانى ئەدەبىدا ئەمەندە خەيال كارايدە ئەمەندە لۇزىك دەستەسەستانە، ئەمەندە لەنیيۇ دەنیا يەكى نائاسايىدات و بە زمانىتىكى دور لە زمانى باو دەپەيقىت ئەمەندە نەك خوت بە دەورىھەرو ياساو نەرىتەكانيمەوە نابەستىتىمەوە، بەلكۇ دەبىت تىكىشيان بشكىنەت، بە تىسۇرە كەدنى ئەم چەمكە كارىكە لە دەرەوە خودى نۇوسەرە كەدوھ دەروست دەبىت. بىنچەگە لەمە هەمۇ نۇوسەرەنەك بۆ بەرھەمەيىنانى كارى داهىيان شىۋازى تايىھەتى خۆي ھەمە كەسایيەتى ئەدەبىيەتى و ئەمەندەنگىمە لە ھاپپولەكانى جىا دەكاتمۇ. لەم حالىدا من كە بەھويت لەسەر چىرۆك بىنۇسىم ئەمەندە لە شىۋازى نۇوسىنى خۆم دەدۋىم ئەمەندە باسى شىۋازى تر ناكەم، ئەممەيش بە بۇشابى ھىشتەمەوە ھەندىك كەلىنى ترە لە پىكەتەتى جۆرە ئەدەبىيە كەدا، بۆ نۇونە، من چ وەك نۇوسەرە چ وەك خىېنەر رەنگە ئەمەندە كاراكتەرى ناو چىرۆك بەخۇيىمەوە بىھەستىت و لەو رپانگىمە و تەماشاي تەمواوى پىكەتەت كە بىكەم ئەمەندە توخىنەتى دى لە پاش دەستخۇشى كەدەنە كەمەمە نەبىت، كەچى يەكىكى دى چ نۇوسەرە چ خىېنەر ئەمەندە ئارەزۇوى لە كىشەو تەكニك و رووداوى ناو چىرۆك بە ئەندازە كە لاي نۇوسەرە كەسایيەتىيە كان ناوهەستىت، لە كاتىكىدا رەنگە ھەرددو توخمە كە لاي نۇوسەرە كىيەتىيە لە ئەدەبىيەتى لە ئەدەبىيەتى - بایەخيان نەبىت. ھەمە چىرۆك لە چاواي فەزايدە كەمە تەماشا دەكتات كە دوورە لەم رەگەزە - وەك ئەوان دەلىن - تەقلید يانە. بەلايى منهە ئەم توخمانە ژيان بە چىرۆك دەبەخشن و پىكەمە ئەم ئەدەبە لە بوارە

رەدۇرى يېڭىرو

ئىنسانىيە كەيدا تو نى دىر پادەگىن. كەچى (ھنرى جىمىزى) نۇو سەھرى گەورەدى ئەمرىكى كە لە بارەدى چىرۆكە كانىيەوە ئەمەسى بە گۆيدا دەدەن، باسى بىـ گىانى ھەندىتىك چىرۆكى دەكەت و دەلىت: "ئەمە ژيان نىيە، ئەمە چىرۆكە" واتا ئەمو بەرھەمھىيىتى كارىتكە لە دەرەوەي پەيام، يان ئەمە پەيامەنى كە خۆزى مەبەستىيەتى و ھىچ ناخاتە سەھر ژيان بەم مانايىيە ئىيىتە ئىيمە مەبەستىمانە. يان ئەمە ئەدەب بە پەيامى كۆپىن نازانىت، بەلكو چالاكىيە كە لە خۆيەوە بۆ خۆزى و لە بايەتى ھونەر بۆ ھونەرە. ئەمە يىش بۆ خۆزى تىيگە يىشتىنەكەوە مەرج نىيە كە من و تۆ بۇ رامان پىّسى نەبىت ئىيدى كارىگەرمىرى لە سەھر توانا بەھەرە بىرى كە سانىتىك دانەنابىت، بەتاپىتەتى لاي فورمالىستە كان، بۆيە زۆر نزىكە لە باسکەرنى ھەر ژانزىكى ئەدەبىدا دوو نۇو سەھرى بوارىتىك بۆچۈونى جىاوازىيان لە سەھر ئەمە جۆرە ئەدەبە هەبىت كە پىشەيانە، ھەر لە نۇو سىينىتىكى كورتى لەم بايەتەي مندا ئەگەر بكمۇمە ناو نۇونە ھىنانەوە رەنگە ئەو نەندە بپىارى سەيرى تىيىكەمۇت خەلکانىتىك يان گالتەيان لىـ بىت يان - لە چاكتىن حالەتدا - بوهستن و گومان رېتى بپىاردانىيان لىيگىت. من ھەمۇ جۆرە چىرۆكىك دەخويىنمۇوە گەلەتكە جارىش لەوانەم و درگەپاواه كە چىزىيان داومەتى و تا ماوەيەك لە ناو دۆخ و فەزاياندا ژياوم، كەچى ناوى گەورە ھەمە يىز زۆر حەمز بە چىرۆكى ناكەم و دنياكەي بە وشك دەزانم. بۆ نۇونە (خورخە لويس بۆرخىس) لە نۇو سەرانەيە كە وتارىيىتى و ھەندىتىك شىعەر لىيدانە فيكرى و فەلسەفى و چاپىيەكە و تەنە كائىم خوش دەۋىت، كەچى بەو رادەيە چىرۆكى رامناكىشى و ھەست دەكەم كەسايەتىيە كانى بە ئەتەكىتىن و نۇونەيە كى شەفاف و زىندۇوى رەوتى گەشەسەندن و كارىگەرمى دانان نىن، زۆر جار دەبنە كەسانى زانستى و وتارىيىتى

پەرەگان دەنیا زر

پووت. شیوازی چىرۆکنووسین لای بۆرخیس شیوازی نووسینی و تاری ئەدەبییە، ئەگەرچى ھەلۆتىستى بۆرخیس زیاتر پەسەندىرىنى چىرۆکى كورتە وەك لە رۆمان. لای من وايە ئىمە ناتوانىن دەستنیشانى چىرۆکى باش بکەين بە كاراكتەرى مىردوودە، مەبەستم لە مىردووبى خالى بونە لە رەھەندى فيكى و بزۆكى و خۆ بە نۇونايەتى كىردى كە مايمە لەسەر وەستان و تىپامان. بۆيە دەبىت سەرى خوشەويىستى و پىزنانىنما بۆئەو كەسايمەتىانە دانەوەتىن كە لەناو كۆلانى بارىكى رىستەو دېباوى كورت كورتى دېرەو پەناو پەسىرىي سىحرى و شەدا تريفەي مانگ بە خۇدا دەدەن و فرمىسەك بە رووبارى تۈرەي خەمە كەنیان دەپىزەن. جارىك دەبنە نەھىيى ناو بىبابنى ھەتمەرو تاۋىكىش فريشتنە باللىپىيەكانى كەنارى دەريان. تاۋىك خۇيان لە زەردەي خۇراوا وەرددەن و رووى نەگەرانەوەيان بەرەو چىياو چوغىردو لېرەوارە، تا لەگەل ھەناسە نەرمە كانى خۆرى دوا رۇزانى پايزىدا وەك بالى پەپولە ھەلدەورەن و پاشان دەبن بە ئەفسانە. جارىكىش ئەو كچۈلە بارىكەلمۇ سېرىنگە راستەقىنەيىيە كە زىيانى شەھىيەكى رېڭىز دۇرەي سىبىريا كەدویەتىيە بۇوكەلەيەكى بەفرىنى ناو گالىسەكەيەك و رېكەوت لە چاخانىيەكى سەر رېڭىز لە پال زۆپاپىيەكى دارىندا تا بەرەبەميانى جەڙنى لە دايىك بۇون لەگەل پىاۋىكى سەرەلگەرتووى بىللاندا گفتۇگۆي سىحرارى دەكەن، بۆ سېھىنېش كە پرچى سېپى رېڭىتا چاۋ ھەتمەر كات درېژەو زۆر جار لەناو قەدا بىچ دەخوات و لۇول دەبىت و گۆرانى ترسى مەرگ بېچاۋ دەلىت، وەك ئەو شەھە هىچ رووى نەدابىت، بە مالئاوايىەكى ھىپۇرۇ دەست و چاۋىكى پېر لە ماناوه ئەو پىياوه پېر لە حەسرەت و مەراقە جىددەھىلى و پۇ لەپىيەكى هات و نەھات دەكتەمە. ئىدى لمبەرەدەم ئەم كەسانەدا، لە بەرەدەم دلى بەفرىن و دەستى پېر لە نزاياندا يان ھەناسەمان بەگىردى و فرمىسەكمان

رەدۇرى بىلەرە

دەتەقىت، يان پىيىسىكى شادىيە كمان بىرۇ دەكەۋىت و دېپنگىيەمەوە. لە هەردووكىياندا ئەوان ھەز زىنندۇرى ناو وىزدانى ئىّمەو گەرپىدەي ناو دنيايدە كى لەمۇدى ھەيانە چاكتىن.

زىيان پىيەكەوتە سەميرە كانى ناو چىرۇكە، ئەمۇ رېيىكەوتانە خەملەكى بىرۇاي پىي ناكات، يان ئەمەندەيلى دەتسىيەت كە بۆ بىرۇاپىتىرىنى چەندان پاساورو ئەفسانە دروست دەكات. كەسەكان لەوانەن كە بە بەرددەمتا ھاتۇون و چۈون، بە نائۇمىيىدى سەرىيان ناوهتەمەوە كەسىيەك گۈزارشتى لىئەنە كەردوون. ئىستا -لەناو ئەم چىرۇكەدا - لەبەرددەم ئاوىئىنەيە كى شكاودا كە تەمواو لە خۆيان دەچىت، دەيانەۋىت ئەندامە شىۋاوه كانى دەموجاوابىان بەيەكىدى بلکىننەوە، كە خۆيان دەيىننەوە ئەفسانە پىرۇز كراوه كە دەشكىيەن ئەمۇسا بەكول بۆ خۆيان دەگرىن. يان ئەمەندە نىڭمەن دەبن كە ناتوانى لە دوورپىانى پىيەكەننەن و گەياندا چى ھەلبىزىن. ئەرى ئەمە منم بەم ھەممۇ سەركىيەشى و مەكۈلىدەنە شەرى ئەستىرەوە لە پىاۋىتكى گەرگەن زىاتەر ھىچى تەنیم! ئاي... ئەمە چ ئاوىئىنەيە كى مەلعۇونە منى تا ئاستى بالاى پىيلاۋىتكى تەپى بە بەردىكەمەوە ھەلسېپىراوى بەرددەم خۆرىكى لەناكاواى زىستانە بەزىز راڭتۇووە فەرمانى خوداي سەرنىوی كەردنى پىي سپاردووم! منىش... ئاي... ئەمە منم، منى بىي دەنگ و داماوى كونجىيەكى تەرىيەك كە چاواي بەزىش نەيدەداندەم. ئىستا دەرگای ھەممۇ دلە جوانە كانم بۆ لەسەرپىشته ناوم بەنیبۇ چاواي ھەر مىزۇ كىتىپخانەيەك و سەر زمانە كانىشىمۇدەيە. ئىستا من ئەمەننە ئازادەم بەسەر ئاسمانى ھەر كىشىۋەرەكەمەوە ھەلەدەفەم و دەخويىنم، ئەمۇسا لە چىاكانى (كلىماڭجاڭدا) بە كۆلەوارىي دارشەقىيەك لەبن بالىدابۇو، لە پال تاشگەمە تەلانى نىاگارا يىشدا كۆنە سەرۋەك خىلىيەكى كۆپىرى بەجى ھېيلەر بۇوم، دەستىيەكم بە ياساى خىلەمەوە دەستە كەمى ترم بە كۆلەۋەرەكەمەوە

پەرەگان دەنگی تر

لەزۆ هەناسەی ئەم گورگانەم لە خۆم دەتمەراند کە دواى كەمیيکى تر دەم بە پارويان. ئاي لەم ئاوىئىنە يەزدانىيەمى داستانە بەمەفاكانى رۆح و چىۋۆكە ئەفسانەيەكانى خوداي دەرياو خۆشەويىسى و ئاڭر دەگىرىتىمەوا، پىرەكان گەنج دەكتەوەو زمانى ژنه لالەكان دەپىشىنىت، چاوانىكە زۇو دەكىرىتىمەو زۇويىش دادەخربىت، بەلام چاوى ناو قەددەغەتىرىن ژۇورى بەندىجانەم توەرىكىتىن ئەشكەوت و گۈرۈغەرىبىتىن لاوى گومناواه، هەناسەي كىچە قەميرەكانى سەر بەرمال و پىساوه بەتەمەنەكانى كونجى مەيانىيە. رەنگى ئەم ژنه خۆر ئەنگازانىيىشە كە بەدەم گىريان و نزاوه زۆرگەكان دەيانپىچىتىمەو لە بىبابانىكىيان دەپسىيون كە دەنگى خۆيان نەناسنەمە. چاوى پشت پەرەدەكانى فىيل و نەھىيىنى و ترسى توناوا توونە كانى زىيان. ئەم كەسانە زۆرجار مەرۆقگەلىكىن بە زمانى خەيال دەپسېيشن، كەچى گىيانىكى ئەم سەردەمەن، بىر لە شارى خەون دەكەنەمەو تو دەخەنە سەر كەلکەلەمى نەخشە كىشانى.

لاي من يەكىن لە پىشەوا ھەمرە داهىنەرەكانى كورتەچىرۆك كە بەردەوام كەسايەتىيەكانى زىندۇوی ناو يادەوريان، (ئەنتوان چىخۇف) اى روسىيە، چىخۇف راپەرى بەرچەستە كەدنى ئەم كەسايەتىيانىيە كە بە گىيانىكى ئىنسانىانەو گوزارشت لە خۆيان، لە ئاكاريان، لە دەررۇن و مەبەستىيان دەكەن، چاوى چىخۇف چاوى دۆزىنەوەدى ۋائىرۇسە بەدىنە كراوهەكانى ناو جەستىدى كۆمەلە لە رېسى تاکە كانىيە، دۆزىنەوەدى ئەم نەخۆشىيە كۆمەلایەتى و ئاكارى و كەلتۈرييە كە چاوى ئاسايى نايابىنېيت و بىرى ئاسايى پەى بە بۇنىيان نابات. چىخۇف بەتەنیا پېزىشىكى راپەستەقىينە هەناو نىيە كە بەردەوام و بى بەرلانبىر نەخۆشەكانى بەسەر بەكتەوەو خۆى بەدواى نەخۆشى ھەزارو نەداردا بگەپىت، بەلكو پېزىشىكى بى رەچەتەمى

رەدۇرى بىلەرە

دەروونى ھەم خىزان و توپىۋال و چىن و تاكە كەسىكە. ئەگەر شىكىرنەوە يەكى سايىكۈلۈزى لەسەر تاكى سەددەي نۆزدەي سۆقىت بىكەيت، كەسايەتى ناو چىبۈزى چىخۇف دەلەمەندىرىن پېشكى بەرەدە كەھۋىت. ئەم مامۆستا نەخۆشانە لە دوورتىرين گوندو ناوجەسى ساردى ولاٽتا بەدەم كۆكەمى بەردەوام و خوتىنەلەينانەوە، بىرسىيەتى و كەم مۇوچەبى و رېز لى نەگىران توپىشە بەرەدى فەرەنگ و زانىيارىيەكانى ناو دەستىيەتى بۇ مندالانى باوک جووتىارو چەموسادە. ئەم ژنانە بەخۇنواندىنىكى دەستكەرددە دەيانەوەت سىيمى نۇيىتىن و ھۆشىيارتىرين كەسى سەردەم لە خۆبىگەن، كەچى لە خوتىنەوە ناوجەسى چىخۇندا بىتجە لە گوندىشىنىكى كەم سەواد چىز نىن. ئەم لە رېڭىلى كەسايەتىيەكانىيە دەيەوەت بىلت لە سايەى سىيىتىمەكى پېرو كەنەفتا تەنبا نەخۆشى و نەزانىن بەرەم دىت، تەنائەت زۆر لەوانە خۆ بە روونا كېپىرو نۇوسەرە ھونەرمەند دەزانىن لە مەيدانى كاركىردىدا نەك بىتكارەن، بەلکو (مرۆڤى زىادە) يىش.

چىخۇف پەروردەي ناو ھىچ گروپ و ھىزىيەكى سىياسى نەبووە وەك لە نامەنى نېوان خۆى و گۈزگەيدا بەرچاود دەكەھۋىت حەزىشى لە سىياسەت نەكىرددوو، تەنائەت ھەندىيەكجار بە پۇوچەگەرايش دراوهتە قەلەم، بەلام لىپىنى دركى ھوشىارانە خۆيەوە كۆمەلگەكەمى لە باشتىن ئاقاراي فيكىردا خويىندۇتەوە و رەھەندە دەروونىيەكانى بەرچەستە كرددوو، بۆيە كەسايەتىيەكانى زىيىدون و ھەروايش دەمەننەوە. وەك (تۆلستۇ)ش دەلىت: "چىخۇف تەنبا مولكى گەلى سۆقىت نىيە، بەلکو مولكى ھەمو مەرۇۋاتىتىيە"

ماامەلە كەدنى چىخۇف لە كەل كەسايەتىيەكانىدا تەنبا ماامەلەيە كى ئايىلۇزىيانە وشىك و رووت نىيە تا پالەوانىتى دوگما بخاتەوە، بەلکو ئەم ھەردوو توخى بىر -

پەرەگان دەنیا زر

ھەست لە ئەفراندىياندا بەكار دەبات، بۆيە چىزىكە كانى كې و دوور لە هەراو زەنان، ماتن بەلام لە ناودەدا - ئەگەر ھەستى پىيىكىمەت- دەكولىئىن، كەسەكانى ئاسايى دىئىنە بەرچاو، كەچى لييان لييۇن لە بەھاين جوان و ھەستىكردن بە دياردەكان و ھەميشه دلىيان لەگەمل دلىي زياندا لىدەدات.

كە توخمى بىرو ھەست تىكىمەل بەيە كىدى بوسون، ئىدى لە لايە كەمە دەبىتە سەرچاوهىيە كى مەعرىفي لەسەر ئاستى گشت دياردەو نەھىنېيە پەي پى نەبراوهەكان و دۆزىنەوەي ئەمەدە رەنگە زانستىش تا ئەمە كاتە نكولى ليىكىدېت، لاكەمى تريش جوانكىرىنى زيان بەو پەيپەندى و بەنەمايانە زۆر جار لە زيانى ئاسايىدا ھەستىيان پىنناكەيت و لە رېنگە ئەددەبەوە چىز لە جوانىيە كە دەبىتىت.

دۆزىنەوە كانى چۈزۈك لە ھەلگىر ساندىنە رووداوى سەيرى دوور لە ماناد دەلەتى قوولىدا نىيە، بۆ نمۇونە تۆخوت بە كەسىكىي كامەل دەزانىت و دەشىت قەناعەتت بە خەلکى تريش كەدېت، وايش دەزانىت يە كىكى لە كۆنلەكانە بارىگارانى زيانيان لەسەرەو تەنبا لەپىتى تۆو كەسەكانى ترەو - كە تۆ وەك خۆت لييىان دەپۋانىت- رەوتى مانفۇه بەپى دەچىت.

رەنگە بۆ خۆت لە دۆختىكى شەفسانەيىشدا بىرى و بەرەواي بىانىت كەس لىت تىك نەدات و بەردەوامىش بەدوای ئەمە وىنەيەوە بىت، بەلام كە دەبىتە پالەمانىيەك راستەقىنەي ناو چۈزۈك كىيڭ ئەمە دەگەيت كە وىناكەت ھەلەمە، ھەلەمەك تاراھى نەفرەت لەخۆكىرىن. دەشىت چۈزۈك نووسە كە تۆزى بەچاون نەدېت، ھىچ پىيىست ناكات، چونكە لە مەياندا تەنبا چاولەستى بىنین بەجى ناهىنېت و دەشىت نووسەرېيىكى كويىرى وەك بۆرخىس بىت، كەچى لە چاولە ساخىك چاكتىت بخۇيىتەوە، تۆ كاتىيەك بەئاگا دىيەت لە چوارچىيە وىناكەنە كەتدا مەرقۇيىكى تر

رہنمائی

ههیه، مردّقشیکه له وینه راسته قینه که هی خوی ههلا تووه چووتهه وینه که دروزنمهه، فهزاو تارا استهه کی وای بو خوی ره خساندووه چاوه کان بخلهه تینیت، تهنيا چاوی چیره کنووس نهیت که ناخلهه تینیت و بهردوه امیش بهدواتهه هیه. تو کاتیک بهثاگادیت له برددم خلهه لکینکی تاپزه ددا دهه مامکه کانت فریه دراون و تمهاو رووت و قوتیت، جهودره که هت به سهر له پی خلهه لکیهه و گورانی شهرمهه زارت بز دلیت. تئتر دلنيا دهیت که ناتوانیت خوت بشاریتهه، دیکزره که هت لاچووه تو له شوینی راسته قینه خوتای، بزیه کردهیت و رنهه ههست به گناهیش بکمیت. دهشیت بز دواجر داوای پاکبونهه و بکمیت، که گهیشتیه ئهه قوئاغه ئمهه له بیر مه که بز کیکت همر بهدوادهه، چونکه توی مردّق چاوه دروانی شتی زور سههیت لی دهکریت، وهلی بهردوهام وینه پیششوه خوتت له بردچاوه، ودک درزی خوین له جهسته دههینیت. تو دههیوت بهزور وینه که تسریتهه و شوینهواری نههیلت، چونکه چهند بکمیت جاريکی تر به روحتهه نالکیت، رنهه تیستا مندالیه که هت بیهويت له ثامیزی خوتت بگریت و له گمل ئهودا در دزنگه، بدلام ودک دهلین که تو جاريک ژیانی خوتت له شوینیتکدا دوزاند ئیدی هه موو جینگا کانی تر ده بنه همریزی سوتاوه زهیه کی شوری بی که لک که زور بهزه حمهت دیشوه سهه خوی - ئه گمر بیت- ئه مهیش جوانترین یاسای سروشته ئه گمر ئازاسایی رهوتی خوی تیک نه دات. وتم بهزه حمهت، مهه بستم ئازار کیشان و خستنه گهپری وزه ئینسانیه کانته - ئه گمر تیاتدا مایت- ئه مهیش به روحاندنی دیواری نیوان خوتت و ئهوانهی ویستوته فریوان بدهیت، بمو په یوندیه ئازانهی سهه چاوه شلوییکه یان پرکرد و توهه و ئیدی چوپریک ئاویان لینایت - ئه مه زور زه حمهت- دهیت ئه مو رابردوهه و پیران بکمیت و لیپی نامؤیت، له برمئوهی ناشیت تاسمر له نیوان دوو بهرداشدا به دهه پهراش بوبونهه

پەرەگان دەنیا زر

ئازارى شەوانت بەھىيە دەم رۆز. تۆ تازە پرووت كراوەتەوە بىرپاى چاودكانت دۆراندۇوە. لەبەردەمى ئاوىيىنەيە كدا بىز دەكەيتەوە دەشىت هەندىيەكجار بېشىيەتەوە. دەبىت ئاگات لەوە بىت - هەرچەندە پىويسىت بە وتنى من ناكات- ئەگەر بەرگەي ئازارى نەگرىت ناگەيتە سنورى پاكبۇنەوە، ھەروەها كەسىش وا مەدەرە قەلەم كە جوانىيان لېزەوت كردىت و ئەوان خۇوشىان دابىتى، ئەمە ئاراستەمى لېيىدۇكەتمۇ تۆيىش مەرۆقىيىكى لاوازىبۇيىت و خاودنى ويستى خۆت نەبوبىت. بەھەر حال، تۆ تا ماويت پالموانى ناو چىرۈك و حىكايەتتىت، ھەميشه سەرى يەكىكت بەسەردا شۇرۇپتەمەوە رەفتارەكانت دەبئىيەت و ھەلىان دەسەنگىيەت، ناکاوجىرىكە بى وينە، تەنانەت ئەگەر لە ژۇورىيەكدا بەتەننیايش بىت ئەم كەسى دووهەمە. ھەركىز لە بىرى نەكەيت، لەبەرئەمە تۆيىش ئەم فەرمۇش بکەيت ئەمە ھەر تۆى لە بىرەو دەستبەردارت نابىت، ئەمە - ئەگەر تا ئىستا نەناسىيۇوە- چىرۈك نۇوسىيىكى ھاۋپىتە كە تۆ باشى ناناسىت، رەنگە تائىستا نەتبىنېبىت و بەچاڭى لە زمانەكەي تىنەكەيت، بەلام ئەمە لە بىستان بۆ گوپت و لە روانىن بۆ چاوت لە تۆ نزىكىتە، بىيە واچاڭە سەرى گۈزىيەملى بۆ دانەوىنەت و لە قىسى دەرنەچىت، كە دەرچووپەت جارىيەكى دى دەگەپەتەوە بەرچاوى خەلکى و ناو ئاوىيىه شكاودەكەي خۆت.

ئەمەلولى ۲۰۰۳

۹۱

گوئی بگره سیاوه پچکوله که

هموو بی گوناه له دایك دهین، بی گوناه دهینه ناشنای زیان، زیان به همه مهوو
جواني و بها کانيه و به هیواو ناثومیديه کانيشیوه. ئىمە (خۆمان) نمدهمان
پەزىشىه سەرگوناھ و نەبىرى لىدە كەينەوه. ئىتە لە گوناھى لە ئاوكىدنى
كەوبار يېكىدە بىسگە تا رۇخاندىنى هيلاڭىنى كۆرتۈك، لە ترسانىدىنى چۆلە كەيە كەوهە تا
سوتانىنى مالىيک. كەچى ورده ورده لمۇ بى گوناھى وە دەكىرىنىه ناشنای شەم، شەم
دەبىتىه دوورپىانى فيلىٰ رەوشتمان و كەمىنى سەرگى ناودختى زەردە خەمنە كانى
درۆمان، شەر دلمان دەكتە لازكەي رق و بىلسەسى خىپەسەندى، هەر لە سەرخۇ شەر
جيڭگاي نان و ئاومان دەگىرىتىوه. خۇونە كاغان بە خوين و تارىكى، بەلىڭىدەنە كانى
و رەشكىرىنى جوانى يەلەيمەلە دېبن.

شموکاته شهر پیغمبر ده کاته ناو دهروون و رهفتار مانهوه که دایک و باوکمان بۆ یه کەم
جار (شەيتان) مان پىيەدنا سين، شەيتا نىكى رووت و قۇوتى بى ماناو پېيکەر،
شەيتانىك نەله خالى رەشى سەر روبوسرى تابلوئىه کى سپى دەچىت و نە لە
رەشمبا يەك کە خاك و خۇل لە چاوت گەرىنېت، نە زىندا نىيە کى كۆت لە نەستۆيمو
نەتكەمېكى كورتەنبە، كەچى دەچىتە خەموو ھەممۇ پەيامبرو پياوچا كىكەمەو لە
خشتەيان دەبات، لاي دايكت ئەوه گۈنگە تۆ شەرەنگىزىك بناسىت و پەميرەو
لىيەن كەيت، بەلام چۈن؟ نايىانىت، چونكە بۆت نىيە بېرسىت شەيتانىك لە خودا
پا خىي بېت و پەيامبران لە خشتەبىرىت من لە روويا چىم بى دەكەيت! شەيتانىك

بەرگىيى دەنلىز

بەرگىيى لە پاييمو كىرىيىاي خۆى بىكەت و كېنۇوش بۆ يەكىكى لە خۆى بچووكتى نەبات بۆ دەبىيت ئەمەندە دىزىيەت! بۆيە لاى تۆ ئەمۇ هىيەر گەموردىيە شەر بە نادىيارى دەمەننەتەوە، چونكە چەندان پرسىيارت لە گەرودا دەخنىكىيەت. دايىكت و مامۆستاي وانەكانىيىشەت لە جۆر پرسىيارە جارپەن و بەسەرتدا دەكىيىشەن. بۆيە هەر لەم سەھەتايەوە زەينىت دەبىيەت پىادەپىيەك كە بى گومان و پرسىياركەدن ھەمووشتىيەكى بەسەردا تىپەر دەبىيەت، ھەمووشتىيەكى لە ناڭر وشكىر و لە قوربى جرييەتر. بەدەرىن شەپەرىش ئەمەيە كە گىيانى دىزىيەتىيە بى بە خۈزانىنى تۆلىت جوان دەركىيەت، ئەمەيە دايىكت سەرى مندالىيەكى دراوسيستان پىدەشكىيەت و باوكت ئافەرىيەت لىيەدەكەت، ئەمە كاتمە مامۆستاكەت باسى خواردە خۆشەكانى بەھەشتى بۆ دەكەت و تۆ بەبرىيەتى سەردەننەتەوە، يان لە نىيەشەمەيىكى ئەنگوستەمچاودا لە دەرگا كەتان دەدرى، پىشەرگەمەيك شەللالى خۆنەمە لەپەر مالە كەتاندا كەتووە، ھېشتى توانى خۆ بەكىشىكەنەمە، بەلام باوكت دەرگاى لى ناكاشەمۇو وات لىيەدەكەت بەدوژمنى ولاتەكەتى بىزانتىت! تۆ گەمورە دەبى و گەرای شەر لە دەمارو خۆيىتى دەتروكىيەن، گەشىدەكەن و گەمورە دەبن، تا وردەوردە تۆيىش دەبىيە گىيانىكى بەدو وانەي شەرئەنگىزى دەللىتەوە، جوين بەكەسانى لە خۆت پاكتى دەدىت و دەتمەۋىت تروسکە جوانەكانى چاوابىان بىذىت. زەرۇەكانى ناو دەمت زاۋىزى دەر دەكەن و سوئىندى ناھەقت بى دەخۇن، فيل دەكەيت و ژەھرى بىن دانەكانى پېتى دەبىيەت، پاساو بۆ ئەم ناپاكىيانە دەھىننەتەوە كە حەز بەكەدنىان دەكەيت، بۆ جىڭگايدەك دەگەمرىيەت پەنای ئەم كارانەت بىت. دەبىيەت پىاوى دەسەلات و نۆكەرى سىياسەت، لە چاڭتىزى حالىدا دەبىيە دوو كەمس، يەكەميان دىيى دەرەوتە كە بە دەمامەك دايىدەپۆشىت و يارىيەكانى پى دەشارىتەوە، دوھەميان ناوهەدى

رەدۇرى يېڭىو

پاستەقىنەتە، دەشىت ھەندىكچار زەنگىكى ئاگاداركىدىمە سەرسەت پى بىدات، بەلام قىخە ئارەزۈوە كانى جەستەو كرمە رەشە كانى دەروونت دەنگى زەنگە كە كې دەكەن، پاشان ئەو ئارەزۈوانە دەبىنە گەورەتلىن بەھاي ۋىيانىت، ئارەزۈوي زمانىت بۆ ماستاوا كىرىن و خۆھەلدا، ئارەزۈوي گۆيىت بۆ بىيىتنى ناھەقىيە كان، دەستت بۆ سوالى حەرام و لەسەرسىنگ دانان و وەستان لەبەرەم خوتىنپىزۇ نامەردە كاندا. ئىتىر ھەنگاۋ دەنیيەت و زىياتر رادىيەت، تا دەبىتە پىياوه نابووتە كەي (رایش) و قالۇنچە (كاڭقا) ئەگەر لەبەرەمتا ستايىشى سوتانى كىتىب بىكەن و ئاھەنگى مەرگى جوانەمەرگە كان بىگىپن تۆ ھەر سەركزو لارەملىت. دەشى ئەگەر نووسەر بىت چىرۇكى خيانەت و دوو فاقى خەلکى تر بنووسيت، ئەگەر شاعير بىت پەيشە كانت بىكەيتە چراوگى سەرگۈرى شەھيدان، ئەگەر ۋىياننامەنۇس و بىبلوگرافچى بىت ھەتوانى گىرىي بچووكى خۆت لە گورەبى خەلکا بىزۇزىتەمەو بە خۆيىشت نەزانىت، ئەگەر سيا سىش بىت سەد پەل بىگىتە ئەنمە بىر شەوارە ئايىلۇزىياو دوگماى قەناعەت و بىرى نەگىرسى مىكىيافىلى كەوتۇن. ھەموو ئەمانە بۆ راستكەرنەوەي ئەو چەھوتىيە-يە كە لەم و تەمەدا بەرچەستە دەبىت: (مەزۇق تا دەملىت لە ھەولى كوشتنى ئەفو درىندەيدايە كە لەناو خۆيدا دەزى) بەلام ئەممە بەمەرچەيە كە تۆ ھەستت بەو چەھوتىيە- كەدەبىت، كى چۈزانىت؟ تۆ خۆت دەناسىت؟ ئەگەر سروشت ئەم زانىنە تىيا رىسكانىدەت -ھىۋادارم وايىت- ئىتىر پىويسىت بە خويىنىھەوەي ئەم نووسىنەيش نايىت، منىش بىزىيە ئەممە بۆ نووسىت و ناوم نەھىنایت تا ھىچ گىرىيە كى تۆم لا نەمىنەت كە بۆ كەسانى ترى باس بىكەم.

ئابى (١٩٩٩)

* ناونىشانى كىتىبىكى (ويليام رايىش)

پەرەگانی دەنگی تر

(بى دەنگى) و شتى تر

كە خۆم تەنیا دەخەم و دەنوسىم، ئىدى خەيال ئۆقرەھى گەرەن و خروشانىم لىيەمەلەگىرىت و بە جەستىمىش لە جىيگاي خۇمدا مت دەيم، شەوه ئەموکاتەيە كە دەمە مەرۆقىيىكى جىياواز لە كەسە راستەقىينەكەم، ئەمەكەسى شنا سى ناو خەلک و ژيانى ئاسايىمە لە گەلە دەوروبىرمدا. دەم بە يەكىك لەوانەي پېيىان دەلىيەن باللۇانە ئەفسۇناؤيىيەكانى ناو حىكايەت و ئەكتەرى ئەفسانەيى نىبۇ داستانە خەيالە تەممەن درېشەكانى مەرۆقايەتى، لەو ساتەمەختانەدا تىپەمى دەم زىياد دەكەت و سىيماى دەمچاوم دەگۈزۈت، ھەنىيەكجار ھەناسەم تەنگ و تالى قۇرم بە دەستەمە دېت، پەانىنە ئاسايىيەكەي جارانى چاوم لە دوودلى و مۆلھق بۇونىدا لەچاوى كۆتۈرىكى ترساواو مامامىيىكى پىنکراوى بەرددەم راواچى دەچىت. ھەستى بىيىستەن دەيىتە ئامىرىيىكى موڭنانىسى و پەزارەي قۇستىنەوە و راکىشانى ھەر زەنگەيەكى دوورو جرييەدەكى ناوخەختە. نىگام لە سەمەر لەپەر سپىيە كە تەرەيدە دوور زۆر دوور، لە دەرەو لىئەوارىيىكدا، لە توناو تونىكى دوورە دەستا، كە بىتجىگە لە سىحرى گول و گىاو تەلىسىمى ئاوشى تىرا ھەلەنە كەھتووە، خەرىكى كۆكىنەوە مەوارىيەكانى ناو دەريايى سروشت و ورده شۇوشە شەكاوهە كانى كەنارە، لە داۋىتى گوندىكىدا جۇلانەي ورده شەپۇلى كانىيەك را دەزەنلىت و دەست بە سەمەر كاڭۇلى زەردەيدەكدا دېنېت، وېلى دواي پىاوه سەرسەخت و دلرەقە كانى چىايە كە ئاھەنگ بۆ پىشوازىبى تۆلە دەگىرەن، يان لەو ماچانە كۆدەكەتەوە كە ھېشتتا بۆنى گىلاس و

رەدۇرى يېڭىرو

گولبەيیوونیان لیدیت. شەرابى ئمو نیگاو گەرانانە رۆحەم پەپەكەن لە نورى خودايى و گۈزانىيە حەسرەتىيەكانى عەشق، لە شىتىيى پىنكەمەيشتن و ھەوارى خالى. لەو گەران و سووسەيدا، لەو ھەستان و كەوتىندا، گىانم بە تاقگەمى گېر دەسۋىتەت و كەسىتكىنە دايىركىنەت، ماندو دەم و دەگىرم، گىيانى وشك و بى دەنگ، سەرم لەنیوان ھەردوو دەستمدا گوزەرگايىھەكى بى رېچكەمە، چۆن دەرپەيت ھەر تەلان و ھەلدىزە، رېگايىھەكە تەزى بە ئەنگاوتىن و ساتە، لېوان لېسو لە عەشقى دۆزىنەھەو پەي پىبردن، ھەندىيەكجارىش شوئىن پىنى ھەنگاوى سادەيى مندالى و فيزى گەنجىمە، مندالىيەك لە ھەتىوخانە دەچىت و گەنجىيەك وەك گۈزە بى شوئىنوارە كەمى باوكم. من لەو ساتانەدا، لەو حالەتى دابپان و گومبۇنەدا حەزناكەم خۆشەويىستەرىن كەسم لە دەرگاى ژۇورە نۇوستوھەمم بەدات و لەو بى دەنگىيەم رابچەلە كىنەت. سروويمەك، يان گەلائىھەكى سەرگەمردان بە شووشەمە پەنچەرە كەمدا بىكىشىت و تەلەفۇنە كە لىپىدات، چونكە ئەو كاتانە من لە سەرەوبەندى كەسانىيەكى نادىارادام، ئەوانەي لە خەلتى تەنەنچىن، تىكەلەن لە گەزىنگى بەيان و شەفەقى خۆراوا، لە پىلانەكانى ياكىو خۆشەويىستى فەرھاد، لە ناپەسەندى عۆتىھىل و لېسۇردەبى دەيدەمۇونە، لە رەوانى چىخۇف و ئالۆزى جۆيس. لە گەمل كەسانىيەكى نادىارادام تارمايى و نىوه كەمى تەريان تەرىفەم و شەبەنگىن، جارىك فەريشتەم تاوىك شەيتانىيەكى پە لە مندالى يان گۈورە كە شەرەنگىزىن، ھەيانە سۆزانىيەكى پە لە نورى بەرائەتەمە ھەيانە خواپەرسىتىيەكى درۆزن. ئەزانى ئەمە كەسانە زمانىان لە زماتان ناچىت و رەنگىيان لە ئىيە ناكات، ھەميشەمەش لە گومانى وەستان و ھەلھاتىندا، منىش وەك سىبەرە كەيان بە دوايانەوەم و جارى وايش ھەيە پىشىيان دەدەمەمە، راپيان دەنیم و دەيانگرم، ئەوان ياخى و سەرەرۆن، بىلەم لە وەرشە كەمى مندا رەفتاريان

پەرەگانی دەنگی تۆز

بیاز دەکریت تا دەبنە هزو رو زمانیان زاخاو دەدریت تا دەبنە شیعر، و درشەکمی من کارگەمی بەرهەمهینانی بى دەنگییە، ئاھ... ئەم بى دەنگییە هەرە دلوقانەکەمی رۆحەم، ئەم ئەم ئەفەریدە بى بونەمی لە هەممۇ عەترەکان پەر ھەللاھەم بە بەرامەتتىت، ئەم رەنگەمی لە چ رەنگىکى دى ناچىت، تۈيت تارىكىمە کانى تەنیانى دەکەیتە گیانىيکى چراخان و ھەناسە کانى گۆشەگىرى دەدەيتە دەست زريانى ئەفراندىن و جوانى، تۆ مەلاسیپەت لە ھیۆرى و نارغۇچىك لە بروسكەم تىشك. ئەم كەسانەم من لە گەلەياندا لە سەرەگىزەمی ژوان و تۈران و شەپەر ماج دام، ھەيانە كورپى رەسمەنى چيايم، گۆيەندى ناو زريان و شەيداى تۈولە رېڭاكانى سەرچلى و بەرگرىيە، ھەيانە كچە شازادەيەكى ناو دەريايە، شەوانە لمبەر تەريفەدا بە بەرچاوى ئەستىزەكانەم خۆي پەروت دەكتامۇم، بەدم شەمالەمە دەبىتە كەردو بىلەدەيتىمە، جارىتىك سورەمى چاوى پىيەدەشتەو تاۋىتكى رەنگى گولى چىا دەدزى و بۆ سەرلى كەنارى ئاودىيە دەكەت. ئەم كەسە سەيرانە تەنیما لە بى دەنگىدا دەدرەوشىنەمەو پىيەدەگەن، يان دەبنە ئەم سەرەدانە لە وتنىاندا ھەست بە نەمرىبى خۆمان دەكەين، يان ئەم ئاواه لىخنانەم دەستىيان پىتناشىپىن.

من لەنیتو ئەم رۆمانسىيەتى پەيىش و رەنگانەدا ھەلە نىم گەر بلېم: ھاوارى و خۆشەويىستە كامىم، ئەم ئەوانەم وادەزانى من تەنیما عاشقى جۆرە بادىمەك و شىۋە گۆرانىيەك و رەنگىكى شەرابى پەروت، وا تىيەگەن من لەوكاتى بىرازىكى دەنگەن و زاخاودانەدا ھەممۇ ئەوانەم خۆش دەويىت كە لەو وەرشەيدا پىنەگەن و باز دەگرن، مان دەگرن و سەركىشى دەكەن، لە شەيتانىيکىانەمە بىگەرە تا بودايەك، لە قولەپەشىكەمە تا زەردو زوالىك، لە چەنەبازىيەكەمە تا لالىك. ئەوانە زادەمىنىيکى ھەرە ماندۇون كە نەمتوانىيە ھەممۇ تووانى خۆمیان پى نەبەخشم، نەمتوانىيە

رەدۇرى يېڭىرو

تەنیابى خۆمیان پى ئاودان نەكەمەوە لە بەھایان نەنوشىم، سەرنەكم بە مالى نەھىئى و راژە دوورەكانى نىيۇ قەللاو شەپولە شىيىتەكانىيادا، لەگەلىاندا بىرسى نەم و نەترسم، بى خۇ نەم و لە مەركىزىك نەکەمەوە. من لەوكاتانەدا بە تەنیا لەگەل ئەواندا دەزىم، بۆيە ھەممۇ دەنگ و زىيىك كەوتەنەوەيەكتانم لا نامۆيە. ھەر جوولە و سرکەمەكتان بىرم شلوى دەكات و ھىلە ھەرە بارىك و ناسكەكانى زەينم دەپسىيەت، لەو خەلۇوتى تەنیابىيەدا نە لە قىسەتان دەگەم و نە وەلامى راستتان دەدەممەوە، ھەتانە بە خۆى بىزانىت يان نا دىت و خەيالىم لىل دەكات، پالماۋانەكانى دەتۈرىتىت، پلهى گەرمىم تا سەر سووتانى ئىيىسكم بەرز دەكتەم، بۆيە لەو ساتانەدا ناچارم ھاوار بىكم و بقىيەتىم، دەرتان بىكم يان خۆم ھەلبىم. پەرە نۇوسراؤەكانى بەردەمم بىرىتىم و تەنانەت شۇوشەي پەنجەرەكەيش بشكىيەن. رەنگە ھەنديكىجار لە ناوهراستاندا دانىشتىم و قىسىش بىكم، بەلام بىروا بىمن ھەر لەو كاتمدا خەمون دەبىن، راپەدىتىم و لە جىڭگايىكى تر، بەنیۆتەلان و شارى جوان و گوندى وېراندا ھەنگاوى پې لە گومان دەتىم، گومان لە جوانى و لە وېرانە، لە خۆم و لە ئىيە، لە زمانى ھەرزە دلى خاموشستان. دەرزم و دەپسىم و زۆرچار ناگەمە ھىچ، دۆستايىتى لەگەل عاشقە پۇوتەم لاوى ناٹومىيدا دەبەستىم، دەبەمە ھاۋىپىتى كچى قەيرەو ناشىرىنتىن كورى دنيا، ھەستى ھاۋىيەش من و ئەوان بەيە كەمە گىرى دەدا، كەچى لەناو دانىشتن و ئاپۇرە ئىيەدا تەنیام، ھەست بە نامۆيەكى قۇول دەكەم، عاشقى ئاگرى ناو ئەمۇ كتىيانەم كە بەرەوام پاشاواھەكانى بىرى دويىنىم دەسوتىن، لە گوماندا رام دەگىن و بەيىچەوانمى ئىيەوە لەگەلما دەپەيشن، لە باتى پىكەنин دەمگەرىن و شەپە قىزەونتىن قەناعەت و ناچىزەتىن دەسەلەلتىم پى دەكەن. وەك ئىيە نىن، دەرى دەستەمۆبۈون و راھاتن، خەونى ولاتىكىم پى دەبىن

پەرەگان دەنگىز

کە لیوان لیوھ لە خەیال و خۆشەویستى، دوورە لە فرمیسکى قوریانى و بزەي
جەلاد، ولاٽىكە من دروستى دەكەم و ئیوھ بەدەستان بىت دەپەخىنن.
خۆشەویستان، تەكتاتان لى دەكەم كە هاتنە سەردانى مالەكەم بە منال و
ھاوسەرەكەم مەلین چۈن دەتوان لەگەل مۇۋەقىكى وادا بىئىن كەلە وەرزەكاندا پايىزى
زۆر خۆش دەويىت، لە دارستانىشدا ئەمو دار لاولواه تەننیاھى پەرچى بە سەر شانى
كەندىكەم داداوه، تەننیا لەگەل بى دەنگىشدا لە چەرىپەدايە. تکايە ئەوانم بە
دنیا و ئارەزوھ تايىمەتىيەكانى خۆتان لى مەتۆرەتىن. من ناتوانم باوکييکى ئاسابىي وەك
ئىيەم، نە پەنجەم شارەزاي دارتاشى و بىزماڭ داكوتىنە نە ھەزرم لە دامەزراىدىنى
كارەبادا كاردەكت. سەرم لە بۆرى شىكاو دەرناجىت و باسكم لە ملى سەتىزىندا بى
گىيان دەيىت، كەچى لە نائومىدىدا چاوم فرمیسکى ورە دەبارىنېت و دەنگم
گۈرانى سەركەوتىن دەلىت، ئەمۇدە بە ھەمۇ كەس ناكىت.

ئىيەش ھاۋىرە و كەسە كانى ھەميشەبىي مالۇمۇم، ئەمۇندەم بە چاودا مەددەن كە
نەخۆم لە كارتان دەگەيەنم و نە لە تامىيەتىنەتىكى خاكيانەيىش دېيىززىم، نە
دەزانم ناوبازارتان بۆ تالان بکەم و نە دىيارىيەكى بەدلى خۆتان بۆ بىرەم. ئىت ئەمە
منم، منى ئىستا، بەھەمۇ ئەمەن و راپردووھو كە كۆلىكى گران بۇون و تا
ئىيەم بەكىش كەدوون، تاشەبەرىدىك سەرم خستوھو ھىنناومەتموھ خوارى و زانىمە
كۆتاپىيەكى بى مانايىشە، بەلام وەك فروغى شاعير دەلىت ژيانم بەھەمۇ
ناشىرىنېيەكىيە خۆش دەويىت، چونكە خۆشەویستى تىايەو، ژيانىش بى
خۆشەویستى وشەيەكى بى مانايە. خۆ ئەگەر تەمەن وەك سەعات مىلى
گىرپانوھى ھەبوايە بەپەلە پىچىكى خىرام پى دەداو بۆ خۆم لەسەر سى شت مىقاتم
دەكرد: بى دەنگى، تەننیاپى، ژيان لەگەل تارماپى و كەسە نادىارەكاندا. ئەمە

رەدۇرى يېڭىۋو

خەونى بە پاشابۇنى من و لە ئامىزگىتنى جوانىيەكانى دنیا يە. ئاواتى كەسىكە بىيىجىكە لە ژورىيىك و سروشىتىك و دارستانىيىك، لە كتىب و قىللم و پەرە كاغەز ھىچ خەمىيىكى ئەم گەردۇنەي بۆ نەماوەتەمە. ئەمە خەونى ملىيىنېتىكى بىيىقاسەو گىرفان و ئىمپراتورىتىكى بىيىلاات و نەخشىمە.

لەنیوان دىيەكانى ئەم بانگمازاو دانپىانانەدا بەوانەيش دەلىم كە ھىشتتا تامى ئەم جىزە زيانەيان نەچەشتۈوه، ئەگەر بە تەمان لە ئايىندەدا ساردىيى لەشيان لە بە ھاوسەرييىكىدىنەنلۇ نۇرسەرييىكدا گەرم بىكەنەوە، ھەر لە ئىيىستاوه دەستى نائومىيىدى لەزىئى سەرياندا دابىنن. ئەگەر خىيالىيان لاي مالىيىكى رازاوه دنیا يە پەر لە گەشت و پىاسەسى سەر ئوقىانووس و تاشڭە ناودارەكانى دنیا يە، ئەوا پشت بەم جىزە ھاوسەرە نەبدەستەن، چونكە شاعىرو ھونەرمەند پىش ئىيە مارەي خۆيان لە شۆختىزىن چىرۇك و بەلەزىزلىرىن رۇمان و دلۇقاتلىرىن تابلو و ئاواز بېرىۋە. شەوانە ھەر ئەم كاتىسى لە پالىناندان ئاھەنگى دەيان خيانەتى جوان و سەدان زۇانى حەرام سازىدە كەن. گەرىيەدى شەھو رۆزى ناو كۆلان و شەقامى جىهانن. لەبەرددەم ھەر جوانىيەكە كەنۇوش دەبىن و كۆلە تابۆكان ناكەنەوە. شەھو دەستانىي ئىيە بە پاكىزە مولىكى خۆتەنەن دەزانى دەستى گەردنى دەيان لۇوتىكە پەر لە غەررۇ درەختى رۇوت و فېيشتەنەن ئىيۇ خىيالى خۆيانن. ئەوان بە رۇوتى چاوى خەللىكى لە خۆيان توورە دەكەن، لە كەنار رۇوبارەكاندا شل دەبن و خۆيان دەبەخىشىنە ئارەزوە نەفرەتلىيىكراوه كانى شەپېل. ھەر لە پالىندا، لەسەر دەستى گۈلئەستىرە پەپولەمۇ گەنە باو خورەي باراندا خۆيان لە حەرامتىرىن پىياوو سۆزائىتىن زن مارە دەكەن.

خۆ ئەگەر گۈيى نەبىستەنناتان بە كۆپلەيەك شىعەر و كورتىلە چىرۇكىيەك خەلەتاوه، دەبىيەت بېپيار بەدەن بىن بەوان. بېپيار نەگەرانمۇھى شىر بۆ ناو مەممەك و تىرى دەرچوو

پەرەگان دەنگی زر

بۆ لای کموان، ئەگینا چراي پىئىكمووه هەلکەرەتەن زوو دەکورزىتىمەو خوشى ڕوانىنى بەودىيو پەنجەرەتان پىئابېرىت، چونكە تۆى مەرۆڤى ئاسايى شەيداى دەنگ و ژاۋەژاۋىت و مالى نۇرسەرىش تەننیا بى دەنگى لى میوانە، تەننیا خەيالىك سەر بە ژۇورەكانىدا دەكەت كە بە كزەبايەكى نىرم قىرى خاۋى دەئالۇزىت و رېگاى كارانەوهى گەيىكانى بىز دەبن. (مارسىيل بىرۋەست) كە دەينىسى كون و كەلمەبىرو بۆشايى ژىير دەرگاو درزى پەنجەرەكانى دەئاخنى تا گۈرى لە جىريوهى چۆلەكەو دەنگى با نەبىت، بۆيە تا ئىستايش دەستى داهىنانى (گەران بە دواي زەمانى لە دەست چوو) داي لە قۇرى پەلکەزىپىنه درىزىتە.

تاكايە بۇوكى بى دەنگى لە مالى نۇرسەر مەتۆرىنن نەك تارا سېيەكەي بەرى بىيىتە بەرگى پرسە، داوابى بازارى لى مەكەن با رېگاى چوون و ھاتنەوهى ئەفراندىنى لى ون نەبىت، لە گەرفانە خالىيەكەي دردۇنگ مەبن، چونكە ھەمېشە چەند پىسپۇپىك دراوى قەناعەتى تىا چاپ دەكەن و قەناعەتىش لە دولا رو يۈزۈ بەنرخترە. تاكايە ھاوارىيەكەم، ھاوسىرەكەم، كە ھاتىتە لام، بە بى دەنگى وەرە ژۇورى و بەئەسپايى لەدواي خۆتمووه دەرگا كە بىيە بەدە، چونكە ئەم كەسە نادىارانەي بۇونتە ھاودەمم كە شانيان لە تىيەك بىكەويىت لە جىڭگاى خۇياندا دەتۆينىسوھو منىش دەستى باوکەرپۇي ناواهەي خۆم تا لاي ئەستىرەيدىك هەلەدەپم، ئەگەر بۇشتان دەكىرىت لەگەل بى دەنگىدا لە ژۇورىيەكدا تا سالىنک دەرگام لى دابخەن. من بى گومانم كە كچە رۆمانىيىكى چاوشوشمىي و كاڭزىلى سېيمان دەبىت و ئەمۇسا پىئىكمووه ناوى لىيەننەن (بى دەنگى).

رەدۇرى بىلەر و

نامەمیه کى نا ئاسايى بۆ كەسيتىكى ئاسايى

پۆزىيىك هەردىت من و تۆ يەكدى بىيىنەوە. دەشىت لە شارىتكى ئاپورە پېر لە پارك و مۆزە و رېستورانتا بىت، يان لە گوندىكى تەرىكى بىنارى چىايدا كە خودى (رېككوت) يىش لە بەرانبەرماندا چاوى سەرسام بۇون ھەلبگۈزىت، رەنگە لە شەۋىيەكى ھىنىد بەلىزىمەو زىياناوايىت كە كەس پېپىشى ئەمۇنە كات سەر لە ژۇورەوە بىيىتىتە دەرى تا دەرگاى حەوشە كەيان دابخات. يان لەپىچى كۆلانىتىكدا كە بەذىيەمۇ ئاواز لەيەكدى بەدەينەوە و واپزانىن ئەمە دوا مالىئاوابى لە شارو دوانىگاى خۆمانە. كى چۈزانىت!!

من هەمېشە بەھو خەونانە دەئىم كە بۆنى خەيالى مندالىان لىدىت. خۆم بە گەشتىيارى ئەو دورگە چەپەك و چۈلانە دەزانم كە شىتىك لە خۆوە ناوابيان لىدىت، منىش چۆنم بويىت، بەتمىيا، يان لەگەل ئەمە كەسە دەگەنەدا كە ھەلىان دەپىزىم، بەناوابياندا پىاسەدەكەم. بۆ تاقەشمۇيىك مانەوە، ھەر ئەفسوسناویە كەيان ھەلەپىزىم، لەگەل كچە خەونىتىكدا كە بۆ يەكەمین جارە لەمۇ دەپىزىم و پېرم دەكتات لە ئارەزوویەكى پىرۆز تا بەرەبەيان بىيىجگە لە ھەلگىر و داگىپى و شەرەنگالەمە كەن هيچى تر ناكەين، دەپەيىن و خەونە كاغان دەخىينە سەر لەپى يەكدى، لەگەل گۈنگى بەيانىشدا ھەرىيە كەمان دەكەمەنەوە سەر رېنگا و يەلە كە خۆى (رەنگە لەبەر ئەم جۆرە خەيالانىتىت كە تائىستا خەونىتىك نەھاتۇتە دى، ئەگەرچى بۆ من تامى ماچە خەيالىيە كان لە واقعە كان خۆشتىن). لەوانەمە من و تۆ لە يەكىك لەو

پەرەنگی دەستی فر

دەورگانەدا يەكتىرىنىنەوە، يان لمەردەرگاى شارىكدا كە بۆنى مەرگ و خويىنى لىٰ بىت و شەركەرەكان بەردەوام زەنگى دۆزەخىمان بۆ لىيېدەن، بىڭومانىم توّلمۇ شۇنىنانىشدا، هەر بەلۇوت بەرزىيەكەي جارانتىوه پىئەم دەلىيەت: "ها... كورە مەست و وېيل گەرددەكەي ناواچىا، بەم مۆمەكزىدى دەستتىوه دەتەۋىيت ج دنیايەكى تارىك پۇوناك بکەيتىموه؟ لە ناو كامە ئاگىدا ئاچ مىيەدەك بەزۇزىتىموه تا گازى لىېڭىرىت؟ دلدارى لەگەل كام ئەستىرەي ناو تەمتۇماندا بکەيت؟ لەم دنيا سامناكەدا چۈن دەتوانىت قومىيەك شەرآبى دلىيابى ھەلدىت! چۈن دەتوانىت لەگەل ترىفەيەكدا ئاوىزان بىت كە بەسنجى پۇوتىوه خۇت و لوتكەكانت داگىرددەكەت!" من دەزانىم توّ ئەوسايىش ناھىيەت لەپەرەنگى كە گەرمى ھەستە حەرامەكانت ھەلددەمەوە و وشەكانى بىخەمە ناو گەيىنەمەوە، ناھىيەت لىيۇم بەو شىرىنېيەت تەرىپكەم كە تىك تىك تارەزوپيان لىٰ دەتكىت. دەزانىت بۆ؟ چونكە توّ ھەرھەز بەوهىيە خەونت پىتوه بېينم، يان ئەممەندە لە ناسكى خۇت بىڭومانىت و دەزانىت بېجگە لە خەون ھەرشتىكى دى دەشكىنېت. بەلام راستىيە كە شەوهىيە كە توّ بەرۋەھىك دەۋىت بۆنى لەشى بزۇزىتى گرتۇد. لەشىك تاقە خۇنى ئۇوبۇ بېتت بە كۆزىلە، لە زېردىستى گۈورەيەكدا، هەر گۈورەيەك بىت، پەلپۇرى سىست و بى دەستەلاتانى خۇرى راپكىشىت، تەنبا بۆ ئەمەد بەرھەمەيىك لېپكەۋىتىوه كە دەگەنەيەكانت دەكەت بەزىزى بارى ئاسابى خۇت و باوى خەلکەمە. بەلى، توّ وىستت كىتىيەك بىت بەلاپەرەي سېيەوە بېزىتە ئاستانەي يەكەم خويىنەرت، ئاخىر ئەمە ج ئارەزوپوھى كى ساديانەيە ئازىز! نەيىنى كىتىبى جوان لە خويىنەمەزىزىيەتى، وەك دەلىيەن ناوازەترين كىتىبى دنيا ئەمەد كە بەرگى پىوەنەماوه و لەپەرەكانى يەكەم و كۆتاپىشىان دراوه. من يەكىن بىorum لە خويىنەرە شەيدايانەت كە بۆ دواجار

رەدۇرى يېڭىرو

نەمتوانى دىپېيكت لى بخويىنمەوە، نەك لمەبرۇر ماناي ئالىز و پەيىشى گران و بىبابانى بى نوخىتمەت، بەلكو لمەبرئەمەوە كە خۆم تواناي خويىندىنەوە كاغەمىزى سېيم نىيە. من عاشقى ئەو كەتىپانەم چرايەك لە دلى تارىكىدا ھەلدىكەن، دېپەكەنە دەبىنە ئەزمۇونى دۆزىنەمەوە زائىن، گۆرانىي ئەو دەنگانەمېش كە لە نىتو بەستەلەكى رېبىئەنداندا گەرمىاپ رەزبەرت پى دەبە خىشنى و خويىتتى بە جۆش دىين.

دەلىن خۆشىي عەشق لە نەدر كاندىيامىتى، زۆربەي تەمەنەنى من بەم حىكمەتە گەوجانەمە خەلماتاوه و تائىيەستايش فانتازىي شەوانى تەننەيىمە. لەراستىدا ئەم كەسانە گەرەيان بىردىتىمە كە بەيەكەم پرسىيار ئاگىريان لە شەرمى بەرانبەرە كەيان بەرداوه و بەئاسانى چۈونەتە ئامىزى يەكتەرە، رەنگە رۆزىكە لە رۆزان تۆ پرسىيارىتكى وات لە من كەرىدىت، يان راپېيكت دركەنلىكىت، بەلام من لەمە گىلتىرىۋەم سەرە ئەمە حىكمەتە كە مەراثانەيەم بۆ دركەيەكى تۆ دابنەوەين، يان بەھەمەمۇ ئەزمۇونە دۆراوه كاغۇوه تەننە خۆشەويىستى لە نەيتى چاودابىيەن نەك لە بەيەك گەيىشتىنى ليودا، لە ئاماژىيەكدا كە خۆمى پى تەفرەبدەم، نەك لە دركەيەكدا كەسەر و دەستتىمى تىاون بىت و ئەنۇمى تىاباشكىت. لەگەنلەن هەموۋەمانىيىشدا من زۆر بىرۇام بەرىتىكەوتە و ج گومانم لەوەنەيە ئەمەدە (ھەركەسىك و ھەرشتىك بىت) كە نەي ھىشتىت من و تۆ بەيەك بگەين، رۆزىكە دىيەت خۆي پىكىسان دەگەيەنەتەوە. پەنجەي بىرۇكى تۆ شەرمنى من لەيەك تەرەلدىپېيكت و بەگەرمىيەك رامان دىيەنەت كە شەرم لە ئارەقى نىيۇچاوانغان نەكەين. نازامم چىرۇكى ئەو عاشقانەت بىستوھ كە دواي چەند سال لىك دابرەن پىكەمەتىكى نائاسايى پىكى گەياندونەتەمە و بە حەسرەتىمە ھەوالى شەكتى خۆيان بۆيەك كېرەۋەتەمە؟ ئەمە چىرۇكى دووكەس نىيە بەتەنەيا كەسەرە خۆيان بەرەو تاراواگەمە

پیرهندی و سئی فر

توبونا توونه کانی ئەم گەردوونە ھەلگرتىيەت، بەلکو و سەفەرى گشت ئەم عاشقانىيە كە رەگى تەننیايسان لە بۇونى خىپاندا داکوتىيە و ناتوانى وەك كەسانى تر بىشىن، بخۇن و بخۇنۇمۇ، تەننیابىي ئىستايى من لە يېتىسىدا نىيە، بەلکو لە تو و كەسانىيىكدا يە كە بۇون بەخۆم، خۆم، لەناو گەردىلىمۇ تو خەمە ھەرە وردىلە كانى جەستەمدا بۇوە بەرپۇناكى بۇ رۆحىيىكى تەمرىك، بەلام ئازاد. ئەمە رۆحى پاشايىكە لە گەدابە كدا، بان رۆحى، ھەلۋە كە لە كۆترىتكىدا.

رەدۇرى بىلەرە

تەنیا بەمۆيىنا تابلو كەيت دەكىشى، يان لەمە بچۈرۈكتە دەبىتىمە كە بىرى لېپكەيتىمە و
يان سەرددە كىيىشىتە ناو ھەورى ئەندىشە كانت و دەبىتە لۇوتىكەيەك كە ھەمىشە
چاوى دلخوازانەمى خۆتى تى بېرىت. گەران قەلەمىيەك دەداتى بۇ نۇرسىنى
مانىفېيىستى نائۇمېدىيە كانت، بۇ رۇوبەر و بۇونسەوە مەسخەرەيەك كە تىايادا
ھەلسوكەوت دەكەيت و لەماناى تىيىنەكەيت، يان ھەرخۆلى ئەسلا بىيىمانا يە.

دەللىن دەفرى شاكاولە دەفرى بىريندار بەختىهە دەرتە، كەسىيەكى مەردوشى لە
كەسىيەكى ھەمىشە خەواللۇ چاڭتە، من ئىيىستا تامەززى ئەم زامانەم كە تاسەر
ئىيىسەك تامى خۆشەويىستىيە كى نائۇمېدانەم پىددەچىزىن، تەواو وەك ئەم شۇرۇشكىيەنە
بە ئومىيدە دەللىن دەفرى سەركەوتىن بۇ شەھىيدىبوونى خۆيانلى دەدەن. دەزانم ۋانى
زامە كامە لەتىرى كامە پەنجمو لە كامە ھەناسە تۆلەمەدىت. لەوانەيە لە رەنگى ئەم
گۈلە سۈورەيە بىت كە دەيدەيت لە پەلكە كانت و خۇيىنى دەمارە پەچراوە كانى
تەممەن خۆمەم پىددەھىيەنەتە ياد. يان لە پلەمەي گوارە كانتەمە كە تەنیا بۇ مەراق
رۆحى خۆمەم پىپەدەزىنەت، بەلام لەبىرەت نەچىت كە رېكەوت وەك چۆن بەيە كى
ئاشناكىدىن و جىايى كەرىنەوه، ھەر ئاوايش جارىكى تر بىرانېرىيە كەمان رادەگەرىت،
چۆن: سەر لە ئىيوارەيەك، لە خۆرنىشىندا، لە كۈلە ئەمنىگەبەرە پشت مالتانەمە
كە -كۆچەمى عاشقانىي پىددەللىن و من ھېشىتا نەمدىيە، دىم و سالاوىكت
لىيەكەم، باوهشىك دىيارىي بى ھۇودەسىم پىيە كە لەم سالانە دۈرۈ تۆدا كۆم
كەردوونەتەمە و ھەمەو رۆزە كانى ھەفتەت بۇ دەكەت بە سروودى مندالى،
سروودى: "خوايە وەتن ئاواكەيت" و "كە دەللىن ئەم رۆ دەشت و كىو شىنە"،
دىيارىيە كەم بە ئاستەم دادنیم نە كاشەرمى ئىلتزاڭە ئەمبارەپۆكەي ئىيىستەت
بىيانگەرىت. تاقەدار ھەنارى حەوشە كەتان لىيەگەم بەشايەت كە ھېشىتا نەمدىيە، بۇ

بىرەنگى دەنچى زىز

ئەوەي لەمە زىياتر زولىم و سىتمە كارىيە كانت نەكەيتە هەناسەي ھەمر چوار و درزى سالىم، سىبېرەكەيشت ھان دەدەم ھەوالى گشت مانگەشەوه كانى خۆتم بەوردى پى بىگەيمىت. ئىتىر ئەمە دوا راپى عاشقانەي منھو ئاشكرايان دەكەم، ھەموو يان بەدەنگى بەرزىدەلىم. لەوانەيە دواي ئەم رېكەمۇتە ئەفسوسوناوابە وەك گۈنگىك بەدەم لووتکەمە كەھو پېبىكەيىن، يان فرمىسىك بىر رۆژانىك بىبارىتىن كە وەك منداڭ ھىچيان لىيەھەنبووين بىتىجەلەم سادەيەي ئىستامان، ھەركامىتىكىان بىت ئەم بۇ من چىرۇكىنى زۆر كورتەو بەسەر شەپۇلى رووبارىتەكەھو نووسراوه، بىندەنگ و رەنگ، ھىدى ھىدى، وەك ئەم شەمالە فىننەكەي ناتوانىت بىنۇوسيتەوە، دەپرات و گەشتى ھەمەو سەرئاۋ و قۇولايىھە كان دەكەت، كە دەگەرپىتىمەوە لەم دوورگە تەرىكەدا لادەدا، ئىيە تەنبا ھەر دووكەمانىن و ئەم دەبىتە سىيەمان، بەلام رەنگ و رووي گۆراوه و لەم چىرۇكە زۆر كورتەمە بۇھە شىعرىنىكى درېز.

٢٠٠٧ مایسى

رہنماء پنگرو

با نیمهش جاریک سواری فروکه ببین

لیپرسراویکی سیاسی لای خومان، له گهانفوهی سه‌فریکی دهروهی کورستانیدا
باسی هاوپریسه کی شاعیری بز کردم که لهوی دهرفتی سه‌فریکی شهدبی له
ولایتکی تردا بز هلهکمه تووه، بهلام له ترسی سواربوونی فرۆکه داوهته که می
ره‌تکرد ده تووه و بز ولاته که نه‌چووه.

من له سهر قسهی لیپرسراوه که بعرانبه ر بهو هاوریسه چ پهراویزیک نییه - هم رچنده ده زانم شاعیره که هاویریم پیشتر به فروکه زور له ولا تانی ثموروپا گمراوه و چندین سه ساعت به سهر توقيانوسی ئەتلله سیبیوه رووی له ولا تی همه نگوای و لنکولن کردووه -، بهلام ودک باسی ده کهن خودی سواربونی فروکه (بتو من نا که هم رگیز پیم تیی نه کمو تووه له ترسه که بهدگو مانم) له دلمراوکی و بی ټوقره بی خالی نییه، چونکه ودک ثمودی من له نووسیندا خویندومه تفووه له کاتی ههستانی فروکه دا نهک همر سه رنشین ته نامه تی چاوه زار ده خوینن. نازانم لهم سه ره بمن ده دا ئه مو مسلمانه کانیش ئایه تی چاوه زار ده خوینن. سه رنشینانه ودک من بیده ده نهود ده کهونه رامان و چوونه ناو دنیای تاییه تی و پڑھی خویانه ودک؟ یان ستاییشی زانست ده کهن؟ یان بیر لھو ده کهنه ودک بیلی ئه مو کچھی له ناو فروکه که دا میوانداریان ده کات چمند جوان بیت! (بیکاسق) ده لیت: "من له مردن ناترسم، بهلام له فروکه ده ترسم." سه ره ثمودیه هه مسوو ترسیک له تاو له ده مستدانی گیانه، که چی ئه و حالته سایکولوژیه زور جار

پیرهندی و سئی فر

له سه ر بنه ما يه کون ترول ناکریت و ده شیت ئهو که سه له شوینی تردا زور شازاو بویر بیت، ئه گينا نه مشکینک و نه کولله میمک و نه مارمیلکه میمک که همندیک که س زوریان لیده ترسن به ئهند زاده ئهو در که کاریگهر نییه که (مارکیز) له چیز کی (پمه خوینه کانی سه ربمفر) يدا تازه بوبو کیتکی پی ده مرینیت. بیکاسو وا ده لیت، که چی نووسه رانیتکی و دک (ئه ندری مالرزو سانت ئه کزو بیری و جورج ئه مادز شهیدای گمه رانی ناو ئه ستیزرو شمپری ده ستیوه خهی ئهو همه ره شانن که دزی له خور ده کن.

له سه رهتای سالانی پهنجادا که به پاسی تهخته هاتوچوئی نیوان سلیمانی و
کمرکوکمان ده کرد، کوله که داره کانی سمرشنه قام و کولانه کانی چه مچه مالمان به
خویان و فانتسه هه لو اسراوه کانه و ده زمارد که شهوانه دایان ده گیرساندن، له
یه کیک له جارنه داو له گمراهه و ماندا زنیک لمناو پاسه که دا چهند پارچه په ریشه کی
ده رهیناو به زنیکی تری و ت چاوی بجهستیمهوه. زنیکه و دک تازه پژولیس بیت و
بیهودیت زوو فرمانه که به جی بینیت چاوی بهستیمهوه. گفوره کان لمیه کتیان پوانی و
تیمههی مندالیش سمرمان سورپما، که له زنیان پرسی و تی سه ری گیزند خوات و
ده رشیتهوه، به لام که چاوی بهستایه و هیورده بیتیمهوه. نه نکم پیی و ت: "پیش
نه هوی سواری نزوت میبل بیت ماویه ک بون به به تزینه و بکمو و دک جارانی
مندالیش، بکمه ده باه دخوله (۰).

زنه که وتنی: "هدروکیانم کردوه، ئەمەندەم باوهخولى کرد كەۋوٽم و لايەكى سەرم قرغجا. شۇفييەكە وتنی: به سوارى گۈرئىشىش وايت؟ زنه وتنی نە سەھات پىيى بېرىم بە خەپالىما نايىت. شۇفييەكە وتنی: كەۋاٹە ئەم باجىھە راست دەكەت، لۇوتت

رەدۇرى بىلەر و

بەو بۆنە راھاتووە، تکایە بۆ لەمەودوا ھەولبىدە ھەر بەو ھاتوچۇ بىكەيت و ئەم بۆن و پىسىيە مەخەرە ئۆتۆمبىلە كاغانەوە.

بەھەر حال پىددەچىت ترسى ئۆتۆمبىل لە فرۇكە زۆر كە متىيەت و، زيانە كەمەش نە كەوتىنە ناو جەنگە لىستانى شەفيقاو نە بەپاروی چەمورى نەھەنگە كانى ئۆقىانوسى بىت.

سالى (١٩٥٩) تىپىكى تۆپىي پىيى جەزائىر بۆ يارىكىدىن ھاتنە سليمانى. يارىيە كە كەوتە رۇزىيىكى باران و تۆفموە، يادىيان بە خېر مامۆستا (قالەرەشى) (گۈلچى بۇو، مامۆستا (قادىر خەليل) داودرو مامۆستاي شەھيد (ياسىن حەممە سالىج) يى جوانەمەرگ لە يارىزانە دىيارەكان بۇو. پىش دەستپىيىكىدىن تىپە كە ثالاڭى جەزائىرى بەرزىز كەدەدەو بە دەم چەپلىلى گەرمى بىنەر انەوە ئەم سەرۋە ئەرە كۆرپانە كەيانى كەرد. جەزائىر حەوت گۆللى كەردو داودرىش بۆ گۆللى شەرەف پەنارتىيە كى بۆ سليمانى رەخساند كە گۈلچىيە كە خۆى بۆ تىيىك نەدا. ئۇ يارىيە ھەمومانى سەراسىيمە كەردى. يە كە جار بۇو ھونھرى دابەشكەرن و ھىيىش و گەرەنھەوە گشتى بەو جۆرەلە يارىدا بىيىنەن. من خۆم وام ھەست دەكەرەت تەنبا تىپىك لە كۆرپانە كەدايە، چونكە ھەلبىزاردە سليمانى دەرنەدە كەوت و تا راپدەيمەك وەك ئىيە بىنەر بۇو. يە كەم جار بۇو چاومان لە شۇوتى بەرزو درېش بېرىت و گۆيمان لە ھاوارو شەپە جوينى بىنەوەرەدە پاس نەدان و گۆل نەكەدن بىت. ھەرچۆنلى بۇو يارىيە كەي جەزائىر تا ماوهىيە كى زۆر ئىيەمە مەستى ھونھر كەردو تۆپىي لا خۆشەويىستە كەردىن. زانيمان لە دەرەوە ئىيەدا يارى جوان و خەلکى جوان و ھونھرى جوان تەر ھەيە. كە تىپە كە گەرپايمە وە، دواي ماوهىيەك بىستمان ھەمۈيان لە فرۇكە كەوتۇونەتە خوارى و گىانىيان لە دەست داوه. تا ماوهىيەك من وىنەي يارىكەرە كام لەناو

پەرەگان دەنیا زر

یاریگاکمود ده گوییزایه و بۆ شویئى سووتانە کمیان و، ئەمو فرۆکمیەی لە باتى مال
بۆیان بوبوبو بە دۆزدەخ. لمبەرئەمود بۆیە كە مجاڕ نەفرەتم لە فرۆكە كرد. حەزم گەپرایمود
لائى ئەو پاسە تەختەمیە بىزمارى سەھر كورسى دانىشتەنە کانى لە پەرا ھەللىدەتۆقىن و
لەشيان بىرىندار دەكىردىن ، نرکەو ھەراو زەنای ھەموراز بېرىنى بىھەندل و بى
دا بەزىنى ھەممومان سەھرى نەدەگرت.

ئىستايىش كە سلىيمانى لە شارىكى ھىپۇرۇ ئاسوودەدە بۇۋەتە گەپراجىنکى گەورە بۆ
ھەممۇ ئۆتۆمبىلىكى كەراوو دزراو، تا دەگەيتە شویئى مەبەست ئەمۇندە ئارەقەمى
وەستان و لادان و سەرپىچى دەرددەيت ھەزار خۆزگە بە عمرەبانە دوو ئەسپىيە كە
كاڭە حەممە (حەممە زلە) كە خۆزگە كى خۆمان دەخوازىت كە بە سى فلس لە
چوارباخەو بە ھەممۇ كۆلان و شەقامى ناوشاردا بىھەستان و لادان تا پېرمەسۇرو
تاقە خەستەخانە كە شارى دەبردىن، كە كىيىكەيىشت دەدایە و دك سەربازىك
مۈلەتى چەند رېزىيەكى و درگەرتىپەت و بگەرىتىمود لائى تازە بۇوكە كەمى و سلاو بۆ
فەرماندەكەي بىكەت، ئەويش و دەستى پېتىانىنى دەخستە سەرچاۋى و بە دەم
گەپرانمۇدو قامچىيە كە چەند جارىك حەوالى ئەمۇ مندالە چەتۇنانە دەكىد كە لە
دواوه خۆيانىان پياھەلەدواسى. ئەممە كە من دەيلىم خۆزگەي ئەمۇ شەشالانىيە كە
تەكتەلۇژىيا كونى هەناسە كانى بېرىن و تۆ لە بەرددەم جوانى و ناشىرينىيە كانىدا
سەرسام و حەيرانىيت. باشتىرىشە بگەپرىنىھە و سەر دەستكەوتە گەورە كانى كە
زۆرگىيانى جوان پېتك دەگەيمىنەت و بىگا ھەرە دوورە كان تزىيەك و كارە قورسەكان
ئاسان دەكەت.

(گارسيا ماركىز) لە وتارىكىدا كە ئىلھامى ئەم نۇوسىنە دامى دەلىت: "سويندم
خوارد سوارى فرۆكە نەبەم، تا دە سال سويندە كەم نەشكەند، ئەگەرچى من

رەدۇرى يېڭىرو

قەرزاربارى فەرۆكەم، چونكە ھەموو دىنياى پىيگەراوم و شويىنە ھەرە دوورە كانم بەھۆى ئەوەو بىينىوه "كەچى (نەجىب مەحفوز) ئىرۇمان نوسوس لە ترسى سواربۇونى فەرۆكە خۆى نەچسو بۆ سۆتكەھۆلەم بۆ وەرگەرتنى خەلاتى نىزىلە كەھى بۆ مۆسىقا رېقى لە فەرۆكە بۇو.

ئەوانىھى تا ئىستىتا سوارى فەرۆكەنەبۇون - دىيارە گەللىك لە نۇوسىمەرو شاعىرو ھونەرمەندە كوردانە دەگىرىتەھە، كە نەك لە ترسى سواربۇون، بەلکو لەتاتاۋ نەگەپانەھە ناو ولات و تامى دۆلارو تەمەلى كە زۆرىيىكى دىلىكىردوھ، ئەمان لەناو جەنگەھى تارىيکى و زەھىمەتمەۋ تامىيىكى خۇشتىيان چەشتىوھ نايانەۋىت لە دەستى بىدەن - پىيىستە ھەر بۆ ئەزمۇونى خۆيىان و دەولەمەندىرىنى بەرھەمیان سواربۇونى فەرۆكە تاقى بىكەنەھە بىزانن بە راستى دەترىن يان نا؟ خۆ ئەگەر ترسان، ئەوا ئەموجۇرە لىپەرسراوانە ھەقىيانە بلىّن: "ئىيۇھ بۆ پاسى تەختە چاكن و ئىيّمەيىش بۆ گەپانى ناو ئەستىرەكان" ...

٢٠٠٣ تەمۇزى

پەرەگانی دەنیا زر

ئەدەب و سیاسەت و ... ئۆرھان پاموک وەک غۇونە

دەرچۈن لە نەريتى باوو ئەو ئاكار و سىستىمە كۆمەللايىتى و سیاسىيە دەيمەيتى مەرۆڤ لە سەردەمە كى خۆى دابىتت و بىكاتە كۆزىلە تىادسىيۇنە كانى، كارىكە تەنبا هىزرى ھاواچەرخانە دەتوانىتت بى سلەكىردنەوە و رپاراپى لە رىيگا شىكىردىنەوە بەراورد و رەخنەكانىيەوە لە ماناي ھاواچەرخايەتىيان بەتال بىكاتە وە روانيينى نەوەي نسوى بە لىلاؤەكانى ئاشنا بىكات. پروسەي بەگەداچۇن و بەتال كەنەنەوەيش پىيكتەھەيە كى روونا كېرىي و فەلسەفە و سیاسىيە كە لە گەمل روودا و ئەزمۇون و ئەنجامگىرىيە كانى سەردەمدا بەدەست دىين. لە حالىكدا كە ھېشتا لە ھەندىك كۆمەلگەدا داب و نەريتى كۆن كارىگەريان ماۋە زۆرجار تا سنورى پەرسەن و پىرۆزكەن پەيپەريان لىدەكىت. بزوتنەوە روونا كېرىي و پىشەسازىيە كانى ئەھەرپاپا، دۆزىنەوە بەريلاؤەكانى سەدەكانى پىشكىن، رۆلى سەرەكىيان ھەبەوە لە دروست بىونى ئەم كلت سورە تازىدە و پىكەتە ناوازەكانى كە ئىيىستا ئىيمەي گەيانىدۇتى قۇناغىيەك كە باس لە مۆذىيەتە و چەمكە كانى يەكسانى و ديمۆكراتى و شازادى و ھەلکەن لە گەمل شەقى تر و مافى ھاوا ولاتى و پاراستنى مافى تاك بە گشتى دەكەين. ئەمانە ھەموو بە پىچەوانەي كلت سورى كۆنۇوييە، چونكە پايىھى ئەم ياسا نوئىھە لە سەر بىنەماي شەقل دارپىزراوە دوورە لە بىنەما خەبى و ئەفسانەيەكان كە هىزرى سەردەم رەتى دەكەتەوە لە گەمل شارستانىيەتى نوېدا وېك نايەتەوە. لە سايىھى ئەم ياسا و رىيتسا تازىيەدا گشت چالاکى و ھەملۈيىتەكان

رەدۇرى يېڭىۋو

بىنەمای زانستىيانە لە خۆدەگىن و لۆزىكى ھاوجىمرخ دەيانىرخىنىت. بىنگومان تەمىنى ئەمو ئايىدیا و رەھمنىدە فيكىيانەسى توپانىي پى بەپى رۆيىشتىنى ھىزلى سەرددەمانەيان نىئە كورتسە، زۆر نابات ژىنگەكەيان تەمواو لى بە تەنگ دىت و ئەنگىزىھى مانەۋيان نامىتتىت. بەرئەنجامى خۆگۈنجاندىن لە گەمل ئەمپەنند و پەنسىيپانەدا كە سەرچاواه كەيان ئەوروپايه. ئەم ھەممو دەستكەوتانەيە كە مەرۆڤلە سايىھى تەكىنەلۇزىيا و تۆرە جۆرلەجۆرەكەنانى پىتكەجىشتىندا گەردۇونى بۆ كراودتە گۈندىيکى چىكۈلە و ھاوارىيەك بە ئاسانى ئەمسەر ئەسەرى تىا دەكتە.

ئەمە بە پىچەمۇانەمى رابۇردووھە كە مەرۆڤلەلەتىكى گەمورە و بەرفراوانى لىدەكرايدە مەنچەلەيىك تا بە ئاسانى تىيادا خەفە بىكىت و ھىچ ھاوارىيەكى مەرۇقانەيە بە كەمس نەگات. خالىيەكى ھەرە درەشاواھى ترى ئەم سىستىمە تازەيە ئەوهىيە كە مەرۆڤلە تەنانەت لە مالەكەمى خۆيىدا سىيەدارە تىرس و بى دەنگەردنى بە سەرەوە ھەللىمۇاسراوە كە چاوى رەزا مەندى ھەممو نەرىت و ياسا و پىسا كانى رابۇردووھى پى قبۇل بکات و نەويىت خەمون و خەمەللىكى ئازادانە بۆ خۆي فەراھەم بەھىنەت. مەرۆڤلە توپانىي رادەرىپىن و رەخنەگەرنى و پىرسىيارى ھەمە. لەناو ھەقىقەتى چەسپاواو نەگۈپىدا نازى و توپانى ئەوهى ھەمە لە رىتگەي گومانەكانىيەو بگاتە ئەم گەريانەيە كە رەنگە خۆي بە چەقى گەردۇون بىزانىت و مەتمانەيەكى ئاسوودە كەرىش بۆ خۆي دروست بکات.

لېرەوھ جىاوازىيەك لە نىيۇان ئەددەب و سىياسەتدا دەكەمۈتىتە پۇو كە سەرەكىتىزىن دەلاقە و لەيەكتە ترازاپانە لە بىرکەرنەمە كاركەردىيەندا. بەتايىبەتى لاي ئىيەمە خۆرەلەلتى كە ھەزىمۇونى سىياسەت بۆ كۆتۈرۈل كەردىن بوارە جىاوازەكەنانى ژيان ھەمېشە لە كاردايە، تا رادەيەكى زۆرىش توپانىيەتى لە بوارە كەميدا كارىگەر بىت.

پەرەگانی دەنیا زر

سیاسەت زۆر جار پێز لەو یاسا و نەریتە کۆنانە دەگریت کە نە گیانى سەردەمیان تىدایە و نە بە رەسمەنى هاتوون یان ماونەتمەوە. بە پیچەوانەو ئەو یاسا و تراویزنانە ریزگر بون لهبەرددم گەشەسەندن و پیشکەوتنى کۆمەلگاداو، تەنانەت میژوویەکی شیواو یان رەشیان له گەل خۆیاندا نووسیوەتمەوە، کەچى سیاسەت تەبايان له گەلدا دەکات و گەلیک جار دەبیتە دلداریان. چونکە مانەودى ئەو پەیوەندى و دابونەریتە نەزۆکانە له بەرژوەندىاندایە و مافى دەسەلات و حوكىرانیان دەپاریزىن. بەلام ئەدەب شەرمن نىيە و ئەو سنورانە دەبەزىنیت کە ئەقل و سیاسەتى باو بىھوپیت بە ثارەزووی خۆى میژووی پى توamar بکات، ئەم وىنەيەكى راستەقینە ئەو راپوردووو كۆمەلگاکەي دەكىشىت بە ھەموو خەوش و جوانىيەكانىيەوە. بىزىدە بەپەيین لە نووسىنەوەي میژوودا، ئەدەب و سیاسەت ناتىمان و ھەرىيەكەيان رەھەندى تايىەتى خۆى ھەيە. بۆ نۇونە له تازەترىن رووداودا كە وەرگرتى خەلاتى نۆپلى ئەدەباتە له لايەن گەورە رۆماننۇسى تۈرك (تۈرھان پامۆك) ھە، ئەگەر پامۆك بەپېشى نەخشەي سیاسى ئىستاى تۈركىيا، يان ئەو داب و نەریتەي بە میراتى بۆي ماوەتمەوە رەفتارى بىرىدایە و ياساكانى نەبەزاندایە و بە قەناعەت و وېژدانى ئەدەبى و مەرقانەي خۆيەوە لەسەر مەسەلە گرنگ و ھەستىارەكانى تۈركىا قىسىه نەكىدایە، رەنگە نەبويتە خاۋەننى خەلاتى نۆپل. پامۆك بە راشكاوى لەسەر سیاسەتە تەقلیدىيەكەي تۈركىا قىسى دەکات كە لە سەرفەتى سەددەي پابوردووو ئەو رىيازە سیاسىيە چەوتەي پىرۆز كردوووو ناکریت دەستى ھەلۇشاندەوە رەخنە لىيگرتى بۆ بىرىت. پامۆك دەلىت: تۈركىيا سى ھەزار كورد و مليونىك ئەرمەنلى لە تۈركىيادا سەرنگوم كردوووو كەچى دان بەم راستىيەدا نانىت، سیاسەتى تۈركىيا پامۆك بەوه تاوانبار دەکات كە ئەم قىسىيە

رہنمائی

(سوکایمیتی کردنه به نهمهوهی تورک و شیوهاندی شناسیمهته) بهلام پاموک گوی له سانسمری دولهت و تابعکانی ناگیریت، ئەهو بىرواي وايى دەبىت روناكىر غۇونىھى زىنندۇوی بەدەنگ هاتىن بىت بەرانبېر بە ھەممۇ سىتمەن و چەسەنەنەوەيەك كە لە دىنادا رۈودەدات.

هه رچهنه نده تورهان پامۆك په روهردهي ناو خیزاني کي ئه سته مورو له و هه رهه موی خویندويه تي، به لام کاريگه ربي کلت سورى ئه رهه موی گيانى راشكاوى و هه قيقه ت وتنيان تيا دروست كردووه، ئه مهه يش به شىكى گرنگى کلت سورى خودى ئه مو گله لانه يه له ئه نجامى ئەزمۇنىيکى گهوره مو مېزۈويه کى دوروو درېشى بەرەنگارى و قوربانيدانه و دەستياب كەتوووه سامي تابۇتكانى سياسەت و نايييان رهانىزىمهوه. پامۆك له ئه نجامى تىكىگەيشتنى ئمو هه قيقە تانوه گەلەتك لە لاپەرە سياسيه کانى را بوردووئى توركىيا بەتارىك دەزانىت و هەولۇي راستكىردنەوە يان دەدات. وەلى ئەمە كاريکى ئاسان نىيە و خۇيىشى بەم راستىيە دەزانىت. يېجگە لە مەه يش، لە سەرتاتى سالە كانى هەشتايى سەددىي رابسۇردووه، دواي بلاپۇونەوهى رۆمانى ئايىتە شەيتانييە كان، ئايەتلاخومەينى خوينى سەملان روشلى نووسەرى رۆمانە كەھى حەلال كەرد. پامۆك لە هەلۋىيستىكى جۈامىرەنەيدا دەنگى خىزى خستە پال دەنگى ئەمو نووسەر و روونا كېيرە پېش كەوتەن خوازانە بەرەنگارى فەتوا كەميان كرد و نەيانييست كېيشەي سياسي بىكريت بە كېيشەي ئەدەب و فيكىر. پامۆك لەو هەلۋىيستەدا گۈيى بە سياسەتى رەسمى توركىيا نەداو وەك خۇيى هەلۋىيستى وەرگرت. بۆيە بە هەمە مو ئەمو گرتن و زيندانى كردنانە قايلە كە دەسەلەتدارانى توركىيا لە دىزى دەيىكەن و بەرەد وامن. به لام پامۆك لە هەمە مو ئەمو سياسيانە دەلسۆزىرە بۆ ولاتە كەمە و مىللەتە كەھى خۇيىشى لەوان خۆشتى دەوبىت، ئەوان مېزۈوي راستەقىنە كەلە كەميان

پەرەگان دەنیا

دەشیوینن و راستیه کان دەکمن بەئىر خۆلەوە، ئەوان ھەزاران مەۋەق و ھاوئىشتىمانى خۆيان ۋاوارە و سەرنگۇم كردووە و دەيشارنىمۇ. بەلام پامۆك خۆي بەرانبىر بە كارەساتەكان بە بەرسىيار دەزانىتت، سالىن و سەددە دەبەزىنېت و درۈكەن دەخاتە پۇو. نەمە پەيامى تەواوى ھەر ئەدیب و رووناکبىرىيەكە كە دەسخەرۇنى بەرژۇندى تايىھتى و ترسى دەرورىبەرە كەمى نەبىت.

شىڭەندى ئەدەب تەنبا لەودانىيە كە راستىيە شىيۇئىراوە كان سەقامگىر بکاتەوە و مەرۆفە كان لەگەل ئەو دردۇنگىيانەدا ئاشت بکاتەوە كە سىاسەت نەخشەي كىشاون. بەلكوو لەودىشدايە كە چەندە مىيىتوو دەيھەويت ئاواي بوارەكانى ترى ژيان لە يادوەريدا بەھىلىيەتەوە، ئەوەندەيىش ئەدەب ناوه پەراوەتىزكراوە كانى ناو دنیا واقىع پېرۇز دەكات و بەرگىر لە جوانىيانە دەكات كە نەرىت و ياسا باوو كۆنە كان پەنجەي رسوایي يان تاوانبارى بۆ راکىشاون. واقىع ناوى ناپلىيون و ئەسکەندرە پاپا و گالىلۇ و كريستوف كۆلەمبىسى لا بەرجەستە كردووين. بەلام ئەدەب ئەم ناوانسى لامىز كردووين كە هىچ لەو ناوانە پېشىو ناچىن، نە ولاتگىر و جەنگاۋەربۇون و نە زانا و خويىرىيە، نە كىشىرەر تازەيان دۆزىيەتەوە و نە پەيامەكانى ئاسانيان گەيانىدۇوە. بۆ نۇونە (سانچۇز پانزا)ي نۆكەرى دۆنکىخۇتە، (سۇنيا)ي سۆزىانى رۆمانى تاوان و سزاي دۆستىيەفسىكى، (ئاناكارنىينا)ي قوربانىي خۆشەويىستى و ناپاك بە پەيوەندى ھاوسەرى (زۆربا)ي نەخويىندەوار و (سانتياڭى)ي ماسى فرۆشىنەكى ئاسابىي و (لاڭ تۆم)ي كۆيلە و (ئەميوھان سورتىز)ي رۆمانى سەعاتى بىيىت و پېئىج و (تولگەنما)ي زەھى دايىك و (جىريتا)ي ئارسڪىن كالدۇيل و (جىبىمەر)ي رۆمانى تافىيك بۆ خۆشەويىستى و تافىيىكىش بۆ مردن و دەيان ناوى دى.

رەدۇرى بىلەرە

بۆ تاوان و سزام کرد بە کوردى؟

من زۆر دەمیئك بۇو خەونم بە وەرگىپانى رۆمانى تاوان و سزاوه دەبىنى بۆ زمانى كوردى، نەك تەمبا بە وەرگىپانى خۆم، بەلکوو يەكەم راستەوخۆ لە زمانى روسييەوە دوھە لەلاين قەلەمەتىكى بە تواناوا كارامەھى پېلە عەشقەمەدە. لە سالانى ھەشتاي سەدەھى رابوردوودا كە بۆ يەكەمچار وەرگىپانى شەم رۆمانەھى رەوان شاد (سامى دروبى)م خويىندەوە نەمتوانى چەند جارىيەكى دى دووبارەھى نەكەمەوە ھەموو جارىيەكىش لە جارى پىشۇو سەرسام و بە ئەنگىزىو لىوان لىيان نەم لە ھەتمىرى رەق و تاي ئەندىشەو بۆ ماوەيەكىش سام داگرتەن و بىندەنگى. ھەندىئك جار وەك راسكۈلىنىكۆف لەبەرددەم سۆنیابى ئەوين و شازارى ھەموو مەرۆۋىيەتىدا بەچۆركدا دەھاتەو داوى لىېبوردنم لە خوداي نۇوسىن دەكەد، جارى تىريش لە ئاست مەستى و جەستەھى بە خويىش شەللالى مارمىلاۋەفدا رۆحى ئەفسوردە پەرىشانم كېنۇوشىيان بۆ ھەناسەئى حەسرەت و چاوى بە جەولەو سووسەكەرى پىش گىيانەلائى دەبرە. ئەمە ئەمۇ كاتانە بۇو كە منىش وەك راسكۈلىنىكۆف بە داۋى خۇمدا دەگەرام، نەم دەزانى بۆ تاوانى خويىندەوە نۇوسىنم بۆ خزم ھەلبىزارد، كى فىرىي كردمو بۆ؟ نەمدەزانى بۆ دەبىت ھەمىشە لەشەوانى پېلە كويىھەدرى و كارەساتى شەم بىستۆكە زەۋىيە ئاۋ دل و رۆھمدا، خەمى ھەموو گەردوون ھەلبىگەم، ھەناسەم بە تەنگ بىستو فرمىسىكى درشت بىرېتىم! بۆ لەم بىستۆكە زەۋىيە دەھروبەرمدا كە تىرى چاۋىيەكى بە ئەندىشە بە ئاسانى ئەمسەر ئەمەرى دەكات، دۆستۆيىفسەكى پىيم بىلەت: گىلە، تۆ ھەزارانى وەك سۆنیاوا مارمىلاۋەفدا كاتىنەت لە بەرددەمدايە، دراوشىتەن، لە گەللىياندا دەخۆيت و دەخۆيتەمەد، ھەموو شەمۇ رۆزىئك دەيان بىنیت، ئەمى بۆ نايىان

پەرەنگی دەنیا زر

ناسیت؟ ئەمە کارەساتە ھاوارییان، لە کارەساتە کانى ئۆدیب و ھاملىت بەسوی ترە، کارەساتى نووسىرى گەمژە خۇنەناس و كەس نەناس، ئەوانەى نزىكتىن كەسى لاي خۆيان نابىين و لە دورەوە، لەپەرە بى كۆتايى دەرياو نەديوبي ئاسوکانەوە، پەيامبەرە کانى داهىيان نامازەيان دەددەنى. تومىز (ھەرچەندە ئەمەيش درەنگ تىيگەيشتنە) ھەموو بىستۆكە زۇيە کانى سەر ئەم ئەستىرە يە قەلای سەخت و زىندانى ھەستى پاكىزە ئومىيەدە کانى مەرقۇقىيەتىن، مەرقۇكائىش - دواجار - لە گەرەوەيە كەمە دەواردە كەن و بەسييەك ھەناسە دەدەن. ئىتەر ھەر كەسەو لەناو ئەم وىلگەيمىدا بەتمەمای فرياد رەسىنەكە، تاقە فريادەرسى من چەند پەرەيە كى نىيۇ ئەو بەرگانە بۇو كە تا دوا تەرەپىي شىرىنيي تالىيان پى دەچىشتم، قىيىە كى بى دەنگىيان لە گەرەوە مەدا گىرەدەدا، خوداو ئەھرىيەنیان لەپىكەتەيە كى كىمياويدا تىيکەن بەيەك دەكردو دەيان وەت: فەرمۇو، خۇت جىيان بىكەرەوە، نە بە قىسىي رايوردو بىكەو نە ئىيەيش.

سيحرى داهىنانە كەي دوستىفېسىكى لەمودا نىيە كە تۆ چىرۇكىيەكى پى لە رازو نەھىيەن و بەسات و پاتى رووداوى خرۇشان و كەمەن كىيىشى دەخويىنەوە. يان دوو مەرقۇشى بى تاوان كوشراون و تۆ بەدۋاي تۆلەدا بىرگە بە بىرگە و لەپەرە بەلاپەرە چاودەپىي سزاپە كى خوداپىي يان مەرۆپىت، نا، بەلكۇو لەمودا يە كە ويىۋدانى مەرقۇقانە تۆ دەكمۇپىتە شەقى ژن و لەبەدحالى بۇونە كانت وە ئاگا دىتىت، تى دەگىيت مەرقۇشە كەن ناوهەي تۆ مەرددوو، لەنېيۇ بەستىنە بى دەنگىدا بەردىكى ساپ و لەكەمۇتەيە، چاوى دنیا بىيىنت كزو نزىك بە كۈرىيە. لەمودا بە ئاگادىيەت كە تەمواوى ئەم گەردوونە لە ژىير گوشارىنە كى سەختى پەرسىيارو گوماندىا، بەرددوام لەبەر پلۇوسكى رازگەلىكدا تەراتىنە كەيىشتنو نە كەيىشتىنەتى، كەيىشتن بە ھەوارىتكە ئاسوودەيى مەرقۇشى تىا مەحالۇو، نە كەيىشتىنەش هەلا ھەلابۇنىيەكى بەرددوام. تۆ لەوهەمى ھەقىقەت تى دەگەميتو لەپۇچى روالەتە چاو خەلمەتىنەكان. لە تۈرى

رہنمائی

د هموچاوه گهش و بیگموده کاندا ثم په لغړه شانه د ټینېت که شوینهواری ئاولله ره و خم خور که، ټئستای کرم مه، یوونن.

بدادخوه سال بدره بمره گلوله‌ی تمدنی پیچایه‌وهو شو و درگیرانه‌م نه‌دی. له
حجزی خویش به‌ولاترده، هستم به گله‌لیک له‌نیگا شمرمنانه کرد که بیچگه له
زمانی دایکیان چ زمانیکی تر نازان، همر لمبر شوه‌هیه تا ثیستا لایان واشه
کوشکو ته‌لاری فهره‌نگی ئیمه سهری له‌نیو ههوردايمو، رووباری بیرو داهینغان
دەتونیت ئاودبیری گله‌لیک له زه‌بیه دیپو قاقره‌کانی خەلکى تر بکات! بۆیه دەبیت
لەرپی ئەم شاره به ئاواو ئاودانانه‌وه تى بگەن ئیمه له چ ویرانیه‌کداین و گوندی
ئەفراندنی ئیمه به دره‌ختو مرۆڤیشیانه‌وه چەند له خشتى كال دەچن. ئەمە
ئاشو مىدى نېيە، بەلکو ھەفیقەتتىكى تالله.

دوای شه و چاودروانیه ته مهن دریزه‌ی گهیشتبوه سنوری ناثومییدی، دیسانمه‌هه
تاسمه‌هه ئه دیداره له کیانغا جوشی سنه‌دهوه، بهتاییه‌تی پاش خوینده‌هه که تری
تاوان و سزاو برايانی کاراماژۆف له سمره‌تای سالی ٤٢٠٠، ئه و درگیپانامه
لەبهردەستمدا بون بربیتی بون له و درگیپانه عمره‌بیه دلگیره‌که‌ی د. سامی درویسی
که له فەرەنسیه‌و سالی ١٩٨٥ کردبوو. و درگیپانه عمره‌بیه که‌ی فایز کم نقش
کردى که له ئىنگلىزیه‌و سالی ١٩٧٩ کرابوو له گەمل دەقە رووسیه کەیشدا
بەراورد کرابووه. و درگیپانی سییم بۆ زمانی فارسی سالی ١٩٨٢ له لایه‌ن مەھرى
ئاھى راسته‌و خو له دەقى روسيه‌کەمەه کرابوو، من ئەممەيامن پەسەندىكەد، لەبەرئەھوھى
يە كەم له دەقە ئەسلىيە کەمەه، دوودم و درگیپان لەزمانی فارسييە بۆ كوردى
خۆشتەر رەوانتر دىتە دەست. بەلام دواي هەندىك بەراورد زانیم هەردوو و درگیپانه
عمره‌بیه کەيىش، بهتاییه‌تى و درگیپانه کەه د. سامی درویسی گەلیك درەشاوند و
ويىدان ئەدەبى خۇيان و رەحى دۆستيي فەسكىيان شاد كەدووه. بويە نەمتوانى دەست
بەرداريان بىم، چونكە به ئەزمۇونى خۆم له و درگیپاندا گەلیك جار لەنىييان دە

پەرەگانی دەنیا زر

قییکی دوو و درگیپدا جیاوازی ترسناکم دیسوو منیش لەرادبەدەر بەو کارەساتە درەزنجو قەلئىس دەبم، بۆیە ئەسەدم بە چاکتى زانى. - هەرچەندە كاتى زۆرى لى گرتمو ماندووتىريشى كردم - كە بەردەواام لەگەل لەر فەسىل و بەشىڭدا، بۆ تەمواو دلىنيابۇن لە رۆحى دە قە كە، پەنایان بۆ بەرم ، بەتايىھەتى و درگىپانەكەي دروبى كە وەك بىيىتم لەلايەن ليژنەيەكى تايىھەتى كە لە مۆسکو بۆ بەراورد كەدنى لەگەل دەقە روسىيەكەدا دروست كەراوه، زۆريان پى پەسەند بود. هەرچەندە من جیاوازى زۆرم بەدى نە كەد، بەلام ھېشتا هيچچيان لەۋە خالىنى بۇون كە پەرەگرافيان تىيدا پەربىيىت، مانا لە ھەندىيەكىاندا شاراوه ترو ئەميان لەمۇ دى رەوانو بەداروبارتى بىت.

بىيگومان من پاشتم بە دە قە فارسييەكە بەستوھو ئەم سەھىھە كىيمە، بەلام دەشىيەت بەو دەقانەي دى دەولەمەندو خوش دەست تر ھاتىيەتى گۆ. ودرگىپانەكە لە خەرمانانى ٤ ٢٠٠٤ وە تا پۈوشىپەرى ٦ ٢٠٠٦ ئى خايىاند. ھېشتا گومانى ئەسەدمەيە كە درزو بۆشايى تى نە كەوتىيەت، چونكە ئەمە شارەزاي دنیاي ودرگىپان بىت ئەم راستىيە دەسەملەننەت. بەتايىھەتى بۆ ئىمەمى كوردى كەم ئەزمۇون و كەم پىپۇر لە بوارى ودرگىپاندا، هەرچۈننەك بىت ئەمە لەو كارانەيە كە بەدل خۆشم دەويىت و بەدېھىتىنى خەنەيىكە، دللىزىزلىرىن كەسىش ئەمەيە كە نايەويت خەوش لە خۆشەويستى ھاورييەكىدا ھەبىت و بۆ جوانترىكەن خۇشەكانى لاددر كەننەت.

(بە بۆنەي دەرچۈونى رۆمانەكەوە بە كورتى لە پىشە كىيە كەمەيە ودرگىراوه)

سەردەمی دىكتاتورەكان

رۆمان نۇوسىسى ناودارى ئەمرىكايى (جۆن شتايىن بىيگ) دواى گەرانىھوھى سالى ۱۹۶۷-ئى لەيەكىتى سۆقىھەت، لەيداشتەكانى ئەويىدا واباس لە ستالىن دەكتات: (لەولۇتى شورەویدا، ھەمووشتىك لە ۋىئر چاوه برونىزى و چىمەنتۆرى و شىيە كارى و بەدەستچىراوە كانى ستالىندايە، وىئەمى ستالىن لە مۆزەخانە، ژورى ساختمانە گشتىيەكان، فېرۇتكەخانە، وىئرگەي شەمەندە فەرمۇماشىن، پۆلى خۇينىندا ھەلۋاسراوە، گەلەنەك جارلەدۇ دىوارى بەرانبەر بەيەكى ژورىيىكدا رووى وىئەكان لە يەكترىن، پەيكەرى ستالىن لە بەرددەم گشت بىنَا دەلەتتىيەكاندا ھەيە، لە پاركەكاندا ھەسەر كورسييەكى لە چىمەنتۆ دروست كراو دانىشتوو لە گەللىينىندا وت و وىئىھەتى، مندالانى قوتا بخانە وىئەدى دەچن يان دەكىيەن، ئەم لە ھەمو شۇينىندا ھەيە، ھەمو شۇينىن دەيىنەت، ھەركىز بۇواناكەيت قەيسەرى رۆمايش لە ھەمو تەمەنيدا بەئەندازەدى ستالىن لەستايىش كردنى خەلک و ئەم دەسەلاتە يەزدانىيە بە خۆى بەخشى بۇو، بەھەرە گىرتى بۇويت.

لەرەمانى (رۆزىكى درىيەتر لە سەددەيەك) جەنگىز ئىتىماتۆف باسى ئەمە دەكتات كەلەو سەردەمەدا لە پۆلى يەكى سەرەتاتى و لە كىتىبى ئەلەلبادا، بۆئەمە مندالان بۇ يەكەم جار فىرى پېت بىرىت چۈن لەناوى ستالىننۇوە دەست پېىدەكەن، واتا لەپىستانمۇ كە ناوى ئەم پېيىك دەھىيەن، بى ئەمەرە رەچاوى ئەمە كرايىت كە دەشىت ئەم پىستانە قورس بن و لە گەل توانى فېرىبۇنى قوتا بىيەكاندا نەگۈنجىن.

پەرەگان دەنیز

لە کتىيىتى (ستالينىيەت) و (هونەر لەسەرەدەمى ستابلىندا) دەيان غۇونەمى سەرسام كەر ھەن لەسەر ئەو بېپارو فەرمانە سەخت و نا رەوايانەي بەسەر كەسانى سىياسى، ئەدىب، هونەرمەند، دەزگاي رۇواناك بىرى و هونەريدا دراون، پېنگاي داهىتىان و چالاکيان لىكىرتوون، بانگەشەى بە حىزبى كەدنى ئەددەب و هونەر، بىرى شازادى لەناو كۆممەلىك دەزگاو سەندىكا دا كۆنترۆلكرد كە سەر بە دەولەت بۇون و لە ژىر چاودىرى و بە رېنمایى ئەوان كارىيان دەكەد و ئىلها مىيان لە راپ بۇ چۈونى حىزب وەردەگرت.

لەسيييته مېھرى سالى ۱۹۳۲دا جوزىيف ستالين، كە ئەوكاتە سەرۆكى ئەنجومەنى سەركەدا يەتى جەماوەرى شورەوى سوسيالىست بۇو، ئەو دەزگاو كۆممەلە هونەريانى ھەلۋەشاندەوە كەسەر بەخۇبۇون، ئەوبېپارانەي پەسەند كەدە بۇو هونەر بىكىيەت پاشكۈرى سىياسەت و وەفادارىيە كى پەھاپ بۆحىزب ھەييت، بەوتىمى (ماتيو كالرنبابون) كەرەخنە گرو نىڭاركىشىيە ئىنگلىزىمە ماۋەيمەك لە مۆسکۈ ژىاوهو تىيکەل بەنۇسەر و هونەرمەندان بۇو، پاشان كتىيىكى لەسەرەنەر لەسەرەدەمى ستابلىندا لە نىئوان سالانى ۱۹۳۲-۱۹۵۳ نۇرسىيە، لە گەملەن دروستبۇونى فۇرمالىيىتە كانى شورەويدا زىاد لە دە هونەرمەند لەمۆسکۈ بەيىانوی ئەمە لە كەنەندا مەيلى بۆزۋايان ھەمبۇ، بىيىگەلە وەي كەچەندانى ترىيش تاوانى سىياسى درېيان داوهەتە پالىيان و دەسگىر كراون. دىيارە ھەرلەنان خودى نۇرسەر و ئەدىيانى ئەوساى شورەويدا كۆممەلىك بۇونەتە داردەست و گۆي رايەلى رېزىمە كە چالىان بۆئەوانە ھەلکەنلىدە كە يان لەبەرە ئۆپۈزسىيەندا بۇون يان نەچۈونەتە ژىر رېكىنلى ئەو قوتا باخانە وەھىيە بە ناوى رىالىزىمى سۆسيالىيىتە وە ئەددەب و هونەر بۆخزمەتى

رەدۇرى يېڭىو

ئايىلۇزىيايەكى دىيارى كراو قىزخ دەكىد، ئەم و رېيىمە توانىبسووى كەسانى و دك ژدانۆف بكتە پۆلىسى بەئەنجام گەياندىن سىاسەتى رۇناكىبىرى ستالىن و چەندان نووسەرى گەورەي و دك باسترناك و ئاناثاخاتقۇفا و سۆلجنىستن و ئىسىپ ماندلشتام بەنپاڭ و دېبەرژەندى چىنى كېيىكار بەدەنە قەلەم و بەرھەلەستى داهىنانىان بىكەن، كەشىعىرى ماندلشتام دەخويىتىمۇ، سەرت لە مەزنى ئەم شاعىرە سوورىدەمىيىت، بەلام لەئەنجامى دورخستنەوە گەتنو برسى كەنديدا، لە تەمەننى چىل و حموت سالىيدا گىانى لەدەستدا. لە يەكەم كۆنگەرە نووسەرانى سۆزقىيەتدا كەسالى ۱۹۳۴ بەسەرۆ كايىتى مەكسىم گۆركى بەسترا، كە يېجىگە لە نووسەرانى ھەموو كۆمارەكانى سۆزقىيەت لەھەموو دنياوه نووسەرانى دى ئامادەي بۇون. (ژانزىف) كە ئەم كات ئەندامى كۆمۈتەنەنەنلى پارتى كۆمۈنیستى سۆزقىيەت بۇو، وتارىيەكى دورو درېشى لەبارە سىاسەتى فەرھەنگىي حىزىمۇ خويىنەوە، و تارەك و دك بەرnamى كار وابوو بۇ نووسەران، بەزاندىن ئەم خۆ بەستنەوە بە كرابوو، دەبوبە مەترىسى بۇ سەر ئىيان و ئايىنەدەي نووسەران، لەوانە خۆ بەستنەوە بە قوتاچانەي رىپالىزىمى سۆشىالىستى و رېنمايمە كانى ستالىنەوە، ژدانۆف چەند جارىتىك ناوى ستالىن و دك راپەرۆ بىلمەت و سەرۆك و مامۆستاي گەورە دەبات، ھەموو دستكەمۇتى سۆشىالىستى بە (هاورى ستالىنەوە) دەبەستىتەوە. خودى دىكتاتۆرەكان و سەردەمە كەيشيان لەزۇر رۇوه لەيە كەن، بەتايىھەتى بەقسەمى ماركىيز ئەمگەمانەي لەسەر بۇونى باوكى راستەقىنەيان ھەيە. لەسەردەمى بەعسدا دەيان نووسەرو ھونەرمەند پەيدابۇون بەئاشكرا بانگشەيان بۇ بىرۇ باودەرى ئەم حىزىبە فاشىتەو سەرۆكە كەن دەكىد، گەلىيکى و دك عەبدولەزاق عەبدول واحيد و عەبدول ئەمير معەلە و سامى مەھدى و داودە قەمىسى و زۇرى

پەرەگانی دەنیز

ترييش، بههای وشەو هەلۆيىستيان لمبازارى پىيىدا ھەلگوتىن و بەرز راگرتنى ياسا و بېپيارە دزىيودۇز بە مروڻايەتىيە كاندا پسواكىد. گەلىيکى لمبابەتى ئەمیرئەسكەندەرى ميسىرى و فواد مەتمەرى لوبنانى سەدامىيان كرده بىرمەند و تىكۈشەرە پىساوى مەسىلەو ئايىندا. لەشەپى نارپاۋى ئىراندا گەلىيک لە نووسەرە رۆزئامە نووسى كوردو عەرەب رۆزانە شىعرو نووسىينى ئاڭراۋيان بەسەر رەذلىيت و فۇركەو تانكە تۆپ ھاوىيە مروڻ كۈژو ولاٽ وېزان كەرە كاندا دەوت و ئاڭرى قىركەدنى ھەزارانيان خوش دەكىد. لەم لايشەموه، لەسەر بەرھەلسەت كەدنى ئەم سىاستەمە پىشاندانى رپووي راستەقىنەمى بەعس و نيازە پۆخەلە كانى دەيان ھونەرمەندو نووسەر دەگىران و ھەرەشەيان لى دەكراو سانسىز دەخرايە سەر بەرھەميان و شەھيد دەكرا، عبدو خالق مەعرۇف وشاکىر فەتاح دەلشاد مەرىيوانى غۇونەمى زىنلۇو ئەم شەھيدانەن.

حەزىدەكم لىرەدا غۇونەمى بەسەر ھاتىيەكى خۇمتان بۇ باس بىكم لە گەلىيک غۇونەمى ترکەلام ماونەتسەوە، سالى ۱۹۸۹ بەرپەپەرى ئاسايىشى ئەوساى سليمانى (خەلق) بۆ يەكم جار بانگى كردم و نىزىكەمى سەعاتىيەك كەوتە ئامۆزىگارى و ھەرەشەو بەو ھاونىشتىمانى كەنەنەم كە خۆى دەيويىت، پوخنەمى راکانى لەمەدە كۆدەبودە كەنەنەم كەنەنە منە دەزانىيەت، ئامازەدى بەو راپۇرە زۆرانەدا كەنەنە كەنەنە بۇون، من نكۈلىم لەۋازىياريانە كەد كە ئەم وتنى و بە ھەقىقەت ھەموويىشيان راست بۇون، بېنۇونە من لەناو چاپەمەنەيە كانى پىشىمەرگەدا بەناوى خوازراوە دەنۈرسەم و ھەر لەمۇ كىتىبم چاپ كراوە دەيىستا نوسمخى لاي ئەم ھەمە ئەگەر بەمۇيىت پىشانم دەدات، شەوانە كەلە يانە دادەنىشەم و سەدام لە تەلە فەزىيەنەو دەردە كەھويىت من چى دەلىم، چىرۆكە كامى رەمىزىن

رەدۇرى يېڭىو

ومېبەستى شار او بىان تىدايىه، لەلىستى موعارەزەدا يە كەم ناوم و بەپىي پاپۇرتەكان
 ئەگەر من بۇ قادسىيە بنووسم زۆركەسى تىلەدۋاي منفوھ دەنۈوسىن، شاعىرو
 نۇوسمەرانى كورد تەنەيا بە رووکەش لەپەرەمەمياندا ناوى فەلەستىن دەھىئىن و
 لەراستىدا مەبەستىيان شۇرۇش و پىتشىمەرگەمى كورده. گەلەتكى باس و خواسى تىريش
 كەتا ئىستازوربەيانم نەنۇوسييەدەلام ھەمووييانم لاي ھاۋى ئىزىكە كامن گىيپا دەتموھ.
 ئەوانەي ئەورپاپۇرتانەيان دەنۇوسى يان خۆيان بەرەسى بەعسى بۇون يان
 باوھىيەكراوو لىيانەننىك بۇون، بۆئەمەدى پاكانە بۇ خەجالەتىيە كەيان بىكەن و تاوانە
 قورسەكەيان لە گەل خەلکى تردا بەش بىكەن، دەيان ويست ئەم كەسانە بەتەنگ
 بىئىن و مل كەچىيان بىكەن كەلەپەرەدى گەلدا بۇون و غۇونسە خۆ گرى و بەرگرى
 نىيۆندەسىياسى و رۇونا كېرىيە كە بۇون. خويىندەسەرە لايىنى دەروننى شەوجۇرە
 كەسانە لەوددا بەرجمىستە دەبىت كەشمەوان پىيان خۇشبوو ھەمووكەسىيەك وەك خۆيان
 بىت و قەبارە گرى ئۆزىيىە كەيان كەمىيەك سووكىر و بارىنە خۆشىيە دەروننىيە كەيان
 ھىيورت بىت، تەنانەت لە گەرمەتەنگ پى ھەلچىن و شەپىي فرۇشتىنى بەعسىدا،
 ئەگەر لە گەل ھاۋى ئەكى وەك خۆتىدا بۇ قىسىمە كى خىر پەناتان بۆكەسىيەكى
 بەويىزدان بىردايىه، ئەوانە ھەولىيان دەدا كەسە كە پەشىمان بىكەنەوە و پىيان دەگوت:
 (وازيان لى بىئىن با بېرىخىن.)

پەرەگانی دەنیا زر

میلان کۆندیرا

کە سالى ٢٠٠٢ رۆمانى (ناھەنگى مائتساوايى) رۆماننۇسى چىكى میلان کۆندىرام وەردەگىزىرا، بۆ گەلەيك سەرچاوه لەسەر ئىيان و كارنامىي ئەم نۇوسىمەرە بەتوانايىه گەرام، پىشتر رۆمانە بەناوبانگە كانى (گالتە) و (ئىيان لە جىڭايە كى تەرە) و (بىكەنین و لەبىرچۈونەوە) و (سووکەلەيى ئەم بۇونەي كە بەرگەمى ناگىرىت) م خۇىنەبۇدەو سەرسامىيان كەدبۈرم، بۆزىيە حەزمەدە كە نزىكەوە بىناسىم. كۆندىرا لە ئىيانى تايىمەتى خۇىدا تۇوشى گەلەيك ھەلکىشان و داكشانى سىياسى بۇ كە بۇونەتە مايىي قەيرانى رۆزى و بىتاربۇون لە ئىيانى ناو و لاتەكەي كە پاشان لە سالى ١٩٧٥ دا بە كۆچ كەرن بۆ فەرەنساو ئىيان لە تاراوجەدا شەقاوەتموھ. بەتايىمەتى لە سالى ١٩٦٨ دا كە سوپای شۇورەھى و لاتەكەي داگىركەدو دەسەلاتى سىياسى و سەربازى خۆى بە زۆر سەپاند، دەنگى ئۆپۈزسىيۇن و بىرى كەس و لايەنى ترى قەدەغە كەردى، گەورەتىن ھىندىمە دەرۈونى بۆ كۆندىرا داگىركەدنى و لاتەكەي بۇو لەلایەن سۆقىيەتموھ كە ولاتىكىي گەورەھى سۆشىالىستى بۇو، ولاتىك بانگەشەمى بۆ ئازادى و برايمەتى گەلان و نەھىشتىنى چەھوسانەفە دەكەردى (كۆندىرا ماوەيەك ئەندامى پارتى كۆمۈنىستى چىك بۇو)، ئەم پىكەوتە مەترىسى و نائومىيەتى كى زۆرى لىيکەمۇتموھ كە پاشان بە كارەساتى (بەھارى پراك) ناودىر كرا، كۆندىرا لە ھەندىك رۆمانىدا زۆر دەست لە سەر ئەم كىشىيە دادەگرىت، پەنجەمە تاوانباركەن بۆ ئەم كۆمۈنىستە چىكىيانە درېش دەكەت كە بە ئاسانى دەرگايان لە سەر داگىركەدنى

رہنمائی

ولاته که یان بُو ئمو سوپایه کرد هو و دک فریداره سیک بُو دانیشتوانیان له قەلەم داو لە راستیدا و نەبۇو. كۆندىرما ئەوانە بە ناپاڭ دادەنیت و داواي دادگايى كەردىيان دەكەت، تەنانەت لە ئۆديب بە كەمتىيان دادەنیت كە دواي ئەھۋى زانى چ تاوانىنىكى ئەخلاقلىق لە گەمل دايىكىدا كەردو هەردوچاوا خۆى دەرهىتىا، بىڭومان كۆندىرما خۆىشى لە زېرى سايىھ ئەم دەنە كەنەن و قەدەغە كەردنى بەرھەمە كەنەن كەنەن پېيھەلچىن و قەدەغە كەردنى بەرھەمە كەنەن كەنەن. كۆندىرما بە گشتى لە رۆمانە كەنەن باس لە فەلسەفە و سیاسەت و دەروونناسى دەكەت بەلام نە و دەنە فەيلەسوف و نە زانايەكى سايىكولۇزى و نە دېپلۆماتىيەكى پەزىشنىڭ، ئەم بەپىي پا رو بۇچۇنى تايىمەتى خۆى يەرانبەر بە مەسىھانو و دک رۆمانۇرسىيەك كاريان تىيا دەكەت، لە دىدى خۆيە دەست بُو كىشە مەرقۇيەتىيە كان دەبات و كاراكتەمرە كەنەن دادەپرئىت. لە چاپىكەمەتتىكىدا دەلىت : (گەلەك كىشە مىتافىزىكى هەن پەيىندىيان بە بۇنى مەرقۇھو ھەيىھ و فەلسەفە رېڭىيان پېتىبات، تەنبا رۆمان دەتونىت پۇنَاكىيان بختە سەر)، بۇغۇنە لە رۆمانى (ثىان لە جىنگايدى كى تەرە) كاراكتەرى جارومىيل كاراكتەمرىتى بزۇكى پە لە ھەلس و كەوتە و بەرەدوان لە گۇرلاندایە، دەلىت بە(گەزافىيە) و ھەقىقەت دەلىت بە خەمون و خەمیال، مەردو زىنلى دەبىتەوە بە پىيچەوانەيىشەوە، لە فەزاي ئەم رۆمانەدا و دک دادگايى سىياسى ئازاردان و كوشتن و بېرىن و وەحشەتكەرى ھەيىھ، لە ھەمان كاتدا ھەرزەكارى و خۆشەويىستى و شىعىر و سەمايىش ھەيىھ، شىعىر لاي كۆندىرما بەھېزىتىن دېھ بُو ئەم ژەھرە ئائىدۇلۇزىيە كە مەرقۇ ئىقلىيغ دەكەت و لە گىيانە مەرقۇيەتىيە كە دادەپرئىت، ھەلۇو رۆمانەدا كە بە رۇوكەش سىيكس تەھرى سەرەكىيەتى و ھەرواپىشە، زۆر جار دىمهنە كان خويىن دەرۈزىن، بەلام كۆندىرما حالتە سىيكسىيە كان بەم و نەھىييانەوە

پیرهندی و سئی فر

دېبېستىتەمە كە لە خودى مەرۆۋە كاندا ھەن و تا ئەمە كاتە ھەلۇمەرچى سەرەھەلدىانىان بۇ نەمە خساوە. لە رۇمانى (پىيكمەنин و لەپىرچۈونۇمۇدا) ۋىيان دەبىتە شانۇيەكى گالىڭىز جارى، پىيكمەنин و گۈرانى مەرۆۋە كان لە حالەتىكەمە بۇ جۆرىيەكى دى، ئارەزوو نەكىردىن و ھەللىنى بىزاردىنى ھەلۋىستىيەك و خۇ ناچارى كەردىن لەسەمەرى. سیاسەت و داگىر كەردىنى و لەلتەكەمى.

کوندیرا لمسه ر قمهیرانه رُحیه کانی مرؤٹی شهروپایی زور دوهستیت، بهتایمهتی
هوکاره تاک رهنهندیه کانی که تا پادهه کی کاریگه له ژیانی ناسایی دوروی
ده خاتموده بهدوای ئه و حالتهه دروونیه تایبتهه و هیه که بهتهنیا ناسووده بی خوی
تیا دهینیتله دورو له همراه بههایه کی جوان و ئاکاریی مرؤٹانه، بولیه دهینین
کاراکتره کان لهناو دنیای دولیزمیدا دهشین و خوشیشان له هوکاره که به
گومان، له لایه کمهوه مرؤڈست و لیوان لیوی خوشویستین و له لاكهه ترره
شهرنهنگیز، جاریک تیروسین و به جزریکی دی بکوژن. بخونه له رُمانی
(ناهنهنگی مالاوایسا) کاراکتری (یاکوب) نائومیده و له ئەنجامی تیکشکانه
فیکریه کهیوه بروای به هیچ بههایه کی ئینسانی نه ماوه، کۆمەلگا به میگەل
دادهنت و بیئهه و هی پیزانت خوشی بھشیکه لمو میگەله، تەنانهت بروای به
پیروزی بهها ئینسانیه کانیش نه ماوه و نکولیان لیده کات، بسو غونه کچى
هاوریتیه کی کەپیشترا هاوپیر بون و پیکمەوه له زینداندا بون و ئەم شەھید کراوه،
ئەم دواي بەربونی کچه مندالله کەئی ئەم دەگریتە لای خوی و تا گەورە دەبیت
بە خیوی دەکات و وەک کچى خوی لیتی دەروانیت، ھەمەو خەسلەتیکی باوک و
کچیان تیايه، کەچى شەوهەی یاکوب بسو دواجار ولاته کەی بەرەو ھەندەران
بە حیدەھیلت کە خەونی سەرە کیمەتی، لە باوکه میھەبانەو دەبیتە پیاویتکی

رەدۇرى يېڭىرو

چىيىسى ھەۋسپاز و لەگەل كچەكەدا جووت دەبىت و بېيە كىيىك لە چۆكەساتە خۆشەكانى ژيانى خۆيىشى دەزانىيت. مەيلى تايىھتى و بەرۋەندىيە زاتىھە كان كە ھەندىيەك جار قەمیران و كارەساتى گەورەي ٹينىسانى لىيەدەكەويىتەوە لەم پۇمانەداو لاي كەسانى تريش دوبىارە دەبنەوە.

كۆندييرا بە ديارترين رۇماننۇوسى فانتازى دادەنریت، وەك خۆى دەلىت: خەون پاکەتىيەكە لەناو پاکەتىيەكى تردا و ئەويش پاکەتىيەكە لەناو يەكىكى تردا و هەتدى... ئەمۇ، رۇمان بە كلتورى راستەقىنەي ئەوروبا دادەنریت و باشتىن بەلگەمى رۇمانى دۆنكىخۇتمى سيرقاتىسە، ئەمەندىيىش سەرسامە بە كافكا بەردەواام لە بەرھەم و چاپىيىكەوتىنە كانىدا بە مەزنى ناوى دەبات. لاي كۆندييرا رۇماننۇوسى ھەلۈتىيەكى ئاكارىيە بۆ بەرەنگارىبۇنۇوهى سىياسەت و ئائىن و ئايىدۇلۇزىياو ئاكارە سونەتىيەكانى كۆملەن، كە لىيى دەپرسن كۆندييرا تۆز كۆمۈنىستىت؟ دەلىت نەخىر من رۇماننۇوسىم. ئەمى جىاواز خوازىت؟ نەخىر من رۇماننۇوسىم . ئەمى چەپرەۋىت يان راستەو؟ نە ئەميانم و نە ئەمەيان، من رۇماننۇوسىم. رۇمان بۆ كۆندييرا دۆزىنەوەي ئەمەيىش پەيپەرى كە لە ژياندا ھېمە ئەگەر وا نەبىت شەوە رۇمانىيەكى ناتەخلاقىيە، ئەمەيىش پەيپەرى كە لە ۋەتەنە كى بىرمەنلى رۇماننۇوسى ديارى نەلمانى ھېرمان بروخ.

پەرەگان دەنیا زر

ئاو لیتل نەکەین

گیانه پاکژو سادەکەی سوھرابی سیپەری، لەناو گزنگى شیعرە کانیەوە مەرۆڤ لە تریفەی پاکبۇونمۇھەلّە کېشىن، دەيدەنە بەر شەستە بارانى دۆستايىتى و گۈنجان و تەبابۇن، ئەو لە ھەر رەگەزىيکى ناو گەردووندا خەسەلتە ناوازەكان بۇ دوانىن و كەرنەھەرە رازەكان ھەلەدەبئىت. نەينىيەكانى ئاواو پەيشە بىدەنگە كانى گول و درەخت و رەنگە ھەرە شىينەكانى ئاسمان و دەرىيا. باس لە بەخشنىدەبى سروشت و ئەو تەبايسى دوور لە دەستى مەرۆڤ لە پەيپەندى توخە كاتىدا ھەيە: (نە نارەون لقى خۆى بە قەلسەپەش دەفرۆشىت و نە دو سەنەوبەر دەزایەتى يە كەر دەكەن، دارىيە كىش سیپەرە كەمى بە زەوي نافرۆشىت، ئەم دەنیا يە تا دل بىمەيت ھەتاوه، تا حەز بىكەيت يەك بۇون) سوھراب ھەميشه پە لە چرا، لە رۇوناڭى، لە سیپەرى گەللايى ناو ئاوا، لەپەنگا، لە روپار، لە شەپۇل، لە باڭ و پەر، لە ئاسمانى شىن و گىيات شىنتر. ئەو مانا بە ھەمۇر شتە كان دەبەخشىت، مانا يە كى روھىسى كەجەمسەرى بەستەھەي ھەمۇر رەگەزەكانى گەردوونە بە يە كەرەوە، نەك پەيپەندىيە فىزىكىيەكان كە خالىبۇونمۇھىيان بەردەواام لەھەناسە نزىكتە. ئەو خۆيىننەھەيە لە گىانى ھەمۇدا پەرشنگىيکى وجودىانى تىيا دەپشىكىيەت كە بە زمانى شىعرو پەيىشى سادە و مانا قولەكانىەوە دىارن. بۇ ئەمەيىش تا بى كۆتايىي دەشت و بەرەزتىرين دوند دەگەرپىت، بەدواى شتىيەكدا وىتەلە كە خۆيىشى نازانىت چىيە، رەنگە خەنۋىيەك بىت يان تەنیا زەردەخەنەيەك. دەپرات بەسەر وەختى خوداوه تا پىنى بلىت: حەمۇزى ماسىيەكان بىن ئاون. بە چاۋىتكە لە گىا دەپۋاپىت كە لە خەنۇنى خودا سەھۋىزتە.

رەدۇرى يېڭىو

نايەويت روانىنە كاغان ئاسايى بىت، بەلكۈچاومان بىشىن و بە جۆرييەكى تى
بىپانىن، و شەكاغان بىشىن تا خودى و شەكان بىن بە باو باران. ئەو ھەوالگىرى بىر
رىيگە كان دەكتات و يىيان دەلىت: كاروازىك بەرىيەه باريان پە لە زەردەخەنە.
سوھراب شىيەكەرە، رەنگى تابلوکانى دەداتە دەست باران و تريفەمۇ باو سامالى
شىعر تا بىخەنە سەر بالى كلۇو بەفرىك كە بەسەر گىايەكى تەپەوه دەتوپتەمۇه. ئەمۇ
نايەويت ئاو لىيل بىكىيەن :

"لەوانمەيە لە خوار رووبارە كەمە كۆتۈرۈك ئاو بىخواتەمۇ، يان لە يېشەلەزىيەكى دووردا
رەنگاللەيمەك پەرپى بشوات، يان لە گوندا گۈزەيەك پەركىيەت لە ئاو.
رەنگە ئەم ئاوه رەوانە بپواڭە ژىير دارچنانىيەكمۇ، بۆ ئەمەدى خەمى دلىك لابەرىت.
ئەشى دەستى هەزارىيەك ناينىكى وشكى بە ئاوه كەدا كەرىيەت.

ژىيەكى جوان ھاتۇرە كەنار رووبارە كە

جوانييەكى دوو قات بودەمۇ "

با ئىمەيش ئاوه كە لىيل نەكەيەن:

لەوانمەيە لە كەنارىيا

كۆرتىكى عاشق، قۇز و گىرفان خالى جى زوانى گرتىيەت،
تەماشاي ئاوه كە بىكات و بىن منەت بىت لە ئاۋىنە.

يان مانگ تريفەتلىق بېرىيەت و

بۆ ولاتى تارىكىستانى بنىيەت.

كى لە نەيىنى ئاو دەگات؟

رەنگە بۆ چاو خەلەتىناندى دوزىمن، چەندان گۇرانى خورەو
سروودى ورده شەپەزلى لە روونىيە كەيدا حەشار دابىت و

پەرەگانی دەنگی زر

بۆ شۆر شگیپانی چیای رهوانه کات.

یان دلنهوايى غەريبيتىك، لانمازىتكى پېپکات

کە هيشتا دلدارى لەگەل سادهيدا دەكەن.

ئاو لىل نەكمىن:

دەشىت ئەم رووبارە بەلاى زيندانىتكى تەرىكدا تىپەپىت

لە درزىك، دەلاقمەيك، رۆچەندىيەكموھ

بېبىت بە دلدارى ھەمىشەبى زيندانىك و ھۆگرى وردە شەپۇلەكانى بىت.

دەشىت بەلاى دەرويىشىك و قەلەندەرىيىكدا بگۈزەرىت

کە خودايىش لە يادى كردوون.

يان شاعىرو موسىقىارىك لە كەنارىا دانىشتىن و

ئاهەنگى خۇم گۈزىنەمە بىگىپن.

ئاو لىل نەكمىن:

رەنگە دارھەنارى سەررووی گوندەكە

رەنگى گۈزىكى سورى خۆى فەيدابىتە ئاودەكموھو

بە دىيارى بۆ قىزى بوكىيىكى غەمگىنى بىتىرىت

دەشىت ئەم رووبارە وەرزە رۇوناكە كانى تەممەن دەشت و چیای لەبەرىت

كە لىل كرا يادەھرى و خۆيىشى بىرن.

يان پىامى باكانى كويستان بەرەو بىبابانەكانى خۆراوا بەرىت

تىك تىك ساردى بېزىتىتە ناو گۈزى ئەنفال كراوه كانموھو

پېيان بلىت:

شمو باش ھاۋىتىسانى نوستوو

رەدۇرى يېڭىرو

تمنیا بەفرو ئاو لەمیادى نەکردون

هازەدى ئەم دلآنەيش كە شەونخۇونى بەديار بىيەنگىتانا نەمە دەكىشىن.

ئاو لىيلىك كەمىن:

رەنگە پەرەسىيەلەك بىيت و بپواو بىزىبۈتنى

تا لە رۇونتىزىن شويىنى ئاودەكەدا خۆى بشوات و

بالى سەوزى سەوزۇرتى بىيت.

يان گولە هىرۆيەك بە چىلىكى كەمەيىھە كەمى

چاوى پەرەكانى خۆى بىكات بە رەنگى مروارى.

دەشىت لە خوارەوە، رۆحىيىكى ئالۇز، خنكاوى بىيەھۇدىيى بىيت

ئەم ئاوه روون و زولاڭە، گۈزانى پېڭىسى سەخت و بىّ كۆتابىي بۆ بىيت و

كاسكىيەتە شىينە كەم بۆ ھەللىرى

ماندۇر نەبۇونى ليپكاكا پېلىۋى تەركات بە بۇنى عەشق

ئەوسا ئەھۋىش گريانى خۆى بىدانە دەست

لەوانىيە...

پیرهندی و سنتی فر

دوا ئاماژه کانی، دیکتاتور

له کاتی له سیداره دانی سهدام حسیندا. ئمهوهی زور سهرخنی راکیشام و هژاندمی، چاولیکنان و کرانمودیه کی کتوپری ئمه زده لامه بسو که دور لمه شتنه هی پاشان خەلکی قسمهيان لمصر کردو همراهان بۆ نایمهوه توشی شوکی کردم. ئمه جوولیه، برمد میمهوه بۆ حەشارگا نهینیه کانی دیوی ناووهی مرۆڤ که تا ئیستا پەی بە کەمی براوەو زۆربەی همه زوری لە نەدیویدان، لە چرکەساتیکی وا ترازیدا گرانە- ئەگەر فریوده ریکی لیوەشاوە رۆحیکی پر لە خۆیەسەندی و نەرجسیت نەبیت- بتوانیت له زمانی ئاسایی بگەمپیت و پەنا بۆ زمانی چاوبەرت، کە بۆ ئەم ساتەو لە بىرگىمەدا شیاوترین ھەلبژاردن بسو بۆ ئەم. ئەم چەند تېپەیە لە چاولیکنان و ھەلبېنیدا بینیمان تەنیا جوولمیه کی فیزیکی جەستە نەبۇ به پووتى، بەملکوو ھەلگری مانایە کی سایکۆلۆزى و ئايىلۇزىش بسو کە بەتھواوى مانا ئاساییە کەمی مەرگى ئەم ساتەی ھەلۇشاندەوە بە رەھەندى ترى بارگاواي کرد، ئەممە میش تەنیا لە دیكتاتوریکی گەورەو لیزانى ئەم سەرددەمە دەۋەشیتەوە. ئەوان لە کاتى وادا دەشتیت نە بکۈزۈنەوە نە لە چاولاندا مانای ترس و دوودلى بەدى بکىت، بەلکو رەنگە پىېكەن يان بى بايەخانە پرسیارى نرخى پىلاۋى جەلادە كەيان بىكەن، تەنیا بۆ ئەمەنی خۆيان لە خەلک ئاسایی جىاباكەنەوە خەسلەتى كاراكتەرى سوپەرمان لە خۆيىگەن. بەلام چاوترو كاندنه کەمی سەدام، بەم مەركەساتەیەوە كە دەبۇو سەدان دېمەنى ترازیدىم بېرىخەنەوە، كەچى لە ناو جەرگەي كۆمىدىيائىه کى زۆر رسودا

رەدۇرى بىلەرە

رايگرتم، كۆمەيدىايمىك زەردەخمنىيەكى هيىند بە ئارۇزەنگت دەخاتە سەرلىيۇ كە پېپ لە ژەھرى گەمەيەكى نەگىرسانە. ناتوانىم بلىم پىشتر ئەو پىساوه چى لەسەر سات و هەلۋىتى لەو جۆرەي خۆى خويىندىزتەمۇه كە دوا وىستىگەي ژيان و بەھەد رەچۈونى تەھاوايى ناوات و خەونە كانىمەتى، بەلەم تاقە چەكتىكى كارىگەر كە بۆ ئەو چىركەساتە لەدەستىدا مابۇوه بەكارەيتىنانى دوا ھونىمەر دوا داهىتىان بسو بسو كەيىاندىنى پەيام و مانەوهى لە زەبىن و بىرى كەسانىتىكدا كە خۆى چاك شاردەزاي سايىكۈزۈشىت و كەمسايىتىانە. ئەو بۆ ئەو چىركەساتە زۆر خىرايە دوو زمانى فرييدانى بەكارەيتىنا. يە كەميان تەننیا بۆ خەلّك و دوھەميان بۆ خەلّك و خودا، زمانى خەلّك ئەو چاوتىرۇكاندنە نەرم و بەرائىت ئامىزە بسو كە لە غايىشكەرنىتىكى بەرجمەستەدا بۆدواجار و روژانىدى و ئىدى هەرگىز دووبارە نايتىمۇه. ئەو بەو جوولىيە خۆى خستە بەرگى فريشتەيەكمۇه كە بە بىنەنگى ھاوار دەكەت و دەلىت: بىروان، من چەندە بى تاوانم؟ ج زولمىيىكى گەورەم لى دەكىتت؟ لەبەرەدەم پۇسى دوزەمن و داگىركەردا ج قورىانىيەكى بى دەسەلەت؟ ئاخىر خۆ من جوين فرۇش نىم تا لە زەلكاويان هەلبىكىشىم، شەھەنگىزىش نىم تف بە روياندا هەلددەم، ئاخىر من جەلاد نىم رۆمانتوسم! چاوشىم وىنەيەكى راستى دەست و زماقە، گەر وىنەي ئەو رۆژانىيەستان دىئتە بەرجاوا كە شەشىرم ھەلەكىشىا بەتقە دەستىتك قۇناغى تەفەنگە لەسەر ئەزىزىم دادەناو دەمتەقاند، ئەو گەيىاندىنى پەيامى عەرەب و ئىسلام بسو كە هەر بەو شىۋىدە راگەيەنزاواه، منىش بەرگىر لە كەلتۈرۈتىك دەكەم كە ئىپوهى گەيىانۋەتە پلەو پايىمى گەلانى دى و زىياتىش. ئەو كە دەيىوت هەر بەعسىيەكى باش لە عمەرى خەتاب چاڭتە بانگەشەي بۆ ئايىزايەك دەكەر كە هەلگرى ئايىلۇزىيەتىكى سىياسىشەو ئەو خۆى لە پەنایدا ھەرجى بکات پارىزراوه، كە

پەرەگان دەنیز

قەلاچۆی کوردى بە سورەتى ئەنفال ناودىيىر كرد ھىچ گومانىيەك نەما كە لەپشت بىروبۇچونى ئەم پىاوهوھ كلتوريك ھەمەيە بارگاویە بە تىيەكەلكردنى ئاين و سياست، بۇ بەئەنجام گەيانىنى دەستىيىكى كارا ھەمەيە لىپانلىيە لە گىانى دەمارگىرى نەتھەوبىي و خۆيەسەندى.

سەدام لە چاوترۆ كايىكدا ئەم نىشانانەي پىتکا، ھەركەس پىشتر لە نزىكەوە دەستى ئەھى نەدىيىت زوو برواي بە چاوى دەھىننا، ھەربىيە ھىشتا گەرمابىي لەشى سارد نەبووبۇدوھ كە عەرەب و دەسەلاتدارەكانى فرمىيىسىكىان بۇ رېشت و پرسەيان بۇ گرت، جارىتكى كرا بە پاكىزەتتىن مەرۋىي بە ناھەق كۈزراوو جارىتكى دى بۇ بە ھاوارىي و ھاوسەنگەمرى شۇرۇشكىرىپىكى مەزنى وەك عومەرى موختارو پاشانىش بە شەھىد. ئاخىر سياست چىيە بىيىجىگە لە زولەن و تەفرەدان! بىيىجىگە لە شۆرەنلى دەست بەپىسى! بىيىجىگە لەناھەقىيەك كەللبەھا جوان بېرۈزەكانى مەرۋىيەتى دەكىيت!

زمانى دوھىمى سەدام كە دوا قۇناغى فريودانە كەمى بۇو، ئەم سانە ھاتە گۆ كە بۇ دوا جار رووى لە خودا كردو شايەقانى ھىننا، گەرمى دانپىيدانانى و شەكان پەھيونەندى بېبرۇاو ئىمانى قۇولى ئەبۇدوھ نەبۇو بەلکو بە ئازارە دەرۈنە كەنەھوھ، ئەبۇ بە درىيەبابى تەمەنلى لە گەل خودادا تەباو راستىگۇ نەبۇو، قورئانە كەمى دەستى و نويىز و چۈونە كەھبەي فريودانىكى سىياسى و زىگا و نىكىردىن بۇ لە ھۆش و گۆشى خەللىكى. ئىستا كە گشت دەرگا كان داخران و ئەم راستەخۆ بەرامبەر بە خاپىيە كە ئاگادارى ھەممۇ تاوان و نەھىيە دزىيە كائىھەتى، ئىيىز ھىچى دى نەماوه بىيىجىگە لە ھاوارىيەك، نالىمەك، پارانەوەيە كى دلڭارانە بۇ لىپۇردن و پاكبۇونەھو، ئىستا دەزانىيەت رۆل دوفاقى كردن لە گەل خودادا بەسەرچۈوھ لە نىتوان ئەم ئەمدا تەننیا مۇويەكى زۆر بارىك ماۋەنەھو، بۇيە دەيىت دان بەمۇ تاوانانەدا بىنېت كە تەننیا

رەدۇرى يېڭىرو

خۆى و ئەم دەيىزان و كەسى تر لە بىينا نەماواه، ئەم گوناھانەي رەنگە لە ژيانىدا
لە رووى نەھاتبىت تەنانەت بىر لە ھەندىيەكىان بکاتەوه يان بھىلىت بە زەينىدا
گۈزەر بىكەن، چونكە رسواترین نامىردى و خەجالەت ترىين كار بۇون. ئەم لە رۆزى
(تۈرەبۇونەكانى خۆيدا) دەيان بىئاگا و بىئەگوناھى لەناو بىردووه، پىلانى بىز
نەزىكتىرين و خۆشەويىستىرين كەسى خۆى داناوه، ئەم ئىستا چى ماۋەتھوھ لە
شايەتمانىتكى بىيەسەلاتانە زىاتر كە بىئەگومانە لەدواي خۆيەوە روپىسى
جەنگەللىستانەكەي پى فراوانىز دەيىت و مەمەداكانى خۆشەويىستى و لىتكبۇوردن
بەرتەسکتىر دەكاتەوه، ئەممەش وەك ئەنجام تەواوكەرى پەيامى راستەقىنەي خۆى
بۇوه بىوشك كردىنى ماناجوانەكانى ژيان.

پەرەگان دەنیا زر

ئەزمۇون و داھىيىنان

(ئەقلىتىن پىاو كە بە درىزايى تەمەن ناسىيىتمە خۇيىندەوەدى دەزانى نە نووسىن.)
"ساراماگۇ"

ژيان ئەزمۇونىتىكى بەرددواامە و مامۆستايى زانىنەكانە، توانا قالبۈوه كانى ئەزمۇون لە ھەموو بوارو ھەلۈمىرچەكاندا چاوى كراوە شاۋىزى رەخنەو ھەلسەنگاندىنى شتەكانە، گەلىك لە نارە درەشواوه كانى مىشۇو، قوتايىبە بەھرەمەندە كانى ھەۋ ئەزمۇونانەن كە پاشان بۇونەتە سەمبولى رابھرى و پەيپەرى لېتكەرنى كەسانى دى. لە بوارى ئەدەبىدا ناواھ ھەرە دىارەكان ئەوانەن كە بالا ئەزمۇونى ژيانىيان كەلەگەتمەو گەرمىايى كارەسات و بەسىرەتەكانىيان تا سىنورى سوتان ھەستى خەۋشاندۇون و رەگاڭاژوو ئەم بەسىتىنەن.

يەكىن لە نووسىرە بەھەرە پىر لە ئەزمۇونانە ژۈزە ساراماگۇ پورتوگالىيە كە سالى ۱۹۹۸ خەلاتى نۇپلىان پېبەخشى. ساراماگۇ كاتى وەرگەتنى خەلاتە كەمى وەتەيە كى گەرنىگى لەبەردەم لىزىنەكەدا خۇيىندەوە كە سەرتاپا تىزى بسو بە ئەزمۇونى ژيانى تايىبەتى خۆزى، لە وەتكەيدا باس لەھە دەكەت كە ئەم قۇرۇپى ئەم ئەزمۇونانەيەو كارە ئەدەبىيەكانى لەويىھ سەرچاۋەيان گىرتوھ. ئەم، وەك خۆزى باسى دەكەت لە گوندا ژياود، تا تەمەنلىقى چواردە سالىش ھەر بەپىي پەتى سۈرپەتەوە، نەنك و بایپەرە نەخۇيىندەوارەكەتى تاقە مامۆستايى بۇون، ھەر لە گوندا بەرازى لەمۇرپاندوھ كە بۆ دەستەبەرگەرنى ژيانى رۆژانەيىان بەخىپىان كەردنەن، تەنانەت لە

رەدۇرى يېڭىرو

شەوە ھەرە ساردەكانى زستاندا نەنك و باپىرى بزەلە كانىيان و دك مندالى خۆيان لە باخەلىاندا نواندوه، بىئەل كارى كردووھو بوه بە پاسھوانى كىلىگەمى گەنەشامى، دارى بۆ زۆپا هيئاھو چەرخە ئاسىنىھە كانى خستۇتەگەر. شەوانىش گۈنى بۆ شەو چىرۆك و ئەفسانانە راگرتسوھ كە باپىرى بۆي گىرپاھتىوھ، لە كارەساتە ساماناكە كانى ترساھو شەو خەونى پىيواھ دىيون. ھەر لە زمانى نەنك و باپىرىھو لە ماناي مىدن تىيگەيىشتىوھ، دركى بە خۆشەويىستى مىرۇۋ و سروشت كردوھو بە پىيى كات و ھەلومەرچە كان لە رەفتارى جياوازى خەلکە كە تىيگەيىشتىوھ.

ساراماگۇ پاشان يادوھرى ئەم سەردەمانى بە رەنگى ئەدەب و ئىنە كىشاوه، بەلام مىرۇۋە ئاسايىھە كانى كردىتە كەسايىھتى و بە شارەزووی خۆي ھەللى سورپاندون، ئەوانىھى لە رۆژائىتكى تەمەنيدا مامۆستاي بۇون و رەگ و رىشەي ئەميان لە قوولىدا داکوتاوه و ھەولى سەختى ژيانيان بە دژوارتىن شىبۇھ فىرّىركەردوھ.

ساراماگۇ كە دەپۋاتە ليشبوونە و ئەدەب و مىزۇۋى ولاتە كە دەخۇينىتىوھ، لق و چلى درەختى ئەزمۇونە كانى زىاتر بالادەكەن و بلند دەبن، ئەم بىن فىرّىكەر و رىنما ھەرچىيەكى دەست دەكەۋىت دەخۇينىتىوھ، دەرياوائىتكى سەرسامەھو بە ھىزرو ھۆشى خۆي شتە كان دەدۇزىتىوھ بە ئاسوودەبى لە بەندەرە كان لادەدات. كە شىعەرە كانى گەورە شاعيرى ولاتە كەھى (فەناندو پسوا) بە ناوى رىكاردۇ رىسىمەھو دەخۇينىتىوھ و پاشان دەزانىيت ئەمەھ ناوى خوازراوى ئەمە، ھەر بەن ناوهە رۆمانى (سالى مەرگى رىكاردو رىس) دەنۈسىت، ئەوسا لە تەمەنە حەقەدە سالىيە و ھىشتى لە ئەزمۇونى داھىناندا قال نىيە. بەلام ورده ورده لەناو ئەم ژيانەيىشدا زانىنى بالا دەكات و لمۇھ دەگات كە ھەموو شتىيەك دوو رووی ھەمە، تا ھەردوو روو كە نەبىنيت ناتوانىت ھىچيان لەبارەوە بلىيەت. بەتاپىھەتى نايىت مىيژوو فەراموش بىكەيت، بەلام

پیرهندی و سئی فر

دەبىت ھەميشە بە چاوى رەخنەو ھەلسەنگاندەنەوە لىيى بىروانىت، چونكە مىيژۇو زۆر جار مەكۆي چەواشە كىردىن و شىپواندى راستىيە كانە. بۆ نۇونە لە رۆمانى "مىيژۇو گەمارەدانى ليشبوونە" دا گەفتۈگۈ لە نېسوان خۇرى و مىيژۇونۇو سىيّكدا ھەمە كە پوختەي راكانى ئەمە دەب و مىيژۇو دوو شتى جىاوازنى. وەك دەلىت ھەر شتىيە ئەدەب نەبىت زيانە، مىيژۇو يىش ھەروايىه. مىيژۇو زيانى راستەقينەي خەلک نىسي، بەلام ئەدەب، بەلمى.

لهناو جهنهگهی خویندنمدهو ئەزمۇوندا ساراماڭىز گومان له يەقينه كان دەكات و رۆمانى "ئىنجىل بە كىرانمۇھى عيسا" دەنوسىت. بەلام ئەم ئىنجىلە كتىبى ئاسمانى نىيە، بەلكو ئەم رووناكي خستنە سەر ھەموو شتە كان و شوئىھ تارىكە كانە. دەيمۆيت پەناو پەسىرە كان لەپەر ئەم رووناكيەدا بىدۈزىتىمە و ئەفسانە كان بجاتە بەرلىكىدانمۇھى ھەلسەنكاندىنى ھزر. ئەم سەر لەمە دەرناكات كە بۇ دەبىت لەناو خودى ئايىنە كاندا شەھيد ھېيىت؟ يان چۆن دەبىت خودا بەمام كورە كەيدا بىتىرىتە سەرەزەھى بۇئەمۇھى لە تاوانە كانيان خوش بىتت؟ بۇيە وەك ئەنجام ئىنجىلە كە ساراماڭىز نايىت بەم ئىنجىلە كە مەرۆڤ فيرى ئەفسانەمە يەقينە چەسپاوه كان دەكات، يان خوا بە خەملەكى بناسىنېت، بەلكو ئەم ئىنجىلە چىرۆكىكە مەرۆڤ فيرى ئەمە دەكات سەر بۆدەسەلات دانەنھۇينېت و تا بتوانىت شەملى لەگەلدا كات.

که ساراماگو شمیره ترسناکه کانی سهدهی شانزهی نیوان پروتستان و کاسولیکه کان ده خوینیسته و ده زانیست به چ ده مارگیری و نائینسانیه تینکوه خوینی یه کتر ده پریش، غایشنامه (نویسم روزی بفرانبار) دنوسیت، لوهیدا گوزارت له توندرد روی مهزده کان ده کات و ده گاته ئدو ئەنچامه که مهزدب تەمنا ئەمەه فېرى

رەدۇرى يېڭىرو

مزوڭ دەكەت كە بىكۈزىت يان بىكۈزىت، ئەو شەپەكان بەبىن ھودە دەداتە قەللم و بە درۆيە كى گەورەيان دادەنیت كە بە ناوى خوداوه دەكىرىن، ئەھەيش سووکايەتى كەنەنە بە گىانى پېر لە مىھەربانى و لېپوردووپى يەزدان، چونكە ئەو شەپەنىيە لەسەر تاكگەرلەي خودا بەلکو ئەوان ھەرىيەكەيان خوايەكى تايىەتىان بۆخۇيان دىيارى كەردووھ كە پەپەھوی لىيەدەكەن و ئەمەيش وەك ئەنجام وىلگەمە كە بۆ لادان و دووركەوتىنەوە لە ھەقىقەتە كانى پەياامى پېرلەز.

خەيالى ساراماڭىز ھىئىند درەشاوەو بەرىنە كە پەھى بە دۆزىنەوە داھىنانى تر دەبات و دەنیايدىك لە ھەزرو تىپامان بەرجەستە دەكەت. لە رۆمانى (كۆپىرى) دا دانىشتوانى شارىيەك بە تەواوى دەكتە كۆپىر، بىڭۈمان مانانى مەجازى كۆپىرسونى ھەموو چىن و توپىزەكان تىينەكەيىتنە لە ژيان، چونكە ئەوان رىپىزى يەك ناڭن و سووکايەتى بە يەكتر دەكەن. بەتايىەتى رووى دەمى لەوانە كە كەتىيە دەخويىتنەوە، پىيان دەلىت بە سووك تەماشاكردى ژيان لادانە لە ئاۋەزرو بەرھەمەيىنانى تارىكىستانىيەكە كە ھەموو خەلکىي تىيا ونن و چاك و خراپ تىيەل بەيەك بۇون و راستىيەكان شاراونەتەوە.

پەرەگانی دەنیا زر

دیوهکەی ترى خویندنەوە

خویندنەوە گەشتىيىكى بەرفراوان و رەنگالەميه بە نىيو دنياى زەمەنیيىكى نۇونەيىدا، نۇونەبى بەو مانايمى دەشىت ئەو جۆرە گەشتە ھەرگىز لە ژيانى راستەقىنەي خوینىردا نەيەتە دى، يان خمونىيڭ بىت و ھەر بە لۆكى بىتتەوە. ئەودىش كە ئەو دنيايمەت دەگىرىپەت و بەھەرە توana جۆربە جۆرە كانى مرۇشە كانىت لا بەرمەستە دەكات، خوینىنەوە كىتىبە جوانەكانە كە وەك باسترناك دەلىت: لايپەرى يەكمىان پىيە نەماواه. ئەو كىتىبانە چىزت پىددەبەخشن و رادەي زانست و هوشياريت والاتر دەكەن، خۆتت پى دەناسىتىن كە لەھەر ناسىنېيىكى دى پىيىست تەرە، گيانى بەراوردىكارى و جوان ناسىت پىددەبەخشن. ئەوكەسانەي عەشقى خوینىنەوە پەيدا دەكەن و بەتەواوى شەميداي دەبن، وەك ئەوانەن كە خەون و خەمەلەيان لاي دلخوازىيەكە، ئىتە ئەو دلخوازە ژنە، دەريايە، چىايە، گولە، يارىيە، يان خودايە. كەس ناتوانىت كات و تواناي روحىي خۆى و ئارامىي جەستە لەپىتاوى شتىيىكا بهخت بکات كە خۆشى نەويت، يە كىيىك لە رەگەزەكانى خۆشۈستان چىز لىيەرگەرتە، چىز ورگەرتىنىش پەرسەيە كى رېئەبىيە و وابەستەي كەسە كەوھەلۇمەرج و ژىنگە كەيەتى. ئەوهى شاعيرىيەك و نۇوسەرىتىك لە خوینىنەوەدا بۆ كات بەسىربردن دەخوينىتەوە. نۇوسەرو داھىنەرى دلکار گشت خوینىنەوە كى تازەي كىتىبىك لە خوینىنەوە كەي پىشۇرى جياوازە، خۆشى ھەر بەو مەبەستەوە دووبارە دەكتەوە.

رەدۇرى بىلەرە

زۆر نووسەرى ناودار ھەن باس لۇوە دەكەن كە لە خويىندىھەدى تاقە بەرھەمېڭىدا
ھەمېشە بەردەوامن و سالانە دووبارە و سى بارەدى دەكەنھەو، مىيان كۆنديرىاي
رۆماننۇوسى چىكى بەردەواام رۆمانى دۆنكىخۇتەسى سرفاتىس و مەسخى كافكا
دەخويىنىتەو، ھەر جارە توخى تازە بۇ لەسەردوان و نۇوسىن دەدۆزىتەو، ئەفو
گەورەبى دۆنكىخۇتە لەۋەدا دەبىنيت كە چەردەيەك شىۋازى داھىنەرانەي بە^١
رۆمانى نوچى ئەورۇپايى بەخشىوە، بۇو بە سەرچاواھى رەگەزىتىكى ھەرددىيار كە
كۆنديرىا پىئى سەرسامە، ئەوיש رەگەزى گالتەجارىيە. ئەگەرچى ھەندىت ئەمە بە
كەرەسەپ پىتكەنин و كات بەسەربردن دەزانن، بەلام بە راستىي مایەتىنەكرين و
دۆزىنەوە تايىەتمەندىيەكانى ژيانى مىرق و بەها كانى سەرددەمن. (خودى كۆنديرىا
رۆمانىتىكى ناوازەدى ھەر بە ناوى گالتەجارەوە ھەيە) ئەم رەگەزى گالتەجارىيە لاي
شاعيرى گەورەي مەكسىك (تۆكتافىيپاز) بە مەزىتىن دۆزىنەوە سەرددەمى نوى
ناودىر دەكريت و سەرچاواھىيىشى بە سرفاتىس دەزانىت. ھەروەھا كۆنديرىا ھىند
سەرسامە بە كافكا كە بە (پەيامبەر) ناوى دەبات، لە كىتىبى (وھسىيەتە
شىپىئراوە كان) يىدا دوو بەشى بۇ تەرخان كردو، لەۋىدا دۇز بە (برۇد) ھاۋىپىي
كافكا دەھستىت لەسەرئەوە (برۇد) لە چەند شوچىنىكدا لىتكەنەوە ناجۇرو
نادرۇست بۇ كارى كافكا دەكات، ھەرچەندە بىرۇد وھسىيەتە كەي كافكاي بە
سووتاندى بەرھەمەكانى بە ئەنجام نەگىيىند و پاراستنى. گۇنتەرگەراسى خاون
خەلاتى نۆبلى ئەدەب ھەموو سالىك رۆمانى مەسخى كافكا دەخويىنىتەو، سادقى
ھيدايەتى فارسيش لەو نووسەرە ناودارانەيە كە ئەم رۆمانە زۆرى سەرسام كردو
وەرىگىزپايدى سەر زمانى فارسى، رۆمانەكمى خۆيىشى (كۈندەبەبۇ) سېبەرى مەسخى
لەسەر. ٥

پەرەگانی دەنیا زر

نووسەرى مەزىنى بەرازىلى (خورخە لويس پۆرخىس) چەندان جار ھەرسىن بەرگە كەمى كۆمىدىيای خودا وەندەكانى (دانتى) خويندۇتىھو، لە سەردەمىكدا كە لىپرسراوى كتىپخانەيمك بوه لە نزىك بېئىنس ئايىرسۇھ بەرد ھوام يەكىك لەو سىن بەرگەي لە گىرفانى پالتۆكىيىدا داناوه لە رىڭاوابيانىشدا لە خويندۇھەيان نەكەتوھ. لەھەرجارييىكدا رەگەزىيىك تازەي ئەم داستانە شىعرييانەي كردۇتە تەھەرەي باس و لىكۈلىنەوە گوتارو وانە وتنەوەكانى زانكۆي. لەيەكىيياندا تەمنيا وەك شىعر لەسەر (دۆزەخ) قسە دەكەت و لە خوازەو وېنەو دركەكانى دەكۈلىتىھو، ئەمە بىيچگە لە ناودرۆكى بەرھەمە كە لىوان لىيۇھ لە ئەفسانەي گىرلەك و مىتۇلۇزىيات يۈننان و جىنگاۋ شويىنە مىزۇوييەكانى فلورەنساۋ رۆما، دىمەنە ترازييەكانى ناو دۆزەخ كە هەزاران قەشەو ياخى و دزو ناپاك و شەيتانى تىيدايه و (قىرچىل) ھاوسەفەرە مامۆستاي سەراسىمە دەكەن.

پۆرخىس لەبارەي ئەم خويندەوانىمۇھ دەلىت: من كۆمىدىيای خواكانى داتىتىم زۆر خويندۇتىھو بەرد ھوامىش نوسخە ئەسلىيە ئىتالىيە كەم لەگەل وەرگىپانە ئىنگلەزىيە كەيدا بەراورد كردوھ، لە نوسخە كۆنەكاندا زىاتر لىكەدانەوەكان تىۋۆزۈن، لەسەدەھى نۆزىددا باسە مىزۇوييەكانى تىيا ھاتۇتە گۆرى، ئىستايش لايەنە ئىستايشىكىيە كە پەيوەندى راستەوخۆي بە خودى شىعە كانەوە ھېيە. پۆرخىس لەبەرئەوەي زۆر (ھەزارو يەك شۇھە) و (دۆنكىخۇتە) خويندۇتىھو، بەرد ھوام لە دىدارو دىغانەكانىدا باسيان لىيۇھ دەكەت و توخى تازەيان تىيا دەدۆزىتىھو. لە رۆمانى (دۆنكىخۇتە) دا لەسەرتەكىنلەك دەھەستىت كە داھىننانى خۆيەتى و بىتىيە لە دۆزىنەوەي وېنە لەناو وېنە تردا. واتا سرقاتنس لە خودى رۆمانە كەمە چەندان رۆمانۆچكە دەختامۇھ كە مايەي گەشەپىدان و چىشى خوينەرن.

رەدۇرى يېڭىۋو

لەبىرمان نەچىت كە (ئەسکەندەرى مەكىنۇنى) لە ھەموو پەلامارو لەشىك كىيىشىيەكانى خۆرھەلاتىدا بىرددوام (ئەلىازە) ئى ھۆمۈرۈسى لەزىز سەردا بىوه خىيىندىيەتىفوه. سىياسىيە بە فەرۇچىلەكانى دىنايىش ھەمېشە كېيىبى(مېرى)ي مېكابىلىيان بەدىستەمۇدەمە دەيجىتىنەو، بە تايىبەتى بۆ سوود وەرگىرتەن لەھەدى كە دەلىت: بۆ گەيىشتەن بە ئامانج ھەموو رىنگايمەك دروست و رەوايە. ئەمۇ وتمىيەمى ھەزاران تراژىدىيى مەرۆڤايەتى و كاول كردىنى لېكەوتەوەو غۇونەمى بەسۈوك تەماشاكردىنى بېرۇ ئاكارەكانى مەرۆڤە.

پەرەگانی دەنگی زر

شەروخۆشەویستى

لەرۆمانەكانى نۇرسەرى ئەلمانى (ئىيىك ماريا رېيارك)دا بەردەوام دوو توچى سەرەكى ناودرۆكى كارەكان پىيڭ دەھىيىن، ئەمەنەيش شەرو خۆشەویستىن كە چەندە بەيەكدى دژو نامۆن، ئەمەندەيش يەكتى تەواو دەكەن و تەھەرە مل ملانى و بەرەپىش چۈننى رووداوى ناو رۆمانەكانى، لەجەركەي هەرييەكىكىاندا تۈرى شەمى تىدەپويت. هەرچەندە رۆمانى ئەم نۇرسەرە بەتوانايە زىياتر دەربارە جەنگە، بەتايىھەتى جەنگى دوهەمىي جىهانى، بەلام بلىسەي ئەمۇين خۆشەویستىيەكى پاكىزەيش لەناو ھەناوى ئەمەنگەدا دەدرەۋىشىتمەوە بزاوتىكى گەورە بەرۆحى مەرۆفەكانى دەدات. رېيارك لەو رۆمانانىيدا كە بەئەدىي جەنگ ناوردىزىراون: شەۋىيەك لەلىشىپ نەدا، لەبەرەكانى خواراوادا ھەمۇوشىتىك ھېسۈرە، خۆشەویستى لە كاتى خۆيداو مەرگىش لە كاتى خۆيدا، بەردەوام ئەمۇدو توچە دەرۈزىيەت، لە لايەكەوە دەيەپەيت بلىت زمانى ئەم دوو ھېزە لەيەكتىر جىاوازن و ھەرييەكىيان لە بۆ سەى لەناو بىردى ئەويتىدا يە، وەلى لەھەمان كاتدا مەرۆڤ ئەم بەختىيە كە زۆر جار بەعەشقەوە مومارە سەى ھەرددووكىيان دەكات، يان لە وپەرى نائومىدىدا بەرانبىر يەكىكىان ئەمەن تەلەپىزىت.

لەرۆمانى (شەۋىيەك لەلىشىپ نەدا) كات سەرەتاي جەنگى دوهەمىي جىهانە. ھىتلەر بەتەماي قۇوتىدانى ھەمۇ ئەمۇرپاپايە، ولاٽانى دەرۈپىشتى ئەلمانىا (فەرەنسا، ئىسپانىا، پورتوگال، سويسرا) لەرانبىر نىازە بەدكارەكانى ھىتلەردا ترسىيان لى

رەدۇرى يېڭىۋو

نیشتوه، ھىتلەر بەھۆى توانى لەرپادبەرى ماشىنە سوپایىھەكى و گستابۆزى داردە ستىيەوە ھىزىئىكى توقىنەرى ناو ولاتەكەي و دەرەھەيە. ھەزاران ئەلمانى لە ترسى زەبرۇستەمى نازى و فەرەدانە ناو فېنى غاز و سانسۇزى فيكىرىھەوە ھەللىدىن، بەتايىھەتى بۆ ولاتە دراوسىيەكان، دووكەس لەھەلەتىنە شەمۇنىك بەرىكەھوت لەبارپىكى شارى ليشىپنەدا پىيىكەدەگەن، ھەردووكىيان چاودەپىي كەشتىيەكى گواستنەوەن بۆ ئەمرىكا، يەكىكىيان ناوى خوازراوى (شفارتس) ھەلگرتوھ كە پەساپورتىيەكى ساختمى كاپرايەكى مىردوو جولەكەيە، كەسى دوھم - چىرۆكە كە بەزمانى ئەھەن دەگىيەدرىتىمۇ - لەسەرداوا ناچاركىنى (شفارتس) لەسەر مىزەكەي دادەنىشىت، شفارتس پەساپورتى ئەمرىكىاي دەداتى و ئىتىر ئەم شەمە تابەرە بەيان چىرۆكى خۆى بۆ دەگىيەتىمۇ، لەھەلەتىنە كە لە ئەلمانىي ولاتى خۆيەوە - ھىلىن - ئى زىنى ھىنناوه و پاشان بۆ ماواھى پېنچ سال لەھەلەتى، دوايى بە دزىمۇ گەپاوهتمۇ بۆ بەرلىن و ئەنە كە لە گەل خۆيدا ھىنناوه، و ئىتىشى ئەنە كەھى مىردوو لەناو تابۇتىكىدا يە لەزۇرۇنىكى ئۇتىلەكەدا.

دۆخى رۆمانەكە پە لەمەل ملازىيى نىسوان خىروشەرپەھۇلى مىرزا لە پېنناوه خۆشەويىستى و مانمۇھۇزىياندا، ھەولى بەرەواامە لە بەزاندىنى سىنورى سىياسىدا بۆ گەيشتن بە ئامانجىيەك كە ھەندىيەك جار بۆ خۆشەويىستى ژىيەكە كە هي خۆيەتى، بەرەرپە بۇونمۇھەيە لە گەل سەدان مەترىسىدا بۆ رېزگاربۇون لەداوى رېزىمى توقىنەرى نازى، شفارتس گەللىيەك جار بۆ گەيشتن بەھە ئامانجانە سەركىيەشى دەكەت و پىشت بەرىكەھوت دەبەستىت و تىياشىدا سەرکەوتىن بەدەست دەھىنەت، لەرپەمانى (خۆشەويىستى لە كاتى خۆيدا و مەرگىش لە كاتى خۆيدا) دىسانھەوە رووداوى جەنگى دوھمى جىهان و پەلاماردانى رۇسيايدەلەلايەن ھىزەكەنەي ھىتىلەرەوە، رىمارك

پەرەگان دەنیا زە

بەوردى وەستىيارىيەد باس لەكاره ساتە هەرەکارىگەرەكانى جەنگ و ترازييە مروقايانى دەكەت، كەچۆن هەزاران شاروگوند و مليونان مروق لە ناو دەبرىت، كاراكتەرى سەرەكىي ناو رۆمانەكە ناوى (جيبيەر) كەسەربازىتى بەزۆر گيراوى ئەلمانىيە لە ناو خاكى رووسىيادا شەرەدەكەت، كارەسات و دېمنە هەراس ھىنە كان ناۋىمېيىيان كردوو بىرپاى بەھيچ نەماواه، دەزانىت ئەمەنە لەشەپېتى نارپاوادا بەشدارە كەتەنیا ويستى هيتلەر گستابۇ ھەلىگىر ساندوو بەپيوەندى بە بەرۋەندى ئەلمانىيەكانەوە نىيە، جيبيەر دواى بىريندار بۇونى بۆ حەسانەوە مۇلەمتى دەدەنى بىگەپېتەوە شاروچەكە كەمس و كارى بىيىت، بەلام فۇركەمە پووسى ئاسەوارى شارى نەھىيەشتوو ھەممۇي بودەكەلاوه، نەمال و نەدایك و باوكى دىارنەماون، چەند رۆژئىك دەگەرفېت تا تۇوشى (ئەليزايىت) كەچەناسىياوى گەرەكە كەميان دېت، ئەمۇپىي رادەگەيمەنەت كەباوك و دايىكى جيبيەر نەماون و باوكى ئەمېيىش لەزىنداندایە، خۇرى بەتەنیايمۇ ژىنگى گستابۇ يىش وەك سىيخۇر چاودىرىبى لى دەكەت، جيبيەر ئەليزايىت دواى چەند خۇذىنەوە يەك لە ژنە كەمۇ چۈونە دەرەوەيان حەزەلە يەكلى دەكەن و خۆشەويىستان لەزىز سىېھىرى تۆپ بارانى فۇركەدا بائىسە دەسىنەت، جيبيەر دواى بەهاوسەر بۇونى لى دەكەت، بەلام ئەليزايىت دوو دلە لەئاينىدەي جيبيەر لەناو شەردا سەرەتتا نايەتسەر پى، بەلام جيبيەر، قەناعتى پى دەكەت كە ئەگەر ئەمۇ بىش كۆزۈرتى باماشى خوینەكە بەرئەليزايىت بکەۋىت چونكە بېرەسى ژىنەتى وبەمەيش زيان بەودولەتە دەگەيمەن كەھەردوو كىيان رقىان لىيەتى، دوو ھەفتەي ژن و مىردايەتىان بەخۇشىيە و بەسەردەبەن، شەمۇ لەپەرتىيفەي مانگە شەمودا دلىدارى دەكەن و شەپەر كارەساتەكانى لەپەرخۇيان دەبەنەوە، ئەمە ئەوكاتىمىيە كەيىجگە لە خۆشەويىستى ھىچى تر نامىنەت و بېرگەيمە كى گەرنگى

رەدۇرى يېڭىرو

پۆمانە كەيىه، جىرييەر دواى ئەورۈزە ھەنگۈينىانە بىـبەرەي شەمەرە كەمپىتەمە،
 رپووسە كان تەنگىيان بەئەلمانىيە داگىر كەرەكان ھەلچنىيە و لە بە رەكاندا دەيان
 شكىنن، لەوماوهىدە چوار كۆمانىدۇرى رووسى - دووزشۇ دووپىياو - كەذمىيان
 كەدۇتە ناوچە داگىر كراوهەكان لەلايمىن نازىيە كانەوە دەسگىر دەكىن، لە خانوویە كەدا
 دادەنرىن و جىرييەر دەكەنە پاسەوانىيان، جىرييەر بىۋاناكات ئەمانە كۆمانىدۇنىن، بۆيە
 بەردەوام دلخوشىيان دەداتەمە، خواردىيان بىـدەبات و تەمانەت جىگەرەي خۆيان
 دەداتى، دواى چەند رۆژىيەك لەكاتى كىشانەوە ئەلمانە كەندا ھاۋىيە كى جىرييەر
 بەناوى (شتايىن بىنەر) دەدەتى لاي، ھەوالى دەداتى كەدەبىت لە وناوچەيە
 بىكشىنەمەوە لەوحالى تەدا دەبىت چوار كۆمانىدۇكە بىكۈزۈن، بەلام
 جىرييەرەنگارى ئەورپايە دەكات و لەكەنل ھاۋىيەكىدا دەبىتە كىشىميان، ھاۋىيەكەي
 رپوو چەك دەكاتە كۆمانىدۇكان بۆ كۆشتىنيان، بەلام جىرييەر زۇوتى دەست و
 ھاۋىيەكەي خۆى دەكۈزۈت، دىلە رپووسە كان بەردەدات تابۇن، ئەمان بىأونا كەن، بۆ
 دەلىيَا كەردىيان جىرييەر چەكەي خۆى فرى دەدات و دەپراتە سەرلاشەي
 ھاۋىيەكەي و بىر دەكتەمە، كەمەر ھەللىدەبىت دەبىنېت يەكىك لە رپووسە كان
 چەكەكەي ئەممى ھەلگەرتە، ئەوسادەزايىت ئەمانە كۆمانىدۇن، لاوە رپووسىيە كە
 رپوو چەكەكەي دەكاتە جىرييەر و دەست پىزىتى لى دەكات، جىرييەر دەكۈزۈت و
 لەناوگۇڭىيەكەدا بۆ دواجار چاولىك دەنېت. بەلام رەپمانى سى ھاۋىي تارادەيەك
 دەچىتە خانە ئەددەبى ئىرۇتىكىمە كە لىيوان لىيە لە سۆزۈ خۇشەويىسى و پەيانى
 نىيوان كچ و كورپىك بەناوى (رۇبى) و (بات) دە، بات كچىنلىكى جوانە و نە خۇشى
 سىلييەتى، رۇبى بۆ نە خۇشخانىيە كى دوورى دەبات كەتايدەتە بەمۇ نە خۇشىيە،

پەرەگانی دەنیا زر

ژورنال بۆ خۆیشی دەگریت تاھەممو رۆژیک خۆشەویستەکەی بیینیت، بەلام بات دەمریت.

کۆتابی پۆمانەکە گفتگۆی نیوان بات ورۆبیه لەسەر خۆشەویستى وژيان و مەفرگ،
بات دەلیت: ئەگەر لەنیوان مەرگىكى بەتەنیاوخىراو بى ئازارداو، مەرگىكى
بەئازاروناخوشدا بەلام لە گەل خۆشەویستەکەمدا سەرپىشك بىم، بىنگومان مەرگى
دۇوهەميان ھەلدىتىرم.

ریارك دەلیت: (مرۆژق بۆئەوهى بىزى پیویستى بە چەك نىد، بەلکوو پیویستى بە
تىرۆزىك پۇوناكى ناوهەي خۆى ھەمە، تا پىگاي راستى بۆ پۇوناك بکاتىمەو
پىنمایى ئيانى بکات)

راوه كتىب !

گەرپانەو بۇ مىيىزۈوي دوورونزىكى ھەرنەتەوەو كۆمەلگايمەك ھەر لەسەرتاتى
بەمىيىزۈو بسوونى روودا او وېسەرھاتە كانىمەوە تائىيىستا، ئۇدۇندىدى درەوشانە وەو
بەخىننەدەگى تىيا دەبىنىت، دەشى لەۋەزىات شىكىت وتارىيەكىشى تىابەدەي بکەيت:
ئەم (سەركەمەتن وشىكىستانە) وابەستەن بەھۆشىيارى كۆمەل ئەمە قۇناغە مىيىزۈويى
يانەى كەپىايدا تى پەريپون وئەو پەيپەندىيانە بوارەكانى يېتكەمە گىرى داون. دىارە
مىيىزۈويى ھەر نەتمەدەيەك خەسلەتى تايىيەتى خۆى ھەيە و، ھەر ناوجەيەكىش
بەپىيى ھەمل و مەرجى بۇ رەخساوى كەوتۇتە ناو گىيىزەنى ئەمە شىكىت و سەركە
وتنانمۇدە.

مىيىزۈوي رۆزھەلاتى خۆمان لىيان لىيەو لەبۆچۈرۈكى سووتان و فرمىسىكى كەمەتن و
رەھىتلىكى مەرگ و وېيان كارى وتالان و بېز، ئەمە دىيەنى ھەرە دىارو سەردەستەي
ئەوانى دىن. سىماي بەكۆمەل كوشتنى مەرۆڤ لەلایەن مەرۆڤى بىرايمەوە لە سەردەم و
رۆزانى كۆن و نويىدا ھەندىيەك جار وات لى دەكەت كە بلىيىت: مەرۆڤ گورگى گىانى
مەرۆڤى تەرە، نەخشە ئەم جانۇو رېيەش لە رۆزانى نىمچە وەحشىيەتمەوە دەست پى
دەكەت تائەم چەرخەي كەناوى (سەردەمى شارتانىيەت) لى نزاوه.
كۆمەلگاكانى رۆزھەلاتى ھەمييشە ئەمۇقى ئەمە چوارچىيە دژوارە بۇون، لەبەر
ئەمەيىشە كە ھەندىيەك لەرۆزھەلاتىناسانى ئەوروپا و ئەمەرىكا بەم مىيىزۈوە دەلىن،
(بارى سروشتى) و (نەبۇونى بارى مىيىزۈويى) و ائتا بىزەتىكى بازنەمىي مىيىزۈو كەگۈزان و

پەرەگان دەنیا ز

پیشکەوتى و دك خولانمۇ بەدۇرى خۆدا وايە. بەلام بەمیزۈسى رۆزىدا دەلین، سەقام گىرى بارى میزۈسى) واتا بەردەوامى رۆيىشتىن گۆران و پېشکەوتىن لەبارى ئابورى، كۆمەلایتى، فەرھەنگى، شارستانى و بوارەكان ترى ژيانى كۆمەلگاڭدا، لەسەر نجدىنىكى ئاسابىي و گەرانمۇ بەرەو میزۈرەستى بۆچونەكە بەئاسانى دەردە كەمەيت. ئەمەيش ھۆى تايىبەتى خۆى ھەيە، چونكە ھەر دىاردەيەك بەندە بەكۆمەلەنەك فاكتەرەوە، كەئەگەر بەدىدى روون و بابەتىانمۇ لىيى نەپانىت ناگەيتە پېراكتىزەن گونجاو. وەستانى میزۈسى رۆزەلەتى پابەندى ھەموو ئەم كارەسات و قەيرانانەيە كە لە ئەنجامى ناھۇشىيارى و دواكە و تووبىي كۆمەلگاڭيەمۇ بەسەرى ھاتۇوه، ئەمەيش لەچاكتىن پىناسەدا بىيچگە لە وەحشەتگەرى چى تىنىيە، بەدرىئىلەي ئەم میزۈرە جەنگ سەردارى بزاوەتكانى دى بسووه، وېرەن كردن و سووتاندىن خاك و بنە ماي ئابورى و چەمكە فيكىرى و فەرھەنگى كان بۇونەتە سووتۇرى ئەۋەگە، سەددە كانى (٨-٩) بەرەو خوارىش رۇويەكى تالى كارەساتەكانە كە نە يتوانىسووه گۈزاراشت لەبزاوەتكى درەشاوهى ئەم ناوجەيەبكەت. لەكتىكىدا كەرۆزىدا بەردەوام بەپىي قۇناغە جىاجىيا كانى میزۈرۇ كۆمەلایتى هەنگاوى فيكىرى و فەلسەفى وزانسىتى و شارستانى خۆى ناوه، كە لە دەركەرنەوە پېلەن كەدنى ئەم گۈرانكاريانەدا سىمای راستە قىنەمى ھەر قۇناغ و سىستەمېكى كۆمەلایتى ئايىنى ھەر ولات و ناوجەيەكىت بەئاشكرا بۆ دەردە كەمەيت، كە زۆربەي ئەمانە لاي ئىيمە ون دەبن و تىك دەچن.

ئىيمە لەم نۇرسىينە كورتەدا نامانەوەت لە سەرجەم میزۈرۇ ھەرلايەك يان تاقە لايەك بدوپىن، ئەمەيان ئەركى میزۇ نۇوس و ئەوانەيە كە كارى ليكۆلەنەوە بەراوردىيان لە ئەستوگرتووە، ئەوهى لېرەدا مەبەستمانە تەمنىا دىاردەيەكى

رەدۇرى يېڭىو

ناشارستانى روزھەلاتىيە كەتازە بەتازە دەيھەويت سەرھەلېداتمۇ و لەم كۆتايى سەدەي بىستە مەداو لاي خۆمان و دراوسييىكاغان بىنەمايىە كى نادرەوستى بى دادەنریت، ئەھۋىش دەست وەشاندىن لەكتىب وكتىپخانە كان و قەددەغە كەن دىن يان سووتاندىن يان بەرھەلسىتى كەن دىن، باس كەن لەم دىيارە فەرھەنگىيەيش خۆي لە خۆيدا هەلسەنگاندىنى بوارەكانى ترى ھەممە لايمەنەي زيانى ھەر كۆملەكايە كە، چونكە كلتور تەرمۇمىتى سەرچەم ھەلکشان و داكشانى ئەوانى تە.

لەم يېرىودا لېشاوى پەلامارى يەك بەدوايە كى خىل و تىريو دەوارنىشىن و بىيان گەرو بىيگانە كانى رۆزھەلات، بۇون بەھۆى ھەلکەندىنى بىنە ما شارستانىيە كان و لەناوچۈونى دەيان شارو مەلېنەدى ئاودانى و بىزىيى، ئىتەر ھەر لەپەلامارى ئەسکەندرەوە (٣٤٣ پ.ز) يىگە تا ھىرىشى بەردەوامى مەگول و تەتمەرو عەرەب و توركان، ئەم پەلامارانە بېجگە لەكاول كەدن سوپەشە كۆزى خەلکى و كۆيىركەن دەنۈھى شوينەوارو پەرسىتگا كان و لەناوبىردىن و ئاوارە كەن دىنى زاناو روونا كېرمان بەھەزاران كەتىپشىيان سووتاندو و دەيان كەتىپخانە يان بى شوينە وار ھېشىتتەمۇ.

ئەسکەندر لەئىراندا (كە بە شىېكى كوردستانى بوركەن تووە) ھەزاران كەمسى كۆشت، تەنبا لە (سەندىدا سەددەيىست ھەزار كەمسى لەناوبىر، ھەزاران كەتىپلى فەلسەفى و ئەستىپەناسى و پىزىشىكى و ئەدەبى سووتاند (گەدىزى) لە بارەي يەكىك لە وكتىپخانانەوە دەنووسىت .

(... كەتىپخانەيەك كە چەندان كەتىپى زانستى، ئايىنى زەردەشتى، فەلسەفە و بىر كارى و ئەمندازەو ئەستىپەناسى و ھەرزانستىيىكى ترى تىبابو، بەفرمانى ئەسکەندر ھەمو و ئەم كەتىپانە يان گۆرىيە سەرزمانى يۈنانى و ناردانى بۆ رۆماو لە (مەكەنەنەيە) دايىنان، پاشان كەتىپخانە كەي بەھەمو و كەتىپە كانمۇ سووتاند).

پەرەگان دەنیز

لە دورەی ساسانیە کان دا (هزار ٨١٩ - ٩٩٩) شاری (بخارا) مەلبەندیکی هەمرەگرنگی زانست و فەلسەفەبۇو، كتىپخانەی ئەو شارە زەخیرەيە کى مەزنى لە كتىپسى بەنخ و دەگەمن تىابۇو، وەك ئىپېنسىيە - دەلىت، لەم كتىپخانە گۈورەيدا چەندان بەرگى كتىپبە سەرە تايىھە کان ھەبۇو كە خودى ئىپەن سینا زۆرى سوود لى بىينيون، بەلام سەركەوتى توركاني غەزىنەوى و شىكتى ساسانیە کان (٣٩٠ - ٩٩٩) جارىتى ترە و كتىپخانەيە كىرده پىخىزى ئاگروتالان كردن، فەيلەسۇف و رووناڭبىرە كانىشى سەر لى شىيواو و ئاوارەبۇون.

سۇلتان مەجمۇودى غەزىنەوى دواي شىكتى (مەدالىولەي دەيلەمى) و داگىر كردى شارى (رەى) (٤٢٠ - ١٠٢٠) بىيىگە لەرەشە كۆزى خەملەك و وېران كردى شارەكە (١٥،٠٠٠) پانزە ھەزار كىلۆ لە كتىپبە فەلسەفە ئەستىرەناسى و كتىپبى موعۇتەزىلەكانى لە كتىپخانە گۈورە شار كۆكىرەدە ۋە سوتاندىنى . توركە سەلمۇقىيە کان سالى (٥٩ - ١٠٥٩) كەشارى (شاپور) يان داگىر كرد دەھەزارو چوارسىد كتىپبى دەست نۇرسى بەرگ تى گۈراۋيان سوتاند، ھەرۋەھا لە بەلامارى توركاني (غىز) بۆ شارى نەيشاپور حەوت كتىپخانە گۈورە شەم شارەيان سوتاند، لەوانە كتىپخانە عەقىل يان. (عقا) كە پىئىج ھەزار كتىپبى جۆرەها زانستى تىابۇو، ھەرۋا كتىپخانە (دار الکتب جامع منيعى) بەتەوابى نابووت كرا.

ياقۇوتى حەممۇى كەچەند مانگىيەك پىش رەشە كۆزى و وېران كردى كەھى شارى (مەرو) لەلايەن مەگۇلەكانمۇه (١٢١٨) لەمۇ بۇ دەنۇسىت:

رەدۇرى يېڭىرو

لەم شارەدا دەكتىيەخانەي بەنرخ ھەبۇو، تەنپا لەكتىيەخانەي (خزانەي عزيزىيە) دا نزىكەي دوانزە هەزار بەرگ كتىب ھەبۇو، چۈون و كەلەك و درگەرتىن لەو كتىيەخانە زۆر ئاسان بۇو، بەجزىيەك كەمن ھەميشە دووسەد بەرگ كتىب بەئەمانەت لەمالىدا بۇو (معجم البلدان ۹۵ ص ۱۱۴) چاپى فارسى .

كتىيەخانە ناودارە كەمى خەلیفەي مەئۇن (بىت الحكىمە) يى سەددىي تۆزى زايىنى، كەبە ھاوکارى گەورە نۇو سەرانى ئىرەن و وەرگىرە ناسراوە كانىيان دروست كرابۇو، هەزاران كتىيىسى دەربارەي زانستى پىزىشىكى و ئەستىرە ناسى و فەلسەفەي روپۇناكىرە كانى يېننان و رۆمىي و هيىندى تىابۇو، لەپەلامارى مەگۇلەكان دا بۇ سەر بەغدا (۶۵۶=۱۲۵۷) نابود كراو بە فەرمانى ھۆلاكۆ كتىبە فەلسەفى و زانستىيە كانىيان فەردىي دايە نار رووبارى دېجىلە وەو، ھەرچى كتىيى تەجليد كراویش بۇو لەباتى خىشت بۇ دروست كردنى ئاخۇرى ئەسپە كانىيان بە كاريان هيىتاو سەنلوقى كتىيە كانىشىان كردى بە كادان (جورجى زىدان - شارستانىيەتى ئىسلام). شارى (بۇخارا) كەلەھېرىشى مەگۇلە كاندا چەند رۆز لە ناو ئاگىدا سوتاۋ پاش چەند سالىيەك ئاودان كرايە وە، لەرۇوى دانىشتوان و رەپونەقى زانست و خويىندىكارەوە ھېيج شارىيەتى ترى پى نەدەكەيىشت، لەھەردوو قوتا باخانەي (خانى) و (مەسعودىيە) دا رۆزانە هەزار قوتا بى فيئرى خويىندىن و زانست دەبۇون، سالى (۷۷۲=۱۳۲۰) جارىيەتى تەم شارە تۇوشى داگىرەكىردن و خاپوربۇون ھاتمۇو و ھەردوو ئەم كتىيەخانە كە گەورەتلىن قوتا باخانەي ناواچە كە بۇون ئاگىيان تى بەمرداو چاكتىين و بەنرختىين كتىبىيان تىا سوتان، سالى (۷۱۹=۱۳۲۰) كتىيەخانە ناودارە كەمى (دېع رشىدى) ئى تەھورىز لە سەرددەمى سولتان سەعىد بەھادورى ئىلخانى تالان كراو زۆر كتىيى گۈنگىي تىا سوتا. لەسالى (۷۶۰-۱۳۶۱) ئەمیر محمد موزەفەرى حاكمى فارسى

پەرەگان دەنیا زر

بەیانووی بەھێزکردنی ئا ینموده لە دەھرووبەری فارس، کرمان، یەزدو سەفاهان
نزيکەی سی چوار هەزار بەرگى كتىبى فەلسەفى بەئاشور شۆردەوە.

ھېرشى عەرەبە موسولمانەكانىش (٦١ك) بۆ سەر ئەم ناواچانە.

بەیانووی ئەمەدی كە (قورئان بەتالان كەرەوەي ھەموو كتىبە كانە وەك چۆن دينى
ئىسلام بەتالان كەرەوەي ھوممو دينەكانە) و هيچ زانستىك نىيە لە قورئان دا نەبىت
(لارطب ولايابسە الا فى كتاب ممبىن) زۆربەي شەمۇ ولا تانەي بەناوى فتوحاتەوە
دىيان گرتەن كتىبە كانىيان دەسووتاندىن، بۆ نۇونە لە دەھرى خەليلە ئەممەردا كە
عەمرى كورپى عاصى مىسىرى داگىركەد.

بەرەمەمى فىىرى و زانستى و فەرەنگى ھەزاران سالەي ئەم مىللەتەي كىشايدى ناو
تۇونى حەمامەمەد، بۆ ماۋەد شەمش مانگ حەمامەكانى مىسىر بەو كتىبىانە گەرم
دەكرا، ياقۇوتى حەممەد لە كتىبى (معجم البلدان) دا ژمارەي حەمامەكانى
ئەوساي مىسىرى بەچوار ھەزار حەمام داناوه، دەبى ژمارەي ئەم كتىبىانە چەند
بۇوین كە بۆ ماۋەد شەش مانگ لەچوار ھەزار حەمام دا سووتىئىرابىن؟ ھەرەھا لە
پەلاماردانى عەرەبە كان دا بۆ شارى (رەى) و (جندى شاپور) و لە سەر سىاسەتى
ئاگر رؤيشتن، ھەرچى كتىبىان دەستتىگىر بۇوايە دەيان سووتاند، چونكە خەليلە
عومەر وەك پىغەمبەرپەواي و باو كە قورئان ھەبىت موسولمان پىيىستى بەھېچ
كتىبىيىكى تر نىيە، (بپوانە تاریخ علوم عقلی درقىدىن اسلامى، زبیح اللە صفا،
٩-٣٤+٣٤ تاریخ تەمدن اسلام جورجى زىدان ٣٩٠-٤٣٦ بەفارسى).

بە كورتى عەرەبە كان بەچاواي سووكەوە تەماشاي فەرەنگ و فيكرو زانست و
تەنانەت شارستانىيەتى مىللەتانى تريان كردووە، نەيان ويىستوو شوينەوارى
شارستانىيەتىيان مىيىت. بۆ نۇونە (عبد الله بن طاھر) كە لە سەردەمى

رەدۇرى يېڭىو

عەباسىيەكاندا كرابوو بە مىرى خوراسان (٤٢١ك=٨٢٦ز) رۆژىك كە لە بارەگا كەمىدا دەبىت، يەكىك كتىبىكى بۇ دىنېت، مير لىتى دەپرسىت: ئەم كتىبە چى يە؟ پىاوه كە دەلىت: ئەمە چىرۇكى (وامىق وعەزرا) يەو حىكايەتىكى خۆشەو دانا كان بەناوى ئەنمۇ شىروانەوە كۆيان كەردۇتمۇه.

مير دەلىت: ئىمە سرۆ قورئان خويىنин و يېجگە لە قورئان و وتهى پىغەمبەر ھىچى تر ناخويىنەوە، ئىمە كارمان بەم كتىبانە نىيە، چونكە نوسراوى موغە كان (زەردەشتىيەكان) لاي ئىمەوە رەت دەكىتىمۇه، پاشان فەرمانىدا كتىبە كەميان خستە ناو ئاودەوە، فەرمانى دەركەد لە قەلەمەرەوى ئەمۇدا لە هەر شوينىيەكدا كتىبىك كە عەجمە و موغە كان نۇوسىيېتىان بەرددەست بىكەۋىت بىسسووتىنن (تذكرة الشعراء ص ٢٦ فارسى) دەبى ئەمەيش بىزانىن كەفەلە سرەوى حۆكمەتەمەي (عبد الله بن طاھر) واتا (خوراسان و طبرستان) ھەمۇ شارو ئاودادانىيە گرنگە كانى وەك نەيشاپور، مەرۇ، ھەرات، بلخ، بېھق، طوس، رەي، دامغان، قەزۇين، ئامىل، گورگان و ... دەگۈيىتىمۇه.

لەم ماوەيدا ھەندىيەك كەوتبوونە كتىباخانەكانى كوردىستانەوە كتىبى (رېشتە مەوارى) مامۆستاي نەمر (علاء الدين سەجادى) يان كۆ دەكىرەوە دەيان كېرى و دەيان سووتاند، واي ليھات كەنترخى بەرگىيگى ئەو كتىبە گەيشتە (٣٠٠) دينار، دىيارە ھەمۇ خەلکى كوردىستان نرخى ئەوكتىبەو نۇوسەرەكە دەزانن، چونكە بەرھەمە كە نۇوسىنەوە كۆكىنەوە ئەمە بەزارەكىيە خەلکە كە بەدرېشانى مېزۇرى بوارىيکى زىيانى بۇتە میراتىكى كەلە پورى و تەعbir لە سەرددەم و قۇناغىيەكى ئايىنى و كۆمەلايەتى و عەقلى باوي كۆمەلگا كەدەكت، سووتاندىنى ئەم بەرھەمە نىشانە دواكە و تۈرىيى عەقلى لەكار وەستاوى جىيە جى كەرانىيەتى.

بىرەنگى دەنچى زىز

هەر لەم سالانەداو لە سەر ئاستى و لاتانى عمرەب كۆمەلەيىك كىتىپ قەددەغە كران
كەباس لەفيكىرى ئايىنى دەكەن يان بەشىۋەيەكى زانستى لەبارەي زىيانى ئافەتمەوه
دەدوېش، وەك نۇونە (ما وراء الحجاب) و (المراة في الإسلام) ئى ژىنە نۇوسەرى
مەغribi: فاطمة المرنيسي.

لە ئىرانيش دواي دەيان سال مەردنى نۇوسەرى گەورەي ئازەرى (صەدى بەرنگى) تا
ئىستا بەر ھەمەكانى لە كىتىپخانە كان دا قەددەغەيە.
*بۆ نۇوسىنى ئەم وتارە سوودى زۆرم لە كىتىپى (ملاحظات در تاریخ ایران اسلام
و اسلام راستین) ئى علی میر فطروس بە زمانى فارسى وەر گرتۇه .

*سەرچاودى مەتنە كان كە بە زمانى فارسین، هەر لەلایەن نۇوسەرى كىتىپە كەوە ئامازىيان
بۆ كراوه.

مەسیح وەك خۆی

پۆماننوسە دیارە کانى دنيا، بەتايىبەتى ئەوروپايسىه کان زۆر جار خودى عىسىاي مەسیح، يان ئایينە كەيان كردۇتە تەھۋىری كارو بەرھەميان، بۆچۈنى خۆشيان هەرچۈنىڭ بوبىيەت لەبارە يەسووعەوە بە راشكاوى دەرىپىوه، ئەمە نەك تەنیا لە ئەدبا، بەلكو لەبوارى ترداو بەتايىبەتى لە ھونەرى شىۋەكارىيىشدا كراوه، بۆ نونە (دواشىّو) و (قەدىس چىزى) (داشقىنى).

وەلى ئىئەم لېرەدا تەنیا لە پوانگەمى ئەدەبەوە بەتايىبەتى ھونەرى رۆمانەوە ئامازە بە دىاردە كە دەكىين. باسکردن لە مەسیح تەنیا لە لایەنمۇھ نا كە پەيامبەر يان كورپى خودايىه يان لەدواى لە خاچدانى زىندۇ كراوەتەوە، وەك لە خودى ئایينە كەو ئايىنى ترو مىزۇدا ھمىيە، بەلكو گەلەيىك جار لە سەر ئاكارە کانى، وەك مرۆقىيىكى ئاسايىي ناو كۆمەلگا، خۆنەويىست و لېبوردۇ خاوهن بېرۇبا درۇ تىزى بە گىيانى سۆزو مروققۇستى و چاکە خواز بۆ خەلکانى دەرەپەرەو ھاۋىرى تو كەسانى دى. كەس نىيە ھەلۆيىستى مەسیح بەرانبەر بە (مرىيەمى مەجەلەيە) نەزانىيەت، كاتىيىك دانىشتowanى (ناسىرە) لەپەر ئەمە سۆزەنەيە دەيانەويىت بەردارانى بىكەن، لە تاوا مەرىيەم پەنا بۆ عيسا دەبات و ئەمۇش بەرگىيى لىدەكەت و بەخەلەكە تۈرۈكە دەلىت: "كام لە ئىيە بى تاوانە با ئەمەتان پىش ئەمانى دى بەردى پىا بکىشىت"، بىگەمان ئەمان كەسيان بىتتاوان نىن، بىزىيە بە قىسىيە ھەمۇيىان پەشىمان دەكتەمۇھ لە بېيارە كەيان پاشگەز دەبنەوە، ھەروەها كاتىيىك (پىلاتۆس) يى شاي (ئۆرۈشەلەيم) و نويىنەرى رۆم

بىرەنگىز دەنچىز

فەرمانى كەنيشتىمى يەھوودى بەجىددەھېنىت و دەيھويت لە بىرۋاوا درەكەمى پەشيمانى بىكاتمۇ، مەسيح پىتى دەلىت: "ئەگەر خۆر لەسەر شانى راستم دابنىن و مانگىش لەسەر شانى چەپم لەھە ئەپەرەدگار پىتى راگەيانلۇوم پەشيمان نامەھە و رېبازەكەم بەرنادەم". ھەر ئەھۋىش دەبىتەھۆرى لە خاچدانەكەمى. (جەنگىز ئىتىماتۆفى رۆماننۇسى قەرغىزى فەسلەنلىكى گىرنگى بۇ ئەم گفتۇگۈيە لە رۆمانى خەمونەكانى دىلە گورگىكىدا تەرخان كىردووه).

(دۆستۆيىفسكى) لە رۆمانى (تاوان و سزا)دا وابەستەمى كەسايمىتى مەسيحەو لە تەنگاندا پالەوانەكانى پەنا بۇ كىتىبى ئېنجىل دەبەن، بەتايىھەتى (راسکۆنلىكۇف) كە زىيانى ناو زىندانى سىرىياكەم بەرچەستەمى زىيانى تايىمتى خودى دۆستۆيىفسكىيە. لە رۆمانى (بىرایانى كاراماژۇفيش)دا زۆر جار دەگەرىتىمە سەر ئەم نەرىتىم بەتايىھەتى لە كۆتاىىي رۆمانەكەدا چەند لاپەرەيەكى ھەر بۇ ياد كەردنەمەو خۇيىندىنمۇدى پەيپەرىيەكانى تەرخان كەردووه. رۆمانى (كۆدى داششى)ي (دۇن براون) كە ھەرايەكى زۆرى لەسەر ئاستى سىياسى و ئائىنى لە ئەوروپادا ھەللايساند، تەنبا باس لە رېنگخراویكى نەھىنى مەسيحىي نىيە كە بۇ ئاسىدەبىي و چىزۈرگەرنىن بپوايان بە ئازاردارنى خۇيان ھەيە نەك خەللىكى ترو ئەمە بە پەيپەرىي لە مەسيح و ئائىنەكەم دەزانىن. بەلكو بە پېچەوانەي ھەمە پېنمايمى دەقە كانى ئېنجىلەو لەو رۆمانەدا (مرىيەمى مەجدەلىيە) ژنى عىسایە و مندالى لىيى ھەيە، ھەرودە مەسيح لە خاچ نادىيت و لە گەل مەيدەنەن. لە (دوا شىيە)كەمى داشنىشىدا مرىيەم لە گەل ھاوريكەنلى ترياندا لە تەنپىشت عىساوە دانىشتۇوه.

لە رۆمانى (نان و شەراب)دا (ئىنیا تىسيوسىيانە) لە رېنگى كاراكتەرە سەفرەكىيەكەمەو كە قەشمەيە كە بانگەشە بۇ مەسيح و ئائىنەكەم دەكەت، تەننەت

رەدۇرى يېڭىرو

ناوينيشانى رۆمانەكەيشى هەر لە وتمىيەكى مەسيحەوە و درگەتووە، (ئارسەر مىلەر) لە رۆمانى (ئينجىلى كورپ) و (هيرمان هيسيه) لە ھەندىيەك لە رۆمانەكانيداو (ساراماگۇ) لە رۆمانى (ئينجىيل بە ریوايمىتى عيسا) دەستيان بۇ شەم مەسىلەلە كىشاوه، بەلام لە ھەموو رۆماننۇسوھە كان زياتر (نيكۆس كازانتزاکىس) لەسەر ئەفو مەبەستە وەستاودو لە كارەكانىدا رۆزى ناون، لە رۆمانەكانى (براکوشى) و (مەسيح جارىكى دى لە خاچ دەدرىيەتەوە) و (سەرگەشتەنە رېڭىاي ھەق) و پاشانىش لە رۆمانى (دوا وەسوھەكانى مەسيح) دا ئەمو باسە دەكتە تەھور، لەم رۆمانەدا كازانتزاکىس مامەلمىيەكى تايىبەتى لە گەل مەسيحدا دەكتات كە پىچەوانە ئەفو كەسايەتىمە كە لە رېڭىاي تىكىستە ئايىنەكانىھە گەيشتۇتە بەر زەينى خەلتكى. مەسيح لەۋىدا كورپى مرييەم و يۈسفى دارتاشى شارى ناسرييە. وەك هەر پىاوابىكى ئاسايى ژى دەھىنېت و مندالى دەبىت، دارتاشى دەكتات و لە كىلگەمۇ يېستانەكاندا مىيە دەپنېتەوە، ئەولە تەممەنى سى و سى سالىدا بانگماۋىزى پەيامبرى دەكتات و بە دروشى (بىرايەتى، خۆشەويىستى، مەملەكتى خۇدا، يەكسانى) خەلتكى دەھىنېتە جۆش و لەدەورى خۆزى كۆيان دەكتەوە. چەند شاگردو ھاۋىپىشە كى بۇ پەيدا دەبن (تۆما، مەتى، پۇتروس، يەھودا، يوحەنا، نەسنانىل، فيلس، ئەندراؤس، ياقوب) كە ھەمىشە لە گەلەدان و دەبىنە پاۋىزىكاري. مەتى پەيامەكانى دەنۇرسىتەوە مەرييەمى مەجدەلەش كە پىشىتە سۆزىانى بۇوە دەبىتە شاگردو خۆشەويىستى. مەسيح دەيەۋىت ئۆرشەلەيم پاك بىكانەوە خۆزى و ھاۋىكارەكانى دەسەلات بىگىنەدەست. بەنى ئىسرائىلەيەكان كە رۆما حوكىيان دەكتات بەرەنگارى دەكتەن و دەنەي فەرمانپەواى شارى (پىلاتۆس) دەدەن كە فەرمانى لە خاچدانى بىدات، بەلام پىش لە خاچدانى (وەك لە رۆمانەكەدايە) فريشتمەك دىتە لاي

پەرەگان دەنیا زر

مەسیح، (لەپاسستیدا ئەوه فریشته نییەو شەھیتائە) فریسوی دەدات و لە بیروباوەرەکەی پەشیمانی دەکاتمەو، پاشان دەبیاتە گوندیک و لە کۆنەمالەکەی (ئەلیازەر)دا کە کاتى خۆى بە مردووی مەسیح زینلەووی کردۆتەمۇه نیشتەجىنى دەکات، لەوی ھەردوو خوشكى ئەلیازەر (مریمەم و مارتا) دەکاتە ھاوسەری خۆى، مندالى لیيان دەبیت و وەك ھەر مەرۆقىتىكى ئاسابى بۆ بېزىوی خۆى و مندالەکانى تىيەدەکۆشى و مانلىو دەبیت. کۆنە ھاوارپىكانى دواى چەند سالىيکى تەمەن کە ھەموويان پېرىبۈن دىنەلەي و بەرەقى لەگەلەدا دەدوين، گوايا ئەمۇ ناپاكى لەگەلەدا كردوون و وازى لە پەيامبەریەکەي ھەيتاوه ئەوانىشى سەرگەرداڭ كردووه. دەبۇو ئەو لە خاج بىرايەو نەگەيىشتايەتە ئەم چارەنۋوسمە. يەھودا زۆر بە تۈورەپىمەو لەگەلەدا دەدویت، بەلام مەسیح نکولى لە پەيامبەر راپىدووی خۆى دەکات، بە پۆلس دەلیت: "من يەسۈوعى ناسىرەم، ھەرگىز لە خاج نەدرام، ھەرگىز زینلەوو نەبۇومەتمەو، من كورپى مەریم و يۈسفى دارتاشم، كورپى خودا نىيم، من كورپى مەرۆقەم، وەك ھەر مەرۆقىتىكى تر) كە ژنەكەيىشى دەمەرت وەك ھەر مەرۆقىتىكى ئاسابىي دەگرى و دەگۈزىتەمۇو تووشى خەم و ئازار دىت، بەمەيش چ سىمايەكى خایامەتى نامىتىت و تەمەو بەرگى مەرۆق لەبىر دەکات.

كازانتزاکىيس رۆمانەكەي بە دېمەنیكى فانتازى دوايسى پېلىتىت، ئەم و درچەرخانە فيكىريەي مەسیح بە خۇن و خىيالى روت ناودىيە دەکات، گوايا مەسیح ھەر ئەمە كەسەيە كە لە خاج دراوهە لە شەھرپى نېتىوان جەستەو رۆحدا بەرنە بۇوه، وەلى ئەمە پاساوېكى چاوخەلمەتىنە كە ھەندىيەكىجار نۇسەر وەك ھونەر بۆ خۆزىنەوە لە چورقى دەسەللات يان فشارى ئائىن و نەرىتىه سونەتىيە كان پەنائى بۆ دەبات، ئەگىنا ئەو ختۇرەو خەمونانە ھەقىقەتى بىروباوەرپى نۇسەرە نەك ئەفسانە ئائىن كەدەكە كە

رەدۇرى بىلەرەو

بەھۆزى ھەندىيەك تىكىستى ناھاواچەرخانەي دواكەوتىو وە دەيانمويىت بۆ ئادەم مىزادى بىكەنە واقىع و راستىيەكى نىكولى لى نەكراو، بەلام ئەفسانەكە ئەمەندە لە زانست و لۇزىكىمۇ دوورە كە بەھىچ جۆرىيەك لەگەل بېچۈونى ئەقلانىدا يەك ناگىرىتەوە. ھەر ئەم بىرۇباوەرەنەي كازازاکىس بىو كە بىو بە ھۆزى ئەھۋى دوايى مردىنى ھەمو كەنيسەكانى مەسىحى بە گومرۇ او بىيىدىنى بىدەنە قەلەم و نەھىلەن لە گۈرستانەكانىيەندا بىنېزىرت.

پەرەگانی دەنیز

پووناکبیر

بەپێی پۆلینکردنی گرامشی پووناکبیران بەسەر دوو گروپدا دابەش دەبن: یەکەمیان پووناکبیری ئاساییە کە تەمیا لە بواریکی دیاریکراودا کاردەکات و بواردکانی ترى ژیانی کۆمەلگا ناگریتەوە، وەک مامۆستاو قەشەو بەرپیوه بەرانی دەزگای تر. دووھمیان پووناکبیری ئورگانیکە کە پەیوەندى لە گەلەمەموو چین و توپیزەکانی کۆمەلگادا ھەمیە، بۆ ژیان لە گەلەمەکیشەو قەیرانە کانیدا کە لەسەر ئاستە جیاوازەکان دەردەکەمون، زیاد دەکەن و مەترسیان لى دەکەمۆتەوە، ئیتەشەو کیشانە لەسەر ئاستى ھەولە ناجۆرەکانی سیستەمی دەسەلات بیت وەک نەمان يان کەمبۇونەوەی ئازادییە گشتییەکان و چەمکى دادپەروەری و یەكسانى و فشارى سەتمى چینایەتى و رەگەزپەرسى و نكولیکردن لە مافە سروشتییەکانی مەرۆز، يان پەیوەندى بەو شیوازى کارکردنەوە ھەمیە کە لەبەر گیراوە بۆ پیادە کەردنی سیاسەتیکى نادرۆست لە بوارە گرنگ و ھەستیارەکاندا، لەم لایشەوە کار لەسەر ئەوە دەکات کە بىرە چەقبەستووەکانی ناو کۆمەلگاو ئەمەوە لەناو زەنییدا کراوەتە ئاسایي يان پېرۆز كراوە لەراستىدا لەناو ھەلۈمەرجى رەخساوی ئەو سەرددەدا نەزۆك، بەرەنگاريان بیتەمەوە ئەلتەرناتیفی گونجاویان بۆ وىنبا بکات، بەم مانایە ئەم پووناکبیرە لە گۆپىنى بىرۇباوەرپى کۆمەلگادا کارايمەو بۆئەمەوە لە گشت بوارو چالاکىيە مەرۆزىيەکاندا ئەو گۆرەنانە بیتەدى ھەموو چین و توپیزەکانی کۆمەلگا گۆپىسىتى دەبن.

رەدۇرى يېڭىۋو

ئەمۇزىرە رۇوناکبىرە دىز بەدەستەلەتى داپلۆسېننەرە توتالىتار كاردا كەن و ھەمىشە بە گومانىمۇ لە سىستەمە سىاسىيەكەن دەپوانىن، تەنانەت لەپىناوى پەرەدەلادان و رېساكىرىنى گەندەلەيەكەنيدا گىان و ژيانى خىيان دەخەنە مەترسىيەوە، چۈنكە ئەمۇ رۇوناکبىرە خاودن پەيمىيىكى ئاكارىي و فيكىرىيە نۇيىەرى ھەمۇ خەلکە، ھەلگىرى پەرۇزىيەكى ئەزمۇونكراوېشە كە بە جىهانبىننەيەكەيەوە بەستراوەتەوە لە ھەمانى پەرۇزىيەكەيدا بەھاي مەرۇزە ھەمە كە پىيچەمانەيە لەگەل ئەمۇ بىنخىيەي ھەر دەستەلەتدارو رېزىيىكى سىاسىي و دىكتاتورى بە مەرۇزىي رەوا دەبىنېت. ئەمە نەك تەنها بە نۇوسىن و ھاندان، بەلگى بە كەرەدەپيش، بۆ نۇونە لە سالانى شەستى سەددەي پىشتىدا لەسەر كىشەي جەزائىرۇ قىېتىنام (سارتەر) لەگەل خەلکى ئازادىغۇازى فەرنىسىدا دەھاتە سەر شەقامەكەنی پارىس و رېسپۇانى دەكەد، گەلەتكە لە نۇوسىرۇ رۇوناکبىرەنە دەنیا بەشدارىيان لە شۇرۇشى سالى (۱۹۳۶) ئىسپانىيادا كەد كە لەنیوان (كۆمارىيەت) و (شاپەرسەتكەنلىك)دا ھەلگىرىسابو، لەوانە ھەمنىڭوای و ئەندىرى مارلۇر كەلەقىنۇ دەيان ناوى درەشادە تىرى. (ئىسماعىيل يېشكەچى) لە دىزى چەۋساندەنھەوە كىورد لە تۈركىيادا لەسەر نۇوسىنەكەنی چەندان جار ھەرەشمە زىندانى كراوه.

لە مىزۇوى دوورو تىزىكى رۆشىنگەمەرىشىدا زۆرن ئەمۇ رۇوناکبىرەنە بەھۆشىيارىيەوە لەگەل پەيمامەكەياندا گۈنباون و چرايان لە مىشىكى تارىكى كۆمەلگەكەياندا داگىرىساندۇوە وەك ئەنجام بۇون بە سمبولى رۇوناکبىرەنە ناو گەلانى دى. (قۇلتىر) لە شىكىرىدىنەوە بىرۇبۇچۇونە كۆمەللايەتىيەكەندا جەخت لەسەر ئەمۇ دەكتەوە كە ھەر دىاردەو حالەتىك وايەستەي ھەلۇمەرەجى بايەتى خۆيەتى دوور لەمۇ سىستەم و رېسایانە كە ئايىن يان دابۇنەرىت يان رېزىيىك نەخشە بۆ كىشىشىن و

پەرەگان دەنیا زر

دەيانسەپىيىت. بۆيە حوكىدان بەسىر ھەر حالەتىكدا دەبىت پابەندى ئەمۇ ھەلۈمەرجە بىيت و وەك ئەنجامىش بە قازانچى چالاکىيە مروقىيەكان بشكىتەوە نەك پىچەوانەكەي. راستە لاي ۋەلتىر درۆ كارىتكى قىيزدونە، بەلام ئەمۇ درۆيە لە كويى و بۆ كى دەكىيت و ئەنجامەكى بەچى دەگات؟ يان ئەودى ئاين حەرامى كردووھ ئايا بۆ ھەموو سەردەمىئك و لە ھەر جىڭايەكدا راستە؟ ئەگەر نەسلى نەتمەدىمەك لە جووت نەبوونى دوو حەرامكراودا كۆتايىي بىيت، دەشىت پابەندى بەمۇ رەوشەو بکرىيەت و لىيىگەرپىرى جوانىيەكانى دواي ئەمۇ بەبا بچن؟ ئايا دەبىت(گاليلو) لەمەر پەزامەندى كلىساو دەسەلاتى ئەمۇ سەردەمەي پەترياركى لە بېرىۋاوهەرپى زانستيانەن خۆى پەشىمان بىيىتەوە رەوتى پىشىكەوتتنى ئەقلى مروق بۆ ھەزاران سالى تر بىگىپتەوە بۆ دواوه؟

بوونى رۇوناکبىرى ئۆرگانى لەناو جەستەي كۆمەلگادا نىشانەي تەندروستى ئاوهزى خەلک و سىستىمى فەرماننۇوايسە، بەرجەستە كەنەنەتىكە كە ناشىت مىزۇوى بىر لىيى بى دەنگ بىيت و لە بىئاركىردن و ھەلسەنگاندىدا نەكەۋىتى ناو مىزۇوى بىزۇتنەوەي فيكىي ئەمۇ گەلانەو سەرجمەم مەزقايەتىيەوە. دىيارە لە پىناسە كەنەنەنگاندىدا هەندىتىكچار ھەلە يان تىكەللىيەك دروست دەبىت كە پەنگە رۇوناکبىرىيىشدا جۆرەكانى زۆر ئاسان نەبىت، بەتايىتى لەنپۇان رۇوناکبىرى ئاسابىي كە كارەكەي سنوردارو تا رادىيەك بە پىشەو بوارىيەكە بەستراوه، تا ئەمۇ رۇوناکبىرى ئاكتىيەتى كە تەمواو بە كۆمەلگاكەيەوە نۇوساوه دەرىپى ھەست و داواكارييە كانىيەتى. پىناسەي (تەدوارد سەعید) بۆ ئەم جۆرە رۇوناکبىرى ئەمەيە كە ئەم كەسىكىي رەخنەگەو خەوش و ناجۆرىيەكانى ناو كۆمەلگا دەستنىشان دەكتات و ھەللىان دەبويرىت، بىزاريان دەكتات و ئەمەي لە گەللىانداو بەمۇ ھەلۈمەرجەوە كە

رەدۇرى بىلەرەو

بەختىوەرى مروقەكانى تىدايە دەگۈنچىت دىيارى دەكات كە مەرج نىيە ئەمە خەپىي
پەسەندىكىدىنى دەسەلات و نەرىتىھ سونەتىھ كان بىت. سەرچاوهى ئەم كاره
پۇوناکبىريش لە ئارەززوو خۆيەوە دىت كە بى ترس و پاشكاوانه بانگەشەي بۆ
دەكات و بۇونى خۆى وەك كەسايەتىيە كى شايستە دەسەلىيەت.

لىېرەدا دىبىت ئاماژە بۆ ئەمە بىكەين كە هەموو دەسەلاتىك لەسەر ئاستى دەولەت
بىت يان گروپ و ئايىدۇلۇشىا، پۇوناکبىرى تايىەتى خۆى هەمە كە بانگەشەي بۆ
دەكات و كاروبارەكانى بەرز دەنخىزىت و بە شان و بالىدا ھەلدىلى، بەلام ئەم
جۆرە پۇوناکبىرى ئاكارى خۆيان لەو شۇيىەدا فەراموش كەدوو كە نە دەسەلاتە كەم
نە ئايىدۇلۇشىا ئەم نايىتە نويىتمەرى بىرۇباوەرەي ھەموو خەلک تا تەعبير لە خواست
و ئارەززوويان بىكەت، ئەمە چ لەسەر ئاستى چىنە جىاوازەكانى كۆمەلگا بىت كە
ھەرىيە كەمە بەرژەونىدىيە كى تايىەتى و رەنگە دېبە يەكىشيان ھەبىت، يان لەسەر
ئاستى ئەم بىرۇباوەرە ئايىدا جىاوازانوو بىت كە كۆي بۇچونەكانى كۆمەلگا پىشكەن
دەھىيەن. وېپاي ئەمە كە ئەم پۇوناکبىرى وازى لە كەسايەتى و تاكايىەتى خۆى
ھەنارە، چونكە گۈراوە بۆ بلەنگەيە كى دەستەجەمعى كە وابەستە پەزىلىكى تەرە
ناتوانىت لە دەرەوە ئەمان بە ئازادى بخوتىيەت، دەنگىكە لە سەرروو ئىرادەي
خۆيەوە فۆرمەلە كراوه كە لە بچووكتىن جىاكاردىنەوەدا گەلەتكە جىاوازە لەو
پۇوناکبىرى ئۆرگانىيە ناتوانىت ھەبىت و شىكى پەيامە كە لەبەر چەقۇي
دىاردەيە كى ناجىزرو باوەرنىكى دۆگىمادا پاساو بىدات كە لە ياساي وېزدانى
كۆمەلگا كەمە سەرچاوهى نەگرتىيەت و وەك ئەنجام لە بەرژەونىدى سەتمەكارو
نمىارانى جەماوەردا بىت.

پەرەگان دەنیا زر

ریگا سەختەكان

(ئەو کوختەي منى تىيا دەزىام ھىچ جۆرە پېۋىستىيەكى بە ماناي خۆراوايى تىا نەبۇو. من لەسەر حىسىر دەنۇوستم، زۇوي کوختەكە ھىچ راخىرىيەكى بۆ دانىشتتىيا نىبۇو، تا ماوهىيەكى زۆرىش نەمدەزانى سەرين چىيە! خواردغان تەنیا ئەو شتانە بۇ كە خۆمان بەرھەمان دەھىننا، دايکم خۆي گەنەشامى دەچاندو درەوى دەكەد. لە تەمەنى پىنج سالىدا بۇوم بە شوان، لە دەشتا چاودىيىسى سەپو مالاتم دەكەد، ھەر لەم دەشتانەدا وانەي تازە فيرىسۈوم: راۋى تەپپەر توڭا بە قۆچەقانى، كۆكىردىنەوەي ھەنگۈين و مىيەو رېشەي خۆرال، خواردەنەوەي شىرى گەرم و شىرىن لە گوانى مانگا، مەلەكىن لە پۇبارەكانداو ماسى گىتن بە قولاب. منىش وەك ھەمو مەندىلەكانى تىيەي (خوسا) تەنیا لە ریگا يىنېنەوە هوشىيارىم پەيدا كەدو فيرى زانست بۇوم، ئىمە زانىاريان بەھۆي چاولىيىكەنەوە بەدەست دەھىننا نەك لە رېي پرسىياركەنەوە، پرسىياركەن لەنانو خىزانى ئىمەدا گەلىك زەحمەت بۇو، كە بۆ يەكەجار لە مالى يەكىك لە سېپىيىستەكاندا مەندىلەكانىم يىنى چۆن پرسىيار لە باوک و دايىكىان دەكەن سەرم سورپما، باوكم و دايىك شەھىيان پى ناخۆشبوو، دەبۇو ئىمە رېي لە ھەمو دابونەريتىيەكى كۆمەلایەتى و ئائىنى بىگىن و حەرام و حەللان بىزانىن، خەلکى پەيرەپيان لە باووبايرانىان دەكەردو ژنانىش ھەرچىيەكىان بەمیراتى بۆ مابۇوە ملکەچى بۇون و لىيان لانەدەدا. ئەگەر يەكىك، بەھەر شىۋەيەك، بى رېزى بەرانبەر باووبايرانى كەدبىا، دەبۇو بەرانبەر بەم تاوانە برواتە لاي سەمرۇك يان

رەدۇرى يېڭىرو

جادووگەرى خىل تا داواي لىخۆشبوون بکات. ئەمانە لاي من ئاسايى بسو، سەرفەتاي ژيانى من وا دەستى پىتىكەد.

ئەم كورە كە بە محورە چىرۆكى خۆى دەگىپتەمە كاتىيىك دايىكى لە گوندە كەيمەوە (كىيونو) بۆ خويىدىن دەبىيات بۆ گوندىيىكى پىشىكە وتۇوتىر (مەكھىزۇن) و لەمۇنى لە مالى سەرۆك خىلىيىكدا كە هاوارپى باوكى بسوو دەمىنەتەمە، ھەستى مندالىيىكى گوندىيى تىيەدە گەرپىت كە چۈپپەتە شارىيىكى گەمورە. لە ئەنجامى تىكەلپۈونى لە گەمل سېپىپىست و قەمشەو مەسىحىيە كاندا بە تەمەواي خۆى وەك لادىيىمە دىتە بەرچاواو شەرم دايىدە گەرتىت. بەناچارى خەممى ئەمە دەستىت كە چۈن لە گەمل ئەم دۆخە تازەيەدا رپایىت و ھەست بە دواكە وتۇوبىي نەكەت. لە گەمل (قىنى) كچە قەشەدا مىيانە دەبەستىت. پىاسەمى لە گەلدا دەكەت و دەيەپەت دلى بە دەست بەھىيىت، بەلام خوشكە گەمورە كەمى قىنى گالتەمى بەم خۆشەویستىيە دىت و دەيەپەت بەھەر شىۋىدەيك بىت خوشكە كە پەشىمان بکاتىمە، چونكە بەرددۇام پىسى دەلىت ئەم كورە گوندىيى و كىيوبىيە، دواكە وتۇوبو ھىچ لە ئەتە كىيىتى شارستانىتى نازانىتى، ھەر بۆ سەلماندى ئەم راستىيە رۆزىيەك بۆ نىيۇدرۇ ڑەكىدىن داودتى كورە كە بۆ مالى خۆيان دەكەت. كورە پىش ئەمە دەست بە خواردن بکات دەكەويتە سووسەو چاودىيىر ئەوانى دى تا بىزانىت ئەوان چۈن و بە چ شىۋىدەيك نان دەخۇن. ئەمە ھەروا فىرىسۇو كە بە دەست نان بخوات، بەلام كە دەبىنەت مىوانە كانى دى چەقۇر چىنگال بە كاردەھىيىن ئەمۇيىش چاوابىان لىدەكەت و ھەر بە دەستتۇرە دەكەويتە گىانى بالە مەرىشىكىيەك، بەلام چەند دەكۆشىت ئەمە كارەدە بە چاكى بۆ ناكىيەت، ئەمەندەيىش چەقۇر چىنگال بە قاپە كاندا دەكىيەت كە ئەوانى تىر لە تەقەتەقە كەمى رادەمىنەن و دەكەونە تەماشا كەردى. خوشكى گەمورە لە خوشكى بچۈپك رادەمىنەت وەك پىسى

بىرەنگى دەنچى زىز

بلىت: "پىم نەوتىت چ گوندىيە كە؟" بەلام كورەكە وەك خۆى دەلىت من هەر ئارەقەم دەرىشت و نەمدەويىست دان بە شىكستە كەمدا بىنېم و بەدەست بالە مەريشىكە كە بخۆم، بۆيە تاراپادىيە كى زۆر ئەم رۆزە بە برسىتى مامەوه، پاشان خوشكى بچووك دەلىت: "ئەگەر تۆ عاشقى كورىيکى وا دواكەوتۇو بوبىيت ھەمۇو زىيانات بەبىٽ ھودىيى دەگۈزۈرىت.".

ئەم لاوە كە دەگاتە قۇناغى زانكۆ ئەمۇسا فېردىيەت بىيجامە لمبەر بىكات، لمەسەرتادا پىنى قەللىسمۇ پاشان ورده لەگەلیا رادىت، تەنانەت تا ئەم قۇناغە نەيزانىيە فلچەمو درمانى دان چىيە؟! چونكە پىشتر لە مالىدا بۆ سپىيىكىدەنەوهى دانى تەننیا خۆلەمېشى بەكارھىيىناوه، ھەروەها گەرمماوو تەوالىتىشى ھەر لاتازە بۇوه.

كە دواي تەمواوكىدىنى زانكۆ دەگەمىرىتىمۇ گوندەكەي و دەيابەويىت بە زۆر ئىنى بۆز بەھىئىن لە تاوا ھەللىت و روو لە ژوھانسىبۇرگ دەگات كە ئەمۇسا سەنتەرى دەسەلات و چالاکى سىياسى و ئابۇورى پېتىخراوا جۆر بە جۆرە كان بسووه. دەيەويىت لەھۇى بىيىتە كارمەندو لېسانسى ياسايىش بخوينىت.

لەھۇى ئەم دەيەنە نامؤىيانە دەيىنېت كە ماناي رەگەزپەرسىتى سپىيىستە كانە بەرانبىر بە رەشپىيىستە رەسەنە كانى ئەم ولاتە. لەھۇ دەگات كە سپىيىستە كان رەشپىيىستى خاوهنى رەسەننى ولاتە كە بە نۆكەرى خۆيان دەزانىن، تەنانەت بەو پەرداخ و پىالائە چا ناخۆنەوه كە ئەمۇان دەمى تىيۇ دەددەن. ھەروەها دەسەلاتى تەمواوى كارگەمو كۆمپانيا كانى تر لەزىير دەستى ئەواندایە كە بە ئارەزووى خۆيان يارى بە چارەنوسى رەشپىيىستە كان دەكەن، بەلام لاوەكە بە وېزدانەوه باس لە ھەستى مەرۆفانەمى ئەم سپىيىستانە دەگات كە گىيانى رەگەزپەرسىتىيان تىيا نىيەم و لەگەل

رەدۇرى يېڭىرو

رەشپىستە كاندا بەخۆشەویستى دەزىن. بەتايىھەتى ئەمۇ لاۋانەي بىرى كۆمۆنيستىيان تىايىھو دەيانەوەيت رېتىم و كۆملەكاكە بگۇپن و كىشەي رەگەزپەرسى نەھىيلەن. هەرچەندە ئەم بەشىبەيەكى فەرمى وابەستەي پارتى كۆمۆنيست نىيەمۇ لە دىليتىكى تىرىدە بۇ چارەسەرى كىشەي كەلەكەمى دەگەرتىت، بەلام بەھۆى ھاوارى كۆمۆنيستە كانييەمۇ ئامادەي گەلىك لە دانىشتن و گفتۇگۈيان دەبىت و تا را دىيەكى باشىش لە فەلسەفەي ماركسىيەت دەگات.

ئەم لاوه رەشپىستە وەك لە مندالىدا بەبى بەشى زىياوه لە لاويتىشدا ھەروابووه، كاتىيك لە شارۆچكەي (ئەلکساندرا) لەسەر كار دادەمەززىت پارەي ئەمۇنى نىيە چرايىك بىكىت و لەبەر گپى مۆمدا دەخوينىتىمۇ. لە شارۆچكە كەمە تا ئەمۇ مالەي بە كىرىي گرتۇو تىيا دەزى نزىكەي شەش مىلە، زۆر جار ئەمۇ رېيگا دوورە بەپى دەبىت، چونكە ناتوانىت كىرىي ئۆتۈمبىل بىدات. رۇزانە لە خواردنى چاك بى بەشەمە تەنبا قاتىيك جلى ھەمەي، تەنانەت ھاوارىتىيەكى كە ھەمان قەدو بالا ئەمۇ ھەمەي قاتىيك چاڭىت و پانتولى كۆنلى خۆى دەداتى، ئەمۇ بۇ ماوهى چەند سالىيەك بە پىنھۇپەرە لەبەرى دەگات.

كە لە ژوھانسىبۇرگ دەبىت بە كارمەندى كۆمپانىيائىك. ثىتەر لەمۇيۆ دەكەوتىتە ناو كۆپى سىاسەتمەود، چونكە وەك خۆى دەلىت ھەمۇ ھاونىشتمانىيەكى باشۇورى ئەفرىقىيا ھەر بە مندالى ھەست بەوە دەگات كە لەزىر سەتەمى رەگەزپەرسىيانەي سېپىپىستە كاندا دەزى و جىاوازى ئەمۇ دوانە لە پۇوى ياسابىي و مامەلەي رۇزانەمۇ دەهوندە زۆرە كە ناتوانىت چاپۇشى لېپكەيت، چونكە ئەمۇ مندالە رەشە لە خەستەخانەيەكدا لەدایك دەبىت كە تايىھەتە بە رەشپىستە، لە قوتا باخانەيەكدا دەخوينىت كە تەنبا بۇ ئەمانە ناتوانىت سوارى ئەمۇ ماشىنە بىت كە ھى

بىرەنگى دەنلىز

سپىپىستەكانه. ئا و خواردىنەوە لە يەخچالى سپىپىستا بۇ ئەوان حەرامە، ناتوانى
بە كەنار رووبارىيەكدا تىپەرن كە تايىمەتە بە سپىپىستەوە، سەعات يازىھى شەو
پىاسەمى سەرشەقام بۇ رەشپىست نايىت، بىّ كارى تاوانمۇ كاركىرىنىش لە ھەندىك
شويىندا بۇ رەشپىست ھەر تاوانە. رەشپىست چەندە ياساناسىيىكى بەتواناول بەھەر
بىت، بەلام ھەركىز ناكىرىتە دادوھرو قازى، چونكە ئەمە پەلەپايمى رەنگى پىستە
نمك بروانامۇ لىيھاتوپى. سپىپىست بۆيى ھەمەيە لە جىيگايدىكدا داواى شوناسنامە لە
رەشپىست بکات يان بىخاتە زيندانمۇ، بېيە ئەمە مندالە بەناچارى بىھەۋىت يان نا
لە سىياسەت دەگات و دەزانىت ئەمە لە گەلەيدا دەكىت شىتىكە لە دەرەھى ھەستى
مەرقۇقايمىتى و كەسانىيىكىش ئەمە كارە دەكەن كە بىتىجىكە لە رەنگى پىست هىچ
جىاوازىيەكى مەرقۇقانەيان لەگەل ئەمدا نىيە.

ئەم لاوه بەم ھەستە پېرەوە بە گۈز بىرۇباوەرى ئاپارتىدا دەچىت كە بەپىي ئەمە ئايدىيە
دەبۇو سپىپىست لەسەرروو رەشپىستەكان و ھەننەيەكان و رەنگ پىستەكانى ترەوە
بن، واتا دەبىت ھەميشه سپىپىست بە سەرۆكى بىيىنەتەوە ئەگەرچى كەمینەي
دانىشتۇرانى ولاتە كەيشن. ئەم تېكۆشەرە لە رىچىچاڭ كەسىيەكانيھو دەبىتە
سەرۆكى كۆنگەرى مىلىي ئەفرىقىيا كە گەورەتتىن رېكخراوە لەسەر ئاستى ھەمۇ
كىشىوەرە كە داواى يەكسانى و نەھىشتىنى نەزادەپەرسىتى و ئازادى ولاتەكانى
دەكات، بەلام دەسەلاتدارە رەگزىپەرسىتەكان ھەست بە مەترسى ئەملاوه
پۇوناڭبىرۇ ئازادى ويستە دەكەن و بۇ ماوەي بىست و حفوت سالان، لە بەھارى
لائىتىيەوە دەيخەنە زيندانمۇ. سالى (١٩٩٠) لە تەممۇنى حەفتاۋ دوو سالىداو
لەزىز فشارىيەكى نىيەدەلەتىدا ئازاد دەكىت. دەبىتە سەرۆك كۆمارى ولاتە كەمۇ
خەلاتى نۆبلى ئاشتى بىّ دەبەخشىتەت.

رەدۇرى بىلەرەو

ئەم پیاوه مەزىنە دواى رېزگاربۇنى لە بەندىخانە لە لايەن دەولەتى توركىياوه داواى سەردانى شەو ولايەتى لېتكرا، بىلەم شەو بەتوندى داواكەي رېتكىردەوە بە دەسەلاتدارانى توركى وەت: "من نايەم بۇ ولايەتك خويىنى كورد بە چىاكانىدا بېپەزىت".

سالاوى ئازادىخوازانى كورد لە (نېلسون ماندىلا)ى سېبۈلى تىيکۈشان.

پەرەگانی دەنیا زر

گویچکەی بەردین

"بۆ کەسیئک وەک بروسکە ھات و وەک خمون تیپەرپی"

لەو پىيەدەشتمەو، ئەوەندەي چاو بىركات، بەرەو داوىنى لىئىزى چياو بەردوخزى بە كەندو لەندى، تەمىيىكى خۆلەمەيشى بۆتە مەتىلىكى تەنكو خۆزى بەسەر لاشە كۆماوهەكەي چيادا داوه، ئەم دوكەلىكە بە دورى جەڭھەرى بارىكى لوتكەدا گىئىز دەخوات، خۆزى تىپەلەسسوى و تەنك تەنك بەرەو ئاسمان ھەلەدەكشىت، ھەر لە خەمى دووركەمۇتنەوەي دوو خۇشەويىست و ھەلۋەپىنى ناچارى پەپولەي سەرگۈلىك دەچىت، دەروات تا لە بەرزايىدا بە سووکە بايمەك — كە بنار ھەستى پىنالايات- تەواو شى دەبىتىمەو، لە نىيان دەلاققى بە رېكەمۇتى خۇرۇتاوە كەدا ون دەبىت. چيا، ئاسمان، درەخت و گيىندارە بىزىوەكانىش تەمىيىكى خەستى بىيەنگى لە ئامىيىرى گرتوون، كەن، وەك لە ئەفسۇنىكى ئەزدىلدا بەر شەپۆلى زىيانىكى نەفەدت كەمۇتن وايە، ھەموو شتىك لە بەستەلەكى بەردىنى خۆيدايدە، ھەموو شتىك..

سروشىتى ولاتى چيا لە ورک گرتىنى مندال دەچىت، زۇو ھەمۇرە تىريشقەي زرىيكمە دەكەمۇيىتە بروسکەدان و دەست و پىسى خۆتى تىا ون دەكەيت، لەو زۇوتىريش دوا چۆپى فرمىيىسکى دېتولە باخەلە دەبىتە كورپۇرىكى خۆ ماتكەدۇو، لەو ماتىيەدا كچىت، كە رەنگى لە گولى ھەنار دەچىت و چاوى لە ھەنگوين، لەو پىيەدەشتمەو بەرەو بنار ئالاى سەركىشىي ھەلگەرددووه، نوقمى غۇرۇرى خۆيەتى، دەيەۋىت بە

رەدۇرى يېڭىۋو

لەشى وردو ناسكى نەمام ئاساي جەستەمى بەستەلە كى چىا گەرم بەكتەمەد، نازانىت
 چىا ھەر ئەوه نىيە بە چاوى پۇوت لىيى بپوانىت، تەممەن دەلىقى و سەختى پەھۇزۇ
 ھەللىئەرەكانى ئەفسانەنى ھەزاران كارەسات و تىكشىكانە، چاو ئەندازى نوالەمۇ
 لىيەوارىش كاروان كۆزۈدى سەدان لەشكىرى سەركىش بسوه، زايەلەمى لە ھىورى
 پامانىمەد دەستپىنەدەكتە زەنگى مەترسىيە كانىش لە گۈرانىيە كانىمەد، ھەممۇ
 نەفرەتە خوايىيە كان لە ئۆلەمپەمە داكشانو، بالاى بەرزى ئاراراتىش شىكىتى بە
 تۆفانى نوحدا، ئىتەج بوركانييە زەفەر بە جەستەمى دەبات و بەستەلە كى لىـ دەكتە
 ئاوا!

**كام رەشمەبا گەردنى ركەكانى رادەزىيەت و كىـ پەنجەمى نەرمى بۆ گەرووى
 عەزىزىيەكانى دەبات!!**

شەي كچى گـ.. تۆ بە دەسرۆكەي گۈلدارى گەردن و بلۇوزى نارخىيەتەمەد تەنیا
 دەتوانىت بە شەقام و كۈلانەكانى شاردا تىپەپەرت، شەقامى نەخۆش و
 پەكەھوتە كان، كۈلانى دلىدارى ترسنۇك و سوالىكەرە شەرمەنە كان. كەى دەتوانىت
 شىشىيەر رق و خەنجەرى خۆشەويىستىت لە رووى چىادا ھەلکىيەت! من دەزانم لە
 نىيوان تۆزۈ دىوارەكانى ساردبوونەمەدا چەند دەستى پشکو ھەمە، لە نىيوان شەمۇنى
 سەرگەللا ورده ھەنارىيە كانى رووت و پەنجەرە شكاۋەكانى خۆردا چ دنیايەكى سوغاڭ
 ھىيانەنى كردووە. ئەمە تۆ دەيكەيت سەفەرى يىددەنگى خۆتە بەرەد بەندەرىيەكى
 بە خورىيە، بۆ لايى ئەو پاپىزەۋانەي دەستى ناتۇمىيەدىيان بە دەوري ئەزىزى
 تەزىيياندا ھەلپىكَاوە، چاويان لە دوا تارمايى كەشتى شكاۋيان بېرىيە، بەرەد ئەمۇ
 سەنگەمرانە لە گەردو گولى بەياندا دوا پېشىمەرگەمى بىرىندارى تىا شەھىد دەبىتى

پەرەگانی دەنگیز

بە دەنگیا ناگەیت، بۆ ئەم گیزەنی دەریایەیش کە بە دریەلەی تەمەنی چەند
ھاواریتىکى بىيەنگو چەند نیوه باسکىتىکى بەرزىزکراوهى تىا بىنراوه، پاشان بۆتە
تىكەی چەند دەمیتىکى ھەمیشە كراوه. ئىتەم غۇرۇي شىشىرو خەنجەرە لە
دەستو بەرۆكى سەرت بکەرەو دوا بەكشىۋە، بۆ لاي ئەم ھەنارەنە
ھەموو كەسىن دەميان تىيەنەت، ئەم خانوانە شەبەق ئامىتىزى كېلىپەو شەوانە
باوەشى بەفرن، ئەم رېگايانە ھەناسەسوار ناكەن و ئەم درەختانەيىش سىبەريان بۆ
لەشى نوستۇر خۇشە. تو چىت لە چىايەك داوه كە ئەشكەوتە كانى پېن لە
جانۇورى جەستەي بەردىن و شەپەر گولەزى خواكان، دەمارى تاشەبەردىان رووبارە
خويىنى نەھىنى گەرددونى پىا تىيدەپەرىت و ھەرگىز تىئىنابن، لۇوھ ناترسىت بە دەردى
ئەم پەيكەرە بەردىيانە بچىت كە سىيمىايان كال بۆتسەوھ ھەنگاوى مەردويان
بەسەردا دەنرىت! يان چىا رەشمباي ھەناسەيت تىېمىردا لەزىز گەلائى تەپرى
درەختە كانىدا بىيىتە لاشمەيە كى مۇميا كراو! چۈن ناترسىت؟ تو شەرەنگىزىت
كەردىتە دەرسەر چۆپى كىشانى مەرگى خۆتدا بە دەم سەماواه
پايدەوشىنىت.

-من خەنجەرى ياخىبۇونم ناكەمەو بە كىيالانى راھاتن و دەستەمۆيىدا، ئەمە سەرى
نە گەپانمۇدە خۆمە بە دەست سەرچەلىيە كى خۇشەمەستىمەوە، من نازام بۆ رېزىشە
بارام خۆشەدەۋىت و بۆچى لە عەشقى لىزىمەدا دەسووتىم! كە بەسەر لوتكەي
ئەندىشە كانى خۆمەوە، تارىك و رۇونم لىيدەبىتە دەرياو شەپەلە شىتە كان بەر كەنارى
بەيان دەكۈن من مەست ئەم، مەستىيى منالىيە كى چەتونى نىتو جۆلاتە حەوا
دراوه كان و فەرماندەي لەشكەر سەركەوتورە كان. كېنۇش بۆ ئەسپانە دېم كە

رەدۇرى يېڭىرو

لە كاتى تاوداندا كلكو گەردىيان دەيىتە دوو رىمى بەرانبىمر بە يەك و سوارچا كەكانىان ھەملىدەگرن، ئەو درەختە بالا بەرزانە يىش خۆشەدەويت كە بە سوارى بە ژىيياندا تىيەدەپەرم و گەلەو چلە كانى پىيگا لە شان و مەممك دەگرن.

-ئەي كچى گىر... تو سكالاى كۆچىتىكىت بە دواي ھەوارى خۆتدا وىيليت، پروشەيمى كىت پىش ئەوهى بىگىتى سەر زۇرى پەشەبا پەلى ناسكت دەگرىتىو دەتفەنەتىت، شار بە شارو بىبابان بە بىبابان، تا نومقى ئاوارەيى دەيىت و سەرى كىرنوشت بە چەمەنەكى تەھرىك و رووبارىيىكى هەمتىيودا دەكەيت، نەكەي خەونى سەفرەرۆيىت بەدەيىت دەست ثارەززۇدە كانى دوو گرى و نىوي كلافەي درېشى تەمەنت، ئەمە لافاوى نائومىيەتىكەن ئەم سەردەمەن، جوانن، بەلام دەتكۈزۈن، منىش حەزم لە رەنگى توورپىسەكتە، خۆشم دەويتىت، وەك چۈن رقى دەرياو، زايەلەي ھەورە بروسكەم، زىيانى چياو چاوي سوردا گەراوى يېخەوبى پېشىمەرگەمە كەم خۆشەدەويت. بەلام لە دەستانە دلىنامەبە كە بە لەرزاۋى كى دېئە لات، ئەو ھەتاوەيش مەكەرە دۆست كە پەلەھەورىتكە لە پالىيا كوشىكە كەردووە.

-من ئەم جەستەيە خۆمم لە گۆرسەنانەوە ھىيىناوەتەمۇ، ج مەبەستىمە جارىيەكى تر بىرىتەمە، ئەوه بۇنى ساردى ناو لەپىم، ئەوه بەرامەي خۆلەي سەر سىنگم، ئەمەم يىش ئەو دلەي كە زەنگى ترس لە لىدىانى ناخات، هاتووم ئاڭرى رقى لەوانە بەرىدەم كە لە چلەي ھاويندا پېشكۆئى دوزىمن دەخەنە سەر سىنگىيان و تام لە دووكەلى گۆشتى سووتاوى خۆيىان وەرده گەرن، كەچى لە بەفرى چيا كانىيان بىزارو لە پىيکەننى فريشتە كانىيان بە ھەراس دىئن.

-ئاي كە خۆنمۇيىستن !!

بىرەملىكى دەرىز

-لە باخەللىكىندەلى سۆزايىھەكانى دەروازىھى خەلکا خەمونى رەنگالىمېي دەبىسىن و،
بە بۇنى گولجارەكانى خۆيان لوتىيان دەگىرى و چاويان ئاودەكتات.

-ئاي كە عاشقەن!!

-لە بەرۆكى پېر لە خۆلىاندا تۈولەمارى رق دەكەنە ئەزىدەھا و مندالى يەكترى پى
قووت دەدەن، پاشان كە بۇو بە عەزمىيا كانى و روپارى ولاتى خۆيانى پى قۇرخ
دەكەن.

-ئاي كە مىللەت خۇشەويىستن

-وەك كورۇ كچى تازە دەستگىريان ژەھرى كلۇ شەكر بە دەممىيەكەوه دەكەن و
فرمیسکى شادى بۇ مەرگى يەكدى هەلددەرىش.

-ئاي كە جوامىيەن!!

-ئەمە ولاتى پالەوانانى بەردە.

-ھەممو پالەوانانە كانىش بۇ دۆزدەخ.

شەفۇھ ..

پاسقاۋانە كان خەميان لېتكۈوت و دزەكان بە ئاگا ھاتن، بىيەزىنە بە سۆزانى كراوهەكان
ئەوهى بە رۆز دەستىيان كەوتىبوو مندالەكانىيان پى زىرى كردو بېتكۈوه نۇوستن، مالە
شەھىيدەكان بۇ جارى سىيىھە نان و خورماي ئەمە رۆزەيان خوارد، مەلاي مزگۈوت كە
ھەفتەيمەك بۇ ھەوالى مانگ گيرانى ئەمە شەوهى بە درۆ دەخستەوە پېشىنۈشى
مانگ گيرانە كەمى بۇ خەلکە كە كرد، مەفرەزى كچانى شارىش كە زمان ھەراشىي

رەدۇرى يېڭىرو

كچى گپيان لە پەردهي دراوى كچىنىي خۆيان پى سووكتر بسو، چەقتوى شەردەن
تاكايان خستە سەرەسانى تۆلەم بە دواي بىرىنى زمانە كەدا كەوتىنە گەمەران،
فەرماندەي شارىش گالى مەفرەزەكانى ئاسايىشى دا، كۆلان بە كۆلان شەقام بە
شەقام، بە دواي كچى گەدا بگەمپىن و خۆل و دۆزى بىتەحورمەتى بەسەردا بەكەن.

-ئەي كچى گە تو دەزانىيت مىللەت كىيە؟

-بىڭۈمان، ئەوانەي بىدەنگەن.

-چى تر؟

-ئەوانەي خويىن و فرمىسىك و مەركى خۆيان ئەددەنە دەستى ئەم سىاسىيانە كە
گۆيىان بۆ پەرەكەن لە ھەواو مشتى خىراي پىادەكىشىن.

-چى تر؟

-ئەوانەي پىاوکۇژو پىشەمەرگە لە يەكتىر جىانا كانمۇه.

-چى تر؟

-ئەوانەي بە رۆز گۆرانى بۆ خۆر دەلىن و بە شەو بۆ تارىيکى ھەلەپەمپىن.

-چى تر؟

-ئەوانەي بە زمانى ئىستىگەم و تەلمەفزىيونەكان دەدوين.

-چى تر؟

-ئەوانەي بەزدىي سەرشۆرى كەدون و بىچگە لە گەريان چىز فېر نەبۈون.

پەرەگانی دەنیا زر

-چى تر؟

-ئەوانەي لەسەر لاشەي مەسيح وەستاونو، بە پەيژەي شان و مiliاندا سياسييە درۆزنه کان سەردەخەن، تا لەسەر تەختى سەريان تاجى درۆيان لەسەر بکەن و، بەلېنى سەدان جارەي خەيالىان بەسەر ھەۋاراندا ببەخشتىوه.

-چى تر؟

-ئەوانەي ودکو من و تۆ دەپىسن و ئەوانەيش كە گۆيىان لىتىڭرن.

١٩٩٥/٣/٢٥

چىخۇف... ۱۰۰ سال لە نەمridا

ئەمسال يادى سەدسالىنى دوا كۆچى نووسەرى داهىيىنەرى رووسى ئەنتىن پاڭلۇشىچ چىخۇف (۱۸۶۰-۱۹۰۴)ء، بەداخموه ئىيمەن نووسەرانى كوردى، چ وەك خۇمان يان وەك دەزگاكانى روناكىبىيى و ئەددەبى، يان لەسەر ئاستى ئەم رۆزىنامە و گۇفارانە تايىھەتن بە ئەددەب و كلتورەوە، لە ئاست ئەم جۇرە بۆنانەدا خەم سارد و بى ھەلۋىستىن. نەوەك خەلکانى دى دەتوانىن ياد لە خودى ئەم مەرزقە مەزنانە و پەيامى پىرۇزىيان بىكەين و كۆپ و مىھەرەجانى چەند رۆزىيان بۆ ساز بەدەين، نەوەك تاکە كەسيش كتىپ و لېكۈلىنە و ھيان لەسەر بىكەين و كارە ناوازەكانىيان وەرىگىرپىنه سەر زمانە كەمان و نەوهى نويىيان پى بناسىنин. لاي ئىيمە ئەم مامۇستا و پىپۇر و زمان زانانە چەند سالىيەك لە سۆقىيەت ژيان و بروانامە ئەددەبىيان لە زانكۆكانى ئەمۇي و درگەرتۇوە و خۇيىشيان نووسەر و ئەدیب بۇون كەم نىن، رەنگە زۇر جار سەردانى مالا و مەزار و كتىپخانە چەندانى وەك چىخۇف و پوشكىن و دۆستىوفىسىكى و گۇركى و توپسىتى و تۈرۈنىيەيان كەدبىت و يادوەرى ئەودىيدەنيانەيان لاي خۇيان تۆمار كەدبىت، يان ئاڭدارى ئەم سەمىنار و كۆنگرانە بن كە هەر لە خودى سۆقىيەتدا بۇ ئەم بۆنانە سازدراون و ئەم چاپەمەنيانە خۇيان بۇ ئەم مەبەستە بە جوانلىرىن بەرnamە كار و داهىيىنان و زانىارى تازە و لېكۈلىنەمەدە نويىوه تىيار كردووه، نايىت لىرىدا ناوى قەلەمەنەكى رەسەنلىكى وەك جوانەمەرگ (جەلال تەقى) نەبەم كە دورى لە پىسپىزىريە كەمى خۆى وەك ئەندازىيارى تەلارسازى

پەرەگانی دەنیا زر

چەند بەرهەمیکى شیاوی چیخۆف و دۆستویفسکى و گۆگۆل و پوشکینى لە رووسىيەوە بۆ کردوينەتە كوردى.

زۆرن ئەو نووسەرە نەمرانەي سۆقیەت كە تا ئىستا ئامادەگىھە كى زىندۇوئى ناو كلت سورە جياوازەكانى دنيان و بەردەواام خويىندەمەدە تازەييان بۆ دەكىيەت و كارەكانىيان چاپ دەبىتەمەدە و شانۇكانيان بە زۆر شىۋاپازى جىا نايىش دەكرىنەمەدە. كەچى لاي ئىيمە كارو بەرهەمى هەندىك لەو نووسەرانە تا ئىستايش رىڭاي غايىشكەرنى نەكەوتتە كتىپخانەي كوردىيەوە، لە كاتىكىدا كە گەلەتكە خويىنەرمان ھەمە زمانى تر نازاپىت و چاودەپى قەلەمى و درگىپى و زمانزانە كانە. من لە سالى (١٩٨٠) دا بە بۇنەمى يادى سەدويىست سالەلى كە دايىكبوونى ئەم نووسەرە داهىتەرەوە كتىپپىكى ١٣٩ لايپەرەپىم ھەر بە ناوى (ئەنتۆن چیخۆف) دە بلاۆكەرەوە كە بريتى بولە پېشە كىمەك لەسەر ژياننامە و كارنامە كانى نووسەر و رېبازى نووسىن و ئەو ھەمل و مەرجە سىاسى و ئابورى و فيكىريانى كارىگەرمان لەسەر كارو داهىنانى ھە بوبە، ئەو پېشە كىمە بۆ ئەمە كاتە تا را دەھىمەك ناساندىنى چیخۆف بوبە خويىنەرى كورد و دەرىپىنى خۆشەمەسىتى و پېرى زۇرى خېشىم بوبە بۆ ئەمە پەرسەنگەدارە كە ھونەرى كورتە چىرەك قەرزارىھەتى و مەۋەقايەتىش دەستى ستايىشو قەدر زانى بۆ بىر و بۆچۈونە كانى بەرزا دەكتەمەوە، ھەر لەمە كتىپەدا شەش چىرەكى دەگەمنى چیخۆف لە فارسىيەوە كردى بوبە كوردى كە تا ئەمە كاتە زورىيەيام بە عمرەبى نەخويىنبووه، ئەمە يشيان لەو ھەستەمە كە خويىنەرى ئىيمە زىياتر بە زمانى عمرەبى شارەزايىنەك فارسى. كتىپە كە دەبوبۇ سالى ١٩٨٠ بەمە بۇنەيەوە بلاۆ بکرايەتمەوە، بەلام دەستى رەقىب و خەم ساردىي دەزگاي رۆشنبىرى و بلاۆكەرەنەمەدە كوردى ئەمەسا تا سالى (١٩٨٤) گىريداو لە سالەدا بلاۆكرايەوە.

رەدۇرى يېڭىرو

ئەم سال لەم بۇنەيدا لە زورىيە پايتەختە كانى دنيا و گەلە شارى تردا يادى دوا كۆچى چىخۇف بەرزو پېرۇز راگىرا. يۇنسكۆ سالى (٢٠٠٤) بە سالى چىخۇف ناودىئى كرد، چونكە تا ئىستا بەرھەمە كانى بە ھەمۇ زمانى دنيا دەخۈزىتىھە و شانۇڭمەرىيە كانى نمايش دەكرين و وەرگىپانى كارەكانى بەرددوامە. لە ولاتە كەمە خۆيدا ئەم بۇنەيدە بە ئاھەنگ و پۇرەسىمى جىاجىا بەرپىكرا، لە ئۆكرانىا كە خودى چىخۇف ماۋەيدىك لە شارى يالىتا ژياوه ئاھەنگ سازكرا، لە ئەلمانىدا كە دوا رۆزە كانى تەمەنى بە نەخۆشى لە گەمل (ئۆلگاكنىپ درى) ھاوسمەريدا لە شارى (بادن ۋايلىم) بەسەر بىد، ئەو ئوتىلەي لىيى دابەزىبوو جارىيەكى دى چاڭكرايە و كارە وەرگىزراوه كانى بۇ زمانى ئەلمانى پىشاندرا، لە شارى (تاڭانرۇڭ) كە شوينى لەدىكىبۈنۈمەتى، لە رۆزى چواردە يۈلىپدا ھەر لە بىيانىمە لە كەلىسە كانى ئەو شارەدا دروود بۇ گىيانى نەمرى ئەو گەورە نۇوسەرە نىيەرداو، دانىشتوانى گۈندە كەمە چەپكە گۈلىان لەبىر پەيىكمەركىيدا دانا، لە مالە كەمە چىخۇفدا كە كراوەتە مۆزەخانە ئاھەنگىيەك كراو ھەندىيەك لە نامە كانى و ياداشتى لە گەمل ئۆلگا كەننەردا پىشاندرا، شانۇڭگەرىي (خانم و سەگە كەمە) كە لە چىرۆكىيەكى كورتى خۆيمە نامادە كرابوو نمايشكرا. لە مۆسکۆن پايتەختدا رۆژنامە ئەدەبى و سیاسىيە كان و تارى بەنرخيان لەسەرى بلاۋىرىدە، گەورە پىسپۇرانى ئەندازىيارىش نەخشىيە كىيان بۇ مالى شانۇنى مۆسکۆ لەسەر (٦٥) ھەزار مەترى چوار گۆشە لەسەر شەرفى چىخۇف دامەززاند كە گەلىنگىزلى ئەلەكەنلىكى زۆر بە چەپكە گۈلەمە سەرى دېقىتىش) كە گۆرى چىخۇفلىيە خەلەكەنلىكى زۆر بە چەپكە گۈلەمە سەرى مەزارە كەياندا. ھەر لەسەر شەردە چىخۇف لە گۈندى (مەيلىكوفا) كە نزىكە لە مۆسکۆ و حەوت سال نۇوسەرى تىيا ژياوه و چاڭتىن بەرھەمە شانۇنى خۆى وەك

پەرەگان دەنیا زر

"مەلی دەریا" و چىرۆکى "راھىبى رەش" ئىتىانووسىيۇ، بەمردى بىناغەمى پەيانگايىھەكى نوئىي شانۆ دانرا. هەر لە مۆسکۆ زوربەي شانۆگەرىيە كانى غايىشكەرانەوە، لە شارى "سامارى" يش پەيىكەرىتىكى نوئىي بۆ دروست كرا، ئەگەرچى چىخۇف لەم شاردا نەزىياوه و نەيشى بىنۇيۇ، بەلام سالى ۱۸۹۸ كە نەھاتى و قات و قېرى روو لە شارەكە دەكات، چىخۇف ھەولىتىكى بى وېتنە بۆ رىزگار كردنى مندالله بىرسىيەكانى دەدات و سەدان مندالله جووتىيار لە چىنگى مەرگ دەسىيىتەوە. چىخۇف لە ئەددەبى رووسيدا ناوىتكى ھەرە درەشاوهى دنياى كورتە چىرۆك و شانۆيە. يەكىنەكە لەم سى راپەرەكى بەناغەي چىرۆكى كورتى ھونەريان دامەزراشد (ئادگار ئالان بۆ، جى دى مۇباسان، ئەنتۇن چىخۇف) بەلام جىاوازى چىخۇف لە دوانەكەي تر ئەھۋەيدى كە ئەم مەبەستى چىرۆكى لە دنياى خەيالى رووت و رووداوى پې لە سەمەرە و ھونەرى بايدەخدان بە گرى و لووتكمە گۈزىايەوە بۆ ناو ھەقىقەتى ژيان و واقىعى كۆملەكەكەي كە لىيان لىي بو لە ترازييەدا و كارەساتى ھەرە تال و دەگەمن. نىوهى دووهەمى سەددەي نۆزىدە كە زۆربەي نووسەرە گەورەكانى رووسى بەبەرهىتىنا، سەددەي چەمانەھۇيە جووتىيار و كىيىكار و مامۆستا و پىشىڭ و مۇوچە خۇر و رووناكىيەنە. جووتىيار كۆليلە زھوي و نۆكەرى دەرەبەگ و كۆنەپەرسەت، لە ناو سىستەمەكى دواكەمۇتوى تزارىدا چ خەنېتىكى مەرۇۋاھىتىانە نەدەھاتە دى، مامۆستاكانى گوند پىش بېكىي مەرگى ناوهختىيان لەگەل نەخۆشىي سىيل و نەبوونى و كەم مۇوچەيىدا دەكەد، وەك خودى چىخۇف لەم بارەيەوە بە مەككىيم گۆركى دەلىت: "... مامۆستاكانى لاي ئىيە كەنەرەن، رووناكىيەيىان كەمە، كە مامۆستا دەنېرن بۆ فېرەكىدى مندالانى گوند وەك بۆ تاراواڭەمى بىنېرن وايە، مامۆستا بىرسىيە، غەمبارە، لە تىكەنانەكەي دەترسىت.. پۆلىس و فروشىيارى

رەدۇرى يېڭىرو

دەولەمەند، كۆيىخا و بېرىپەبىرى قوتا باخانە و بېرىپەبىرى ناجىيە، ھەموو ئەمانە سوو كايىتى بە مامۆستا دەكەن.. ئەو كەسەسى پەروردە كردنى گەللى يېتسپىراوه گەمزىدىيە مۇوچەيى كەمىي بىدەيتى، نايىت بەوه قايلىن مامۆستا بەرگى دراو بىت، لە قوتا باخانە سارد و رووخاودە كىيدا لە سەرما ھەلبەزىت و دووكەللى زۆپا خراپە كان ھەلەئىت، لە تەمەنلىنى سى سالىدا نەخۆشى سنگ و روماتىزم و سىل بىگرىت، ئەمە ئابپۇ چونە.. پاشان چىخۇف زۆر بە سۆزەدە بە گۆركى دەلىت: " من كە مامۆستايىك بەو جۆرە دەبىئىن تەعرىق دەبەمۇه ".

نووسەر و روونا كېيىرەن لەناو شېرىزەبىي ئەو جىاوازى چىنایەتى و تەۋۇزىمى چەسوغانەدە و نا سەقامكىرى بارى سىياسى و ئابورىيەداو لە ئەنجامى تىكشىكانى ھەندىيەك لە بىزۇتنەوە چاكەخوازە كانى ئەو سەددەيەدا، نا ئۆمىيىد بىعون و سەرپەيان كىردىبووه سەر بىيەودەبىي و كات بە فېرۇزان و پېشتگۈي خىستنى دەورى كارىكەرى خۇيان، بەرجمەستە كەنەن ئەمە دۆخە سىياسى و ھەلمۇمەرجە نا سروشىتىيە لە گەملىيک كارى كۆكۈل و تورزىنیيف و چىخۇف و دۆسٹييەفسكىي و تۆللىتىيەدا رەنگىيان داۋەتەمۇه. چىخۇف لەناوجەرگەي ئەو گەرداوە پېر لە تەھۋۇزەدا، لە ۱۷ ئى كانۇننى دووی سالى ۱۸۶۰دا لە شارى (تاڭانزۇگ)ي سەر دەريايى ئازۇف لە دايىك بۇو، باپىرى كۆزىلە بۇو، باوکى چىخۇف لە گەملەن كىيدا دىلەق و سەتمەكەر بۇو، باشتىن نۇونەي مندالىيى چىخۇف و خوشك و براكانى لەم دىيەنەدا دەرددە كەھۋىت كە خۆي وينەي كېشاوه: " كوبى بەندىيەك كە لە دووكەن باوکىدا ورده فرۇشى دەكت، ھەميىشە بە رېيى كلىساوەيە، بە پىىي پەتى گەراوە، لەناو دوو رووپىي گەمورە كاندا پېيگەيشتوھ، دەستى قەشەي ماج كردوھ و ئازارى بە گىانداران گەياندوھ، زۆر جار

پەرەگان دەنیا زە

دارکاری کراوه، بى لىكدانمۇه بىورپاى خەلتكى وەرگتسو، دوو رووپىي بەرانبىر بە خواو خەلتكى كردوه".

لای چىخۇف مروۋە بە ھەموو رەھمنەدەكانى زىيان و گۈزەران و بىرپاوارپىيەوە تەھرىرى گشتى مەبەست و بەدىھېنھەر چالاكىيەكانە، وەك خۆئى دەلىت: "پىرۇزترىن شت لای من مروۋە، ئەمە مەبەستمە بۆ مروۋە بىتتە دى: زىنگى، تەندروستنى، بەھەرە، خۆشەويىستى، ئازادى و رىزگار بۇونىيەتى لە زۆر و سەتمە".

چىخۇف وەك مروۋە وەك پېزىشك بەردەوام لە ھاوكارى كەدنى كەسانى ھەزار و گوندىشىنانى بى دەرامەت وجوتىاراندا بسووه، رۆزانە دەيان نەخۇشى بىنیسوه و چارەسەرى كردونن و پارەدى لىنەسەندۇون، ھەر لە گوندى مىلىكوفا بە پارەدى خۆ قوتا بخانە و خەستە خانمەيك دروست دەكات. وەك لە ھەندىيەك چىرۇكىدا ژيانى تايىمەتى خۆئى و ھاپىشە كانى دەرە كەمەيت، پېزىشك پېزى گەورە نە لە ناو كۆمەلداو نەلای فەرمانپەوا كانى ئەماسا نەگىراوه، وەك كىيىكارىك لىيان ۋانىسو كە دەبىت ھەميشە خۆپەكىن بىت و لە ناوهختا خەسانەمۇه و خەو و ژيانى تايىمەتى خۆئى بىكاتە قورىبانى ئەوانى دى، بە تايىمەتى دەرەبەگ و ئەرسەتو كاراتىيەكان.

تىيەكەلى چىخۇف لەگەل جوتىيار و مامۆستا و نەدارا كانى تردا تارادىيەك بسووه كە ھەمەمەشە چوھە لايىن و ئەوانىش دىدەيان لىكىردووه. گۆنئى لىكىرتوون و لە بارەدى ژيانى تايىمەتى و گەلەتكى باس و خواسى رونا كېرى و سىياسىمە لەگەل مامۆستايىاندا دواود بارى سەرنجى خۆئى پى وتۇون (لە دىدەنەيەكدا كە مەكسىيم گۆركى بۆ گوندى "كۆشكوك كۆي" كەردووپەتى كە ئەماسا چىخۇف لەمۇئى بسووه بە درېئى گۆركى باس لەو جۆره دانىشتىنانە دەكات كە چىخۇف لەگەل دانىشتۇاندا

رەدۇرى بىلەر و

كىدووپەتى و ئەمەش بەشدارى تىا كىدووه) چىخۇف پىش مىدى بەسى سال ئەم راسپىييانە بى ماشاي خوشكى كىدووه كە نۇونەيمەكى زىندوھ لە گىانى خۆشەويىستى و مرۆزق دۆستى و بەتەنگوھ هاتنى بەرژەندىيە گشتىيەكان.

"ماشاي ئازىزم، هەتا ماويت تۆ بۆت ھېيە سوود لە مالەكمەي يالتام و لە دەرامەت و پارانە و درېگرگىت كە دەستكەمۇتى دراما كانە، مالەكمەي گورتسوف و پىنج ھەزار رۆبىل بىز ئۆلگەي ھاوسەرم. ئەگەر ويستت خانويمەركانىش بفرۇشە، سى ھەزار بەدرە ئەلەكسەندەرى برامان، ئىشقان پىنج ھەزار، مىخائىل سى ھەزار، ئەلىكىسى دوتشىنکو ھەزار و ئەليناتشىكوف كە شۇوى كرد ھەزار روبىل، دواى مىدى خۆت و دايىكم ھەموو مولىكە كان يېجىگە لە دەرامەتى شانۇ دەرىتىه بەرپۇبەرى شارەوانى لە شارى تاڭانزۇگ بىز راژەي فىئرەتىنى گشتى، بەلام دەستكەمۇتى شانۇگەرىيەكان دەرىتىه ئىشقانى برامان، دواى مىدى ئەمەش دەرىتىه بەرپۇبەرىيەتى شارەوانى لە تاڭانزۇگ بىز ھەمان مەبەستى پىشىۋو، بەلېنیم بە جووتىارەكانى گۈندى مىلىيكتۇدا وادە كە سەد رۆبىليان بەدمى بىز چاڭىرىنى پىتگای گشتى، بەلېنیم بە جافرېيل ئەلىكىسيفتىش كەتىشنىخۇ دادە كە خەرجىي كچە گەورەكمەي تا دواناوندى تەمماو دەكات لەسەر من بىت، يارمەتى ھەزاران بەدە چاوت لە دايىكم بىت و بەخۆشى بىزى.

ئەتنۇن چىخۇف

١٩٠١ ئابى

دەرسارە چىخۇف گەلەك نۇوسەرى گەورە دواون و پالە ئەدەبى ئەميان ھەلسەنگاندۇوه و دەورو كارىگەرىان لەسەر رەوتى ئەدەبى، بە تايىمەتى كورتە چىرۇك و شانۇ نامەكانى بەرز نرخاندۇوه، تولىستۇ يەكىن بۇوه لە دۆستە خۆشەويىستە كانى

پەرەگان دەنیا زر

و زۆر جار يەكىان دىيە و بە چىرۆكەكانى چىخۇف سەر سام بۇوه، لە بارەيمۇھ دەلىت:
**"چىخۇف ھونەرمەندىيىكى بىـ وىئىنەيە، ھونەرمەندى ۋىيانە، تەخى داهىنەنە لەودادىيە
 كە تىيىدەگىيت و پەسەندى دەكمىت، ئەمە نەك تەنەنیا لاي يەكىكى رووسى، بەلکو
 لاي سەرجەم مەزۇقايەتى"**

ھەرودەدا دواي مەرگى چىخۇف تۈلىستۈي دەلىت: "چىخۇف شىۋازايىكى نوپىي ھونەرى
 نووسىنى بۆ گشت جىهان دروست كرد، من ئەم جۆرە نووسىنەم لە ھىچ شوينىكى
 تردا نەبىينىو، دورى لە ھەر خاكىيەكى ساختە، بە دلىنایىمۇھ دەلىم كە چىخۇف زۆر
 لە من پلە و پايەي بەرۇترە"

بەمنارداشتۇرى نووسىمرى دىيارى ئىنگلىزىش لە بارەي شانۆگەرىيە كانىيىمۇھ دەلىت:
**"چىخۇف وەك ئەستىرەيەكى پېشىنگەدار لە ناولەراستى گەورە شانۆ نووسانى ئەمۇرۇپادا
 دەدرەوشىتىمۇھ"**

مەكسيم گۆركىش لە نامەيە كىدا كە بۆ چىخۇف نووسىيە دەلىت: "گەلەيك كاتى
 خۆشم لە گەل بەرەمە كانتا بەسەر بىدووه، زۆرم فرمىيەك بە دىياريانەمە رېشتوھ" كە
 شانۆگەرىيى "خال ۋانىا" دەيىنەت دەلىت: "دۇيىنە خال ۋانىام بىنى و وەك ڙن گىيام،
 ھەرچەندە من لە سۆزىشەوە دوروم" ئەگەرچى چىخۇف لە نووسىنى ھەممۇ بابهەتە
 ئەدىيە كانىدا سەركەوتۇو بۇوه زۆر نووسەر گۆيىسان لېكىرتووھ و لىيەھى فيرىسۇن و
 لە گەل بەرەمەندىرىن نووسەرى ئەم سەرەدەمەدا ناوى ھاتووه، كەچىر ئەم ھەرگىز
 پىاھەلدان و ناو ھىيانە كانى خۆى لا مەبەست سەبوبە و خۆى بە داهىنەر نەزانىيە و
 ئارەزووى لە خۆدەرخىستن نەبۇوه. لىمو بارەيسەوھ دەلىت: "من لە چاوا نووسىمە
 سەركەوتۇھ كانى روسيادا زۆر بىـ بایەخم، كۆمىدىيەيەكى نووسى، تالەمەمۇيەكى لەسەرمە
 نەبىواند" كە پىـ دەلىن ئەم لە رىزى پېشىمەدە نووسەرانى ئەم سەرەدەمەيە. ئاماڭە

رەدۇرى يېڭىۋو

بۇ (چايکوفسکى) دەكات و دەلىت: "لە پوتىسبورگ و مۇسکۆدا، دواى تۆلىستۇرى ناودارتىرين نۇوسەر چايکوفسکىيە، بەلام من لە ناويانگا بە پلەي ٨٧٧ (دىيەم) زيانى تايىيەتى چىخۇف تراجىدييە كە فرمىسىك لە چاودا راپەگىرىت، بەلام بەرھەمە ناوازەكانى بەرھە رووی زيانىكى خۇشتىت دەبەن. لەگەل ئەم توھمنە كورتىمىدا (٤٤ سال) دەزگايەكى بلازىكى دەنەوە بۇ بۇ خۆي، ويستووپەتى ئەمە لە دەستى دىيت و لە بەرۋەندى خەلکانى تردايە زۇو بىيگەمەنەتىت، وەك لەمە بىنگۈمان بىت كە سەرگ زۇو بەرۋەتكى دەگىرىت و ئەمە بە نەمەرىي دەپەيلەتىمە تەنبايا زيانە هەرە جوانە كەمە خۆيەتى كە بۇ بەختەمەرى مەرۋەتىتى تەرخانى كردووە، بەرھەمە ناوازەكانىتى كە بۇ ھەمۇو سەرددەم و نەمە كان خۆ تازە دەكەنمە و خەمۇن و ئارەزۆدەكانى مەرۋەقىان تىا بەرجەستە دەيىت.

سالى ١٩٠٤ كە نەخۇشىيەكەي تەواو بېستى لى دەپىرىت ئۆلگا كىنېمەر دەيىيات بۇ ئەلمانيا و لە شارى (بادن قىلەر) ماۋەيەكى كەم دەمەنەمە، تا لەبەرەبەيانىكدا كە تازە سروشت چاوى رۇوناكىيى دەكەنمە، مەلەكان گۈزانىيى مالشاوابىي دەلىن، زەنگى كلىيىسە دوورە كە بەدەم شەماللۇو شەپېل دەدات و مەرۋەتەيىورە، جوانى و بىسەنگى و مەرگىكى ناوازە بالى بەسەر ھەمۇ شتىيەكدا كىشاوه، چىخۇفى مەزنىش بۇ دوا جار چاولىيەك دەنەتتى.

٢٠٠٤

سەرنج:

بۇ ئەم نۇوسىنە بىيچەگە لە زانىارى و سەرنبىچى خۆم كە لە ئەنجامى خەنەنەمە زۆرى بەرھەمە چىخۇف لام ماونەتەمە:

- ١- كىتىبى ئەنتۇن چىخۇف. رەھوف بىيگەرد ١٩٨٤ ..
- ٢- اخبار الادب. پاشكۈزى رۆژنامەي الاخبارى مىسرى ژمارە ٥٨٣ سبتمبرى ٢٠٠٤ كە ژمارەيەكى تايىيەتە بە چىخۇف و يادەكەي.

پەرەگانی دەنیا زر

سدھارتا

بودا يان بوزا، كه تاوه راستييەكەي (سد هاتا) يان (سد هارتا) يە. رابەرييکى ئايىنى دووهەزارو پىتىج سەد سال لەمەويەرە، باوکى مىرى (ساكىا) بۇھ لە ناوچەي نىپالى ئىستا، بودا شازادە بسووھ تا تەمىزلىنى بىست و نۆ سالى لە كۆشكى پاشايەتىدا ژياوھو كورىيىكى ھەبۇھ بە ناوى (راھولا) كە لە ژيانى پاشايەتى بىزاز دەبىت و بەرامبەر پرسىيارەكانى ژيان و مەرگ و شازارو ئاسودەبىي مروڻ وشىيارى پەيدا دەكت، واز لە پاشايەتى دەھىيىت، سەرى خۆى ھەلّدەگىرت و ۋو لە ژيانى قەلمەندەرى و زاهىدى دەكت و لە گەمل سەبۇنى و برسىيەتىدا رادىت، دواي بىركردنەموھو گەرانى زۆر پەيامى كىدارو گوفتارى باش و ئاكارى چاك دەگىمەنەت، بانگەوازى دوور كەوتىمۇ لە نەزانىن و ئارەزووى چلىس و رەپ كىنما خۆيەسەندى دەكت، مروڻ بۆئەمۇ ھەلّدەنەت كە بۆ پىشىكەوتىنى ھەزرى و دۆزىنەمۇ ھەقىقتە لە كوماندا بىشى، ئەمۇھى ئەقللى نەميرى و بەراستى نەزانى بىرۋاي پېشەكت و بەقسەھى ھەمۇ كەسىك تىنە كەۋىت. لاي بودا سەرچاواھى ھەمۇ گوناھو تاوانىتك نەزانىنە، بەلام مروڻ توانانى ئەمەنەت كە چارەنۇوسى دىيارى بکات. لاي بودا (مروڻ خۆى كەسىك لەسەر رۇويەو نىيە كە چارەنۇوسى دىيارى بکات. لاي بودا (مروڻ خۆى پەناى خۆيەتى، كەسى تر توانانى ئەمۇھى نىيە بىت بە پەناى) بىرۋاي بەئازادى بىرى مروڻ ھەيەو بەپىويسىتى دەزانىت، چونكە ئازادى بىرۋاواھ بۆ مروڻ پەيوەندى بە تىڭەيشتنى ھەقىقتەمۇ ھەمەن نەك خەللاتىكى خوداىي بىت يان لەبەر گۆپىإھلى و

رەدۇرى يېڭىرو

كارى چاکه له هىزىتىكى دەرەكىيەوە پىسى بەخىشرا بىت، بودا بىرۇاي بە هەقىقەتى رەها نىسيو بە رېئەدىي دەزانىتت، مەرۆڤ بۇي نىيە تەننیا ئەمە بە هەقىقەت بىزانىتت كە خۆى بىرۇاي يېنىمەتى و خەلکانى تر بە ناھەق دابنىت (ئەمە بە پىچەوانە ئائىن و ئايىيا كانى تەرەۋەيە كە هەقىقەت تەننیا بە مولىكى خۆيان دەزانن و نايىت كەس لە كۆنترەزلىان دەرىچىت) بودا لە راگمىياندى پەيام و پەپەويە كانىدا هەركىز بانگەشمە بۇ پەيامبەرى خۆى نەكىدو، مەرۆقىكى سادە ئاسابىي بود، لەمە نەدواوه كە سروشى لە يەزادانەوە بۇ ھاتبىت يان نوينەرى ئەمە بىت لەسەر زەوى ، لای ئەمە مەرۆۋەتەنیا بە ھەمول و توانى خۆى پلەي مەزنى بەدەست دىننەت، ھەمۇو كەسىكىش دەتوانىت بودايىك بىت بۇ خۆى، ئەمە بەردەواام لەگەل بەھىكى (رەھىب) ھاوارى و قوتابىيە كانىدا باسى ئەمە بۇ دەكەت كە بەچاكى و راستكۆسەرە لە شتەكان بىگەن، چونكە ئەمە دانىيەو تىگەيىشتنە لە چوار ھەقىقەتە كە بنەماي بىرۇ باورە كانىمەتى و بىرىتىن لە:

- ۱ دوكەنمانى ئازارو خەم و نەگبەتىيە كانە كە بەرەو رووى مەرۆۋە دەيىتەوە
- ۲ سامودايانا: دەركەوتىنى دوكەيە. ئەمە يىش بىرىتىيە لەمە حەزو ئارەزوانەمى مەرۆۋ بەرەو خۆپەسەندى و چىزە ناپەسەندە كانى جەستە بەكىش دەكەن .
- ۳ نىروزا: وەستان يان نەمانى دوكەيە و ئازادبوونە لە ئازارو كىشە كان
- ۴ ماخا: ئەمەرپەتەيە كە مەرۆۋ دەگەيەنىتىھە هوشىيارى و رامان و قۇولبۇونمۇھ لە روانىن و بېياردانداو دوور كەوتىنەوە لە دوكەا، ئەمە يىش گەيىشتنە بە نىرۇقا.

پەرەگان دەنیا زر

(نیرفانا) واتا گەمیشتن بەو ھەقیقەتەی ھیچى ترى لەدواوه نیەو لووتکەی گەمیشتنە
بە ئاسوودەبى ژۆھى و بەختەورى، ئازادبوونە لە نىمزانىن و رېخۆپەرسىتى
وئەوتىنۇيىتىيە مەرۆڤ بۆ حەزەرئازەزوھ پېرخەلەكان راەدەكىشىت
چىركەساتى گەمیشتنە بە ئەقلى تەندروست و ھزرى بالا، حالتى قايلىبوونە بە ژيانى
پاكىز دووركەمەوتىنەوە لە وەھم و بەرژەوندىيە تايىھەتىيە كان كە مەرۆڤ دەكەنە كۆپلىمو
ھزرى لە كاردەخەن، چىركەساتى تىرى بۇونە بە خۆشەويىسى و سۆز و گیانى ليپسۈردن
و مەرۆڤ قىلۇستى، ئەوهىش لووتکەي بەختەورى و ئاسوودەبى گیانى مەرۆڤە كە
سەفرەكىتىن ئامانجى بۇودايىه.

يەكىك لەو شاكارانە بە تىپامانىيىكى قۇولىمۇھ ژيانى بۇوداي تىدا بەرجەستە
كراوه، رۆمانى (سد هارتا) كەورە نۇوسەرى ئەلمانى (ھيرمان ھيسە) يە، ناوى
كەسى سەھەركى رۆمانەكە (سد هارتا) يە، ھەر لە مندالىمۇھ لەگەلەھاپتىيەكىدا
بەناوى گوفىندا گفتۇگۇ لەسەر گەردون و نەھىيەكانى و ژيان و سەرگ و ئازادى و
بەختەورى مەرۆڤ دەكەن و ھەردۇوكىيان لە دوو خىزانى ئائينىن، پاشان سەھى خۆيان
ھەلەگەن و لەگەل كۆمەلەك (ساماناتا)دا كە بىرىتىن لە زاھىدى رپوت و بىسى
دەكەونە پى و بە ژيانى دەرۋىشى و بىسىيەتى قايلىن، بىلام لە پىگادا سد هارتا و
گوفىندا لمىھەكتەر جىجادەنەوە بە دوو بۆچۈنى جىاوازەھەرىيەكەو رىپگاپە كى تر
بۆ خۆى لەبىر دەگىيت. سد هارتا لە شارىكدا دەگىرسىتىمۇھ، ھەز لە (كامالا)
دەكەت و دەيھىنەت و دەكەوتىتە ناو ژيانىيىكى زۆر خىشەوە، لە كۆشكىكدا دەزى
چەندان نۆكەرە كەنizەكى تىدايە، سد هارتا خۆى دەداتە دەست تىرکەدنى
ئارەزۆھەكانى و سەر دەكەتە قومارو خواردنەوە، كورىكى لە كامالا دەبىت، پاشان
لەو ژيانمىش بىزەر دەبىت و دەرۋات، لاي كەلەكەوانى سەر روپبارىيەك كار دەكەت،

رەدۇرى بىلەرەو

لە كۆخىيىكدا دەزى و پېسوار دەپەرىتىتەوە، تاپىر دەبىت و رەنگ و پۇوى دەگۈرىت،
 پېكھوت دوو جارى تىر تووشى دەكاتمۇوه بە گوفىنىدai كۆنە هاوارپىسىمۇوه كە
 بەردەواامە لەسەر زوھىدو دەرويىشىيەكەي، كامىلاى كۆنە ژىيىشى كە دەيھەۋىت
 كورەكەي بىگەيەنەتىتە لاي پېرىيکى پېرۇز مار پېسەدەتەوە لەبەرددەم سەھارتادا
 گيانى دەردەچىت، كورەكەي بە تەمنيا لاي دەمەنەتىتەوە، لەبەرئەمەدى بەو ژيانە
 رانەھاتوھ بىزاز دەبىت، تا رۆزىلەك ھەلى بۆ ھەلەدەكەۋىت و ھەرچى پارەي باوکى
 ھەمە دەيدىزىت، كەلەكە دەرفىنەت و دەرۋات. جارىيکى دى سەھارتادا گوفىندا
 بەيەك دەگەنەوە، دواي گفتۇگۆيەكى زۆر لەسەر ئائىن و ئائىزا سەھارتادا قەناعەت
 بە گوفىندا دەكەت كە ئەمە لەسەر ھەق بۇھ كە ھەر دوولايەنەكەي ژيانى
 تاقىكىردىتەمۇوه خۆشى و ناخۆشىيەكانى ئەزمۇونكىردوھ تا بەو راستىيە كەيىشتوھ كە
 ئىستا تىيدايمە، لە كۆتاپىدا وەك ھەر پېرو مورىدىك گوفىندا دەچەمەتىتەوە پېيى
 سەھارتادا ماج دەكەت. رۆمانەكە گەلەتكە لەپرسىيارە وجودىيانەتىيدايمە كە
 بەردەواام خودى ھيرىمان ھىسىھ بە دواي وەلامياندا دەگەرەت و لە زۆرىيە
 رۆمانەكائىدا دەيانورۇشىنەت.

پەرەگانی دەنگ

شکۆمەندىيىكى بى دەنگ

ھەموو دەستىيىك دەتوانىت ئەو ھەلبگىرىت، فېرى بىدات يان بە خۆشەمۇيىستىيىمەوە لەئامىيىتى خۆزى بنىت، بىخاتە رۇبىارىيەكمەوە تا دادىيەتى تەممەنى بىشواتەمۇو بىچىگە لە جەستەيەكى سېپى و گرمۇلە هيچى ترى نەمىنەتىمۇو، يان لمەرددەم زىريان و رەشەباو درېنەدا دايىنەت تا ئاسەوارى نەھىلەن، يان بەپىچەوانمۇو لە باخچەي دلىدا ئاھەنگى جوانلىقىن دىلدارو دلوقانلىقىن بۇونەھەر بۆ بىكىرىت. ئەورەندالىيەك پېنى دەرىزىت، شىتىيەك، تەننیيەك، غەربىيەك، ميرىيەك، سەھرۆك خىلىك، ژىيەك، پېرىيەك، كەم ئەندامىيەك، ھەموويان لە كاتى بىزازى و تۈرۈبۈوندا بەم شکۆمەنەدە دوپىرن و لمەرددەستياندا لە كۆتۈرىكى بالىشكەو بىيەسەلات ترە. ھەرچەندە دېرەكانى دەماريدا خوتىنى ھەلچۈرون و ياخىگەرى و عەشق وىسەخدا گەيشتن پىلدەدات و دەتوانىت سەدان شۇرۇش ھەلگىرىسىيەت. ھىچ خوتىپىز و سەتكارىيەك نىيە لىيى نەترسىت و سل لە شکۆمەندىيەكى نەكتەمۇو، بەلام ماتى و بىن بزاوتييەكى جەستەيى كەدوويمەتى بە ھەۋىرى دەستى گشت كەسىيەك. ئەو سەھرى لەھەموو زانست و ھونەردەكانى دنيا دەردىچىت، جىڭا نىيە لىيى نەيت، رۆحى بالدارىكى سېپى و باخىكى ھەميشه سەوزە. تواناكەي دەگەمنە، دەتوانىت لە چۈركەساتىتىكدا نائومىيەت بىكەت و دەستت بىخاتە خوتىنى خۆتەمۇو، يان بىتكات بە رېبوارى رېڭىڭى دورو چىای سەخت و دەرەوە لېرەوار و ھەست بە شەكەتىش نەكەيت. دەشىت بىنگەيەنەتىه لووتىكەي خەمۆكىيەكى سۆفيگەرانە، يان

رەدۇرى يېڭىرو

سیاسیەکى زۆر بلىو مندالىکى سادە لەوحى خوش باود، نوسەریيەکى پېپەھەرە و دەرىھەست و پوچگەرمایەکى وېلىقىن ھىوا.

ئەم شکۆمەندە بىيەندىگە كە بە درىئازىبى مىتىز لەبىرددەم بىق و هەمپەشەي داگىرکەھەرە نەزان دۆستاندا بۇوە، زۆرجار وەك قەقىنەس سوتىپراوە و زىنلۇو بۇتىمۇ، وەك حەللاج پەل پەل كراوەو سەمرى ھەلداۋەتسەوە، لەپال درەخت و لەناو كىلگەمۇ ئەشكەمۇت و تەلارو پەرسىتگاكاندا بەدوايدا گەمراون و راويان كردوه. شوينە ھەرە تەرىيىك و سەختە كانيان بىر پشكنىيە، كە گرتويانە تىئازىبى رقى ئەستوريان بەسەرەيدا رشتۇرە.

زاناي گەمورە (ئىبن سينا) دەلىت من زۆرم سوود لەو شکۆمەندە بىيگىيانە دىوە، خۆم شايەتم لەسالى (٩٦٩) كە غەزىنەوەيە كان بەسەر ساسانىيەكاندا سەركەوتىن ھەزارانيان لەو شکۆمەندانە سووتانلىو مالىيان وېران كردن. تۈركە سەلۇقىيەكانىش كە سالى (٥٩) شاپوريان داگىركرد دە ھەزارو چوارسەدىان لى سوتاندىن. لە پەلامارى مەگۇلەكاندا بۇ سەر بەغدا چەندەن ھەزارىك لەو بىيەندىگانە لەناوپاران و بە فەرمانى ھۆلەكۆ فېئىدرانە رووبارى دېجىلەوە. لە سەرددەمى خەليلە عومەرى كورى خەتابدا كە عەمەرى كورى عاس ميسىرى داگىركرد بۇ ماوەي شەمش مانگ چوار ھەزار حەمامى لەو ولاتەدا بەو شکۆمەندە بىيگىيانانە گەرم كرد. جارىيەتىش ميرىيەكى عەباسى لە خۆراسان كە يەكىك لە مانھىيان بىرده بارەگاكەي و لەبىرددەميدا راييان گرت، مىر پەرسى ئەمە چىيە؟ و تىيان ئەمە چىرۆك خۇيىيەكى زەردەشتىمۇ حىكايەتى خوش و ناوازىدى لايەمۇ ھەممۇ بەسەرەتاتى دنیايشى لەبەرە. مىر و تى ئىيمە گۈئ لە ھىچ حىكايەتغۇان و چىرۆك بىيىشىكى تر ناگىرين، بىيچىگە لەو حىكايەتغۇانە لە ئاسمانىھە بۆمان ھاتۇرەو ھەممۇ شتىيەكى لايە. ھەلەوېشدا فەرمانى دەركەد فېئىسبەدەنە رووبارىيەكەمە. لە شارى

پەرەگان دەنیا

(ئەسکەمندرىيە) يى ميسريشدا هەزاران لە شەكۆ مەندانە كارانه خۆراكى بلىسمى ئاگرى نەياران و بۇون بە خۆلەميسىش.

ئەم شەكۆ مەندەنگە تەنیكە لە هەر توچىنىكى بايەلۆزى و فيسيئلۆزى يېبەشە، نە كەلېمى گەستنى ھەيمە نە چىنۇوكى زېرو تىز، نە سېبەرى قورس دەخاتە سەر لەشى خەلکانى بلىمەت داھىنەرە نە فىتنەمۇ ئازاۋەگىرە. بەلام زۆر جار بۇون بە هوى زىندانى كەردىنى خۆى و تەنانەت لەناوېردىنى يېرمەندو داھىنەرانى دنيا لەلايمەن سەتكارانەوە. لەبىرمان نەچىت گەللىك ناوىشى گۈورە پېرۇز كردە، يان بۇتە سەرچاوهى داھات و خۆشگۈزەرانى ژيانيان، بۇ نۇونە (ئايات شەيتانىيە) كەمى سەلمان روشندى و (مندالى گەرەكە كەمانى) نە جىب مەحفۇز (دانپىدانان) ئە كانى جان جاك رۆسسو و (ئافەت لە كۆمەلگەن ئادەمەيزادا) يى عەبىلە خالق مەعروف و سەدانى تر.

ئەم شەكۆ مەندە گەورەيە ھارىپى بەرەۋامى شەو گريان و نامۇنى ناو مال و جىڭاڭا كەمە، رۆز نىيە لەبىر چاولو دەستمدا نەيىت، شەو نىيە لەزۇر سەرمەدا ھەناسىمى خۆشى و ناخۆشى بەديارەوە ھەلتە كىشىم. لەپەپىرى سەختى و نائۇمىيە كاغدا فريادرىسىم بۇون، چاوى گەشىپىنى و ئايىندە جوانترى پى كەدوومەتىمۇو. هەر كەلاپەرە كانى دەكەمھۇ دېپە كانى لە گەلن گەللىكەمدا دەكەمونە زەرددەخەنمۇ دلدارى و تاك مانا كانى بە رۆحىدا رۆددەچنە خوارى، لە و كاتانەدا دنيا نە گەرسە كەمە خۆم فەرامەش دەكەم، دەچمە ئەمۇ بەھەشتەمۇ كە سېحرى و شەو ئەفسانەي رىڭاى هات و نەھاتە كانى مەزۇقى رەندى ئەمۇ پېيشانە پىم دەبەخشىن. كە دەيشخۇم ھەر دېپىرى ناو ئەمۇ (كتىپ) انەيە فريشتمەن پېيدەناسىتىن و لە گەل جوانتىن كىشى ئەم دنيا يەدا ئاھەنگى سەماو خواردنەمۇم بۇ ساز دەكەن، ئەمۇ دورگە دوورانەيىشەم دەگىپەن كە تامەززەرىانم و ھەرگىز لە چاوكىرىنەمەدا نايانگەمى.

رەدۇرى يېڭىو

مىن尼مالىزم

لە سالانى حەفتاي سەدەي راپىردوودا، ھەندىك لە چىرۆك نۇو سانى كورد، لە ژىرىكارىگەرىبى مۆدىلىكى نويى چىرۆكى خۆراوايدا، بەتايىمەتى چىرۆكەكانى ژنه نۇو سەرى فەرەنسايى ناتالى ساروت (ھەلچۈونە كان)، كەتازە بە زمانى عمرەبى بلاؤ بىوونۇوه، دەستىيان بەنۇسىنى ئەو جۆرە چىرۆكەزۆر كورتانە كرد كە ھەندىك جار ژمارە و شەكانى لە بىسەت تا سى و شە تىنناپەرىت، زۆر جارى دى لەوە زۆرتىرە، بەلام زىياد بۇنەكە ناگاتە رەدەي چىرۆكى باو كەخۆمان ناواي كورتە چىرۆكمان لىيىناوه، عمرەب پىسى دەلىن (قصە قصىرە) و فارس بە (داستان كوتاھ) و ھەمويىشمان لە ((short story)) لە چىرۆك نۇو سە عمرەبە عېراقىيە كان (ئىبراهيم ئە حەمەد) دىيارتىين نۇو سەرى ئەم چىرۆكانە بۇو .

ئەم مۆدىلە چىرۆكە كەبە (مىنニمالىزم) ناودىر كراوه، رەگەزە سەرەكىيە كانى چىرۆكى كورتى بەتەواوى تىا نىيە، بەو مانايە كە شوھەواو كەسايىتىو تەكىنلىكى جۆراو جۆراو ھونەرى گەرانەوه و گۆپىنى كات و شوين و ھەندىك شىۋازا تىيان تىيا بەرجەستە بىكىت، بەلکو ئەو رەگەزانە ئەگەر ھەميشىن زۆر بە چىرى و لە قالبىتى تەنگىبىردا، بۇ نۇونە نۇو سەر ناتوانىت ناخى كاراكتەر بە قولى ھەلبىكۈلىت و خوينىر لە خەنون و ھەستە فەرە لايەنە كانى ئاگادار بىت، رووداوى سەرەكى بەر ئەو خالانە ناكەۋىت كە دەشى پەلۇ پىزى تىر پەيدابەكمەن و خوينىر لە بەرداھ كۆمەلىك

پەرەگان دەنیا زر

پرسیاری بىن و دلامدا بىنیتىووه، مەوداى گفتۇرگۆكان بەرتەسکن و فەزاکەمى سنورداره.

ئىمە ئەوسا بەپىي تىڭكىشتنى سادەت خۆمان لە پەيمام و فۆرمى ئەم كاره، هەرييە كەمو ناوىنگى لە جۆرە چىرۆكە نا، وەك كورتىلە چىرۆك، چىرۆكى زۆر كورت، بروسكە چىرۆك، رۆزانە چىرۆك، پۆستمەرە چىرۆك و چەخماخە چىرۆك و...هەتد، من لاي خۆمفووه بە رۆزانە چىرۆك ناودىيەم كردن، بەم مانايمى بەرھەمى سوسەو چاودىيى كردىنى رۆزانەمى واقىعن، نووسەر لە رىيى بىينىن و كونپىشكىنى وردى ژيانى رۆزانەى خەلکەوە دەتوانىت لەسەر دياردە رووداوه كان بودەستىت و بەم ژانره گوزارشتى لى بکات. لەبەرەسەر يىش كەمەك چىرۆكى كورتى ئاسايى خۆى بە كۆزمەلىك پېنسىيپ و چەمكى چەسپاوهە نابەستىتىووه كە مایىەي وەستانى زۆرە كاتى فراوان بىت، بەلكو تومنيا رووداويىك و بىرۆكەيەك راھىتلى چىنинە كەي بەيىە كەمە دەبەستىت و بارى خۆى بە گفتۇرگۇ چەمنۇ چونى فيكىرىمە گران ناكات، بۆيە نووسەر دەتوانىت رۆزانە لە جۆرە چىرۆكە بىنوسىت، مەبەستم ئەمە نىيە لە بايەخى كاره كە كەم بىكەمەوە ئاسان بىدەمە قەلەم، چونكە ئەم چىرۆكەنەيش ھەر بارگاونىن بە ئايىداو جىهانبىنى نووسەرەوە كە دەتوانىت مانايمى كى درەشاوهى تىا بەرجەستە بکات.

تايىەتمەندى ئەم ژانره ئەددەبىيە لەودايىه كە ساختمانە كەمى كۆك و تەلارسازانىمە، خشته كانى ئەمە لارە بە وردى و لە جىنگاى گونجاوى خىياندا دانراون، لادانى يەكىنلە خەشتنانە زيان بە بونىادى كاره كە دەگەيەنىت، زىاد كەنەشى هەروايە، وشەي كەمەو رستە كانى چۈپ بروسكاواين، دووبارە بۇونەوە لە وىنەو وشەو ھىمامادا زىادەيمە لە جوانى پەيكەرە كە كەم دەكتەمەوە، بە كورتى رەگەزە پىكەنەرە كانى

رەدۇرى يېڭىۋە

بەتمواوى گوشراون، بە پىيچەوانەي چىرۆكى ئاسايىھەوە كە نۇوسەر بۇ ئاسانكىدى گوزارشت و راکىشانى ھۆشى خويىنەر لە رىيى وەسف و بەرجەستە كىرىدى دەوروبىمەرو دىيەن و ھونسەرى بېرىن و تەكىنېكى دىالۆگ و مەنەلۆگەمە جەستەمى چىرۆكە كەمى رەنگالىه دەكەت. نۇوسەر ئەم جۆرە چىرۆكە پىيىستى بە پىيىشەكى نىيە بۇ ئامادەكىدى زەينى خويىنەر يان دەستىيىشانكىدى كات و شوين. بەلکو رواستەخۆ دەچىتتە ناوجەرگەي بەسەرەتاتە كەوە تەنیا بە ئامازە يان لە سەرۈيەندى گىزىانەوەدا دەتوانىتتە هىممايىھە كى سەرىپىي بەو رەگەزانە بەدات، يان باس لە كەسایيەتتە كە بىكەت كە لە كام رەگەز يان ج شتىيەكە، ھەرودەدا دەتوانىتتە سەرەتاوە بە ھۆى رازىيىكەمە خويىنەر بە رووداوه كەوە بېبەستىتتەوە، بۇ غۇونە وەك ئەم سەرەتايە: (لىزىمە بارانە كە توانى دوا توانىاي پەلەھەورە كان ھەلەملىقىت و خالى رەشى خەلتكە بى ئەزىزمارە كە بىرىتتەوە، بەلام لە پىيش سەرىي مندالىه بىچوکە كەدا كېنۇوشى برد)

بىچوک كەرنەوەي ئەم لىزىمە بارانە لە بەرددەم گەورەيىي مندالىيەكى بىچوکدا مايىھى سەرسوورەمانە، مايىھى پىسىارو چۆن ولەپەر چىيە؟ بىيچىگە لەھە كەنۇوسەر لەم پەرەگرافە بىچوکدا وەرزۇئەندازە خەلتكە كەمى دەست نىشان كەردو. ئەم رازە كلىلى بەسەرەتات و مەبەستىيەكە كەتا كۆتايى خويىنەر كەمەندكىش دەكەت و پاشان دەيىت بەقفلى چۈزكە كە. لە چىرۆكى كورتى ئاسايىشدا ھەندىيەك جار ئەم رەگەزە رەچاو دەكىيەت و پاش ماوهى كلاسيكىياتى چىرۆكى مۇياسان و ئالان پۇو ئۆھنەريه.

دەشىيت كۆتايىھە كە بىرۆكە كە كى درەشاودى سەر بە ئايىيائىھە كى دىيارى كراوبىيەت كە خالى نىيە لە مانانى پرو جەدەلىمەتى ژيان، بۇ غۇونە پەيپەندى نىيوان ھېزى چاكە

پەرەگان دەنیا زر

وخرابه لە بونى پەينىكدا كە كراودتە نىپاساخى مائىكەوه، لەلایەكەوه زەويەكە
بەپىت دەكەت بۆ گەشە سەندنى گول و درەختەكان، لەلاكەى ترەوه مىشۇولە پەيدا
دەكەت كەيىجگە لە بىزازار كردن رەنگە دايىشتۇرەكان تووشى نەخۆشى
بکات. تايىەتمەندىي ئەم بىرۆكەيە ئەمەيە كەنۇسەر وەك شىۋەكارىئىك وىئەكەى
بەرجە ستەكردوھ، بەلام بە وشەو بى ئەمەيە راستەو خۆ دەرى بېرىت. بەپاى من لەم
جزە چىرۆكەدا تازمانى شىعىرى زالى بىت و زمانى ئاسايى و راستە و خۆ بەلاوه
بىرىت ئەمەنەدە تايىەتمەندىيەكە كۆك ولەبارتەدىيەت، دىارە لەوزمانەدا خەيىل كاراو
چىشى خويىنىش بالاتردىيەت. دەشىت بۆزىاتر لېكدانەوە قۇول كەنەمەي مانا
لای خويىنەر كۆتايىيەكە كراودىش بىت، بەكورتى خويىنەر لەحالەدا سەرىشكە
لەھەلبىشاردى ئەنجامىكدا كە خويى مەبەستىيەتى، ئەمىش كۆكى مومارەسە
كەنەنەزىانە بەھەمەمۇ دژايىتى و رەھەندەفيكىريە فراوانە كانىيەوه.

رەدۇرى بىلەر

مرۆڤى زىادە

لە سەدەھى نۆزدەھى روسييى تزارىدا، بەشىك لە توپىزى خويىندەوار و روناکبىران، لە ژىئى كارىگەرىسى بارى سىياسى و كۆمەللايەتىدا، رەشىن و نائومىيد بۇون و نەھلىستيانە بېرىان دەكردەوە، كە زىاتر سەر بە چىنى ورده بىرۋاوا خىزانە ئوروس توکراتىيەكان و خويىندەكارانى زانكۆ بۇون، ئەمانە لە تەواوى بىباوەپىسەوە خۆيان دابوھ دەست خوشىيە كاتىيەكانى زيانى رۆژانەھى وەك خواردنەھە، ئافرەت، قومار و ئەو كارانەھى تەمنيا بۆ كات بەسەربرىدىن. دوور لە كىيىشە وروژاوه كانى ناو كۆمەلگا كە لە گرفتى چەوساندەھى چىنايەتى و سىيستمى كۆپلەيەتىدا خۆي دەنواند، تەۋۇزمى يېھۇدەيى و بەسۈوك تەماشا كىردىنى زيان، بىن دەرىيەستى و نكوللى كىردىن لە هەممۇ دابو نەھرىت و پەيپەنلەيە كۆمەللايەتىيەكان، بىنەماي بەيەك گەيشتنىيان بۇو. رووداوه كارەسات ئامىزەكانى ئەو سەدەھى، لە پەلامارەكانى ناپلىيون، شىكستەھىنانى راپەرین و بزوتنەھە مىلىيەكان، وەستان لە دوورپىانى بەخۆرئاوابى بۇون و مانەھە لەسەر سلاڭىت و رەسمەنایەتى، فاكىتمى سەرەكى دىاردەكەن. ئەم كەسانە تواناي گەتكۈچ و چەند و چون و قىسە بەتۈركىلىان زۆرە، بەزاندىيان لە لايەنەوە ئەستەمە و خەلکى گۆيىان بۆ رادەگەرن. بەلام لە بوارى كارو بەئەنچام گەيماندىنى و ئەو تىزەكانىاندا بىن دەسەلەلت و شىكست خواردوون. بۇ مانايەي كە تەننە قىسەيان پېيىو لە پراكتىزەكىدىدا دەست كورتن، تۆرگىنېفي رۆماننس ئەمانەھى بە (مرۆڤى زىادە) ناودىيە كردوھ.

پەرەگان دەنیا زر

ئەم مرۆڤە زیادانە بۇونەتە کاراکتەرى نىيۇ گەلەتكى رۆمان و چىرۆك و کارى ھونەرى ئەوسا، لەو بەرھەمانەدا خەسلەتى بىن دەرىبەستى و گۈئى پىنەدان و نائومىيەدیان تىيا بەرجەستە كراوه، بەتايىھەتى لە ھەندىتكى رۆمانى تۆرگەتىف و لىرماناتۆف و گۆڭۈل و چىرۆكە كانى چىخۇفدا، سىمای سەرەكىيان لە بۇشايىدا ژيان و بىتوانابى گۆپىنى واقىع و تەنانەت خۆيىشيانە. لە رۆمانەكانى (باوکان و كوران) و (رۆدىن) و (پالەوانىيىكى ئەم سەردەمە) دا ئەم غۇونانە کاراکتەرى سەردەكىن. لە باوکان و كورانى تۆرگەنەيدا (بازارقۇف) وينەيەكى بەرجمەستەرى روناكىيەكى ئەم سەردەمەمە، قوتابى كۆلىيى پېيشكىيە و سەر بە خىزانىيىكى ئورۇستوکراتىيە. لاي ئەمە مۇ شتىك يەكسانە بە هيچ و بپواى بە بەها كۆملەلەيەتىيە كان نىيە. سى سالە نەچوەتە لاي دايىك و باوکە پېرەكەي كە تەننیا ئەويان ھەمە. كەچى دواى سى رۆز لە ھاتنەوە بولىيان بىزار دەبىت، باوک و دايىكى لەبەرددەم سەرسامى و ئازاردا رادەگرىد بەجىيان دەھىلىت و دەپوات. بىتتۇھى نە بەزەبىي بە باوک و دايىكىدا بىتتۇھى نە پاساوى بۆ رۆشتەنەكەي ھەبىت. كاتىك لەكەل (پاشىل پتروشىچ) مامىشىدا قسە لەسەر ھونەر دەكەت، دەلىت: ھونەر بۆ بەدەستەتىنافى سامانە، يان باشتىرىن چارەسەرە بۆ مايەسىرى. لەبارە زانستىشىمۇ دەلىت: زانست چىيە؟ بەگشتى زانست ھەر نىيە. لەناكاوىيىكىشىدا بە (ئەركادى) ھاۋپىي دەلىت: خۇشۇيىستم، لەم دەنیايدا زۆر شتى بەنرخ ھەيە، بەلام ئەمانىش بىزاركەرن. كەواتە با لمىيەكتىر جىابىنەوە.

لە رۆمانى (رۆدىن) دا کاراکتەرى رۆدىن وينەيەكى ترى ئەمۇ جۆرە رووناكىبىرەيە، كە قسە دەكەت ھەمۇ دەرەنەرەكەي بىيەنگ گۇرتى لىيەنگەن، خاودەن راۋىچۇونى زۆرە. بەلام چەمنە لەو لايەنەوە بەھەمەندو سەرنج راکىشە، ئەمەندە لە مەيدانى

رەدۇرى يېڭىرو

كاردا دەسەوسان و ناکردىيە. كە (ناتالىيا)ي جوان حەزى لىيەدەكەت و ئامادەي
ھەموو شتىكە بۆى، ئەو نازانىت چى بکات، تواناي كىشانى نەخشەي پاشەرۇزى
خۆى نىيەم سەرى دەنیاى لىيەتىمەد يەك. بېيە ناچار ناوجە كە بەجىدىئىلەت و
ھەللىيت. دەبىت بە مامۇستاوا سەرناكەۋىت، ھەموو پرۇزەكانى تىريشى شىكست
دېنن. كە تەماو پىر دەبىت و لە مردن نزىك دەبىتىمەد ئىنجا بەو راستيانە دەزانىت،
بە (ليجنىف)ي ھاوارپىي مندالى خۆى دەلەت: "بەراستىمى قىسە ماندۇرى كردى،
فەوتاندىمى، نەمتوانى تا كۆتابىي وازى لىيەيىنم... ئىستا ھەموو شتىك تەماو،
چراكە نەوتى تىا نەماوه، تۆ بلى ھەر شاكاويسە، لەودادىيە پلىتە كەيىشى
بسووتىت... ھاوارپىي ئازىز، تەنبا مردنە ئاسوودەم دەكەت"

لە رۆمانىي (پالەمانىيىكى ئەم سەرددەمە)ي لىيرمانلىقىدا (بىتچورىن) ئەفسەرىيىكى بىن
بپواو لە ژيان ناثومىيدەو رىكەوت چىن ژيانى بۆ بېرەخسىتىت پىيى قايلە. نە
خوشەويىستى تاسەرى ھەمە و نە لە گەل دۆست و ھاوارپىدا بەمەفايە، زوو لە
پەيوەندىيەكان بىزاز دەبىت. تەنانەت لە گەل ئەوانەيىشدا كە سەرەتا زۆرى خۆش
دەوين، وەك شازادە (مارى) كە بەزۆر لە دەستتگۈرانە كەي دەسىنەت و بۆ خۆى
داگىرى دەكەت. كەچى زوو لىيى دەبىزىت و وازى لىيەدەيىت. يان (بىلا)ي كچە
جوانى چەركەسى كە بىتچورىن خۆشى دەۋىت و بە زۆر دەيكاتە ھاوسەرى. پاشان
كە دەيڤەرىن و دەكۈزۈت، ئەم خەمى بېن ناخوات و تا رادەيە كىشىپ پىيى خۆشە.
بىتچورىن لە ئالۆزىيە كە فيكىرىمەوە پەنما بۆ ھېزى نادىار دەبات، گەرە لە سەر
كارىگەرى و هاتنەدى مەرچە و ھەمەيە كانى دەكەت، ئەم خۆى دەداتە دەست
قەدەرىيەك كە دوورە لە ويست و دىدگايى كەسىتىكى خاون باودەپ مەرۇڭ دۆستىمە،
بۆيە كۆتابىي ژيانىشى ھەر بە كارەساتىتىكى كەنۋېر و چاوهپوان نەكراو دېت.

پەرەگان دەنیز

لە ناوندی روناکبیری ئىمەيشدا ئەم كەسە زىادانە زۆرن، ئەوانەمى دەستەمۆى واقىعن و ناتوانى بە كەرددەوە رووبەررووى كىشىو گرفتەكانى ناو كۆمەلگا بىنەوە، يان دەستبەردارى بەرژەوندى و خوشىيە تايىەتىيەكانى ژيانى خىيان بىن. بەلام لە لىكدانەوەو تىورىزەكىدى دىاردەو مەملانىيەكاندا بەپىتى تازەتلىن مىتىۋدى ئەپستەمۇلۇزى بېپارەددەن و كىشەكان ھەلەسىنگىنن. بەداخموه ئەدەبى كوردىيان لە بەرچەستەكەدنى ئەم جۆرە مەرۆقەدا دەست كورتە، لە دەقەكاندا ئەوندە سەنگى بەو جۆرە كەسايەتىانە نەداوه، تا لە ئايىدەدا بىنە دىاردەيەك لە پىنكەتەمى كۆمەلگابۇ قۇناغىيىكى دىارييڭراو.

رہنمائی

سلاو له د. شاکیر ئەلنابولسی

عمره ب له میزوه کون و تازه دیدا، به رد هوا م پی له سهر شه ناهه قیانه داگر تووه که خوی کرد وونی، به تاییهت به رانیه به میللته و مهزه به جیاوازه کانی تر، زولم و ستم و کاره نام روییه کانی خویان به مردوا داوه ته قلهه و پاساوی نابه جییان بو هیناونه ته وه. جاریکی تر به ناوی (میزوه) وه هندیک لمو کارو روودا وانه باس کرد و که برهه می په لاماره سهر دتایه کانی عمره ب بون به ناوی نیسلامه وه بز سه رلات و نه ته وکانی دی. که زیاتر له کوشتن و کاول کردن و تواندنه وهی کلت سور و سوتاندنی کتیب و کتیبخانه مهزار و شوینه واره میزوه ویه کاندا خو ده نوین. ثه و باسانه پیویستیان به نووسینی کتیبی قمه ههیه نهک و تاریکی بچوک و سنور دار، بو شهودی روونتر و لمبه رونا کی هوکار و نه جامه کاندا زیاتر شه و کاره سات و ره فتارانه هله بسنه نگیریت و راشک او اهه تر قسمیان له باروه بکریت. پفرده پزش کردن و به پیچ و په نابدنی شه و توانانه له لایه ن میزوه نووسانه وه له بمرزوونه دنی چینی ده سه لات دار و نه و حوكیانه عمره بیانه دا بوروه که نهیانویستوه ده نگی نارازیبوون و بیزاری بمرزیسته و بمرگویی خله لکی بکه ویت، نموده ک پله و پایه خوا پیندا ویان بکه ویته لرزو بمردانه گومانی خله لکی. میزوه کپکردنی شه و دنگانه وه شاگر و دلامدانه ویان زوره و به لگه نه ویسته. ههولی سرپنه وهی شوناس و زمان و کلتوری نا عمره بیش لمو ولا تانه دا که به ناوی بلا و کردن وهی تاییمه داگیر و ویران ده کران مهودای زور و همراوی ههیه. باشتین نمونه ههولی خه لفیه نه مهیو عهد دول مه لیکی کوری مه روان بسو له سه رهوی نه فریقاو

پەرەگانی دەنگی تر

حەجاجى کورى يوسفى سەقەفي بولە ئېران. كە بە زۆر زمانى عەرەبىان كردە زمانى يەكم و تۆمارگاو ئىدارە دەزگاكان ھەموو بەھۇ زمانە دەنۋىسران. ئەمۇدى زمانى عەربىي نەزانىيە لەسەر كار دانە دەنزا. بىتچىگە لەھەدى بە ئاشكرا شەرى نەتەوهە كانى ترى نا عەربىان دەكەد و بە مۇسلمانى راستيان نەدەزانىن و ھەميشەيىش خەزان بە گەورەت دادەنا، مىزۇونو سىنکى ئېرانى دەلىت: ئەگەر عەرەبىيىكى نەزان و بىنۇودى لە نىسوھ دوورگەھە ھاتتو بارى كەرەكەھى بىكمۇتايە دەستى بۆ نەدەبرە، تا يەكىك لەو مۇسلمانە ناعەرەبانە دەھات و بارەكەھى پىن راست دەكەدەوە، چۈنكە ئەمەن بە خزمەتكارى خۆى دەزانى. سەير ئەمەن دواي ئەم ھەموو سەددەن ئەزمۇون و ئالىوگۇرانەي بەسەر كۆمەلگەي مەرقاھىيەتىدا ھاتووە، كەچى ھېشتا سەھەنلەنەندايى مىشكى حوكىپانە كانى عەرەب، تارادىيە كى زۆر پۇونا كېرە كانىشيان، ئەم خۆرى گۇزان و كرانەوە ھەمەللى راستكەرنەوە مىزۇوە، نەيتواندۇتەوە لە قارغە تەسىك و داخراوە كانىيان نەھاتونەتە دەرەوە. بۆيە ترازييەكانى نەتمۇدى عەرەب تا بىت روو لە زىاديە، تا ھەنگاۋىك بۆ پىشىوھ دەنیئەن دوو ھەنگاۋ دەگەرېنەوە دواوە.

مەبەستم لەم پىشىھە كىيە ئامازەيە كى ئىجايىيە بۆ نۇو سىنە رۇونا كېرىيەتى دىيارى عەرەب كە لە ئەمرىيە دەزى، ھەفتانە وتارىيەك بۆ رۆزئامە كوردىستانى نۇي دەنۋىسەت و باسييەكى فيكىرى و سىياسى دەپەزىزىت. لە يەكىك لەو وتارانەي كوردىستانى نويىدا (زىمارە ٤٢٤ رۆزى ٢٥/٣/٢٠٠٧) د. شاكىر ئەنابولسى راشكالانە ھەندىيەك لەو راستيانە دەلىت كە پەيپەندىيان بە شەقلى عەرەب و مىزۇوە كەيەوە ھەيە. بىيگومان وتارە كە دلخۆشىكەرە، لاى من سەرەتايە كە بۆ شەكەندى شەختەي بىدەنگىيە كە لەلاين رۇونا كېرەنەي عەرەبەوە. كە دەشىت زىاترى بە دوايىت. وتارە كەيە د. شاكىر تەرخانە بۆ باسى رووداوه كەي ھەلەمجە

رەدۇرى بىلەرە

(١٦/٣/١٩٨٨) ئەو كارهساتە كە بەھۆلۈكىستى جولەكە دەچۈيىت و داوى لېيىردن لە كورد دەكت. ئەم راستىيەيش دووبارە دەكتاموه كە لەمیزۈوي عەرەبدا، پىش ئىسلام و داوى ئىسلام، تاوانى دوورو درىشى كوشتن و بىرىن بەرانبىر بە نەتموھ كانى تر كراوه. بەلام رووداوه كەمى ھەلەجە لە ھەموويان وەحشىانەتر بسووه. بۆيە داوى لېيىردن دەكت و دەلىت: "ئەمۇز ئىمەي عەرەبە رۆشنىبىرە لىبرالىستە كان چى بە برايانى كورد بىلەين؟ كەمترىن شت كە بوتىت ئەمەيە: ئىمە دەرەققىتان تاوانبار بۇوين، سەردىرى ئەو تاوانە گەورە چەپەلە، كەچى ئىمە يەك وشەي داوى لېيىردن لە برايانى كوردىمان، لە ھىچ بەپرسىكى عەرەب يان موسوّلمان يان عيراقى، نەبىست. خودا يا لەم عەنچەھىيت و خۆ بە زل زانىنە پرو پووجە، كە لافى ئەمە لى دەھىن ئىمە نەتموھىيە كى شارستانىن، باشتىن غۇونەيىشىن كە بۆ خەلکى ھاتبىنە كايەمە، (خىر أمه اخرجت للناس) كەچى مەرجى ئەم ھەللىۋاردىن خودايىھە فەراموش دەكمىن..."

لە كۆتايدا د. شاكىر دەنۇسىتىت: "پىويسىتە ھەموو مان لە بەرەبەياني سالىيادى ھەموو سالىيىكى ھۆلۈكىستى ھەلەجەدا بەرۇوتى و پىسى پەقى و پۆل پۆل، لە بەرەدەم ھەقىقەتى ئەمە دەرەققى بە كوردىمان كەرددو، راودەستىن. ئەلمانەكان لەسەر ئەمەي ھىتلەرى نازى بە جولەكە كە كرد، ھەمەتا رۆزى زىنلەپەپۇنەوە، ھەر داوى لېيىردن لە جولەكە دەكەن. ئايا ئىمەي عەرەب دەپېيك لەم مەرڙۇ دۆستىتە ئەلمانى و ئاكارە ئەلمانىيەمان ھەمەيە كە خاۋەنى بەھاگەلىيىكى بەرزن! ئايا ئىمە ھېشتا رېزى پىشەوەمان ھەمەيە بى ئەمەي زانامان ھەمبىت! ئاي چ نەتموھىيە كى جى پېكەنин و سەرسەخت و زۆردارو خاودن فيزى وشكىن و پىويسىتمان بە خۇناسىنى زىاتە".

پەرەگانی دەنیا زر

میژروو

مەبەست لە میژروو تەنیا تۆمارکەرن و نووسینەوەی کارەسات و رووداوه کان نیيە به رووتى لە کات و شوئىيىكى دىاريکراودا، تەنیا دەستىشانكىرىنى ئەو ھەۋلانە نیيە كە لە پىناواي مەبەستىكدا دراون و سەركەوتون يان شىكتىان خواردۇ، بەلکو مەبەست لە میژروو پەيمىيەكە بۆ ئايىندە، گەياندىنى ئەزىزەنەنەنە كە بەرئەنجامى چالاکىيە مەرۆفايتىيە كانە، خويىندەمەدە ھەلسەنگاندىنى ئەنگىزەدە ھەلمۇمەرچە كانە كە لە پىشت سەرەتەرەي يان شىوستىيە كانمۇ بۇون، لەبەر رۇواناکى ھۆكاري دەرەكى و ناوه كىدا كارىگەرمان يەبۇو ئاسەوارىيان بەسىر دەرئەنجامە كەمەدە ھەمە، بەرئەنجام میژروو دەك زانست قوتا باخانىي وانەي گەمورەي ژيان و ئايىندەدە نەوە كانە بە ھەمۇو ئەھرى و نەرىكانييەوە، بە راپ بۆچۈونى جىاوازو قۇناغىي جىاجىاوه، بۆيە گىنگە دەك خۆى چۆنە وا بىنۇسرىتەمەدە بۆ ھەر مەبەستىك بېت يارى بە رووداوه کانى نەكىيەت، نووسەرەكەي بىي دەمارگىرى و سۆزۈ ئارەزۇه تايىيەتىيە كانى راستى و دروستى ھەممەلايەنە فاكىتمەر ئەنجامە كان پىارىيەت، بەم كارەي پىڭا لەبەردەم ئايىندە نەوە كىنيدا خۆش دەكەت. كە زۆرجار دەرەنگى و نىڭەرانى لەسىر زانىارىيە كانى میژروو دروست دەبىت، لە روانگەيەوە كە راستىي تىيا ون دەكىيەت و دەشىۋىيەت، بە ئاشكرا ئارەزۇوی دەسەلەتدارو حەزى گومانلىي تىيەكەھوينەت. بىنگومان سىياسەت دەورى سەرەكى ھەمە لەو بەدگومانى و قبول نەكەننەدا كە ھەمېشە بە درېزايى میژروو دەستى لە چەواشە كەرنى بىرى خەلک و

رەدۇرى يېڭىۋو

گۆزپىنى راستىيەكاندا ھەبىه، ئەم دىاردە نامؤىيە بەپىي سەردەم و ژىارى كۆمەلگا كان و سىستىمى دەسەلاتەكان دەگۆزپىت، لەناو كۆمەلگا دواكىمۇودا كە وابەستەمى ستراتۆزى نەگۆزو ئاكارىتىكى رەگاژۇوى داب و نەريتە سونەتىيەكانە، دەشىت مىزۇو نۇوسە كەيشى شەرمىنانە دەست بۆ راستى بەرىت، وابەستەنى پەيوەندىيە كۆمەلایەتىانە بىت كە لە زەمینەتى واقىعىدا كارايە و ئازادىيە كەمى ئەمو دەلەزىنېت، بەمو مانايىتى كەپەرە كەنلى سۈورە كەنلى داب و نەرىت و پەيوەندىيە كۆمەلایەتىيەكان دەبنە لەمپەرى نۇوسىن و مىزۇنۇس توانى بەزاندىيانى نىيە، هەرچەندە رووداوه كەنلى مىزۇوېش شايەتى را پىچەوانە كەمى بن، ئىتەر ئەمو مىزۇونۇسە يان گۈئى لەمىسىتى دەسەلاتدارو سیاسەتى باوي سەردەمە كەمە يان دۆگماي ئايدۇلۇزىتىيەتىكى دىاريکراوو بەرژەندىيە كى تايىسەتى خۆيەتى. مەترسى ئەم ھەلۋىستە لەودايە يەكىن لە ئەركە سەرە كەنلى مىزۇو كە ناسىنى كەلتۈرە جىاوازە كەنلى دىنييە لىيەل دەكىتتى و بەتمواوى ناگات. باشتىن نۇونە نكولى لىيەكىردنە كەنلى ئىستىتى دەلەتى توركىيائە لەمەمۇ دۆكىيەتتى و بەلگە زىنلۇانە لەسەر قېرىدىنى ئەرمەن و كوشتن و ئاوارە كەنلى كوردانى ھەمەم دەيەوېت مىزۇوە كە بەتمواوى ھەلبىگىيەتىفۇ، يان نكولىيە كەنلى نازى باواهپۇ عەرەبەكان لە پروېسە ئۆلۈكۆستى جولەكە، كە ھەردوو كارەساتەكە حاشا ھەلەنەگەن و نزىكتىن رووداوه مىزۇوې كەنلى ئەم سەردەمەن. بۆ چەواشە كەن دەن تەفرەدانى يېرى خەلەك تەنانەت پەنا بۆ وىلگەمە كە دەبەن كە وتنى راستىيەكان لە شاردنەوەيان گەلەتكە ماقۇلەرە. نۇونەيە كى تر ئەبو عەباسى سەفاخى خەلەيفەمە عەباسىيە كە يېجىگە لە نەيارەكان تەنانەت دەستى چوھ خۇينى ئەوانەيش لە دامەزراندى دەلەتكەدا لە لوتىكەدا بۇون و ھەر لەمەر ئەم دلېرقى و تۇنلى

پەرەگان دەنیا زر

تیزیهی نازناوی (سەفاح) لیبرا، کەچی له کتیبی میژووی قوتا بخانه کانی عێراقدا
مانای سەفاح به دلنەرم لیکىدا وەتموو کاره کانیشی به چالک دراونەته قەلمەم. ئەمە
له دەمارگیریه کی نەتموھییەوە هاتووه کە سەرچاوه کەی ئاشکرايە، ئەو ھیرش و
وەحشەتگەمری و رەشەکوژیانەی له خۆرھەلاتدا و له پەلامارە کانی شەسکەندەر و
مەگۆل و عمرەب و تەتمەر و تورکدا روویان داوه و ھەزاران شاوه دانی و مەرۆڤ و
كتیب و شوینەواری میژوویی و كلتوري گەلانی تیا ویران و نابوود کراوه، له کتیبە
میژووییە کاندا سەرکردە کانی ئەو ھیرشانە قارەمان و خاوهن پەیام و جوامیین!
من له میژووی خۆمدا تەنیا رۆلەی شۆرش و خوینی سور نییم وەك دەلین،
عالەمیش شایەتی فەزلو ھونەرم نییە، وەك شاعیریک دەلیت نە كەس قەمزازى
شارستانىمەتى منه و نە كاوه و كەيغۇرسەر و فەريادەسى دواكەوتوبىي و نەزانىنیم
بوون، قسەی ئەو رۆزھەلاتناسەم زۆر لا چاكە كە سەدەيمك لەمەوبىر ھاتۆتە
كوردىستان و به قەناعەتمەوە نۇوسىيويتى كورد كىيۆمە، جەردەبىي دەكات و ئەگەر له
ناوچەيە كەمە بچىت بۆ شوينىيکى تر چەندان مەفرەزىي رىيگرو تالانچىت تووش
دەبىت، بەدەگەمن خویندەواريان تىايىھو لەناو بىرى كۆنەخوارى و خورافەدا دەزىن،
خىلەو تىرە کانی دېزىيە كەدەن و بۆ خاترى يىتگانە برا ناپاڭى لەگەل برادا دەكات. ئەم
قسانە لەوانە چاڭتۇن كە زەرددەخەنەي رابوردویە كى دەست ھەلبىستى خۆمم
دەخەنە سەرلىيۇ و تەفرەي درەم دەدەن، دەمەويت ئەم ھەستەم ئەۋەندە قۇول بىتەوە
كە شانازىيى گەوجايىتى رابوردو بىتە گەنیيە كى زىنلۇو بۆ پىداچۇونەوە داهىستان
و دەنیا يە كى روناڭتۇر، من ئەم كەسەم خۆش دەويت كە بەزۆر لەو خەموى دەبەنگىيە
رام دەتە كىيىت نەك ئەمە دەكتات و لەسەر فەرسى ئەو رابوردو نەگەرىسى
دەمەزىنەت.

پىش ئوهى ھاوار بۆ بەرىھەكان بەرين

شاعيرى گەورەي يۈناني (كۆنستاننتين كافافى) لە قەسىدە ھەر ناودارەكەيدا — لە چاودپۇانى بەرىھەكاندا — پەناي رېزگاربۇون بۆ ئەوانە دەبات كە ناوبانگى درېندىسى و داگىركەدنىان تا ئىستاش وەك غۇونە دەھىزىت، بۆ ئوهى بىن و خەلکى و تەنانەت فەرماننەواو لىپرسراوانى لاتىش رېزگار بىكەن، وەك لە شىعەرەكەدا باسى لىيە دەكات خەلکى شار بە تاسەۋ ئازەزوویەكى پەپەوە لە چاودپۇانى بەرىھەكاندان، تا يېئە ناو شار و داگىرى بىكەن و شەمان ئازادىن، شەم ھاركىشەي داگىركەدن- ئازادىيە تەنیيا لە دەروونى ئەوانەدا خۇ دنوپىتىت كە ئىرادەي زاتيان نەماوە و لە بى ھوودبىيدا دەزىن. چاودپۇان ھەر خەلک نىن، بەلکو ئەغۇرمەنى پېران و جەنابى ئىمپراتۆرى لاتىش ھەر چاودپېن، ھەموو لە دلەپراوكى و ترسدان. بۆ پىشوازى بەرىھەكان لە مالا ھاتونەتە دەرو تەميارن، ھەمووپىش ترسى ئوهىيان ھەمە كە نەكا بەرىھەكان نەمەن، ئەمۇسا وەك خۇيان دەللىن چىيان بەسەردىت؟ چۈنكە بەرىھەكان جۆرىيەن لە چارسەم بۆ دانانى دەستور و سەپاندىنى پېشىم و رېزگاركەدنىان لە ناتارامى و ئاشۇدە.

(كافافى) شاعير لەم قەسىدەيەدا رەخنە لەگەل و سەرکەرە سىاسىيەكانى دەگرىت كە لەگەل نىبۇونى داگىركەرىشدا ناتوانى كاروبارى خۇيان بەرپۇبەرن و بەسەرەستى بىزىن، ئەوان بىتگومانىن كەبەرىھەكان داگىركەرن، كەچى لەبەر بۇودەلەبى و بى ئىرادەبى خۇيان چاودپېي داگىركەر دەكەن تا بىت و لەو قەيرانه — قەيرانى حۆكمىانى خۇيان- رېزگاريان بىكت. ئەوان ئازاديان ناوىت، دەيشزانى

پەرەگان دەنیا

چەو ساندنهوه و داگىركىن چىمكى دايىكىكىن، كەچى ئەوهندە لە خۆيىان بەتەنگ هاتۇون و، لە دەستە لاتدارە كانىيان بىزازان كە ئەو نەفرەتە بە خۆيىان راەدىيىن، ولاٽى بى ياساو رېزىم، كە فەرمانزبەوا كانى نويىنەرى راستەقىنەي گەل بن، لە بەرەم داوا كانى خەلکىدا ئەوانىش بىزازاردىن و پاشان بەناچارى و دەخلىكە كە دەچنە پىشوازى داگىركەر، تەنبا بۆ ئەوهى داگىركەران خەمى لىپەرسراو يەتىيان لە كۆل بخات، ئەمە رووى هەمرە ساماناكى مەسىلە كەيە، تەنساكتىن ھەولە بۆ زيانى كۆزىلايەتى، بۆيە ئەم شىعرە تەنبا پابەندى گەللىكى دىيارىكراو نىيە كە ئەوهى بەسەر هاتبىت، بەلكوو دەتوانىن روە سىياسىيە كەي بگشتىن و ھەر وايشە، ئەي ليىرە.. لە كوردىستان گۆيتىان لە خەلک و ھەندىك لىپەرسراو نىيە كە ھاوارى ھاتنمەوهى گەورەتىن بەرېر و خوين رېزىتىن كەسى ئەم سەرەدەم دەكەن! ئەمە بە ھەممۇر ياسايدىكى شارستانى و ئەخلاقى و بىزىدىنى ھەرەسى رەوشتمۇ ئەۋپەپى دابەزىنە بۆ زەلکاوا، ئەي بۆ؟ كى ھەمە حەز بە ئازادى نەكەت؟ ئەوهى ھەزاران قوربانى داوه بۆ رىزگار بىونۇ! ئەم پرسىيارە پىش ھەركەسىيەك رۇو لەو لىپەرسراو و فەرمانزبەوا دەسىلە لاتدارانە دەكەت كە شارامىي خەلکىيان نەھىيەش، تالاۋى برسىيەتى و بى بېرىاپى و چارەنۇسى نادىياريان پى دەچىزىن، شەر ھەلددەگىرسىتىن و ياسايان لە ژىز پى ناواه، خۆيىان تىېرن و چاوى ئاگا بۇونىان لە خەلکىي ھەميشه نۇقاواه، لەم حالەتەدا خەلکى لە سەرما تەزىيۇ ئەم دەفەرە ناچارە ھاوارى نەوت بەكەت، لە كاتىيەكىدا كە دەيىنېت لىپەرسراو كەي بەئاشكرا لىيى ئەدزىت، ئەم دەلىت با بەرېرەكان بىتنەوه، ئەويش دەلىت با بىتنەوه ئېمەش تاقھتى داواو سوالى ئېۋەمان نەماوه، باجى ئەم چاودۇانىيەش تەنبا ئاينىدە تارىكى و دلە راوكى و پاشا گەردانىيە.

مارتى ۱۹۹۷

رەدۇرى يېڭىرو

ترس لە نووسین

بەگشتى ترس بارىيىكى سايىكولۇزىيە بەرپىزىيەكى جىاواز لە ھەممۇ مىرزاۋ و
گياندارىيىكدا ھمېيە. ھەندىيەك جار دەيىتىنە نەخىشى و لەھەر ھەللىيىست و پىش
ھاتىيىكدا ئامادەگى خۆى ھمېيە. تا ئەو راڈىيەي كەسانىيەك بەترىستۇك ناۋىزدد دەكىرىن
و خۆيىشيان لارىيان لەو ناوه نىيەو دانى پىىدادنىن. ھمېيە ترسنۇكىيەكى لە بوار و
كايمىيەكدايىه كە ئەگەر بىگەرنىتىمۇ سەر فاكتەرەكانى دەشىيت ھەر لە مندالىيەمۇ
بەھۆزى كارىگەرى پەيوەندىيەكانى ناوخىزان يان دەوروبەرەو تۆزۈ ترسى
ھەلگەرتىبىت و لە گەموردىشدا — لە گەمل ئەمۇدىشدا كە ھەستى پى دەكەت- ناتوانىت
لە خۆى بىرەننەتىمۇ بەسەھىريدا زال بىت. رەنگە سەرچاواھى ترسە كە لە
كارەساتىيەكى نائاسايىيەوە ھاتىبىت كە لەكەت و شۇئىنىكى دىيارى كراودا لىيى
ھەلکەوتتووھ بۆتە زەبرىيەكى دەرۇونى بۆى. دەشىت ئەمە كەسە لەپىشدا مەۋەقىتىكى
ئاسايى بويىت و چ جۆرە جولۇلەيەكى ناجۆرە دەرۇونى كە پەيوەندى بە ترسەمۇ
ھەبىت گەرای تىا نەختىبىت. كەسانىيەك ھەن لەبوارە جۆراوجۆرەكانى ژيانداو
بەتايىبەت لە ھەلۋىستى پە لەمە ترسىدا گەلەك جەسۇورو چاۋ نەترىسن كەچى
ناتوانى شەموىك بەتەنیا لە ژۇرەيەكى تارىكدا بخۇن، ئەگەر خۆيىشيان لى بىكەۋىت
دەيان خەنۇنى ھەلمەت و پەلمەتى پە لە كابووس دەيىسىن. ھمېيە ناوېرىتت بۆچاڭ
بوونەمۇھى لەنەخۆشى دەرزىيەكى خەستەخانە لە خۆى بىدات يان ددانىتىكى

پەرەگانی دەنیا زر

ھەلبکیشیت، لە گەل ئەو دیشدا ئەو راستیه دەزاییت کە ئەم و کارانە ئاسایین و چ
مەترسییە کیان لەدواوه نیە.

لیزەدا من نامەویت باس لە چەمکى ترس بکەم و بگەریتمۇھ سەر تىسۆرە بېچۈونە
جىاوازە کانى ئەو زاناو پىسپۇرە دەرونناس و كۆمەل ناسانى لەم بوارەدا كاريان
بەئەنجام داوه بەزۆر مەبەست گەيشتوون، چونكە مەبەستى من تەنیا ترسە لە
پرۆسىي نووسىن کە دەشىت بارىيەكى پىچەوانەي لەوانى تر ھەلگرتىتىت، بۆيە دەلىم
پىچەوانە چونكە ئەميان تەنیا پەمپەندى بەتۈرىشىكى تايىھەتىيە وەيە كەنووسەرانن،
نەك ھەموو كۆمەل و ترسە كەيش بەرئەنجامى ھۆشىياريمۇ فاكتەرە كانى دىاران نەك
ئالۇزو نادىيار. چ پەمپەندىيەكى راستە خۆيىشى نەبە پەروەردەو مندالى و
دەرەپەرەوە ھەيە نە بە بۆماوهە. رەنگە گەرنگىزىن جىاوازى ئەو بىت کە
يە كەميان ترسىيەك بىت تەنیا بۆ تاقە كەسىيەك و كارىگەرىمىشى ھەر لەسەر ئاستى
تاکە كەسدا بىنېتىمۇ، بەلام ترسى دوودم لە پرۆسىيەكە كە كارىگەرىلى لەسەر
خودى نووسەرەكە وەك تاك و كۆمەل و ئايىنداش ھەيە، چونكە پرۆژىيەكى
رەخنە گەتنە لەسەر ئاستى پەمپەندىيە ھەممە جىزە كانى كۆمەل لایقى و سىياسى و
فيكىرى و ئەخلاقى و بەرەنگاربۇنۇھەيەكى سەختىشە لە گەل دىاردە دىزىسو
باوه كاندا. بۆيە نووسىن حالتى تەحەدای ھەر سەرددەم و لە گەرخىستنى ھەر پەرۆزەوە
سيىستەمەنلىكى ناجۆرەو بەرگەتنە لەنەرىتە پېرۆزە كان لەسەر ھەموو ئاستىيەكدا، لېرەوە
كارەكە سىيماي دەستە جەمعى و دردەگىيەت و مەترسیيەكە قىبەتە دەيىت، لە گەل
گەرانى كارەكەدا ترسە كە بۆ ھەمندىيەك- دەدانە رەگ و رىشەو پەللى بزاوتى يان
سست دەكتات يان بەيە كجاري لە گەمپى دەخات. چونكە ھەلۋىيەت وەرگەتنى ديدو
روانىنى نووسەرە لەسەر سەرجەمە ژيان و خۆ دۆزىنەوەيە لەو كايە معەريفيانەدا

رەدۇرى بىلگىز

كە هەمیشە بە گومانمۇھە لە دىياردەو پۇوداۋەكان دەپۋايىت، رەخنە دەگرى و بەخۆ بەدەستەوەدان قايل نىيە، بۆيە نە ھەموو كەمس دەتوانىت بنووسىت و نە ھەر نووسەرىيىكى ئاسابىي توانىي دامالىنى ئەو سام و مەترسىيانە لە خۆزى ھەمە. بۆيە زۆر نووسەر دېبىنин لە ھەموو سەردەمېكىدا لە گەملەن زېئىمە كانى دەسەلەتدا — بەھەموو جياوازىيە كى ئايىلۇزى و شىۋازى فەرمان رەوايىمانمۇھە- تەبان و ناتوانى لە دەرەھى ئەو جوغزەدا بىنسۇن كە ئەو رېئىمانە رەنگى بۆ رېشتوون، بە كورتى كارمەندى نووسىين نەك نووسەردى داهىنەربىن، مەترسى ئەمانە لە ھەيىشدايە كە ئابپۇرى نووسىن لە بەرپىي كەسانى دەسەلەتداردا دەتكىن و پىاھەلەدان و كېنۇوشى و شەكانيان ئەتكى ھەلۆيىتە جوانە كانى نووسىن دەكەن.

پۈويىھە كى تىرى ترسى لە نووسىن لايەنە خولقانىنە كە دەگىرىتىمۇھە، بەھە مانايمە كە نووسەر، ج شاعير و ج پەخشان نووس ترسى ئەوھى ھەمە كارە كە نەگاتە پلەي داهىنستان و يەكسان بىيىت بىمەبۇرۇدوئى نووسىينە كانى خۆزى و ئەوانەمى لە دەوروبەرييدان، واتا ناتوانىت لەھى ھەيە تىپەمەرىتىت، بۆيە خۆزى ناچارى و دەستان دەكەت، ئەمە حالتىكى ھۆشىيارانە نووسەرە كە نايەوتى تەمبا بۆ ئامادەگىيە كى پۈوكەش بنووسىت، چونكە دەزانىت نووسىن بەرپىسياريەتىلە لە خود و لە ئائىندەو خەلکى، ج لەسەر ئاستى داهىنستان و تازەگەرىيەتى و بەرچەستەبى كارە كەلى لە گىانىيىكى زىنندودا يان وەك شايەتىكى راستىگۆزى سەردەمە كەمى، ئەمە ئەو بارە تەندروستە، يان ئەو ترسە رەوايىيە كە پىيىستە لە ھەر نووسەرىيىكى رەسەندا بىرى و كارىگەرمىرى بەرددوامى ھەبىت، لېرەدەيە كە گرانى كارى داهىنستان خۆزى بەرچەستە دەكەت و، ھەندىك نووسەر يان بەتمواوى واز لە نووسىن دىيىت و دان بەراستى بىـ

پەرەگانی دەنیا زر

توانایی خۆیدا دەنیت، يان هەمیشە لە چاودیزی کردنسی خۆی و دەورویەردایەو، ئاگای لەکارە ناوازەکانى دنیاپەشمەش واي لىدەکات كە كەم بنووسىت. لە خويىندەھەدی ژياننامەو ديانەو ياداشت نامەھى گەورە نووسەر و داهىنەرانى دنیادا بەرەوام ئەم دان پیانانە ھەمە كە ترسى نووسىن بەم ئاقارە ھەندىك جار وا لەنووسەر دەکات كاغەز و قەلەمیش سامى لەبەر بىنین، بۆيە ھەمیشە ئەم جۆرە نووسەرانە پرۆسەئ نووسىن لایان كارىتكى خوش و بەتام و چىز نىھ ئەمەندەھى كە زەجمەت و ئازاراوىيە، يېڭىمان لاي ھەندىك نووسەرى تى پىچەوانەكەي راستەو پرۆسەئ نوسيينيان لا خوش و چىز تايىھەتى خۆي ھەمە. لېرەدا نايىت ئەو نووسەرانەي كە بىريان چىكى كردووھو لەبرەھەم ھىنانى داهىنەرانە كەوتۇون دل بەھە خوش بىھن يان خۆيان بەھە تەفرەبدەن كە ئەم جۆرە ترسەمەيە لە نووسىنى خستۇون. چونكە ئەميان بەرئەنجامى بى توانايى و نەمانى خەيال و قەميرانى بىركەنەوەيە. لە كاتىكىدا كە ئەۋيان ترسىيىكى ھۆشيارانەيەو بەرئەنجامى تىپامان و ھەستى بەپرسىيارىيەتى و بەمەزىن گرتى پرۆسەكەيە.

رەدۇرى بىلەر و

(فروغ فروخزاد) و گوناھى شىعر

شىعرى نوبىي فارسى ئىران رەگاژووی چەند دەنگىكى داهىئەرى نىبۇدى يەكەمى ئەم سەدەيىه، بىنگومان لەسايمۇ كارتىكىرىنى شىعىرى رۆزى اواده كەنەك تەنەن شىعىرى فارسى بەلكو كارى بەسەر ھەمو بەشەكانى ترى ئەدەبى دەنیاوە ھەبۇوە و ئىستاش لەگەشە پەرەسەندىدە، ئەم دەنگە بەتوانا داهىئەرانە توانىان شىعىرى فارسى لە كۆتى رەوش و شىپۇدى كلاسيكى سەدان سالىمى دەرباز بىمەن و ئازادى و كەسايىتىيە كى نۇي بەرۋەحى بېخشن. ديارە ئەمە بە مانايى نىيە شىعىرى فارسى كە بشىيکى هەرەگۈردىيە لە پىنكەتەي ئەدەبى ئىرانى كۆن و نۇي و، گەلەتكى قۇناغى مىزبۇرى بۆ گەلەكەمى دەست نىشان دەكەت بۇويتىنە بەشىك لە رۆحى شىعىرى رۆزى ئاوابىي و فەرەمنىڭ و شناسنامەي نەتمەوايمەتى خۆي لە دەست دابىت. بەلكو بەماناي بە دەست ھىيانى جىهان بىنى سىاسىي، كلتورى، كۆمەلەتى و ھونەرى لەسەر ئاستى دەنیا بەئامانجى ئەفراندىنە فەرەنگى ناوجەبىي و مىلىيانە. ديارە ئەم خەسلەتە نەك بۆ ئەدەبى ئىرانى بەتەنیا بەلكو پىۋىستىيە كى چارەنوس سازە بۆ گشت ئەدەبى ئەم گەلە دواكەوتۇوانى كە بە ناچارى بەدواي كاروانى شارستانىيەت و پىشكەوتۇرىي ئەمورپاودن و تائىستاش لە بەھەمەندى و كلتورى فيكىريان سەرچاوه دەگىن، بىلەم نەك وەك چارلىكىرىن و بۇون بە رۆزى ئاوابىي، چونكە ئەگەر ھەر گەلەن لەم گەلە رۆزەلەتىانە بەر ئەم توۋۇزمى تازەبۇونەوەيە كەوتۇون ئاگادار و ھۆشىيار نەبن لە ئەنجامدا (شناسنامەي كلتورى) خۆيان لە دەست دەدەن و

پەرەگان دەنیا زر

يادهودييە نه تمواييەتىيە كەيشيان بزردەكەن. لېرەدا نامانەوېت ئەم باسە بېيتىه تەودرييەكى تايىبەتى، بەلكو مەبەستمانە لە رېڭاى دەنگىكى رەسىنى شىعرييەمەد كە لەگەل ئەھەيىشدا دەرىبەستى شىعري پۇزلاوايى بسووه ھەردەۋام لە تازەكەرنەوە خۆى و پەروەردە بەھەرە شىعرييدا بسووه، توانىيەتى خولياو ئازارەكانى خۆى وەك مەرقۇچىك، بارى زيانى كۆمەلگاۋ دىاردە ھەرە سەرەكىيەكانى ناواچەكەي بەرجەستە بکات و بەھەمان رۆح و ھەناسەوە بئاخىت. فروغى فراوخزاد لە دەنگە شىكۈمىنەدە شىعريانە ئەم سەردەمەي ئىرانە كە لە سەرتاي پەنجاكانەوە، ج وەك ژن چ وەك شاعير پلەو پايىھى خۆى سەپاند، لە سەرەتا وە لە زىر كارىگەرلىقى رابەرى شىعري نوبى ئىران - نىما يوشىچ- بانگەشەي بۆ شىعري خۆى كرد.

ئەگەرچى وەك خۆى دەلىت: "ھەر لە يەكەم ديوانييە شاعيرە گەورەكانى وەك بىتسى و كىتسى ناسىيە. سەرەتا بەشىعري پۇمانسى دەستى پىكىر و لەمماوهى حەوت سالىدا سى ديوانى بلاو كەرددە كەرەگەزە شىعرييەكانى ئەم قوتا بخانە ئەدەبىيەتىيا دەدرەوشىتىمە، "تەنبايى، خەممە تەملى نىشتۇرەكانى رۆح، ئارەزۇرەكانى دلن، پەنابىدە بەر سروشت، گەللا زەردەكانى پايىز و ھەمولى ئازادبۇن لە گىزىھەنلىيە كۆمەللايەتىيەكانىان و مامەلە كەرنى بەردەۋام لەگەل ھەست" ..

تۆم دەۋىت و ئەيشزانم كە ھەرگىز
بەكامى دلەم لە ئامىزىت ناگرم
تۆ ئاسمانىتىكى بىنگەردى رووناك و
منىش لە كونجى قەفمىزىكدا مەلىكى بەندكراوم.

رہنمائی

لهم بیری ثمود دام کتوب پر
لهم زیندانه کردها باں بگرم
بہ چاوی زیندانه وان پی بکنم و
له کمناری تؤدا بثزم.

فروغ سالی ۱۹۵۱ له تمدنی شانزه‌سالیدا حهزی له پهرویزش‌پور کرد و بسوه هاوسمري، دواي سی سال له تارانمهوه له گهليدا چوو بې ئهواز. بهلام خوشويستى ئمو دوانه زوو بwoo به خۆلەمیش، فروغ شاعير و هەست ناسك و ناثارام، شابیور سیاوتکى، بارتىكار و بەتەتكىت.

بُویه دوای پینچ سال له یه کدی جیابونهوه، جیابونهوه یه ک فروغی ته او بربیندار و دل رهنجاو کرد، چونکه حمزی لی نمده کرد و شاپوری خوشده ویست. یاسایش (کامیار) ای تاقه کوبیری دایه شاپور که دوای نمهو بُو ماوهی شازده سالی تر، تا فروغ مرد تمدنانهت بُو جاریکیش کورپ که می خوی نه بینی. کارهساتی جیابونهوه له میردو زولمی یاسا که کوره که لی دابری برونه که لیک له بمرهه می شیعري نمهو، چ راسته و خو، یان به ئامازه ههست به ئازاری دروونی و خهه سه خته کانی ده کریت. پیش جیابونهوه یان به سالیک گملیک شیعري بُو میرده کمیهتی و لمپیگه شیعره کانی فروغمهوه که ئازادانه باس له ئیروزیهت و ئارهزووی ژنان ده کرد، گومانی خستبووه سدر زیانی تاییهتی فروغ بمتاییهتی لای خیزانی شاپورهوه، فروغ له ولاقی نامه میه کی میرده کمیدا پیی ده لیت: لهو نامه میه کمپیت دام و لمو همراسه تالانه تا بیانی بھیادی تۆر خمو نه چووه چاوم ئهی ماییه ئومیدم، ئهی پمناگهی دورورم

بىرەملىك دەنلىز

ھەرگىز لە وە زوپىر مەبە كە لە شىعە كاندا
پازى شارا وە هەمە.

دواى جىابۇنەوشىيان لە ئاڭرى خۆشەويسىتى شاپوردا ھەر دەسووتىيەت و بلىسەمى
عەشقە كە زمانە كىشە، چونكە نەمە يە كەم خۆشەويسىتىيەو ھەگىز لمىادنا كىرىت.

جامى بادە سەرنگونە و پىيغەم خالى

سەرم خستىتە سەر نامە كانى
سەرم دانا وە تا لە نىوان دېپەكانىدا
نىشانەيەك لە وەفای بىلۇزمەۋە
رۆشتۇر خۆشەويسىتىيە كەشم لە دل دەرناجىت
ئەستىرەكان بىزچى ئەو منى نەھىيەت!

لە دووەم دىوانە شىعىريدا -دىوار- دىسان ھەست و سۆزى خۆى و تالى ئەمۇ ژيانە
تەننەيەمى كەتىيى كەتونوھ بەرجمەستە دەبن، بۇيە پەنا بىر ئەفسانە دەبات و
خەونەكانى لەويىدا بەدى دىنېت، لەشىعىرى (خەون)دا خەيال بۇ لاي سوارىتىكى
ئەفسانەيى پەلكىشى دەكات كە دېت و لەو گۈزەنە سەخت و خەمە قۇلانە رىزگارى
دەكات.

بىيگومان رۆزىك لە پىككاي دوورەوە
شازادەيەكى سەركىش دەگات
فەرسى بەرد پىيىزى كۈلانە كانى شار
دەكمونە بەرزا دېرى سەپە كەيەوە
ئەم شازادە دەگەمنە دىتە ناو شار
ھەموو كچانى شار لەپشت پەنجەرەوە لىيى دەپوانن و

رەدۇرى يېڭىرو

چاودىپىي خۆشەویستى ئەون
 كەچى كورە شازادە (فروع) هەلەبىزىرىت.
 كالاڭانم ھەلەگرم و لەم شارە خەمگىنەوە
 لەگەلىيا دەرۈم
 پىياوان سەراسىيمە ليّم دەرۈان
 لە زىئىر لېيەوە بە هيئىرى دەلىن: كچى خۆشىبەخت.
 بەلام ئومىيەتو تارەزۆوەكانى فروع تەمنىا خەمەللىن و نايانەدى، لە ژيانىدا بىيچىگە لە
 ساردى و خيانەت چى تر نابىنى:
 دواى ئەمە دەرۈان
 بىنیس سەرايىك بورو
 شەھى بەدوايدا دەگەرام
 ھاوار لە خۆم، نەخشى خەمەللىك بورو
 كەلىيىك خۆرم بىنى
 لە خۆزىشىندا زۇو پۇوكايمۇو
 خۆرى بىي ئاوابۇونى من
 ئەمە داخ لە باشۇردا نەما
 دواى ئەمە ئىتىز بەدواى چىدا بگەپىم؟
 دواى ئەمە ئىتىز چىم بەدەست دىت؟
 بىيچىگە لە فرمىيىسىكى گەرم بۆرشن
 گۆرۈيىكى گەرمىش بۆ حەسانەوە

پەرەگان دەنیا زر

فروع زۆر بەگەرمى گوناھى شىعر ھەلّدەگىت و بە قۇولى لىسى دەپوانىت، تاقىكىرنىمۇه تايىبەتىيە كانى زىيانى خۆى گەرمى و راست گۈرى بە شىعى دەبەخشن، ئەو ئەوسزىقەيە كە بەردەواام تاشەبەردى نەفرەت لى كراوى خۆى بە كۆلۈھىيە و پىشى خۆشە، نايەويت دووربەدور باس لە ئارەقەمى ناواچاۋ و خەمى سەركەوتىن بىكات، وەك خۆى دەلىت:"... من لەو كەسانە نىيم كە بىيىن يەكىك سەرى بەر بەرد كەمتووه شاكاوه ئىيت بەو ئەنجامە بگەم كە نابىيەت لە بەرد نىزىك بکەمەمۇه، من تاسەرى خۆم نەشكىيەت لە ماناي بەرد تىئاڭەم...". كە شىعر بۇ (كامىيارى) كورپى دەلىت چ مانايى كى گەورە بە دايىكايمەتى خۆى و دنياى تىئىك شاكاوى ئومىيەت دەدات، كامىyar بۇ فروع جەڭەر كۆشەيە كى ئاسايى نىيە، ئەوەندەي شىعىيەكە تەنبا لە داهىتانيدا جوانى دەردەكەمەت، ئائىندييە كە خەموى رەمانسىيانە پېتىه دەبىنەت.

ئەم شىعرە بۇ تۆ دەلىم
لە خۆزنىشىنىيەكى تىنسى هاويندا
لە نىبەرپىگاي قەدەم شوما
لە كۆزە كۆزپىكى ئەم خەمە بىيىكتايىەدا
ئەمە دوا لاي لايەي منه
لەپەنا بىشىكە خەموى تۆدا
دەشى دەنگ و زىركەم ئەم ھاوارە
بىيەنە ئاۋ ئاسمانى لاۋىتنەوە
لە دوا كۆپلەدا دەلى:

رۆژىيەك ھەردىت.. چاوى حەسرەتى تۆ.

رەدۇرى بىلەرە

بىكەوېتىه سەر ئەم گۆرانىيە خەماۋيانە

لەنیپۇ پەيىقە كاغدا ئەملىۋىتىمۇ

بەخۆت دەلېيت ئەوە دايىكى من بۇ

فروغ بۇ شىعىر دەستى لەمېردى و كورپ و تەواوى خۆشى زيان ھەملەرت، ئەگەر چى
شىعىر گوناھىيەك بۇو ھىيج تۆبىيەكى بەدودا نەھات و بۇوە ئەلتەرناتىقى ھەراو
بەستىمەكى دى، لە ھەمان كاتىدا لە جىكەيشىدا نەمپىرا كە خودى شىعىر ژيانىتىكە
ھەموو دەرگا كانى لەسەر پشتەو عاشقە كانى دەتوانى بەو زمانە بگەنە بالاترین بى
دەنگى و دەگەمنىزىن ھاوار، چونكە پەيوهندى كردن لەگەل شىعىدا پەيوهندى دوو
لەش و دوو دىدى ئايىدۇلۇزى نىيە بەقەدەر ئەمە كە تىكەل بۇونى ئاوى دوو
رۇوبارە بەمەك دى.

(پەيوهندى نىوان دوو كەس ھىيج كات ناتوانىت كامىل بىت، بەتابىبەت لەم
سەرددەمەدا، بەلام شىعىر بۇ من وەك دۆسەتىك وايە كە پىتى دەگەم بەئارامى
دەردەدللى خۆمىلى لەگەلدا دەكەم، جوتىيەكە من تەھاوا دەكەت، ھەندىيەك لە زياندا
بچووكى خۆيان بەوە قەرەبۇو دەكەن كە پەنا بۇ خەملەكى تە دەبەن، بەلام ھىيج كات
ئەوە قەرەبۇو ناكىيەت، ئەگەر بکارا يە ئايا ئەو پەيوهندىيە خۆى نەدەبۇو گەورەترين
شىعرى دونياو بۇون؟)

(شىعىر بۇ من پەنځەرەيەكە ھەر كاتىيەك بېرۇم بۇ لاي لەخۆيەوە دەكىيەتىمۇ، من لەمۇنى
دادەنیشىم، سەبىرەكەم، گۆرانىي دەلىم، دادەكەم، دەگەريم، لەگەل وىنەي درەختە كاندا
تىكەل دەبەم، ئەيشزانم لەمولاي پەنځەرە كەمە فەزايمەك ھەمە و يەكىك گۈي دەكىيەت،
يەكىك دەشى دوو سەدسال لەمەمە دەۋا يان سى سەد سال لەمەمە پىش بۇوييەت —
جىاوازى نىيە - شىعىر ھۆيە كى پەيوهندىيە بەبۇونىمۇ، بە وجود دوھ بەمانا

پەرەگان دەنیا زر

فراوانەکەی، باشیه کەی لەمودایە مروقّ کە شیعر دەلیت دەتوانى بلى: من هەم، يان بووم، ئەگەر شیعر نەبیت چۆن دەتوانیت بلى: منیش هەم، يان بووم، من لەشیعرى خۆمداھیچم وەدەستنایەت، بەلکو لە شیعرى خۆمدا، تازە - خۆم - ئەدۆزەمەوە (خۆدۆزینمۇوە تەننیا لە شیعردا دەست بەرداربۇونە لە گەلەتكىپەيەندى كۆمەلایەتى تر، بەتاپیت لە كۆمەلگایە كدا كە ئەپەيەندىيانە سۆركى پېرۆزىيان پېتەپەمو واز لى ھینانىيان ئاسان نىيە، كارى هەر مەۋھىتىكى ئاسابىي نىيە، ئەگەر شیعر نەبووبىتە مەسەلمەيەك لەمۇيۆھ پەي بەرازەكانى بۇون و نەبۇون، تارىكى و پۇوناكى، پرسىيارە ئەزەلەيەكان و ئايىنە بەگرى و گۈلکەكان بېرىت:

(شیعر بۆ من مەسەلمەيەكى جىدييە، لىپرسىينەوەيە بەرانبىر بەبۇونى خۆم، جۆرە وەلامىيەك بۆ پرسىيارەكانى زىيانم ، من ئەمەندە رېز لە شیعر دەگرم بەئەندازەي مەۋھىتىكى مەزھەبى لە مەزھەبەكەي خۆى) من ئەو بالىندەيەم كە دەمىيەك

بىرى فېيىم لەسەردايە

سروودەكامى لەسەنگى تەنگما بۇونمەتە نالە
رۇزگارىشىم بەحەسەرت كۆتايىان هات

وەرە دەرگام بۆ واكه تابېرەم

بەرەو ئاسمانى رووناكى شیعر

گەر فېيىن لېيمگەمپىزى

دەبە گۈلەك لە باخچەي شیعر

ئىتەر لە رووى نەزانىنەوە

غۇرۇرى خۆم ناكەم بە قورىانى عىشقى ئەمۇ

رەدۇرى يېڭىرو

رەنگە كەلەو تىپەپ بىدۇز مەوە
 ون بۇوەكەي شادى و دلخۆشىم
 منى لەش ماندووى پەريشان
 ئارەزووە كانم دەدەمەدەست رېتگا
 (يارى) من شىعر و (دلدار) من شىعر
 دەرەم تا ئەو بەدەست دىئىم
 ئەگەر چى شىعر بۆ فروع خوايەكى دەست بەخويىنە، بەلام بە تاسەھى ئەو
 خويىنەوەيەو ھەموو سروود و درودىكى بۆ ئەو خوايەيە.
 ئەمشەو لەبەردەركى شىكۈمىندى تۆدا
 پەريشانم لەوەسۋەسى ئىلەهام
 گيانم لۇ رەنجلە بەتەنگ ھات
 ئەي شىعر، ئەي خواي خويىن رېت
 دەمېكە سروودە خوايە خۆشەكان
 بەگىيەدا ناخويىيت
 ئەزانىم هەر تىنۇوی خويىيت
 بەلام بابەس بىت ئەم ھەموو قوربانىيە.

مارتى ١٩٩٨

سەرنج:

- بۆ ئەم نۇوسىينە سوود لەم سەرچاوانە وەرگىراوە:
- ١- گۈزىنەي اشعار فروع فرخزاد
  - ٢- گۈقىارى—ادبیات معاصر— Zimmerman— ٢٠- ١٣٧٦ سال.

پەرەگانی دەنیا

خۆر و رەشەبا

لای نیشتەجینکانی جەنگەل و لە دووتسویی شەریعەتە کەیاندا بیچگە لە زمانی پەلامارو زۆرو سته مو یەکتر کۆزى زمانی تر نایيەتە گۆ، ئەمە دیاردەيە کى غەربىزى سروشت كردەو، عەقلى ئەم جەنگەلیانەش نە لە گۈزاندایە و نە زەمان و مىشۇوى ھەزاران سالىمى تەممەنیان توانييەتى لە دىنەدەكارى و جانمۇرىيە دايىان ساكىنیت، تىورەكانى (بافلۇف) يىش ئەمەندە ئىقلىيم گىر نىيە تا مىۋە قەبە ئاسانى بىيىتە گەورەدى ھەموو جەنگەلستانەكان، فەرمان بەسەر چىڭ تىشۇ كەلبە درېزۇ كەمول پۆشەكاندا بىدات و بىيانكاتە ھاوارپى و ھاوبىرو ھەقال. بەلام مىۋە لەم كاتەوهە كە پەتكە كەمى دواوهى لە دەستداوه (داروين) و تەمنى گەشىئى كەدوو شىكۈمىندى بۇوه، ئىتە زمانى گۈراو ھەولى پىكەمەزىيانى داو گىانى لىكىگەيىشتنو خۆنە خۆرىيى تىا دروستىبو. زمانى دېندايەتى كۆنى (تا ئەندازەيە كى زۆر) كەلا خىستو گۈيى بۆ عەقلە ھۆشىيارى شل كرد. ئەم دوو زمانە (زمانى زۆرو ستمو گومپاپى و زمانى ئارام و ئاشتى) لە ئەزمۇونەكانى ژىيانى مەرقىدا بونى دوو جەمسەرى پەندلو، لە چوارچىيە گەكتۈگۈ روودا او داستانەكاندا كرانە رەمىزى رەفتارو دىالۇڭى نىيوان دىاردە كانى سروشت و ئاژەلە گەورە بچۈركو بەھىزۇ بىتوانانەكان، ئەمەمەيش تەنیا وانەيە كە لە مىۋە قەبە بۆ مىۋە.. با بىزانىن چۈن؟

جارىيەكىيان لە نىيوان خۆر و رەشەبادا بۇ به دەماقالەمۇ قىسىم بەرزو نىم، رەشمەبا وتنى:
من ئارەزووی ھەرجى بىكم دەتوازم بە زۆر بە دەستى بىيىنم. خۆر وتنى:

رەدۇرە بىلەرىو

ھەموو ئارەزوویەك بە زۆرۇ سىتمە بەددەست نايىت، گەلىيڭ شت ھەن پىيىستىيان بە زمانى شىرىن و ئارامىگىرى و لېپۇردن ھەمە. لەم بىگەرە بەردەھى چەندو چۈونەدا رېبوارىتكى چىاپىان بىىنى كە لە سەرماندا پالىتاۋىتكى لە خۆى ئالاندىبو. رەشمبا وتى: ھەر نىيەستا بە زۆر ئەم ساققۇمىي لەبەر دانە كەنم. خۆر رېگىاي پىيدا، رەشمبا تونىد ھەللى كىدو لە ھەرچوار لاوه پەلامارى كابراى دا، كونو كەلمەرە دىزۇ داۋىتنو لامى نەما خۆى پىانە كات، تەننە بۆ ئەمەسى ساققۇكە لەبەر دابكەنەت، بەلام كابرا واي دەست پىيەگەرگەت و بە خۆيەمە قىرساند كە رەشمباكە شەكەت كىدو نەيەيىشت كۆللى پىيدات. خۆر پىيى وت: تو خۇت تاقى كەدەوە، ئىيىستا لېگەرى بۆ من. رەشمبا خىستى و كەوتە تەماشا، خۆر ھىدى ھىدى تىشكى نايە سەر كابراى رېبوار، ھەتاو خۆى خزانە نېيو لەشى و گەرمابى كەوتە نېيو گىانى ساردىمە، ئەوسا ناچار ھەر بە دەستى خۆى پالىتاۋەكە داكەند بۆ ئەمەسى ئارەقەھى ھىشك بىتت و فىننەكى بىيىتمە، خۆر بە رەشمباى وت: ئەمەسى تو بە زۆر دەستوانى بىكەيت من بە نەرمى و لەسەر خۆى بەجىمەئىنا.

ئەمە تەننە چىرۇكىتكى ropy، رەنگە بۆ مەندالىش بىشىت. بەلام من بىڭىمەنام ئەوانى خۇيان دەكەنە رەشمباو دەيانمۇيىت بە زۆر بەرگى بەرگى خەللى داماڭن و لە سەرماندا ڏقى بىكەنەوە، ھەر خودى ئەم كەسانە دەتوانى بىن بەخۇرىش، تىشك بەهاوېزىن و لەشى ساردو سېرگەرم دابېئىن. جا لەم دوانە كامىyan باشتە ئەگەر ھېشتا بېتكە درېشەكە (داروين) تان بەدواوە نىيە؟!!

* دواستۇونى رۆژنامەسى "كوردىستانى نوى"، ژمارە (٨٧٩)، ٤/١/١٩٩٥

پەرەگانی دەنیا زر

نامەیەکی کراوه بۆ کاک "نەبەز گۆران"

هاورپی ئازىزم، چەند رۆژىيک بسو كابووسى رپوداوه كانى ئەم دوايسەي كوردستان، مانگىتن و داواكارى و نارەزاوبى دەربىن و گەردەلولى نائارامى دەرونى خەلک، تا خويىن ساردى و شەرم پى نەھاتنى دەھەلات و پىنھو پەرپۇ درۆكاني سياسەت، بە جۆرىيەك ئەمۈكىيان گەرتۈوم تەنانەت حەوسەلەي سلاۋ لېكىدى كىتىپ و ئەدەبىشم نەماپرو، ئاخىر خۇزەمنىيەك لەم وردىيانانەي تىستايى كوردستان كە بەديار وشەي دەستەمۆنە كراوهە سەھرى سىخىر ئاسایان ناجىيەتە باش سەھرىن و چاوى كون پېشكىيان ناتروكىيەت، رۆژىيک لە رۆژان ستايىشى بالاى زرافى چىرۆكى بەرگرى و پېشىنگى چاوى گەمشى شىعىرى راپەرىپىيان دەكرد، يان ئىمەيان پى دەخەلمەتاند، پى دەچىيەت ئىمە شاييانى فريوخواردن بىن، فرييوى دوئىمن نا كە لەوەگەندەترن ھناسەي خوش نۇودى لەسايەي قەلەمىي ئىمەدا بەدن، بەلكۇو تەفرەتى ئەم دۆستانەي فيلى خۆنایاشكىرىدىان هيىند لە تارىكىيدا بسو كە ئاسانى توانيان شانۇي ئومىيەت ئايىنەمان بەكەنە بەھارى سەرەدەر و ئازادى، جا بلېئىن چى؟ قەدەر ئىمە خوش باوەرپى و ئامىزىكەنە بۆ دۆستەمۇ، قەدەر ئەوانىش خۆخەلمەتاندىن و فەرامؤش كەنە بەھا ئەمۈكىيانە پېرۇزانەيە كە بىن باكانە گۈر غەرەب بۇون و ئىستا پەشيمانن لە گەرەنمۇه. دىيارە ئەوان پەپەرەي لەو قىسەناجۇرە دەكەن كە دەلىت. هەركەمس بتوانىت خۇي لە خەلکى دى باشتىر بەھەلەتىنېت لە ھەموو كەسەكانى دى چاڭز دەزى، ئىستا ئەوان لە ھەممۇمان باشتىر دەزىن، بەلام لە سەر شانسى تەفرەدانى خەلک و خەلمەتاندى خىيان. من ئەم

رہنمائی

پەرەگان دەنیا زر

بەخشنندەیە. گومانیش هەندێک جار لەسەدیا راستیەکی لیتیا کەموییتەوە، بەلام جاری وایش ھەمیه تاقە گومانییک راستیەکی تەواوه بۆ خۆی.

منیش لەگل تۆدا کاکە نەبەز حەزم دەکرد بەردێک بەم بەدەست مانگریتک و یاخیەکەم کە بەرگری لەسەرتاپیتەرین ماسی مرۆڤانەی خۆی دەکات، سەری یەکیت لەوانەم بشکاندایە کە ناوی شۆرش و پیشەمەرگمیان سووکردو پیروزیی شەھادەتیان خستە زبڵانی نابووتی و گەندەلیی خۆیانەوە، بەلکو شەرمى لەخوینەکەی سەری بەھاتایەو وەک فروغى فەرۆخزاد دەلیت ئەمۇش بیوتابایە: بەراست خۆ ئەمە خوینە!

لەراستیدا ویستم بەم نامە بچکولەیە سوپاست بکەم، سوپاسى نووسىینەکەی ١٥/٨ى رۆژنامەی میدیا (کورپەکانی گەرمیان بە تەنیا جیئم مەھیلەن) لەدواي خویندنەوەی ئەو ھەستە شەفاف و پىر لە خەمەت ئازار و خەمۆکى ئەھرۆزانەم بۇون بە گەیان، ئەم نووسەرەی لەشوینى خېيدا فرمىسەك نەکەمۆتە نىچاواي شەشىزى بەدەستە، ئازار و گەیان بەشىكى گەنگى ژيان. بويە هەندێک ئاسوودەيم تىنگەر، سوپاست دەکەم، من خۆم دلەم پىپۇو، كەيلى خەماستى خەلەك و چاوه پىر لە ھیواکانى ئائىندەي گەلەكەم بۇوم، تەنیا بالى ناسكى پەپولەيە كەم دەويىست بۆ بەرگە نەگرتەن و لى ڑەن. تۆ ئەمەت کرد، بەمەيش تەماو دلخۆش بۇوم كە ھېشتاش ئەقەلمە دلىزىزانە هەن بە تەماوى وىزدانىانەوە دەنۈسىن و چ رۆزىكىش وىزدانىان لە كەدار نەبۇوە. راست گۆترين زمان زمانى ئەقەلمەمانەيە كە بەمەوح عاشقى بەختەورى خەلەك و مانەوەي بەھاجوانەكانى مرۆڤايەتىن. نە لە خەمى تايىەتى خۆياندان و نەسەرى ترسنۇكى دادەنمۇين. جاريىكى تريش سوپاس بۆ وشەخەماوى و دلىرانە كانت، ھاوارى.

٢٠٠٦/٨/١٧

رەدۇرى بىلەرە

(فاتيئمه) ئەھوی و .. باوکەكانى ئىرە

كە (فاتيئمه) لە ولاتىكى ئەوروپايى وەك سويدا بە دەستى باوکىتكى كورد تىرۇر دەكىرىت، شوناسى راستەقينەي ئېمە، دوور لە رتووش و دەماماكى سىاسەت و بى باك لە هەراوزەنلى دەم ھەلبەستى مىژۇو، جارىتكى تر خۆى بەرجەستە دەكتەمۇد، شوناسىتكى پە لە دېپى كۈۋاھو ئايەتى حەرام و خەتاي گەورە. شوناسى سىستىمى باوكسالارىسيمك كە تا ئەمرۇچ لەسەر ئاستى پەيىندى تاك و چ كۆمەلگەكەيش تا ئەپەرى قەلەمەرىدى ئادىيارى خۆى سانسىزلى جوانلىقىن پەيىندى و پاكتىرين فۇرمى خۆشەويىستى دەكتات. گەۋىتكە لە ناشتنى بەلەزتىرين بەھەرە كوشتنى رۆحە ياخىيە كاندا كارايە، ئەمە رېكەوتىكى ئىيە كە چاوى گومان و سەرسور ماغان ئەبلەق بکات و كۆسپى ئەنكىزە گىريان لېيكتە قەلا، نا .. ئەمە دەقى زىندۇوى دىاردەيە كە بە درىئاپى مىژۇو كۆمەللايەتى و ئەخلاقىمان كە دەستى سېپى هيچ يېرىتىك، ئاۋەزلىك، ئايىنىك نەيتىوانىيە دىزىك لە دیوارى ئەستورى چالاکىيە كانى بکات و بەردەواام لە نويىكەرنەوهى خۆيىشدايە.

باوکىتكى خۆرەلەتى، كە بە مانا باوکەكانى لاي ئىيمە ليوان ليۋە لە سۆزرو خۆشەويىستى بۇ ئەندامانى خىزانە كەمى و وابەستەي كۆمەللىك پەيىندى كلتورييە كە لاوازى يان كەمى ئەمە پەيىندىيانە تاۋاپىكەو بە تمويلى خۆرئاپىيە كەمەبى دەنیت، بى لەمانەيش باوکىتكە لە ئەمرۇچ خۆيدا كلتورو سىستىمىكى ھەلبەزادووه كە پە لە مانا كانى خۆشەويىستى و جوانى، مەرۇۋەتسى و لى بوردن، خزنهويىستى

پیر ہنگامہ و نئی فر

و قبول‌کردنی بهانبدر، کهچی ئەم باوکە لمبردەم هەلچونیکی ئارەزووکردیدا بە چۆکا دىت، پى لە بەھاکانى ئەمو كۈمەلگايە دەنیت، دەگەرىتەمەن نىپو جەنگەلستانى ئەمو بىرە نەزۆك و دىۋانە كە تەنبا بە خۆين تىنۇيەتى چنگ و گەددەي دەشكىنېت و ماناي تاكايەتى و كەسايىتى خۆى لە راوا بەچكە كانىدا دەدۇزىتەمەن. بە يىنانوو بەرگىيىردىن لەو بەها ئەخلاقىيە كە ئەم ناوارى شەرفى ليدىنەت، نازانىت بەمە تابرووي خۆى و نەتمەوە كە لە كەدار دەكەت، لەمەن ناگات كە ئەم ماناي بەمە پىكەتە ئەخلاقىيە باوەي لاي ئەمۇدە زەمان و سەرددەم دەمەنە كە شهرەزارى كەدووو و لە فەرھەنگى ئەمەرۆيى دەنیادا چ پېرۇزىيە كى بۇ نەماوەتەمەدە نازامم چۈن رېز لە شەرفەنگى دەگىرىت كە دەمى شىشىرە كەن تەنبا بەسەر ملى ژەنمۇدەيە خالىيە كى رەش لەسەر دەفتەرى بى تابروبي پىاوىتە دانانىت؟ ولا تىك پەرە لە پىاوى ناپاڭ و مەرۇشكۇز، دۇزمەن دۆست و سىخۇر، سياستەباز و درۆزىن، رىاكارو ماستاچى، ئەنفالچى و داۋىنپىس، كەچى ياساى بەرگىيىردىن لە شەرف و پاراستنى نامووس يەكىن لەمانە ناگىرىتەمەن زۆريان ئەگەر بە جوامىئى ناوزەدە نەكىرىن پىاوى ناو پىاوانىن، كاراى مەيدانى پارىزگارى كەردىن لە شەرفى ژىن. بى باكانە لووت دەپىن، دەسوتىيەن، بەردىان لى دەبەستن و لە رۇوباريان دەھاون، بە بەرچاوى ياساى رەسى و شەرىعەت و ويىزدانى سياستەمەن دەيانكۈشىن ، لەسەر شەقام و رېتگايى چۆلۇ تەرىكىدا فرىييان دەددەن، لەسەر خۆشەويىستىيە كى چارەنۇرسىساز مۆرى خۆفرۇشيان پىيە دەنین، دەكۈژىن و بالى جوامىئى و خۆ بەننېر زانيان فش دەكەنەمەن دەۋاپىدا بېتە مىئۇزۇ مەرۇشكۇزە كان نەك كۈزراۋەكەن. نوسراوى ئەم ولاتە لەدواپىدا بېتە مىئۇزۇ مەرۇشكۇزە كان نەك كۈزراۋەكەن. جەلا دەكان نەك قورىيانە كان! ئەم بىكۈزە بەھىزى چەمكىنە كارەدەكەت كە

رەدۇرى يېڭىو

بەمانای تمواوى وشەى ناو فەرھەنگە كەمی زىنى مە حكوم بە خيانەت كردووە، لەو رۆژووە كە سەرىيچى كردو بۇ مانا بە خشىن بە وجودى خۆى سىيۆكى خوارد، شوراي قەددەغەيە كى شىكاند، تا ئەوكاتەي ھەممۇ سىفەتىكى كۈبلايەتى پىزەوا بىنراو دوانىان بە شايەتىك قبۇل كرا. كەواتە نىزىكتىن كەس بۇ كۆنترۆلەرنى زىيان و چارەنۇسى ئەم بەندە زەليلە، ھاۋەرە گەزە بەناو ئىنسانىيە كەيمەتى كە بە نارەدا تونانا گەورەبى زىياترى پىسراوە، بېيارى كوشتنى فاتىمە لەمە عەقلەمە سەرچاوهى گرتۇوە كە بە نارەدا پەرىپەوە سوپە جوانلىقىن ولات و شارە كانى دنيا، لە سەرە پە لە باوبىانەوە كە حەرام تەننیا لە جەستەدا دەبىنیت و ئەھىش جەستەي زىنه. ئەمە كارىگەرە ئەمە كلتورە كە هەينى بە پىرۇزلىرىن رۆژى ھەفتە پەنجەي دۆشاۋەرە بە ئافەرىيدەتلىرىن پەجەمۇ زىن لە پلە دەدۇى پۇلەمندىكىدىنى مىۋە دادەنیت. ئەمەيە مىۋۇوى كلتوريانى شلوى كردووە تا سنۇرۇرە رەش بۇون، ھەر لىپە دېشەوەيە سەرفېيچى و تۈزان دەست پىنەكەت، نەك تۈزان بەلكو تۈورەدان، تۈورەدانى ئەم سىيىتمەن دەسەلەتلىكىش كە لە پىشت پەرىپەدانى ئەم رەۋشانەوە كاردە كەن و ھېزى مانەمەيان لە چوارچىيە سىيىتمەن كى وادا نەبىت زەنگ دەگىيت و ورده ورده دەمرىت.

(شاھيندال) كەنائى ئەم ولاتە تەننیا باوکى فاتىمە كان نىن، ھەندىكىيان كراس و پانتۆلى وتو دراوىان لە بەردايمۇ ھەيانە جىمۇ مىزەر دەپېشىت، ھەيانە مامۆستاي زانكۆيەو ھېشە بە چوارىمە سەما بۇ دىيوكراتىت دەكەت. ھەيانە نۇرسەرەو لە رۆژى زناندا قەتارە نۇرسراوە كەنائى گەلەك ستوون و گوشە دادەگىيت، ھېشە گۆشەگىرىكى خەلۇتكىش يان سىاسەتبازىكى بە فيئل و پاساوه. ئىتە شاھيندال باوکى ھەممۇ مانەو بە خۆمان نازانىن، ئەگەر ھەست بەمۇ باوکە شاراوهى بىكەيىن

پەرەگانی دەنیا زر

یاخى دەبىن، رەخنە دەگىrin، شەپ دەكەmin و ئارام ناگىrin. كەچى زۆربەمان يان لە بەرددەم دەسەلەلتى ئەو باوکەدا زەللىل و بىئىرادەين، بىئىدەنگ و ملکەچىن، يان هەستى ئەو زانىنە لە خۆماندا دەكۈزىن و ئىرادەي كۆيلەگەرايمەتىمان تامى حەرامان لاخۇش دەكەت. بۆيە ئېمەش لە ئەنجامدا دەبىنەوە بەمۇ باوکەو مانا جوانە كان دەدەرىيەن، تەنبا گيانى فاتىمەو ھاۋپى و ھاۋپەگەزەكانى ئەمۇ كە لە بەرزابىدا دەبنەچراو بەمۇ خۆ قورىانىكىردنە حاشا لە ھەموو ئەمۇ باوکانە دەكەن كە شايەتى سىستەمەيىكى گەندەل و كلتورىيىكى نابوتىن.

رۆمان

پەرەگانی دەنیا زر

رۆمانی: بارۆنی درەخت نشین

(ئىتالو كالقينو) رۆماننۇسىكى دىيارو ھاوچەرخى ئىتالىيىھ، لەو رووه ھەمەرە دەركەتووانەي ئەدەبە كە لە سەددەي پېشىوردا ئامازىدى گەورە داھىنسەرى بۆ كراودو لەنیپو رۆماننۇسە دىيارەكانى ئەمۇروپا دىنيادا پىنگەمە كى بەرجەستەي بۇوە. شىتىازى نۇرسىنى كالقىنۇ زۆر تايىبەتى و تارادەيە كىش دەگەمنەمۇ لە دەنگى نۇرسەرى دى ناچىت، چونكە ھەمىشە لەناو خەيالىيى كى پېرى شاعيرانەدايە و بەرھەمى ئەدەبى، بەتايىبەتى لە بوارى رۆماندا لېيان لېبە لە ئەفسانە خەيال و ئەمۇ فانتازيا سەمېرو بلىمەت كارانەي لە پىچ و كەنارى پەرواز كەندىدا رۇو لە ئاسمان دەكتات. ئەگەرچى پۇوي دەرەوەي ھەندىك لە رۇوداوه كانى مۆركى مىزۇوبى يان واقىعىيان دەداتى و باس لە نەزادو رەچەلە كى مىرۇ بىنەمالە دەستەلاتدارانى ئەمۇرۇپا دەكتات و ناوابى راستەقىنە دەھىنېت، بەلام تارادەيە كى زۆر ئەوانە دروستكراوى خەيالى خزىن و ھەر لەوپە دەكەۋىتە شىكىرنەموھ توپىكارىي ناوهەي گەلەك لەو مىرۇ دەسەلاتدارو كەسایەتىانە.

كالقىنۇ لە سى رۆمانى ناودارىدا (فيڪونتى دووكەرتکراو) و (سوارچاڭى نەبۇز) (بارونى درەخت نشين) كە دەشىت بە سىيانەيەك بىرىنە قەلەم لەسەر ھەمان رېبىازو شىۋازى نۇرسىنى بەرەواسمە، ئەگەرچى ھەرىيە كىك لەو رۆمانانە سەرەخخۇن و پەيوەندىيان پىكەمە نىيە، بەلام خۆى بە قەوالىي نەژادى مەرۋىشى ئەمۇرۇپا يان ناودىيىرى كردوون و زۆر جار فەزايە كى مەسخەرە ئامىيەيان بۆ دەرەخسىنېت. لە رۆمانى

رەدۇرى يېڭىرو

(بارونى درەخت نشىن)دا كە وەك خۆى لە سەرەتاوە نۇرسىيىتى رۇوداوه کانى دەگەپىتىمۇ بۆ سالى (١٧٦٧) كالقىنۇ كارەساتى كەسايىتىيەك دەگىپىتىمۇ بەناوى (كۈزىمۇ لاقىرس دروندو) گىرمانمۇ كە لەسەر زمانى سرای كۈزىمۇ پاللۇوانى سەرەكىيە. كۈزىمۇ لە تەھمنى دوانزە سالىيەوە بەسەر درەختىمۇ دەزى تا تەھمنى شەست و پىئىنج سالى كە ھەر بەسەر درەختىمۇ بە نەخۆشى، باڭنىك ھەللى دەگرى و ئىدى لەسەر دەريا و دوورگە كاندا بەيەكجارى ون دەبىت، واتا لە مەرتىشدا بەمۇ قايل نىيە پىنى بکەمۇيىتە سەرەزەسى و ھەر بە ئاسمانمۇيە.

كۈزىمۇ بەدرىۋىتى ئەو پەنجاوا سىّ سالىيە بەسەر درەختىمۇ بە ھەممو دەرھاۋىشتە فيزىيەتىيە كۆمەللايەتىيەكانى بە رېكوبىيىكى پىادە دەكتات، بەشدارىلى لە كىشەكانى ناو خەلک و رۇوداوه ھەمە جۆرە كاندا دەكتات، لەشتى تايىتىمۇ تا گشتىيەكان.

كۈزىمۇ لە خىزانىكى كۆنە پارىزە لە ناوجەمى (ئومۇرۇزا)دا دەزى، خىزانەكمى وابەستە دابونەرىتى كۆنинەن و ئەو پاشماوا سونەتىيانە جىيەجى دەكەن كە بەميراتى لە بنەمالۇ خىزانمۇ بېيان ماوەتمۇ. باوكى كۈزىمۇ (بارون ئارمەنیيۇس لارس) بەدواى ناواو ناوابانگ و رەگەزۇ نەژاد دەھىيەو تەمینا شاواتى ئەھەيە بە دۆقى ئومۇرۇزا ناودىر بىرىت و مندالەكانىشى بىنە ھاوسەرى بەنەمالە خانەدانەكان. دايىكى (ئىرالا كونرادىن دولا لارس) رەشتى سەربازانىيەو بەردەواام لە فەرمان دەركەدن و جەمۇگىرىيى مندالەكانىدایەو ئاواتى ئەھەيە كورەكانى بىنە ئەفسەرى سوپا.

ھەر لەناو خىزانەكمدا (فوشالافور) قەشە ھەيە كە فيرەكەرى مندالەكانەو ھەممو ئازادىيەكى ليزەرت كردوون، بەردەواام بە بىرە كۆنەپەرسەتىيەكمى كۆنترۆلى

پەرەگان دەنگان

ھەلسوکەوتیان دەکات (واخنون، واخنون، وادابینیشن، دەنگان وایت)، بە دەست مەخۆن و ... هتد) خوشکەکەشیان (باتیستا) لە ئەنجامى باریکى ئالۇزى ناو خىزانەکەوە كە پەيونىيى بە خۆشەويىستىيەكەي ئەھوەدەمەيە بەتايىبەتى باوکى دەبىتە پېتىگىرى، ئىدى بېپارى بە راھىبىي خۆزى دەدات و ھەميشە لە چىشتاخانى مالـمۇددا دەزى، بـەلـام كارەستاكە كارىگەربىي دەرۈنى لەسەر زۆرە، ھەر خواردىنىكى خۆش كە دروستى دەکات دووبارەن ناكاتەوە، خۆئەگەر ناچارى بـەن ئەھەندە ناخوش لىيى دەنیت كە داواى نەكەنەوە، واتا لەناو گرىيەكى تۆلەكارىدا دەزى كە تەنانەت بـەرـاـي بـە راھىبىيەتەكەي خۆيىشى نىيەو ئەمەيىش كارىگەربىي لەسەر لايەنی دەرۈنى ھەردو بـراـكـەـي دـانـاـوـهـ بـۆـيـەـ كـۆـزـىـمـوـ دـەـكـەـوـىـتـەـ سـەـرـ كـىـشـىـكـەـرـەـنـ وـ يـاخـىـبـوـونـ لـەـ سـىـسـتـەـ خـىـزـانـىـيـەـ كـەـمـارـقـىـانـ دـاـوـهـ يـەـكـەـمـ ھـەـولـىـ يـاخـىـبـوـونـىـ لـەـ رـەـتـكـەـرـەـوـىـ ھـەـنـلىـكـ خـوارـدـنـەـوـىـ كـەـ دـايـكـ وـ باـوـكـىـ حـەـزـىـ پـىـ دـەـكـەـنـ،ـ بـەـتـايـىـتـەـتـىـ خـوارـدـنـىـ ھـەـنـلىـكـ شـەـمـىـتـاـنـۆـكـ كـەـ كـۆـهـەـ كـانـ بـەـزـەـيـانـ بـەـ گـىـانـدـارـدـاـ دـىـتـمـوـهـوـ كـاتـىـكـ بـۆـ خـوارـدـنـ رـايـانـ دـەـگـەـنـ وـ بـەـخـىـيـانـ دـەـكـەـنـ كـۆـزـىـمـوـ بـراـكـەـيـ بـەـ دـىـيـمـوـ بـەـرـيـانـ دـەـدـەـنـ وـ رـۆـزـگـارـيـانـ دـەـكـەـنـ،ـ كـەـ كـۆـزـىـمـوـ بـېـپـارـىـ ژـيـانـىـ سـەـرـ دـەـخـتـ دـەـدـاتـ وـ بـېـيـەـ كـجـارـىـ لـەـ هـاتـنـەـ خـوارـەـوـوـ پـىـخـسـتـنـەـسـەـرـ زـەـوـىـ رـۆـوـ وـ دـەـرـدـەـگـىـپـىـتـ،ـ ئـىـتـ ئـەـوـ ئـەـوـ كـاتـمـىـيـەـ كـەـ دـەـيـمـوـىـتـ لـەـ خـەـلـكـىـ دـوـورـ بـكـەـوـىـتـەـوـوـ وـ اـزـ لـەـ ژـيـانـىـ سـەـرـزـەـوـىـ بـەـيـنـىـتـ وـ ھـەـمـوـ ژـيـانـىـ لـەـسـەـرـ دـەـخـتـ بـەـسـەـرـ بـەـرـىـيـارـىـيـتـىـ،ـ ئـەـمـەـ خـۆـزـىـنـەـوـ نـىـيـەـ لـەـ كـىـشـەـوـ خـەـمـىـ خـەـلـكـىـ وـ رـاـكـرـدنـ لـەـبـەـرـىـسـىـيـارـىـيـتـىـ،ـ بـەـلـكـوـ وـەـكـ بـراـكـەـيـ لـەـسـەـرـ زـەـمانـىـ كـۆـزـىـمـوـ دـەـلـىـتـ:ـ "ـبـۆـ ئـەـوـەـيـ كـەـ چـاـكـتـرـ زـەـوـىـ بـىـيـنـىـتـ،ـ پـىـوـيـسـتـەـ كـەـمـىـكـ مـىـانـەـيـ لـىـبـىـگـىـتـ.ـ لـ ١٧٤ـ"

رەدۇرى بىلەر

كۆزیوّ لەسەر درەختەكانى بەپروو، تۇو، نارەدن، شاتۇو، ماگنولياو گوئىر، وەك ھەر بالىندىيەك دەزى و ئەمسىھرو ئەسەرىان لەسەر دەكەت، چاودىيىرى رۇوداوه كانىمۇ بەشدارىيلىمو گرفت و كىشانەدا دەكەت كە رووبەررووي دانىشتowan دېنىمۇ، ئەمۇ دەيەمۇيت ژيانىيەكى نوى بۇ خەلکە كە بىسازىنېت دورى لە دەقە كۆنینېيە پىيى دەھاتون، بۆيە بە گۈز نەيارى و دىاردە دىزىوە كاندا دەچىتىمۇ. بۇ كۈزاندىنەمۇ ئاگرېك كە لە دارستان بەردەبىت خۆى ھاوکارى دەكەت و خەلکى لى دەورۇتىنېت، كە رەھەگۈرگ لەقاو بىرسىھەتى هىيىش دەكەنە سەر ناوجە كە بە تەنەنگە كەھى و ھەر بەسەر دارەوە پەلامارە كەيان تىك دەشكىيەت. كە شەرى نىوان (بۇناپارت و تىزاري پووسى) رۇودەدات و ناوجە كەيان دەبىتە سەرە رېڭىاي شەرەكەران بەزمانى مىرۇش دۆستانە خۆى لەگەل سەربازە كاندا دەدوېت و لەشەپەشىمانىان دەكەتەوە پىيىان دەلىت: "ھىزى سوپا، ھەر بىرېنکى تازىيىسى ھەبىت، بىيىگە لە وېزانكردن چى تر ناخاتمۇھ ل ٢٥٥". ھەمەرا (بە حۆكمى ئەمەيىشە بەسەر درەختەمۇ دەتوانىت چاودىيىرى ھەمۇ لايەك بەكت) درۆ ساختەچىتى ئەقەمانە بۇ خەلکى دەرەخات كە بە رۋالەت چاکەخوازن و لەرىستىدا ناپاك و شەرىكى دزەكانى دەريان. كۆزىمۇ لە سەرددەمى شۆپشى فەرەنساوا رېشىنگەریدا دەزى و دەبىت لە بزاوته نويىخوازىيەدا بەشدارى بەكت كە دەبىتە و درچەرخانىيەنى فىكىرى بۇ ئائىنە. بۆيە عاشقى خوينىنەمۇ كىتىيى فەلسەفە و رۆمان و ئەفسانە دىيىنەكانە، ھاودەمى (جان جاڭ رۆسمۇ و فلوپىر)، تەنانەت ئەپىگە جەردانمىش فىيى خوينىنەمۇ دەكەت كە خەلکىيان بە تەنگ ھىتاوه وەك ئەنجام بە چاکەخوازو راستىپەرسەت دەشكىيەمۇ قورىبانىشى بۇ دەن.

پەرەنگی دەنیا زر

کۆزیوو هەر بەسەر درەختە کانمەوە عاشقى (فیولتا قیولاتە)ی شۆخ دەبیت کە کچە خانەدا نیکى ناوچە کەمیەو ئەمیش خۆشى دەویت، هەر بەسەر درەختە کانیشتمەوە مالى بۆ دروست دەکات، بەلام فیولتا تەنیا بە ژیانى سەر درەخت دانا کەمیەت، چونكە عاشقى گەرەن و گەشت و دەریاو شار بینینە، بۆ دوا جار لیئى جيادە بیتسەوە لە ئىنگلەتەرە دەگىرسىتەمەوە هەر لەم ویش شوو بە دەلەمندیک دەکات، بەلام خۆشەویستیيەکە لە دلى کۆزیوو دەرناجیت و ھەمیشە لە يادیايمىتى.

کالقىنۇ لەم رۆمانەدا بەناو دەيان چغوردو ناوچەو چياو كەنارى دەریاو دەشت و دوورگەمە دارستانى جياجىادا دەمان گىرپى، نەرىت و رەوشتى تايىھتى هەر شوئىنەكمان وەك خۆئى پېشان دەدات، رۆمانەكە ئەنسىكلۆپىديا يى شە داستان و ئەفسانەو كەمس و رووداوانىمە كە ھەن يان بە خەيالى كالثىنۇ خۆئى بەرجىستە كراون.

ماوەتەمە بلىين ئيتالۇ كالقىنۇ سالى (۱۹۲۳) لە (سانتياڭ دلاس) و كاسى (كۈبا) لە باۋك و دايىتكى ئيتالى لەدىك بسووه سالى (۱۹۲۵) بەتەواوبىي گەرەن نەوتەمە زىيىدى خۆيان. باۋك و دايىكى پىسپۇرى زانسىتى سروشت و گىياناسى بسوون، ئەمە كارىگەمەرىيەكى تەواوى لەسەر نۇوسىنى ئەم رۆمانە ھەمە.

کالقىنۇ بىيىجگە لە رۆمان گەلەتكى كورتەچىرۇكى دانسىقەي ھەمە، ھەندىيەكىان چىرۇكى پىاليزىمەن و لە سەرتەتاي لاۋىتىدا كاتىيەك لە گەل پارتىزانە كاندا شەپى بەرگىبى كردووە نۇوسىيونى و ھەمان مۆركى پىيەھە. لە كارە هەر دىيارە كانى ترى (شارە نادىيارە كان) كە باسى چەند شارىتكى بەخەيال دروستكراوى خۆئى دەکات. ئەم نۇوسەرە داهىنەرە سالى (۱۹۸۵) هەر لە ئيتالىيَا كۆچى دوايىبى كرد.

رۆمانەكە بەناوى (بارونى درەخت نشىن) و ھەمە (مەھلى سەھابى) و دەرىگىيەپەتە سەر زمانى فارسى.

(شارى مۆسىقارە سپىيەكان)

شارى مۆسىقارە سپىيەكان بىمېپى ئەو رەھەندە خەيالىانە بىنیاتى كەس و رۇوداۋەكانى لەسەر كراوه ستراكتورىكى (بىتىپى) ھەيە، بەم مانايىمى كە خەون رۇوبەرى ھەرە فراوانى داگرتۇرۇ چالاکى و بزاوەت و ياسا گشتىيەكەشى بە ھەمان مەبەست دارپىزراون، چونكە ناتوانىت لە واقىعا دەيناي جىڭىايەك و كۆمەلگەيەك وابكەيت كە تواناي لە خۆگرتنى سىستىمى ئاكارو ياساو رەھەندۇ چالاکىيە گشتىيەكانى كۆمەلگەي ئىستايى مرۆقايەتى تىايىدا بەم جۆرە بىت، واتا لۇشىكە باوه كان تواناي شرۇقە كردن و پىادە كردنى ج ياساىيەكى تايىەتى بە خۆى نىيە بۇ دۆزىنەوە دىاردە رەھەندە جياوازەكانى ناو ئەم دەنیا، بۆيە ھەمۇ رۇوداۋەكانى ناو ئەم جىڭىغا - ناجىڭىايە وابەستەي خەيالى ھونەرمەندىيەن كە توانىيەتى لە ناو پەراكەندەبوون و گەندەلى واقىعە كەدا ئەلتەرناتىيەتكى بىزىتىمۇ كە خەونى سەرچەم كۆمەلگەي مرۆقايەتىيە، بۇ نۇونۇ سەلاندىن ئەم شارە - ناشارە وەك لە دەقە كەدا باسى ليۆه كراوه: شارىكە وەك خەون، شارىكە ھەركىز خۆر تىايىدا ئاوا نابىت، شەمۇي كۈچەكانى كۆتايسان نىيە، بەردەوام لە بەھارىكى جاويدانىدايە، ھەمۇ مرۆقىتكى لەم شارەدا بە ويستى خۆى ناوى شەقام و شوئىن و باخ دەنېت، مرۆز ئازادە بە چ زمانىك قسە بکات و چ ناولىك بۇ خۆى و شتە كانى ھەلبىزىت. لەم شارەدا شەقامىتكەمەيە ناوى شەقامى (فرمىيىسلىكى كەمانچەيە) دەيان كەمانچەن بە جلى سېيمۇ لە بالگۇزەكاندا كەمانچە دەڭەن، دەتوانن بىرۇن و

پەرەنگی دەنیا زر

بنیشنوو، کەس سەیری کەس ناکات. لەو شارەدا مردوو زیندۇو دەیتەمەوە. مىزۇڭ
بە مۆسیقا دەزى. شارىكە كەس تواناى ئەوهى نىيە ئەمسىھەرو ئەوسەرى تەھى
بکات.

لە ھەمانكاتدا ئەم شارە پەيامىتكە بۆ دانىشتowanى سەر زۇي، ئەم پەيامە
ھەقىقەتىكى لەخۆگرتۇوە دەبىت بەو مىزقانە بگات كە تۆزۈ گەردى ئىيانى رېزانە
پاستىيى لى شاردونەتەمەوە. ئەو كەسەي پەيامبەرئى ئەم پەيامىيە (جەلادەتى
كۆتر)، جەلادەت تىكەلەيەكە لەنیوان مىزۇڭ و فىيىشىدا، مۆسیقارەو لەناو خەلکى
و لە جىتگايىكەدا دەتوانىت بىئى و قىسى وەك ئەوان بکات، بەلام ھەميشه پۆلىك
بالىندەي سپى لەگەلدىيە، بۆ ھەمر جىتگايىك بچىت بە دوا يەون. ئەو بە
ئەسپىكەوە بەناو شەرۇ ئاڭردا لە باشۇرى عىراقەوە دەگاتە كوردىستان. لە ھەر
جىتگايىكىشدا لىپى بقۇمۇيىت و پىكايى سەخت و دوورى لەبەر بىت ئەسپىكە دەگاتە
لائى و دنياى دەگىرپىت. پەيامەكەي جەلادەت لە تابلوىيەكدا بىرجمەستەكراوە كە بە
كۆلەپەيەو ھەموو كۆچەو گوزەر و شەقامىيىكى تارىكى دەگىرپىت. لە دەرگايى
جىاواز دەدات، بەلام تابلوكە بە ھەموو كەسىك نادات، ئەو خوازىاري ئەجۇرە
كەسانىيە كە لەم زيانە بىتازىن و خەون بە زيانىيىكى ترەوە دەبىن، بەلام پاستىيە كە
ئەۋەيە كە بۇنى شارىكى وا لە سەرتاى دروستبوونمۇوە تا ھۆشىيارى پەيدا كردنى
مۇزۇ بە گەردوون و سروشت و دىاردە كانىش تەنبا لە چوارچىبەي خەيالى مۇزۇ
خىيدا ماوەتەوە نە كەوتۇتە سەر زەمینەي واقىع. ئەو كۆمارەكەي ئەفلاطون و
كۆمىدىيا خوايىيەكەي دانتى و شارە پاكىزەكەي فارابى و بەھەشتە بەرينەكانى
پەيامبەرى ئاين و كۆمەلگا بى چىنەكەي ماركسن.

رەدۇرى يېڭىرو

بەلام ئايا ئەم خەونە ھەموو ئاستەكانى ترى رۆمانەكەمى گۈتۈتمۇدۇ؟ چۈنکە ئىمە لە گەلەتكە بېرىگەنى ناو رۆمانەكەدا رۇوبەرۇوی واقىعىت دېيىنەوە كە خۆمان تىايىدا ژىاوىن. يان لە يادەورىغاندا يە!

پرۇسى كەردىنى واقىع بە خەيال و پىچەوانەكەنى بە گشتى نەھىتى نۇوسىنە، يان فيلى داهىنائىكە كەمتر مەرڙقى ئاسايى پەى پى دېبات، ھىچ بەرھەمەيىكى ئەدەبى لە دىندا نىيە، بەوانەيىشەوە كە لافى ئەدەبى روت و پاڭز لىيدەدەن، تۆۋى واقىع لە مندالىدانى كارەكمىاندا نەمېت. ماركىز كە لە بىناتىنەرانى پىالىزىمى ئەفسۇناویە كارەكانى بە واقىعى رپوت دادەنیت و لە لېكىدانەوە ھەر حالەت و رپوداۋىتىكى سەيردا شىرىقەمەيەكى زۆر پىالىزىمانە دەكات كە نەتوانىت گۈئى بۆ راستىيەكەنەدېرىت.

لەم رۆمانەدا بەختىار لەسەر ھەردوو ئاستەكە كارى كردوو، تەنانەت لەسەر ئاستى كاراكتەرمەكانيش ھەروايمە. ئەم كەمسانە وەك لە دەقى نىتسۇ رۆمانەكەدا ھاتووه نىيەيان لە ئاسمانەو نىيەكەنى تىريان بە زەويەوە نۇوساوه، جارىيەك بالىندە ھاوارىي و دۆستىيانەو جارى دى مەرڙق. دەشىت بەناو تەم و خەرەندو چىاي سەخت و لەشكەرگای دوژمندا بېرىن و تۆ نەتوانىت پرسىيارى خەمەو خواردن و چۆنۈھەتى تىپەپىوون و حەسانەوەيان لى بىكەيت، مەبەستىم لەو پرسىيارانەيە كە واقىع دەيانسەپىنەتىت، دەشىت جەلادەت و سەرەمنگ دوو فلووتىزەنلى چاك بن و تۆ نەتوانىت پرسىيارى ئەھەيان لى بىكەيت ئەمە لە كۆي فېرىپىوون و مامۆستاكەمەيان كېيىھە! گەلەتكە لە كاراكتەرمەكان بە روالەت مەرڙقىن، بەلام دەفىن، دوو بالىيان پىيەھەو ھەموو دىنيا دەگەپىن (بىرۋانە وېنە سەرتەتاو كۆتايى بەرگە كە كە تىيەكەلەيەكى نىيوان فەريشىتەمە مەرڙقە) ئەوانە لە ھەندىتكە مەھىل و ئارەزووی رۆزانەدا مەرڙقى

پەرەگان دەنیا

ئاساین، کەچى لە بېگەم تردا پەپولەو فرىشتەمو ھەواو گولن. بۆيە مروۋەلەم رۇمانەدا ھەقىقەتىيەكى جىنگىرى نىيە ئەوەندەدى لەنیو يارىيەكى خىيالىدا دەجۇولىت و كاردەكەت. حەزدەكەم لىرەدا ئەم رايىھى من وا ورنەگىرىت كە مروۋەقەكان وابەستەمى ھەلۈمەرجى كۆمەللايەتى و حەتمىتى ھەستەكانى چىركەساتى خۆين، بۇ نۇونە وەك كاراكتەمرەكانى (دۆستۆيىفسكى). تەنانەت چ بزواتىيەكى سايىكۆلۈزىش لەدواى كارەكانەوە نىيە يىا من ھەستەم پى نەكىردووه. لەپشت گۈرانەكانەوە ئەنگىزىھىيەكى فەنتازى ھەمە، يان با بلېم لاي (بەختىارەعەل) مروۋە چەمنە ئۆدىيە ئەوەندەيىش دۆنكىشۇتە.

تا ئىستا پۆلىنکەدنى رۇمان لەسەر ئەم بىنەما تەقلىيدىيە كە رەخنەگرو باسكاران دايىان ناوهە بەپىيى بايەت ناوزەدىيان كەردووه، وەك رۇمانى مىشۇوبىي، سايىكۆلۈزى، خىبات و بەرگرىي، كۆمەللايەتى، خۆشەويىستى، پۆلىسى... هەتەمن ناۋىيەكى تازەم بۇ ئەم رۇمانە ھەمە كە دەچىتە خانەم (رۇمانى كەمپەفالى) يىسەوە بەم مانايەنى ناتوانىن وەك بايەت ناۋىيەكى دىيارىكراوى لىيېنىيەن، يان لەسەر پىتىك چەقى پى بېھسەتىن و رەگەزىيەكى زالى لەو بايەتانە بۇ دروست بىكەين، ئەم رۇمانە درەشاودتىرىن چەمكى جوانى، لىيېبوردەبىي، خۆشەويىستى، مەرگ، نەمرىي، بىر، ئەفسانەو خىيالى تىيايە، لىوان لىيە لە مۆسىقا، چ مۆسىقاى رۆحى كەسەكان و چ مۆسىقاى ماددى. پېرە لە بۆكۈزۈ ئەنفال و زايىلەنە راپەپىن و مەرگى بە كۆمەل و ئاوارەبىي و تراژىديا ئىنسانىيەكانى ناوجەرگەي شەم، بىزنى خۆش و نىڭارى دەگەن. نارەزايى و تۈورەبسوونى جوان، حىكايەت و چىرۇكى جىاجىجا. ئەمانە ھەمېشە لەنیو كارەسات و جولىيە كاراكتەمرەكاندا زاوزى دەكەن و بىيەدەگەن، عاشقەكان عەشقى ئاسايىيان نىيە، بەلکو ھەمووييان دەبنە قورىانى

رەدۇرى يېڭىو

خۆشەويىستە كەيان. (داليا سيراجەدين) لەپىتىاوى خۆشەويىستى يەكىكدا دىيا بە كۆلۈ دەدات و تەنانەت بە بەھاترین شتى خۆى دەفروقشىت كە جەستەيەتى. (سامىرىي باىلى) لەپىتىاوى پاكبۇونەودا ئامادەي خۆكۈزىيە. مەزۇق لەم رۆمانەدا ھەلسەنگاندى كۆنكرىتى بۆ ناكىرىت و بېيار لەسەر بزاوته كانى نادىتتى. ئەوان بەماناي تەواوى و شە مومارەسى مەزۇقايمەتى خۆيان دەكەن، بەدەر لە كارىگەرىيە كانى دەرەوە كە رەنگە رەوتى زيانى ھەندىتىكى گۆپى بىت، بۆ نۇونە سامىرىي باىلى ئەفسەرىيەكى درى پەزىمى بەعسە بەشدارى كاولىرىدىنى كوردىستانى كردووھو جەستەي گەلىيکى شىتواندۇوھ. لەوانە (حەليم شىۋاز) كە سامىر پىيىستى نىيۇھى دەمۇچاوى ليكىردىتەوھو بە مشار چەناگەي بېرىوھ، ئەمەندە سەرچاواى شىۋاوه كە تەواو دىزىو بۇوھو ماواھى شەش سالە لە ژۇورىيەكايىھو بىيچگە لە ھاوارپىيەكى و خوشكە كانى كەسى تر نايىينىت، چونكە ئەم دەزانىت لەم كۆمەلگەيەدا ئەمۇندە رۇوكەش گەنگە بەمۇ ئەندازەيە رۆج و جوانىيە كانى ناوھو بايەخيان نىيە، وەك خۆى دەلىت": "گەمژەيە كى جوان لە ھەزمەندىتىكى ناشىرىن گەنگەزه" كەچى شەم مەزۇقە لە سامىرىي باىلى خۆش دەبىت و نايەمۇيت تۆلەمى لىېبکاتمۇھ. ھەرودەها چەند كەسىتىكى ترييان كە ھەر بە ھەمان شىۋاز بە دەستى سامىر لووتىيان بىرلاوھو بە قىمال گۇنیان ليكراوهتەوھو چاوابيان دەرھاتووھو مەمكىيان بىراوه.

ئەمانە گىانى لېببوردەيىان ئەمۇندە گەشاوهىيە كە لەمۇ تاوانبارە خۆش دەبن و دەيدەنە دەست ئازارە كانى ويىدانى خۆى، چونكە بۆ دواجار لەمۇ گەيشتۇون كە كوشتنى سامىر چ بىرىنېيکى ئەوان سارپىش ناكات و لېببوردىش لە كاتى دەسەلاتدا مەزنەرە وەك لە كاتى تردا. يەكىك لە مەبەستە ھەرە سەرەكىيە كانى ئەمەدەب

پەرەگان دەنیا زر

دۆزینەوەی جوانییە لە ناشیرینترین بۇونەوددا يان بە پىچەوانەوە، بەھا باوه کانى ناو كۆمەلگاوشمو پىوانە ئىستاتىكى و ثاكاريانەي بۆ ئەم دوو چەمكە دانراون نابنە هەمان پىوانە بۆ دۆزینەوە دەستنىشانكىرىن لە ئەددەدا، بىزىه گەلەك جار ئەدب و مىزۇو دېبىنە دوو سەرى جىاواز بۆ فەرمانە ئاكارىيەكانىان. لەم رۆمانەدا ئەم راستىيانە دىارن، بۆ نۇونە سامىرىي بابلى بەپىي بەھاى كۆمەلايەتى و سىياسى مەرۆشقىكى دىزىوە شىاوى نەفرەت لىتكەرنە، چونكە دەيان تاوانى بەرانبىر بە مەرۆشقى ترو كەسانى بى تاوان كردووە، بەلام كە دەبىتە كاراكتەر لە دەقىكى ھونەريدا مامەلەي رووتى مەرۆقانە لەگەلدا دەكەيت لە ھەلۇمەرجى تايىھتى خۇيداۋ ئومسا دەشىت بەرانبىرى سۆزدار بىت. (داليا سيراجەدين) بەپىي نەرىتى باوو چاوى ئاسابىي زىيان ژىيەكى بى رەشتى لەشفرىشە، وەلى خۆشەويىستى و تىكۈشان و قوربانىيەكانى بە پاكىزەبىي دەيھىئەنەوە خۆشەويىستىيەكى گەورەي پى دەبەخشن. ھەرودە رېز بۆ ئەم دەدەنیيەت كە شاناڭ سەلىم بەرانبىر جەلادتى ھەمیسو بە گىرتى دەدات و ئازارى بى دەچىيەت، چونكە بەرگىركەرنە لە خۆشەويىستىيەك كە جوانترىن بەھاى لاي ئەم دانادۇ ناتوانىت ناپاڭى لەگەلدا بىكەت. لېردىدا تەنەيا شەمە دەمەنچىتىمۇ كە ئايا نۇوسەر ئەوەندە ھونەرمەندە بتوانىت قەناعەتە نىگەتىشە كەمە واقىع بىكەتە پۆزەتىشى ناو دنیاى ھونەر ؟ ئەمەيان راستگۈيە كە كە زۆر جار واقىع خۆلى بەسەردا كەردووە مىزۇوی پى شىۋاندۇوە دواجار ئەدب راستى كەردىتىمۇ.

رۆمانى.. وەك ئاوا بۆ چوکلیت

خويىندنەوەي بەرھەمىيکى ئەدەبى گرنگ و كورتكىردنەوەي بۆ چەند پەيشىك كارييکى ئاسان نىسيمو بەلكو دژوارىشە، لە كاتىكىدا ئەو راستىيە بىنانىت كە بەرھەمىيکى وەك رۆمان جەممىسىرى لىكدانى گەلىيک رەگەزى جۆراوجۆرى هونەرى و لىكدانەوەي فيكىسيمو لە كورتكىردنەوەي ئەمە مەبەست و ئامازانەدا زۆر لەو جەوهەرانە لە دەست دەچن، ئەمەيش، چەندە مەبەستە كە بە بايىخ و كەلکى ترى لە خۆ گرتىت روانىيىكە ھەر لە دىدى خويىندنەوەي بەرھەمە فيكىرى و تىزىرى و رۇوناكىرىيە كانەوە ھاتووه كە ئەميان ئاسانتزو پاساوى قەناعەتپىكەرى خۆي ھىيە، بەلام خويىندنەوەي كارييکى هونەرى وەك رۆمان و وەستانىنى لە چەند وىستىنگىيەكى گىپرانەوەدا لە دەستانى گەلىيک رەگەزى ئىستاتىكى ناوازىيە، چونكە بەشىكى ھەرە گرنگى ساختمانى كارەكەيە كە دەشىت نووسەر لە ھەر رەگەزىيەكى تر زىاتر ماندووى كردبىت و داهىنائىكىش بىت لەو دنیايدا، لە بەرئەوەي كارەكە هونەرە لەو دەچىت بە پارچە مۆسقىايەك يان قەسىدەيەك بلىيەت باسى چى دەكات، لە كاتىكىدا كارەكان وەك (هونەر) خۆيان ئامانچ و مەبەستن و دەشىت ئەو جوانكاريانە قابىلى گۈزىنەوە نەبن لە رېنگاى و شەوهە.

لە نىۆەندى رۇوناكىرىيە و ژورنالىيىتى ئەمپۇدا خويىندنەوەي كتىب بۇتە كارييکى باو، كىسانى پىپۇر لەو بوارانەدا مەبەستە كان پوخت دەكەنەوە بۆ رادەرىپىن و بۆچۈونى خۆيان، بەتايىھەت بەرھەمە فيكىرى و رۇوناكىرىيە كان كە زىاتر بۆ

پەرەگان دەنیا

گەتوگوو چەندو چون لەسەركەدن دەست دەدەن. دىيارە هەندىيەك ناچارى ھەن كە دەستت بۆ كارى ھونەرى و ئەدەبىش پى درىيە دەكەن، چونكە يان بەرهەمە كە لە زمازىكەوە وەردەگەرىيەت و بۆ خوينەرى زمانەكەي خۆت كورت دەكەيتىمەوە كە زۇرىبەيان بەو زمانە ئاشنا نىن، يان كارەكە زادەي بېرىتكى دەگەمن و داهىنەرانەي بوارەكەيەو خودى خۆت كارەكە هيىند سەرنجى راکىشاوەت كە لە حەزى خۆتىمەوە دەتموپەت پېنناسەيەكى بۆ خوينەر بىكەيت و چەند بتوانىت چىزى بەرەمە كەمەي پى بىگەيمەنەت، كە بى گومان ناتوانىت وەك خوينەنەوەي خودى دەقەكە هەرگىز ئەو پروپەسييە بە ئەنجام بىگەيمەنەت.

ژنه نووسەرى مەكسىكى (لورا ئىسكوقەيل) رۇمانىيەكى بەناوى وەك ئاو بۆ شوكلات (متل اب بىرای شكلاط) نووسىيە خاتۇو (مەرىيەمەي بىمەيات) لە زمانى ئىنگلىزىيەوە كەدووپەتى بە فارسى كە ناونىشانە ئىنگلىزىيە كەمەي (LIKE WATER FOR CHOCOLATE).

رۇمانەكە دوازە بەشەو ھەر بەشەي بەناوى يەكىك لە مانگەكانى سالەھىيە. واتا لە مانگى ۋانىوەريەوە دەست پىدەكت و لە دىسەمبەردا كۆتابىي دېت. سەرتايى ھەموو بەشىكىشى بەو كەرسانە دەست پىدەكت كە بۆ ئامادە كەنەن خۆراكىك (لە چىشتىوە يىگە تا كىك و سوسيس و شىرىنى تر) پىويسەن و ژنه كانى ئەو مالە دروستى دەكەن، بۆ نۇونە لە مانگى (مەى) دا ئەو كەرسانە پىويسەن بۆ دروستكەدنى (سوسيس بەشىوەي باكور) ئەمانەن:

۱- ھەشت كىلۆ گۆشتى گرددە.

۲- دووكىلۆ گۆشتى سەر يان مۆخ و پەناغى.

۳- يەك كىلۆ بىبەرى سورى و شاك.

رەدۇرى ئىڭلۈر

- ٤- شەست گرام زىرىه.
- ٥- شەست گرام جاترە.
- ٦- سى گرام يېبىر.
- ٧- شەش گرام مىيىخەك.
- ٨- دوو فنجان سىر.
- ٩- دوو لىتر سرکەمى سىبو.
- ١٠- يەك چارەكە كىلىۋ خوى.

پاشان دىتىھ سەر شىۋىدى تىنگلەكىدىن و پۇختە كەرنى ئەمە ماددانەمە ئامادە كەرنىيان بۆ دروستكەرنى سوسييىس. هەروەها هەممۇ ئەوانەى كە لەم كارەدا بەشدارن ژىن و لە چىشتىخانەمى مالىي دايىكە (ئىلنا)دا دەكىرىن، بىيىجىگە لە دۆخى چىشتىخانەو كاراكتەرى ژىن هەممۇ رۇوداوى ناو رۆمانەكە بەسەرەتلىقى ژىن، لە خۆشەويىستى، شووكەرن، منالبۇون، پەيیونىيى سىككىن و كۆملەلەيتى، دايىكسالارى، هەلچۈزۈنە دەروننى و سايىكۆلۈزۈشى كەنلى تايىيەت بە ژىن. بۆيىھە دەتوانىن بەم بەرھەمە بلىيىن (رۆمانى ژىن)، لەبىر ئەمەدەش كە نۇوسەرە كەنلى زىباتر ھەست بە ئازارو خەم و خۇشى و فرمىسىك و پىيىكەنин و تەنانەت دىيارە هەرە شاراوه كەنلى فسييۇلۇزى ژىن دەكەيت.

شۇيىنى رۇودانى كارەساتەكان لە مالىي (ماما ئىلنا) وەيە كە دواي مردنى مىيىرەدەكەي بۆتە خاوانى مەزرەعە كەنلى بەتمەواوى مانا بىزىتىمى دايىكسالارى پىادە دەكات. بەرانبىر بە كچە كەنلى (تىتاو رۇسۇراو گەرتەرەدىس) زۆر دلرەقە، رېيگا لە خۆشەويىستىيان دەگىرىت و بىيىجىگە لە فەرمانى خۇى گۈئى لە ھىچچەرە كى تىنگلىت. بۆيىھە گەرتەرەدىس لە دەستى رادەكەنات و لە شۇيىنىكى تىنگلىت.

پیر ہنگامہ و نئی فر

روسورا و شو به (پیدرۆ) ده کات که تیتاوی خوشکی خوش دهیت و تیتاویش بەپیّى
ریپرەسمی خۆیان نایت شو بکات تا دایکی ده مریت، واته دهیت لە مالدە دهوری
کەنیزدەک ببینیت. لە خۆشەویستی نیوان تیتاو پیدرۆ و قایل نەبوونی دایکە ئىلنا بە
بەشودانی تیتاو لە باقی ئەم مارەکدنی روسورا خوشکی تیتا به پیدرۆ تراژیدیا
رووداوه کە دەست پېنده کات، چونکە پیدرۆ هەر بۆ ئەعو روسورا دینیت کە لە تیتا
دوور نەکویتەوە هەمیشە لمبەرچاوی بیت، لمبەرچەوە کە زۆری خوش دهیت،
بەلام تیتا لە بەردەم بپیاری دایکیا ناتوانیت ج بەرھەستیمک بکات و سەری بەزۆر
قاپلیبوونی دادنەمۆنیت. تیتا لە مالیدا بیچگە لە چىشتلىتان و خزمەتكىرنى
دایکى چىتر ناكات و بەردەواام دەھەوت خۆشەویستیمکەی پیدرۆ لەخۇيدا بىرىنىت،
کەچى هەممۇ رېنکەوتەكان لە نزىكخستنەوە ئەم دوانەدان، بۇ نۇونە کە پیدرۆ
کورپىکى لە روسورا دەبیت دایکە شىرى نىھە بىداتى، بۆيە مندالە کە دەکەویتە
زارو ژەنگ و ھىچ شىتىك ناگىرىت بىچگە لە مەمكى تیتاپ سورى کە كچەو بۆيى
دىتە شىر، ھەرەها نەخۇشى زۆر ناجزى روسورا و دەکات کە پیدرۆ تەھواو لىپى
بېتىزىت و زىيات خوبىاتەوە بە تیتا. لە كاتىكىدا کە ئىلناي دايىك بەردەواام لە
سووسەكەن و چاودىيىری ھەردوو كياندايە و ناهىيلىت دەرفەتى ئەمەيان دەست
بکەویت بەيەكتى بىگەن، ئەگەرچى لەدوابى نەخۇشكەمەتنى تیتاو حەزەركەنلى لە
دكتور (جان) بارى رووداوه كان بەرهە ئارامى و كىرەي حالتى دەرۈونى كەسە كانىش
پۇو لە نىشتەنەوەن، بەلام نووسەر جارىنىكى تىر خويىنەر ئابلوقە دەدات و سەرەداوى
تىرى بۆ دەھۆنیتەوەو حالتە دەرۈونىيە کە كىرەز دەكتاموە. بەمۇدى كە دایكە ئىلنا
لە شەپى ياخىيەكەندا خەست بىرىندار دەبیت و لە مالدە دەھەوت و پاشان
دەمرىت، بۆيە بە ناچارى پیدرۆ و زەنكە دېنەوە سەرمال و پیدرۆ دەبىتە تاقە

رەدۇرى يېڭىرو

پیاوى خىزانە كمو پەيپەندىيە كە لەگەل تىتادا زىاتر دەكتەمەوە. تا ئەم كاتىمى كە رپسۈرایش دەمرىيەت و پىدرۇ تىتادا دەخوازىيەت و لە پىرا ئەمۇيىش دەمرىيەت، ئەوسا تىتادا تەننیا دەكەۋىت و دەكەۋىتىسى گەرەن بەناو نەيىتىيەكانى دايىكى و ژۇورەكانداو ئەم ئەنجامانەي دەست دەكەۋىت:

كاتى خۆى دايىكى تىتادا (ماما ئىلنا) حەزى لە پیاوىنىكى رەشپىيەت كىردوھ بەناوى (خۇزى تىرونىيىو) و دايىك و باوکى نەيانداوەتى، كە بە ناچارى شۇوى بە باوکى تىتادا كىردوھ ئەمە پەيپەندىيەي ھەر ماوھو يەكىك لەم كچانە (گرترودىس) لەو پیاوە رەشپىيەتىيە. دىيارە ھەر ئەمەيش بۆتە گىرىي دەرۇونى ئىلنا كە لە پەيپەندى لەگەل كچە كانىدا رەنگى داوهتەوە بە ھەمو خۇشەويىتىيەك درەنگ و ناجىزبۇوە نەيىتىوھ كچە كانى بەخۇشەويىتى شوو بىكەن. (ئەم راستىيانە لەو نامانەدا دەردەكمۇن كە تىتادا لەناو شتومە كى نەيىتى دايىكى دەيدۈزىتىمۇ دەيھەۋىت لەناويان بەرەيت و پاشان وەك خۇيان دەيان ھىلىتىمۇ).

رۆمانە كە چەندى واقىعە ئەمەدەيش بە خەيال و فەنتازيايە، بەردەوام كىيانى دايىكە ئىلنا (دواي مەدى) لە ناو مالەكەدا دەگەرىيەت و چاودىرىي ھەلسوكۇتى تىتادا دەكتات و سەركۇنەو تووشى ئازارى و يېۋىدانى دەكتات.

مەدنە بەردەوام و كوتۇپەكانى -رۇسولا، ئىلنا، ناچا، پىدرۇ، تىتادا- تىمعىن لە رۆحى پىر لە ئەفسۇنى خەيالشامىزانە نووسەر و ئەم شوينەر رۆحىيانەتكان خۆيان تىيا حەشارداوە.

تارمايى (ناچا) كە دواي مەدى لەزىز زەمینە كەدايمۇ لە شەمۇ زەماوەندى تىتادا پىدرۇدا دوو سەدو پەنغا مۆم دادەگىرسىيەت. هەلاتنى بەرازو گاۋ كورپۇرۇ كۆتۈرۈمىشىكە كانى كىلگەكە كە فرمىيىسەكە كانى تىتادا كە دەبنە لافاواو مەرگە

پەرەگانی دەنیا زر

ئەفسانەبىيەكەي، ھەموو ئەمانە خەيالى ناوازدى نووسەرن كە وەك سىيمايەكى ئەدەبى ئەمربىكاي لاتىن ناواقىعەكان دەگۆرنە سەر واقىع و قەناعەتى ھونھرييانە بە خوينەر دىئن، بەتايمىتى مىرىدى پىدرۇ لە شەھى زاوايەتى و لە باوهشى تىتادا، پاشان ھەر لە شەھەدا مىرىدى تىتاو گەيشتنى پۆحى ھەردووكىيان لە رېڭكاي بەرەو بەھەشت چۈنۈناندا.

ماۋەتەوە بىلىن ئەم رۆمانە دووجار لە ئېرەن چاپ كراوه (۱۳۷۶ و ۱۳۷۸) لە بلاۆکراوهى (انتشارات روشنگران و مطالعات زنان)ە

رہنمائی

رۆمانی... هەواڵی فریاندن

به پیچه و آنده زرده بی رومانه کانی تری (گابریل گارسیا مارکیز) ووه، که له سمر زه مینه کی خهیال و فانتازیا بنیات نراون و، ریالیزمی ثه فسوناوی — به مانا فور میه کمی مارکیز — پوانی سهر جهم رووداوو بزاوتی کمه کانی ده کات، رومانه لمو (هموالی فراندن) بنه ماشه کی واقعیع و ثاسایبی همیه، رووداوی نیوئدم رومانه لمو کیش کومه لایته کی و سیاسیانه و سه رچاوه گرتوه که له کولومبیا به تاییه کی و ثه مریکای لاتیندا به گشتی زه مینه کی شیاویان بو ره خساوه و رژیمه کان ته نیا دهستی بی تو ایانیان له بهران برد اه لد بین. ثمه یش و دک ثه نجام هر به شیکه لمو باهه تانه که بمرد و ام مارکیز کاریان له سمر ده کات، که ثه مویش رووت کردن نه وه دیکتاتوره کانی ثه ناوجه هین، بیکو مان همراه که بشیوازی خوی، که باشترين نمونه کی میان له رومانه کانی سه د سال ته نیابی و پاییزی باوک سالاردا ۵۰، ده کمون.

پوخته‌ی روداوی نیو رومانی (هموالی فراندن) بهم جوئه:

شوین: کوئماری کوئلومبیای ولاتی خودی مارکیزه.

کات: سهره‌تای ساله‌کانه، نهوددی سهدادی را بوردو.

پەرەگان دەنیا

قاچاخچیه کانی تیلیاک و ماده سرپکمەرە کانی دى لەوپەری چالاکیدان، بىنكە و بارەگایان دیارە و سەرۆکیان ناسراوی هەموو لایەکە. ھەر تەمواو وەك دەولەت کار ئەنجام دەدەن و بە ھەمنىيەك كارگۈزارى بەسۇود رووی دانىشتۇانىيان لە خۆ كردوھ، تەنانەت بە پارىزىرى خۇيانيان دەزانن و لە رژىيەم سیاسىيە كەيىان لاباشتە. سەرۆكى قاچاخچیه کان (پابلو ئىسىكوبار) كە شارى (مېدىلىن) كەردىتە بارەگائى خۆى و بىنكەي دەستوردان و بە ئەنجام كەيىاندىنى چالاکىيە كانىيان. دەولەتىش بە سەرۆكايىتى سەرکۆمار (گابریا) بېپارى ئەمۇھى داوه ئەمۇ رېكخراوە ترسناكە پاكۈبدات و ئەندامە کانى بىداھە دەست ولاٽىيە كەرگۈتوھ کانى ئەمەريكا بۇ لېپىچانەمۇ و دادگايى كەردىيان. بەرانبىر بەم ھەنگاھى دەولەت بزاوتسى قاچاخچیه کان زىادەكەت و مەرج و بەملىن و دانوستان لەگەل رژىيەدا دەھىتنە كۆپى. (ئىسىكوبار) ھەموو رېتكايىتى ترسانىن و كوشتن و فەنەن لە دەرى ئەوانە دەكەت كە سەربە دەولەتن، يان لە دەزگا گۈنگە كەيىاندا كاردەكەن، لە سەرۇ ئەمۇ داواكارىيانىمۇ كە ھەميانە پەشىمان بۇونەمۇ دەولەتە لە بېپارى بەدەستە دەنیان بە ولاٽە يە كەرگۈتوھ کانى ئەمەريكا و نەھىيەتنى چالاکىيە کانى پېلىسە كە ئەوان بېبىي ياسابىي و زۆردارى لە قەلەمەمى دەدەن. يەكىن لەمۇ شىۋاىزى فشارى كە دەيامۇيت لە دەولەتى بىكەن فەنەنلىنى چەند كەسىكى ناودارى دەزگا كەنارى راگەيىاندە، لە ژن و پىاو، لەوانە: ماروخا باشقۇنى ژنى بىيامىساري ناودارە. ماروخا ژىنلىكى رۆزئامەنۇسە، يەكىكە لە ھەرە چالاکە کانى كەنالى تەلەفزىيەن و راديو، لە خىزانىتىكى بەناوبانگە، بەرپۇھەرى دەزگايىتى كە بەرھە مەھىيەتىرى سىنەماي دەولەتىيە. (مارىينا مونتىيا) كچى يەكىكە لە كۆنە سەرکۆمارە کان و دواى ماوەيەك لە گەرتىنە

رەدۇرى بىلەرى

و بۇ ھەپشەكىدىن لە دەولەت و بەدەنگەمەن نەھاتنى مەرجە كانىيان دەيكۈژن.
 (باتشۇسانتسوس) رۆژنامەنۇسىيەكى رووناكىرىپ.

(بىياتىيىس) دشى ماروخايە.

(دىيان تەمرىيە) ئەمېش لە رەيىنراوانەيە كە قاچاخچىيە كان دەيكۈژن.

لە سەرەدەمەدا گرتى پۇلىيىك لە رۆژنامەنۇس و ئەندامى دەزگاكانى راگەيىاندىنى
 دەولەتى زەبرىيىك بسو لە دەستەلاتى فەرمانپەواكان و لە دەرەوەيىش كارىتكى
 بەناووسەنگ بسو، بىيەھەر لە سەرەدەمەدا گەلىيىك لە ژورنالىستانە بۇونەتە
 قوربانى تۈنۈتىيى و ئەم كېشە هەراشانى لە نىتونان رېكخراوه ترسناكە كان و
 رېزىمە كاندا بەرمىبابۇر.

بارەگاي نەھىيىنى قاچاخچىيە كان، ئەم خانوانەي كردويانەتە زىنەدان بۇ گىراوە كانىيان
 جەنگەيەن لەكىرىسانى ھەم سو روودا او بزاوتنى ناو رۆمانەكەن. ماركىيز زۆر بە وردى
 وينەي ئەم شويىنانەي كېشاوه و كەسە كانى بەرجمەستە كردوون، پەيپەندى نىتونان
 خودى پاسەوانە كان، يان پەيپەندى پاسەوان و گىراوە كان، ھەمروھا ئەم حالەتە
 دەرونىيە ھەلچوھى كە بەرداۋام كارى لە سەر ژىنە گىراوە كان بسووه و كارداھەيە كى
 نائاسابى خۇلغاندۇر. دىيارە ماركىيز چەند رەڭزىيەكى ترى بە كارھىنداوە بۆ ورۇزانلىنى
 ئەم حالەتە دەرونىيانە و دەولەمەندىركەنلى فەزاي كارەكەمى و بەزىنلىو ھېيشتنەوەي
 كاراكتەرە كانى. لەمەزە گەنگانە تەلەفزىيەن ناو ژورى گىراوە كانە كە ھەمېشە
 و بە حوكىمى ئەمېش كە خودى گىراوە كان ئەندامى چالاکى بەرپەبردنى ئەم
 كانالىمن فاكەتەرى سەرەكى ئەم ھەلچوون و داچۇونە دەرونىانەيە، دەيانەمۇيت لە

پیداگوجی و سیمی فر

ریگایمهوه، پەرمىمەك يان رازىكى نەيىنيان بۆ بېخسیت يان دەنگى ئەمانيان بگاتى:

هر له رینگای وردہ کاریہ کانی مارکیزہ وہ — ج له وینہ گرتئی جیگا و ساختومن و گمپڑک، ج له خودی کھسہ کانہ وہ — خوینہر دہ تو نیتیت باری زیانی کومہ لایمٹی کولنمبیا و رژیمہ کھی و شو پہیوندیہ پاریز کارانہی لہناو خیزانہ کانی اند پیادہ دہ کریں بمر جهستہ سکات.

کوتایی رۆمانەکە خۆ بەدەسته وەدانی سەرۆکى قاچاخچیە کان (پابلوئیسکو بیار) و بەرداوی، گیارا وەكانە کە سەرەکیتینیان مارو خا باشتوونە.

مارکین له باره‌ی جو نهاده، نو و سنه، دو مانه که وه ده لیت:

له تشرینی یه کمه می ۱۹۹۳ دا مارو خا باتشون و شه لبیرتو پیامیسای میردی پیشنيازی شهودیان بو کردم کتیبیک له باره هی فراندنی مارو خاوه بنووسم که شهش مانگ دهستگیر کرابوو. باس لبو نه زموونه بکم که لهو ماوهی شهش مانگهدا پیایدا تیپه پربیون و، شه همول و رنجه سهخته شه لبیرتو دابووی تا رزگاری کردبوو. من هنگاویکی باشم له رهشنووسی بعرایدا نابوو کاتیک لمهو بهتگا هاتم که ئه م کاری فراندنه ئەلقمه که له زنجیره نوکاری فراندنی تر که بؤیمک مه بست و لمیمک کاتدا له ولاتدا ئەنجام دراون، همگیز شهودیش نده کرا که ئەم کارانه له یه کدی جیا بکرینه ووه، له راستیدا پرسه هی همر ده فراندنه که لمیه کتر جیاواز نهبوون — وەک له سمره تادا ئیمه وایتیگی بشتبورین — بملکو فراندنی دهسته کی ده کھسی بولو که بموردی دهستنیشان کرابوون، کاتیک هستمان بەم پەيدىززە کردد من

رەدۇرى بىلەرىو

ناچار بۇوم بە هەناسەيەكى تر دوه دەست بە بىنايى رۆمانەكە بىكەمفوود. لەبىرئەمەدى كەسايىتىيەكان شوناسىنامەي تەمواۋ دىيار و دۆخى تايىبەتى خۆيان ھەبىت. ئەمۇدى كەدمان چارەسىرىيەكى ھونەرى (تەكىنېكى) رۆمانىيەكى تىكچىرزاو بسو، لەگەن ئەھىشدا كە بەو شىپۇدەي دەبۇو كارەكە لە سالىنکىدا تەمواۋ بىت كەچى نزىكەي سى سالى خايىاند، ماروخا و ئەلبىرتو ھەمېشە لە ھاوكارىيەكى ورد و شياوى مندابۇون، تا ئەنجامەكە وا شىكايدە كە بەسەرھاتى شەخسى ئەو دوانە بسو بە تەھەرى سەفرەكى و ھىلى پىنكەمە گىتىراوى كارەكە"

بۇ نۇوسىينى رۆمانەكە ماركىز پەيپەندى بە ھەمۇ ئەمە كەسانەمە كەردوه كە بەشدارى تراژىدياكە بۇون و تا پادەيەكى زۆر ئازاريان تىا چەشتۇو، تاقە مەبەستى ماركىزىش لە نۇوسىينى -وڭ خۆى دەلىت- لەبىرنە كەردنى ئەم كارەساتە درېنداھىيە كە ئەلچىمە كە لە ھولوكۆستى تەھراتى و مَاوەي بىست سال زىاتە بەرددوام لە كۆلۈمبيادا دووبارە دەبىتەمە.

دەمفوپەتلىرىدا ئاماژە بەمە كە كاركىزنى ماركىز لەسەر رووبەرى ژورنالىيەتى و دەزگاي راگەيىاندىن و گوزارشتلىكىرىنىان بەكارى داهىتىنى وەك رۆمانەمە، لەمەمە سەرچاوهى گرتۇھ كە خودى ماركىز بە رۆژنامەنۇسى دەستى پى كەردوه و ھاتوتە ناودىنياي ئەدەبەمە، لە نۇوسىن و تۆمارى ياداشتە كانىدا زۆر ئاماژە بۇ ئەم لايىنهى زيانى روناكسىرى خۆى دەكت. ھەر لەبىر ئەمەيە كە ھەندىيەك لە كەرەسەمى سەرەكى رۆمانى ماركىز لە رۆژنامە و گوزارشتە كانىمە سەرچاوهىان گرتۇھ. لەوانە ھەوالى فەنەن، خۆشەويىستى و شەيتانە كانى تىر. كارەساتى ناو

بىرەملىكى دەنلىز

رۆمانى "چىۋىكى مەرگىيىكى راگەيانزاو" يش ھەر لە ھەوايىكى رۆژنامەي ئالدىا بۇگوتاوه وەرگرتۇھو بەكارىيىكى داهىننانى گەياندوھ.

رۆمانى (ھەوالى فەنەن) سالى ۱۹۹۳ ماركىز دەستى بە نۇرسىينى كردوھ و دوای سى سال تەمواو بۇوە. رۆمانەكە ۳۳۳ لەپەرىھى قەبارە مام ئاوهندىيە، صالح عىلمانى لە ئىسپانىيە وە درېگىيەرەتە سەر زمانى عەرەبى، سالى ۱۹۹۷ لە دار المدى چاپكراوھ.

رەدۇرى يېڭىرو

رۆمانى بەفر

ثورهان پاموکى نوسىمرى تورك، لەرۆمانى بەفردا كە لە نىيوان سالانى (١٩٩٩-٢٠٠١) نووسىويەتى، باسى لە شارىيەتى توركىا (قارس) دەكات كەۋەك شوين چەقى مل ملانىي سىاسىيە. كىشەئى نىيوان دەسەلاتىدارانە لە گەمل ئىسلامگەراو ناسىيونالىستەكانى نا توركدا. شەپى عەمانىيەكان (كەبەشىيەكى دەزگاكانى دەولەت و خەلکانى روناكىبىر) نوينەرايەتى دەكەن، لە گەمل بزوتنىمۇدى توند رەوه ئىسلاممەكاندا. دەزگا سەركوت كەرەكان بەروداى رېكخراوچالاکىيە كانياندا دەگەپىن، نايانەويت كچان بە حىجابمۇھ لەزانىستگاوا پەيانگاكاندا بخوين. ئىسلاممەكان بە توندى بەرەنگارى شەم سىاسەته دېنىمۇھ. يەكىك لە شىۋازى بەرگرى كردن لە باودى خۇدا پۇشىن و ئازادى و پىزادە كەنلىقى زۇرە ئايىنەكمىان (خۆكۈشتىنى كچانە) شەم دىاردەيە جىيى سەرەنجىدان و بايەخىيەكى زۇرە كە رۇوبەرەنگى فراوانى لە رۆمانە كە داگىر كەنلىقى زۇرە. كچان بىي دەرىھىست لە و تەيىھى دەلىت: (مرۆژ داهىستانى خودايە و خۆكۈزى كوفە) بەمۇكارەيان تەمعىير لە رەق و بىزازى خۆيىان دەكەن بەرانبىمەر بە رەفتارى دەولەت. لە كاتىكىدا كەمزرۇ بەيان (قەدىفە) وەك نۇونە، ئەوراستىيە دەزانن كە خۆكۈزى حەرامە و ئىسلام نكولى لى دەكەت.

بەدرېئابى كات و رووداوى ناو رۆمانە كە بەفر لەم شارەدە دەرىدا دەبارىت، ھەمو روپىگاكان بەفر گرتۇويەتى، تەنانەت ھىزەكانى سوپاى تورك ناتوانىت بۆ

پەرەگان دەنیز

سەركوت كەردنى ياخى بوهكان و ئەوانەي لەناو شاردا راپەريون دىزى دەزگا كانى دەولەت كاردەكەن، بىتە ناوشارە كەمەد.

پاموك بۆ پىشاندىنى كارەسات و رووداوه كانى ناو شار ھونھرى نوانلىنى بەكارھيناوه، واتاتىكەل كردن و گۈزىرانەوەي بەسەرھاتە كانى ناو واقىع، بۆ سەرشانۋىيەك كەلە شارداھەيمۇ ھەمۇو رەگەزى شانۇرى تىيايىه، وەك ئەكتىمر، دەق، دەرھىنان، بىنەر، دىكۆر، نواندىن. ھەر لەرىيگايى نواندىوھ كەھەمۇو خەلک دەبىيىت باڭگوازى راپەريين وياخى بۇون دەكىرىت، ژئە ئىسلامىيە كان بەنواندىن لەچك فېيىددەن، ئەم توھقانەي لە سەرشانۋى دەكىرىن تەقەمى راپاستىن و خەلکانى ئەكتىر و بىنەرە تىيا دەكۈزۈت.

شارى (قارس) لەم رۆمانەدا غۇونەيەكى بىچۈك كراوهى ھەمۇو توركىيائى، بەسيستىمى حوكىمانى وسياسەت و ئاراستە فيكىرييە جىاوازە كانەوە. كىشەمى كورد كەلە P.K.K داخۇى دەنۋىتىت لە لايىك و، ھەلۋىت وسياسەتى دەولەت كە بە رەنگاريان دەكات و ئەندام ولايەنگرو پىشىمەركە كانى دەگرن و دەكۈزۈن لەلاكەي تىرەوە، كىشەمى كۆمۈنىيىت، كەمالىيە كان، لىيرالله كان، ئەرمىمن، باڭگەشەمى بە ئەوروپايى كەردىنى توركىيا لەلایەن عەلمانىيە كانەوە، دژايەتى كەردىيان لەلایەن ئىسلامى و كەمالىيە كانەوە.

كاراكتىرى سەرەكىي ناو رەزمانەكە ناوى (كەريم ئەلاقوشى ئوغلو)يە، ناوهكە كورت كراوهەتھو بۆ دووبىيت (كا)، بەدرىۋاشىي رۆمانەكە ھەروا ناو دەبرىت و خۆيىشى ھەربەنواوه دەنۋىسىت و مۆرددەكەت، (كا) رۆژنامە نۇوس و شاعىرە. لەئەستەنبۇول لەدايىك بۇھو ھەشت سالە لە شارى فرانكفورتى ئەلمانىا دەزى، هاتوھ بۆ (قارس)تا لەنزيكەمۇ و بىمچاوى خۆي دياردەو رووداوه سىياسىيە و روزاوه كانى

رەدۇرى يېڭىو

ناو شارەكە بىنېت و بىکاتە گوزارشتى رۇژنامە نووسى. لەگەل ھەموو گۈپە جياوازەكان و دەزگا كانى دەلەتدا وەك يەك پەيوندى بىدادەكات و شارەزاي بىروكاريان دەبىت. راپەرى ئىسلاممە كاندەناسىت و تەنانەت دەتوانىت دانوستانىتكى كورت خايىن لەنیوان ئەوان و دەزگا دەلەتىبە كاندا دروست بکات. هەرئەو يىش دەبىت بەھۆى كوشتنى يەكتىك لەمۇ راپەرانە كەناوى(كەلى)يە، پاشانىش ھەر ئەم رووداوه دەبىتە ھۆى كوشتنى خۆىشى لە فرانكفورت. ئەگەرچى (كا) كەسىنگى عەلمانىمۇ لەخۇراوا دەزى، بەلام ھاوکارى كردنى لەگەل دەزگا كانى دەلەتدا بۇ دۆزىنەوە شۇيىنى نەيىنى (كەلى) لە بەر ئەمەنەيە كەدەزى بىرۇباورەكە بىت، بەلگۇ فاكىتەرىتىكى تايىمەتى و شەخسى لە دواوه يە كەمەسەلە خۇشەويسىتى زىنېكە بەناوى (ئىبىيىك) ئەم ئەنە كەئىستا لەوشارەدا لەگەل باوك و خوشكە كانىدا دەزى، جوانەوکونە ھاوارپى زانكۆزى (كا)يە، ئىستا بىۋەذنە، لەگەل (كا)دا حەز لەيمىك دەكەن و بىراردەدات بىتتە ھاوسەمرى و لەگەل ئىدا بىرات بۇ فرانكفورت، بەلام ئىبىيىك پىشتر (كەلى) خۇشى ويستو و پەيوندىان ھەبۇ، ئىستايش ماكى خۇشە و يىستىيە كەى ھەرتىيا مادە، (ھەرچەندە لاي كا دانى پىيدانانىت)، كاتىك (كەلى) دەكۈزۈت ئىبىيىك ئەمە بەدەسىسەمى كا دەزانىت، بۆيە لەبە لىنەكەى خۆى پەشىمان دەبىتىو و واز لە(كا) دەھىنېت و لە گەللىدا بۇ ئەلمانىيا ناچىت.

لەم رۆمانەدا خودى (ئورەن پامۇك) گىزە رەھى بۇوداوه كانە، بۇ ئەمەو يىش ھاتوتە شارەكە و بەدوای دىكۆمېتت و بەلگە و بەسەرھاتە كانفۇدە كەبيانكەت بە كەرسەمى رۆمانە تازەكەى (لەدەقەكەدا ناوى خۆى دەھىنېت و باس لەم رۆمانە دەكەت) پامۇك ھەموو رۆمانەكەى بۇ كىشە سىاسىيە كان تەرخان كردو، بەلام وەك

بەرەگانی دەنیا زر

نووسەرو گیپەرەوە بەرگری لە هیج لایەن و گوپیئک ناکات، پاساوی هەر دەستەو تاقمیک لە بۆچوون و ھەلۆیستیاندا وەک خۆیان دەخاتە رپوو، چ ئۆپزۆزسیون بن یان فەرمان پەواودەسەلتدارانی دەولەت. ئەگەرچى بەفر بارینە کە سروشتى و ئاسابى دىيتكە بەر چاو، بەلام لە بن دىيپا دەلالەتى رەمزىبى ھەمە كە لەگەل پەرسەندن يان خاوبۇنەوەي كارەساتە كاندا بەتەرىبى دەكشىت. لېرەدا رۆمانىيەكى (ئىلىا ئەھىنپورگ) م دىيتمەد ياد كە سالى ۱۹۵۴ نۇوسىيەتى، لەمۇيدا دنيا بىيەنگە كەم نىيوان سەرگى ستالىن و كۆنگەرەي بىستى سۆقىيەتى شەقاندوه، بەلگىيە كە بەھىتىشە بۆ تۆمەت باركىدنى سەردەملى ستالىن. ناوى رۆمانە كە يىش (توانەوەي بەفر).

رەدۇرى بىلەرە

١٩٨٤ پۆمانى

پۆمانى ١٩٨٤ كە جۆرج ئۆرويل (ئارسەم ئۆپيل بلير) سالى ١٩٤٨ نووسىيىتى، يەكىنە لە شاكارە ئەدىيانە كە تا ئىستاش لە بوارى ھەلسەنگاندنو نرخانىندا جىنگايىكى گەورە لە ئەدىيانى كە ئەدىيانى چىهانىدا بۆ خۆى كەدەتە، چونكە لە بەرھەممە ئاساييانە نىيە كە پەوداوه كانى راپىدو بىاتە كەرەسە، كەمە ئامادەبۇوه كانى ناو يادوەرى نووسەر بىنە پاللۇان، ئەم بەرھەممە خەيالىيکى زىياريانە ئۆرويلە كە دواى ٣٦ سال زۆرىمىي يېئىنە كانى دېنەدى.

ئەڭمەر چاولە نەخشە جوگرافى و بەشىك لە سىستەمە رەنگىزىشىكەمى بېۋشىن، نووسەر پېشىنى ئۇوه دەكتەك سالى ١٩٨٤ سىستېمەكى سۆرى جىهانى دىتەگۈرى كە تەھاوا لە رېزىمەكەمى ئەو كاتە ١٩٤٨ جىاوازە، نەخشە كە نوپىي جوگرافى و سىپايسى دەيىتە بالا دەستى سەر ئەم ئەستىرە، لە جىهانە خەيالى كەدە ئۆرويلە سى كېشۈرەمە: ١-كېشۈرە ئۆرسىيە، ٢-كېشۈرە ئۆقىانوسىيە ٣-كېشۈرە شرق سىيە، كېشۈرە يەكمىيان (ئۆرسىيە) زۆرىھە بەشە كانى باكۇرى ئاسياو ئەوروپا دەگۈرىتە، كېشۈرە ئۆقىانوسىيە، بېرىتىھە لە ئەمەرىكا، بەریتانىا، ئۆستۈرالياو خواروو ئەفەريقيا، شەرقاسىيەش ولاتى چىن و دوورگە كانى ژاپۇند دەولەتە كانى باشۇرە چىن دەگۈرىتە.

بە پىيى بۆچۈنلى نووسەر لە بېرىتانيادا پارتىيەكى ئىنگلەيزى دەستبەكارە پىيى دەوتىت (انجىسىوك) واتا (سوشىيالىيستى ئىنگلەيزى) تاقە مەبەستى ئەم پارتە لەردا كۆتابىي

پیر ہنگامہ و سنتا فر

دیست که دسه‌لات لهدست بگریست، با لهسر حسابی چهوساندنده و تو قاندن و کوشتنی خله‌کی تر بیت، بزیهه تازادی را در پرین نییمه به دهیان شیوازی شازاران و نهشکنه‌جنه کردن دهنگی خله‌کی کپ دهکن، له دروشه همراه دیاره کانی ئهم پارتنه ههقیقت نه‌هیشتنه لای مرؤفه، بو نمونه که نمیاریکیان پهیده‌ست کرد دهیت به زور ییگمینه ئوهی که به گویره‌ی دلی خویان بليت: (۵+۲=۵) دهیت ئهم نه‌جامه به راست بزانیست و دانی پیدابنیت، چونکه همرکه سیک گمیشته ئوهی درۆ له‌گمل قه‌ناعتمی خودی خوی و همیقتدا بکات نوسا دهیتته ئمندامیکی کاراسمه‌ی حیزب، ئه‌گمرو نه‌یشیتته ئمندامیان ناتوانیت بهرنگاریان بکات، (شوپرین) که سمرؤکی دهزگای جاسوسی حیزب و ده‌ماسنیت بیرو بمنامه‌یانه دهیت: "حرب دهیمیت ههرچونیکه بگاته دسه‌لات، لای ئیمه بفرزوه‌ندی خله‌کی بایه‌خی نییه، ئمنیا مه‌بهستی ئیمه دسه‌لات لهدست گرنده، ئیمه به دوای سامان و خوشی و تم‌منی دریزو بهختیاریدا ناگمپرین، به لکو ویلای دوای هیتین، هیتیکی تهواو رهها، جیاوازی ئیمه له‌گمل فمرمانه‌واکانی پیش خوماندا ئوهیه که ئیمه به راستی ده‌زانین چی ده‌کمین، به لام ثهوان ترسنونک و ریاباز بعون".

له فرهنگی ئەم پارتمدا سۆز و خوشويستى نىيە، تەنانەت پەيوەندى زۇن و مىردايىتىش نادروستە، ئەوان نايامويت هىچ خوشويستىيە كى تىرىمىسى سۆز و خوشويستى حىزىيە كەياندا زال بىت، واتا مانمۇدى حىزب لە پېش مانمۇدى خەلکىدایە. مندان كە دەبىت لە دايىكى دەسىنرىتەو لە شوينى تايىقى خۇيانداو بە پىسى ثارەزوپان پەروردە دەكىتت، ئەوان دىنگا بە عاتقە، نىوان دالكە مندانلىش، نادەن:

له ریشمی فهرمانپردازی نهاد حیزب‌دعا چوار و هزارهت همیه که ناوه‌کانیان پیچه‌وانهی ناودری که میانه، و دزارهتی، (خوشهمیستی)، بوقا زارانه، خملکیه، و هزارهتی، (ناشته)،

رەدۇرى بىلەرە

لىپرسراوى شەپە لەگەملەن دراوسىيەدا، وزارەتى (راستى) پەمپەندى ناودە دەپارىزىت و بە دواى ھەوالىدا وىلە، وزارەتى (ئازوقە) بە پىى بەرنامىەتى خۆى خواردن بە دانىشتوان دەدات.

سەرۋەتكى حىزب بە (براي گەورە) ناودەپەتىت، پەرۋەزتەرين كەسىمە سەبۈلى حىزبەو ھىچ دەسەلەتىك لە سەھروويمە نىيە. بۆ سانسۆر كەنىسى فىكىر كەنگى نەيارەكانيان لە ھەموو مالۇ دەزگاوجىنگا يەكىنلىكى لەتەدا ئامېرىكى بىستن ھەمە كە كارى سىخورى دەكەت. ھەركەس قىسىمە كى دەز بە حىزب يان بە براي گەورە بەكتات ئەم نامىرە دەيگەمەنەت.

ئەم حىزب بە گەورە كە نزىكەن نىيە سەدە لەھەمەپەر ئۆزۈيل پېشىنى كەرددووه، ئىستا لە دەيىان ولاتى ئەم سەر زەمینەدا فەرماننەوايىه، بە ھەمان بېرۇكەرددووه سىاسەتىيان پىادە دەكەن، زمان تەننیا زمانى ئەوانە مىللەتكانيان لە نىوان مەركۇ كېنۇوش بەندىدا ھىچ ئىرادە كى تىيان نىيە، يەكىك لە بەرجمەستەتىنیان ېزىمى ئىستاى عىراقە.

جۇرج ئۆزۈيل سالى ۱۹۰۳ لە ناوجەھى (موتىيەتى) ھىنلى كە ئىوسا لەئىز دەسەلەتى داگىر كەرانى بەرتىيانىدا بۇ لەدىك بۇوه، خاون بىرى شۇرۇشكىزىانەو بەرۋاي بە سۆشىالىست بۇوه، سالى ۱۹۳۷ چووه بۆ ئىسپانىا شابنەشانى كۆمارىمۇازەكان دەزى فەرانكىز بىاوانى سەر بە رېتىمى پاشايەتى شەپە كەرددووه، ئۆزۈيل بىنچە كەم بۆ ئەمان ناوازەيە خاوهنى رۆمانى (قەللى ئازەلەن) يىشە كە يەكىك لە بەرھەمە ناودارەكانى. سالى ۱۹۵۰ بە نەخۇشى سىل گىيانى لەدەست داوه.

پۆزىنامە "كوردىستانى نوى" ۋە ۱۹۹۵/۲/۲۱، ژمارە (۹۲۰)،

پەرەگانی دەنیا زر

رۆمانی... ناوم سوره

یەکێک لە کارە هەرە دیارە کانی ئۆرهان پامۆکى نوسەری تورکى خاودن خەلاتى نۆبىلی ئەمەدەبى / ٢٠٠٦ لەبوارى رۆمان نوسيئىندا، رۆمانى (ناوم سوره) يە، پامۆك لە رۆمانە كەمیدا باس لە سەفرە دەمیاک (سەدە دەيەمی كۆچى) شارى ئەستەنبولى پايىتەختى دەولەتى عوسمانى بە گشتى دەكتات، بەتاپىھە تىپىش باسى بزۇتنەوەي ھونەرى نەخش و نىگارو وىنە كىشان لە ئەستەنبولدا، كەلەلایەن دەسەلاتدارانى ئەوساوه بايەخى زۆرى پېندرابە، بۆئەوەي ئەو ھونەرە سىماو مۆركى تايىەتى خۆى وەر بىگرىت و، دوور بىست لە ھونەرمەندە داهىنەرە كانيان لە ئەستەنبولدا كۆز كەردىتە عوسمانىيە كان ھونەرمەندە داهىنەرە كانيان لە ئەستەنبولدا كۆز كەردىتە، تونانو كەرەسەيان بۆ رەخسانىدۇن، نەخش خانىيەكى گەھرەيان بۆ تەرخان كەردوون، ھەروەها جىڭگايەكى تايىەتى بۆ ئەھرىشىف كەنلى كارەكان كەسەدان كەتىپ و كارى ھونەرى ولاٽانى ئىسلامى تىدىا يە كەتمەنيا سولتان كارو بارە كانى دەبات بەرپىۋە، دیارە مەبەستىان بۆ لە پىڭاى ئەم ھونەرە دەمەنەيەك بۆ خۆيان و فەرمان رەوايىە كەيان ئەنجام بەدن وەك ھەموو دەستەلاٽىكى ترى سىاسى، ھونەرمەندە كانى شۇسەفرە دەمە زىاتر چاو لىيکەرىي ھونەرى ئىرانيان كەردو، بەتاپىھەتى شارە كانى تەورىز و شىراز و ھەمرات و ھەروەها بەغدا و بوخارا. گرتەرين ھونەرمەندى ئەم ساي ئەستەنبول بىرىتى بۇون لە (زەريف ئەفەن)، ئوستاد عوسمان، پەپولە، لە قىلمق، زەيتون) ئەم سىنى ناوهى دوايىان نازناوى ئەم

رەدۇرى بىلەڭرە

هونمرمەندە بەتوانىيائىنەيە كە هەرىيەكەيان بېپىشى بەھرەو شىپوازەكەيان ئۆستاد عوسمان ناوى لىٽ ناون و ھەرىيەكەيان تايىيەقىمندى خۆى ھەيە لە ھونمرەكەد. زۆرىيە ئەمۇ وىيىنەو نەخشانەيى كە دەيىكىشىن بىرىتىيە لە وىيىنى ئەسپ، وىيىنى شاكانى ئىرمان و سولتانەكانى عوسمانى، شىرين و خەسرەو، شەرەكانى لمشكىشارى لەگەمل سەفھوئەكان و ولاتانى تردا، بىيچگە لە وىيىنى كەشتى و شەيتان و دىعەنە سروشىتىيەكان.

رۆمانەكە فەرەنگە و ھەركەسايىتىيەك لەوانە باس لە ژيان و كارنامەي خۆى دەكتات و ھەنديك لە نەيىيە شاراودەكان دەختە رۇو. بىز نۇونە لە بەشى يەكەمدا كە ناونىشانەكەي (منى مىدوو) د، يەكىك لە ھونمرمەندە داهىيىنەكان كە مامۆستاي نەخشخانەكەي (زەرييف ئەفەندى) چىرۆكى كۈژانى خۆى بە دەستى زەيتىنى ھونمرمەند و شاگىرى خۆى دەگىرىتىمۇ، كە چۈن زەيتۇن فېتىداوەتە بېرىكەمودو تا ئىستايىش مندالەكانى چاودىپىي ھاتىمۇھىن و نازانىن مىدووە. بەشى دووەم بە ناوى (منى قەرە) دەھىيە، قەرە كاراكتەرى سەرەكى ناو رۆمانەكەو تەمۇدرى ئەمۇ كىشە كۆمەلائىتى و خېزانىيائىنەيە كە تىايىدا روودەدات، وەك خىزى باسى دەكتات تەممەنى سى و شەش سالەمۇ ھەر لە مندالىيەمۇ ھۆكىرى شەكورە پورزىاي بۇوە، شەكورە كچىكى زۆر جوانەو كچى ھونمرمەنەتكى نەقاشه كە لە رۆمانەكەدا بە ناوى (زاوا) ناودەبرىت، بەلام ئەم شۇو بە پىياوېكى تر دەكتات كە لە شەرى ئىرماندا دەكۈزۈستە لاشەكەي نادۆززىتىمۇ، باولو براو ژۇ مندالەكانى ھەر چاودىپىي گەرانمۇھىن، قەرە دواى شوکەدنى خۇشمۇيىستەكەي سەرى خۆى ھەلەدەگىز و تا دوانزە سال ناگەمپىتىمۇ بۆ ئەستەنبول بەلام دواى كۈزىرانى مىردى شەكورە دېتىمۇھو بە دوو مندالەمۇ كۈنە

پەرەگان دەنیا زر

دەستگیرانەکەی دەخوازىت، ھەروەھا لەبەردەستى باوکى شەكورەدا دەکمۈيىتە كارى نەخش و نىڭكار كىرىن و ھاوکارى خەزوورى دەكەت.

بەشەكانى ترى رۆمانەكە ئەم ناونىشانانەيەن ھەيە: (منى سەگ) و (پىيم دەللىن پىاو كۆز) و (منى زاواتان) و (منى ئۇرھام) و (منى ئەمسپ) و (ناوم سورە) و (پىيم دەللىن زەيتون) و (پىيم دەللىن پەپولە) و (ناوم شەكورەيە) و (ناوم ئەستىر) و (ناوم قەرەيە). ئەم كاراكتەرەنە يېنجىگە لە باسى تايىھەتى خەيزان بىزۇئىنەرى كارەساتە گشتىيەكەي ترى ناو رۆمانەكەن و ھەموو يان دەكەونە نىيۇ گەردەدايى بەسەرھات و رووداوه كانمۇه.

ديارتىين رووداوى ناو رۆمانەكە كۆززانى ھەردوو ھونەرمەندى بە توانا و مامۆستا زەريف ئەفەنى و زاوايە بەدەست زەيتونى نىڭكاركىش و زۆر بە نەھىيىنى. بىھو بىيانوھى كە ويىنۇ نىڭكارەكانى ئەو دوو ھونەرمەندە دەرچۈونە لە رى و رەسمى ئايىنى ئىسلام، جوانكىرىنى شەيتان لەبەرچاواي خەلک، لاسايى كەرنەوهى ھونەرى ئەمۇرپايدى، سووكايدىتى كەنە بىھو كەسانەمى ھاتقۇرى مىزگەوت دەكەن. زەيتون بالا بۇونەمەدى ھونەرى پۇرتىرىت بە كۆتايى هاتنى نەخش و نىڭكار ئىسلام دەزانىت. بە كورتى ھەر لە رېڭكاي دىلە بۆچۈنى دەسەلەتدارانەوە ئەمە هەست بە مەترىسىي ھونەرى ئەمۇرپا دەكەت و نايەويت لەۋلاتانى ئىسلامدا ئەم ھونەر تەشەنە بىكەت. بۇ نۇنە يەكىن لە شاكانى ئىنگلتەمرا بە دىيارى سەعاتىيەكى گەورە بۆ سولتانىيەكى عوسانى دەنirتىت. سەعاتەكە زۆر سەرسوور ھەينەر و تا ئەمە كاتە كەس لە ولاتەكەدا سەعاتى واي نەدىيە. ئامىيەتى موسىقىي تىايىھو بەھۇنۇ پەيکەرى جوان پازاوه تەمۇھ. ھەر لە باخە گەورەكەي سولتاندا و لە شويىنىيەكى گەلەيەك بەرزىيدا دادەنرۇت، خەلکىي لە ھەموو لايەكەمۇھ بۆ تەماشا كەردنى دىئن و زەنگە كەميش ھەموو دانىشتوانى ئەستەنبول لە كات ئاگادار دەكەت. بەلام لايى كەسانىيەك سەعاتەكە بەدەستكەرى كافر و تواناي ھىزى

رەدۇرى يېڭىرو

ئەوان ناودىر دەكرا، كە ئەمەش دەيىتە ھۆزى ترس و دوودلى سولتان، بۆيە رۆزىك بە تەورىكىفوھ دەكمۇيىتە وىزىھى سەعاتە كەو دەيشكىنیت. لەناو خەلکىشدا دەكىتە قاو كە سولتان لە خەونىدا پېغەمبەرى ئىسلامى دىسوھ ئەمۇ پېنى وتوھ كە نايىت ئەمۇ پەيىكەرانە بە سەعاتە كەمەن بېتىت، چۈنكە لە شىيەھى مەرۋەدان و ئەمەش رېبەرمەيتىكىنى كارى خودايە، ئەم بۆچۈونە كارىكى زۆر دەكتە سەر داڭەوتتى ھونەرى نەخش و نىيگار لە ئەستەنبوللۇدا كە تىزىكەسى سەدىسالە ئىلھام لە ئېرەنەوە وەردەگىن، چۈنكە ھونەرمەندە كان نە دەتوانى سوود لە ھونەرى ئەمۇرۇپا وەربىگەن و نە توانى داهىتىنى تازەيان دەمىتتى.

رۆمانە كە بىيىجىگە لە باسى ھونەرى ئەم سەرددەمە كە سەرەكىيە، گەلەيىك باسى ترى لارەكى تىيدايدى كە پېيىسىتىي پېكەمەبەستنى رۇوداوهكان و دەولەمەندىكەنى كارەكەو تايىەتمەندىيەتى كارەكتەرەكانە لە ژيان و رەفتارى رۆزىامۇ بىرۇبۆچۈونە كائىيان. لەوانە باسى خۆشەويىستى نىيان شەكورە و قەرە لە لايىك و خۆشەويىستى حەمسەنى شۇورىاي شەكورە دواى مردىنى براكسەى لە لايىھە كى تىرە، ئەمە كۆمەلەيىك كىشەى لىدەكەھۆيىتە كە دەيىتە ھۆزى شەپى نىيان ھەردوو بەنەمالەكە، ھەرۇھا باسى لايىنە ھەرە تايىەتىيە كائى ھونەرمەندان و ھونەرى وىنە كىشان، مەملاتىيى نىيان شارستانىيەتى خۆرھەلات و خۆرئاوا و كارىكەرى ئايىن لەسەر ئەمە كە مەعرىفى و فيكەريانە كە ھەبۇون و جياوازى بۆچۈونە كان لەسەر مەسەلەمە سىيىكس و خۆشەويىستى و دابۇنەرىتى ئەم سەرددەمەو بارى كۆمەلەيەتى و ژيانى ثابورى خەلک و توپىزىو چىنە كائى كۆمەلەگەي ئەوساي دەلەتى عوسمانى.

دوا بهشى رۆمانە كە دانپىدانان و نەيىنى دەرخىستنى شەكورەيە و ھەمرەنەنەوە ئەويشەوە ناودىر كراوه. كەردنەوەي ھەندىيەك لەو قىلە شاراوانىيە كە گەلەيىك نۇو سەر

پەرەگان دەنیا زر

وەك لایەنیکی هونمری کوتایی کارهکەیانی پىددەھیئن. لەوانە کوزرانی زەیتون کە زەریف ئەفەندى و باوکى شەکورەی کوشتوه ، دواي ئاشكرا بۇونى لە لایەن قەمەر و ھونەرمەندە کانى ترەدەر زەیتون دېیویت ھەللىت بۆ ھیندستان، بەلام بە رېکھوت لەناو بازابى ئەستەنبولدا تۇوشى حەسەنى شۇوبىرای شەکورە دېت کە شەپەرى لەگەمل قەرەدا کردە، حەسمەن کە چاوى لەسەر شەکورە بىراژىيەتى و حەزىزى لىدەكت، وادەزانىت زەیتون يەكىكە لەوانەھى ھاوکارى قەمەرە مىردى شەکورە كىردە لە شەپەركەدا بەشدار بود، چونكە خەنجەرىنى بىي دېینیت کە خەنجەرى ئەمە. بۆيە رېتى پى دەگریت و بە شەشىرەكەي سەرە زەیتون لىتەك دەكتەمە.

ھەر لەم دوابەشمە دېمەنیکى سىكىسى نىوان شەکورە قەمەرە ھەمە كە لە تەمواوى رۆمانەكەدا دېمەنى وا وروۋىزىنەر بەر چاۋ ناكھوتىت . ئەمە لە كاتىكىدايە كە قەمەر لە شەپەدا بىرىندار بودو گىانى شەلالى خويىنەوە مۇيان چاواھىتى مەردنى دەكەن، كەچى شەکورە بە پىچەموانەي ھەللىۋىستە سىكىسيە كانى پىشىۋىمە دەست بە ھەموو لەشى قەرەدا دەھىنیت، تەنانەت چوکى دەھىنیت كە پىشتەر ھەرگىز ئەمە ئەكىنچەنە، ھەرچەندە قەرە لەسەرەتاي پەبىندىياندا داواي شەو كارە لىدەكت بەلام شەکورە نايکات و ئەمە سەرەتاي لا دروست دەھىنەت كە قەمەرە مىردى شەو جۆرە بە ئۆرگازم گەياندەنە لە ژنانى ئەمورۇپاوه فېر بود. ئەم مومارەسە سىكىسيە لە مانا مەجازىيە كەيدا سەپېيچىيە لە سىيىستەم و ترادرىزىنەي كە تا شەو كاتە رەگى لە كلتورى كۆمەلگەكەدا داکوتاوه، ئىدى كاتى ئەمە ھاتوھ كە لىتى ياخى بىت و بىبەزىنەت، بەتايىتى لەلایەن يەكىكى وەك شەکورە پارىزكارەوە.

رەدۇرى بىلەر و

رۆمانی فرینیک بەسەر ھیلانەی واقوادا

(کین کیسى) رۆماننو سیئىکى ئەمريكايىه. سالى (۱۹۳۵) لە ویلايەتى (كولورادو) لە دايىك بسووه. زۆربەي تەممەنى لە بەشى خۆراواي ئەمريكادا بەسەر بىردووھ. لە سالانى شەستا رۆمانى (فرینیک بەسەر ھیلانەي واقوادا) ي نووسىيۇوھ كە وەرگىپە عەرەبىيەكەي (سوېچى حەدىدى) بەم ناوىنيشانە كرددۇۋەتى بە عەرەبى و لە شىنگەلىزىيە كەيدا (فرینى يەكىن بەسەر ھیلانەي واقوادا) دايىه. شوينى پووداوه كان خەستەخانىيە كى ئەقل نەخۆشە كانە لە ئەمريكا، كە بەپىي تايىەتمنىدۇ و جۆرە جياوازدەكانى نەخۆشىيە كە نىشتەجىڭىكانى جياڭراونەتەمە دەنە ناوابان لىنراوە. ھەمە پىيۆسەتىيەكانى نەخۆشە كان لە خۆراك و دەرمان و كەرسەسو پىزىشك و كارمەندۇ خزمەتكەرنىيان بىز رەخساندۇون، واتا رپوئى دەرەوەي رۆمانە كە لە چوارچىيۆھ نەخۆشخانىيە كى ئاسابىي و فەرمى دەرناجىت، بىلەم ئەم واتىعە رپوپوشى كۆمەلېيك رەمزۇ رەھەندى فىكىرىيە كە لە بونىيادى كەسەكان و خودى كېشەكانەوە ھەستىيان پىيەدەكرىت و بېپاريان لەسەر دەدرىت، بەم مانايمە كە وەك ئەنجام توّ دەست دەخەيتە سەر كۆمەلېيك ئاماژەو هيپما كە لە واقىعى سىاسىي و كۆمەلایەتى ئەمريكاي ئەوسادا سەرچاوه دەگىن. يان گىيپانسەوەي مىيىزۈۋەيە كى ئەم و لەتىمە لە سەردەم و قۇناغىي جياوازداو بەم پىكھاتە چىنایەتى و رەگەزايەتىيە وە كە لە مىيىزۈۋى ئەمريكادا ديارو ئاشكرا، بەتايىەتى ئەم سىستەمە سىاسىيە لە سالانى شەستى سەدەي راپسۇر دەرەوە لە فشارى ئايىدەلۈزۈ و چەوساندەنەوەي چىنایەتى و

پەرەگان دەنیز

رەنگى پىست و سانسۆركى دنى بىردا خۇى دۆزىيەتموە. كاتىك كە رەشپىستەكانى ئەو ولاتە مافى يەكسانىيۇونىيان لە گەل سېپىتىستا نەبۇوه دانىشتۇر ۋەسىنەكانى -ھندىيەسۇورەكان- لەناوبران و مولىك و مەزرايان لى سەندۇون و تەميا وەك نۆكەر تەماشاكران.

ئەم ئامازانە لە پىسى كەسايىتىيە بەتواناو پىتمە دارپىزراوەكانى ناو رۆمانە كەمە بەرچەستە دەبن، لە كاتىكدا خودى رۆمانە كەميش چ لەسەر ئاستى زمان و رەھەندە ئامازەيىھە كانى و ج لەسەر ئاستى تەكىنیك و خەستى پۇوداواهەكان وەك كارىكى ناوازە خۇى دەسەلمىتىت. ھونمرى نۇوسىيىنى رۆمانە كە لە گۈنجاندىنى ھەردوو ئاقارەكەدایە، واتا واقىعى خەستەخانە وەك خۇى و فانتازىيائى رەمز ئامازەكانى وەك دوو ھىلى تعرىب و پاشان يەكلاپى كەنۇوهيان بەشىۋەيەكى گۈنچاوتر.

كاراكتەرە سەرەكىيە كانى رۆمانە كە كە بەرچەستەي حالتە سىاسى و كۆمەلائىتىيە كان دەكەن و تەمۇرى مەملانى و پىتكەملىپىزانە كان بىرىتىن لە: كچە پەرستارو سەرۋەك و بەرپىوه بەرلى خەستەخانە كە خاتۇر (راچىت) ئەم كچە دوور لە ھەست و سۆزى ژنانەي كە دېبوو ھەمېيت- دەسەلائىتىكى رەھا دەستىتىكى پۇلاينە لە بەرپىوه بەردىنى كاروبارى خەستەخانە كەداو پاراستنى ياساو سىستەمە كەمە و بەرەنگارى كەنۇوه كارىكى نامۇو كىشەيە كى نادروست كە لە نەخۇشە كانەدا ئەنجام بىرىت، ئەمەيىش بەرپىگاي لىزىمە كە (سبايف)ى پىشىك سەرپەرشتى دەكەت و بەردەوام لە سووسمە كەن و بەدوا داچىوونى پۇوداواهەكاندایە، خاتۇر راچىت هىمماي ئاشكراي دەسەلائىتى سىياسى ئەمەيىكايە كە تەميا لە پىتگاي زەبرۇزەنگ نواندۇنە بەر لە دىاردەو رەخنەو راپەرپىنە كان دەگرىت و ناھىلىت دەنگى ناراپازىيۇون بىگاتە ئەودىيۇ سنورى خەستەخانە- ئەمەيىكارە. خودى خەستەخانە كە هىممايە بۆ

رەدۇرى يېڭىو

ئەمەرىكای ولات و ئەقل تىكچوھ کانىش كۆمەلگەي ئەمەرىكىن كە ھەلۇمىزىرىجى نادروست ناوى شىتى لىپاون، ئەگىنا ھەموو تەندرۇست و تەنانەت ھەندىكىيان گەلىيک بە ئاوهزىن. بۇ غۇونە (هاردنگ) كە بە درېتىزىي ئامادەگىيە كانى نەك قىسىمى ئاسايىي بەلکو لە بىركردىنۇوه قۇولۇوه گفتۇگۇي بىرمەندانە دەكات و راکانى جىيى رەزامەندى ئەوانى ترو قبۇلكردىيانە.

كاراكتەرى (برومدن) كە بە رەچەلەك لە ھەندىيەسۇورەكاني ئەمەرىكايەم باوکى پىشەوايەكى دياريان بۇوه، لۇو كەسايەتىيە گرنگانەيە كە بىرداۋام ئامادەگى ھەيمەو بە وردى كون پاشكىنى رووداوه كانە، تەنانەت گىرەرەوەي بەسەرھاتى ناو رۇمانە كەيەم لەيادەوەری خۆيدا رووداوه كان دەنۋوسيتەوە. ئەم وەك ھەندىيەكى سۇور كە خاوهنى راستەقىينى ولاتەكەن و رەگى مىزۇویسان لە قۇولىدای، چاودىيەي وردو درشتى دياردەو حالتە جىاوازەكانى ناو خەستەخانە كەمەي. (برومدن) وەك مىزۇوە شىپۇتراوه كە خۇى لەمۈندا كەپۋلاڭ، بەلام لە راستىدا بەھوش و گۇشۇ ھەموو شتەكان دەبىنېت و دەبىستىت. سېپىيستەكان ولاتەكەيان داگىركردووەر كەسوکارو ھۆزەكەي ئاوارەو دربەدەرن، ئەم ھەستەمى ھەمېشە بىزۆكەو بىر لەم مىزۇوە دەكتەمۇوە، بەلام لە خەستەخانە كەدا گىشكەدەداو ھەر ناويشيان لى ئاوه گىشك. دەتوانىن بلىيەن برومدىن كەسايەتىي رەسەن و مىزۇو يادەوەر ئەمەرىكايە كە لەزىز سېبىرى تەكەلۇزىياو سىيسمى بەناو ديمۆكراٽى و گىانى رەگەزپەرسىتىدا دەيانەويت بىسپىنۇوە.

كەسايەتىكى ترى ھەرە گرنگ كە تەمۇرە بەرپاكردىنى كارەساتەمۇونەمى سەركىشى و ياخى بۇونە لە سىيسمى ناو خەستەخانە (ماكمورفى) يە. ئەم بە ھەردو ئاراستەمى واقىعى و رەمزىيەكەمى بىزۆكتۈزۈن كاراكتەمرەو دەيمەويت

بىرەملىك دەنلىزىز

بۇچۇونەكانى لە گفتۇگۇي وشكىمەنە بخاتە سەر زەمینەي واقىع. ماڭمورفى نەخۆش نىيەو زۆر تەندروستە، بەلام لەناو سەرچىلى و ياسا بەزاندەكانى دەرەدە ترسى زىيندان خۆى خزانىزتە نەخۆشخانەكمەن، بەومانايىھى ئەھۋى بۇ شەو سەلامەتتەرە لە كىشەي دەسەلات بەددورە. وەلى لەپۈيش ھەر تۈوشى دەبىت بە بېيارى سەركوتكمەنە دور لە ھەستى ئىنسانى و ياسا بە ئازارەكانى خەستەخانمە. لەسەرتادا گەرە لەگەلەن ھاۋىيەكانىدا دەكات كە كچە پەرسىتارە كە دەستەمۆ بکات، دەستى لەگەلە تىيەلەو بکات و بەمەيش لە ئاستى فيزو بېيارە سەتكارىيەكانى كەم بکاتەوە، يان باپلىيەن ئەم دەيەويت لە رېنگى سەتكەسەوە تۆلە لە دەستەلەتىك بکاتەوە كە مایەي چەۋساندىنەوە زەللىخەلکە، بەلام سەرناكەمۇيت و خاتۇو راچىدت لەوە سەنگىن و بەپايدىرە كە سەر بۇ شەو ئارەزۇوانە دابنەويتىت. كەچى ماڭمورفى بەردەوامە لە بەزاندى ياساو سنورى دەسەلاتى بەرىيەبەرەكە. ئەھۋىش بە ھاندانى ھاۋىيەكانى لەسەر سەرىپىچى كەن و دامەزدانى تىپى يارى و چۈونە دەرەدە بۇ سەر دەريا بۇ راودەماسى و ھىئانى ئافرەت بۇ ناو خەستەخانەكە، دوا ھەللىيەتىشى شەو پەلەمارە دېنداھىيە كە دېيكتە سەر راچىدتى پەرسىتارو دەيەويت بىخنىكىيەت. ئەمەيش لە ئەنگامى شەو ئاھەنگەو روودەدات كە ماڭمورفى لەناو خەستەخانە كەدا سازى دەكات، ئاھەنگى خواردنەوە مەستى و شىكاندى دەرگاڭ كەرسەنە ئاھەنگى خەستەخانەكە، پاشان نۇوستن لەگەل (ساندى)دا كە كچىيەكى كۆنە دۆستىيەتى و شەو شەو ھىئاۋىيەتە خەستەخانەكمەن. كە بەيانى راچىدت دىتە سەرىيان و بەوحالەمە دەيان بىنېت دەكەھۋىتە سەركۆنە كەن و شىكاندىان، چونكە شەو دىزى ياساى خەستەخانەكەيە، بەتاپىيەتى (بىلى) كە لاۋىكى ناسياوى سەرپەرسىتارەو ھاۋىيە دايىكىيەتى و شەوپۈيش لەگەل (ساندى)دا

رەدۇرە بىلەڭو

نۇوستوھ. رەنگە لای کىسى نۇوسمۇر ئەو پرۆسە سىكىسىيە ھىيمىاپ زىگاربۇون بىت لەو مۆتەكەى دەسەلات و زولۇم و زۆرەي بەسەرياندا سەپىنزاوە. ئىتىز بە خۆكۈزى بىت وەك (بىلى) كە لەسەر خۆي ئەنجامى دەدات، يان ئەو پەلامارە كىتوبەرى كە ماكمورفى دەيكاتە سەر راچدىتى بەپىوهەر و گەورەي پەرسىتاران، سەرتاپا جىلەكانى لەبەر دا دەدرېت و بۇ خنکاندى دەست دەخاتە بىنى. ئەگەرچى پاسەوانە رەشەكان و پىشىش و كارمەندەكانى دى لەزىزدەستى دەردەيىن، بەلام لە چەندلايە كەو بىرىندارى دەكەت، بەمىيىش بەبۇ چۈونى خۆزى لە شەكۆمەندى و دەسەلاتە كەى دىيىتەخوارى و لەبەرچاوى ئەمانى تردا دەيشكىنېت، تەنانەت يەكىل كە كاراكتەرە دىيارەكانى دى (ھاردنگ) دواي ئەم رووداوه كە دەچىتە ئۆفيىسە كەى راچدت و دەفتەرى ياداشتە كەى لەسەر مىزە كەى دەيىتىت، قىسىي رەقى لەگەلدا دەكەت و دەفتەركەى دەدرېتىت و دەيدا بە سەروچاوايدا و پىيى دەلىت: "خانى بەرپىز توڭشىاكەيە كى بۆخۇت".

دىيارە راچدت بەو سووكايەتىيە قايل نىيە كە ماكمورفى پىسى كردووه، بۆيە هەر بەناوى شىتىيى و نەخۇشىيە نەشتەرگەرىيە كى مىشىكى بۇ سازىدەكەت، دواي نەشتەرگەرىيە كە ماكمورلى لەنیوان مەرگ و زياندایمو لاشە كەى لەسەر ئەرەبانمەيك دانزاوە. بە دىمەنلىكى زۆر تراژىدى برومدىنى ھاۋپىي خۆزى بەسەردا دەدات و تا ھەناسەي لى نەپىرت وازى لىنەھىنېت. بەم كارەيىش ماكمورفى ماناپى كى پەمىزى لە خۆ دەگىرىت كە پۇحى نەمرىيە، يان بەنەمەر راگرتىنى ئەو كەسانەيە كە دۆزى دەسەلاتە كەن و بەرگرى لەئازادى و بېرىۋاھەر خۆدەكەن. لاي من بىيىجىگە لەم تۈرمانەي كە سەرەكىتىن پىنكەتەي رەزمانە كەن، لايمەنلىكى دىكەي گرنگ ھەمە كە لە كاراكتەرە برومدىنى ھەندىدا بېرجەستە دەيىت. ئەمۇيىش

پەرەگان دەنیا زر

گەرانوو دىيە بەرەو سروشت و نۆستالژىيای زادگاوا رەگەز. دووركەوتىنەوە لەم ژيانە جەغالىھى ئىستاوا رووكردنە سادەيى و بىـ گوناھىيە مندالىيە كەھى جاران. ئەمە لەدوايدىھىنى رۆمانەكەدا دەر دەكەۋىت كە برومدىن لە خەستەخانە كە ھەللىيەت، بەرەو لاي ئەو ھندىيەسۈورانەي دەمىيکە لېيان دابراوەو لە ناوچە دوورە دەستەكاندا دەزىن، ئەو لە شەمۇيىكى پىـ لە تەرىفەدا پەنجەرىيە كى خەستەخانە كە دەشكىنېت و راـدەكەت. لەكتى راـكىرنەكمىدا وەك خۆى دەلىيەت: "ھەست دەكەم بۇومەتە بالىندەو دەفپەم، ئازادم و كەسم بەدواوه نىيە". چەند مىلىيەك دەپرات، دەيەۋىت لە رىگايدا سەر لە (كۆلۈمبىاوا بورتلاندو رووبارى ھودو دالاس) بەتات. دەيەۋىت بزانىت ئەو ھندىيانە ماون كە دەولەت باجى بە ھندىيانەھەيان لىيەستىنېت! دەيەۋىت بچىتىمە لاي ھۆزەكەى كە گەراونەتمووە ناو كۆختەدارىنىە كانىيان و ئىستا راوهەماسى دەكەن. بەتايىھەتى بىنىنى ئەو گوندانەي لە دەرورىبەرى رووبارەكەدان، بۆئەمەي ھەندىتىك لە بىرەدرييە فەرامۆش كراوهەكانى بىنېتىمۇوە ياد، چونكە وەك خۆى دەلىيەت: "زۇر دەمىيکە لېيان دابراوەم".

گولى شۆران

(خويندنمودىه كى خىرا)

گولى شۆران يەكم بەرھەمى رۆمان نۇوسىنى چىزكىنوسى بانىيى كاك (عەتاي نەھايى)، كە دواي دووكۆمەلە چىزكى كورت (زىركىمو تەنگانە) بەرھەمى هىناواه لە (۱۸۳) لامپەرى ماماناوهندىدا بە چاپى كىيانلۇ.

پرودايى نىتوگولى شۆران تىتكەلەيە كە لەنیوان تۆمارى قۇناغىيىكى مىشۇوبى لە بزوتنەمۇدى كوردايىتى لە كوردستانى خۆزھەلاتىدا، كە دواي شەپى دووكەسى جىهانى و دروستبۇونى كۆمارى مەھاباد دەست پېتەكتا، لەگەنلەنەسەھىتانا كۆمارە كەمۇ چەند كارەساتىيىكى وابەستە بە رووداودو (سوتانى بانى، راکىدى كوردى كانى ناو شۆرۈشە كە بۆ روسياو گەرانەمۇدى ھەندىيەكىان بۆ عىراق) و لەوانەيش گەنگەز مەسىلەيە كى وىزىدانى و عاتىفييە كە لەسەر بناغانە سىياسىيە كەوھ سەرى ھەلداوه، ئەويش بەسەرھاتى (لاس)ى شۆرۈشكىرە كە دواي رووخانى كۆمارى مەھاباد و ھەلاتنى بۆ عىراق و گىرانى لەلایەن رېئىسى ئەوساي ولاتەمۇد دەبنە ھۆي دووركەوتەنەمۇدى لە خىزانە كەمى (باوکى، دايىكى، خانزادى ژنى، فەرخەمى براى و يادگارى كورى) و، گەرانەمۇدى دواي پانزە سالى بەندىيە كە بۆ شارە كەمى (بانە) و رۇوبەر و بۇونەمۇدى ئەم واقىعە تالىھى كە سەرى مەرگى پى ئەمنىتەمۇ، ئەويش شۇوكەرنەمۇدى ژنە كەيەتى بە فەرخەمى براى.

پەرەگان دەنیز

کاکلەی کارهساتەکە لە هەشت بەشی رۆمانەکەدا، ھەر لە سەرتاواه بە دووهیئى لى تەرىبىي نىوان جەمرەيانە سیاسىيەكەو خۆشەویستى نىوان خانزادو لاس و پەيوەندىيە كۆمەلایەتىيەكەي نىوان خودى ھەردو خىزانەكە كە لە بونياتدا خىزانىكەن زۆر بەھىورى دەپوات. نۇوسەر ھەردو مەسىەكەي وەك كارىتكى ھونھەرى كەپشت بە چەند لايەنىكى تەكىنەكى ورد دەبەستىت لەنگەرگىر كەردووھ و ھەست بە ناجۆرى پىتمەكە ناكىرىت، چۈنكە تىكىدلىكىرى دەمۇر ئەمۇر ئەمەپەيوەندىيە عاتىفېيە توپىدە بۆ ئەمە سەرددەمە لەنانو ترازييىاي مەرك و سوتان و ئاوارەيى خەلکىدا كارىتكى زۆر ئاسان نىيە كە ھەر نۇوسەر ئەتكەنەت پرۆسە ھونھەرىيەكەي تىا پىادە بکات، بە تايىھەت كە ئەمە راستىيە بىزانىن بىردىوام حقىقەتى ئەدەب دارپاشتنەوەي ژيانە لە بەرگىيەكى ترى پې لە خەيال و فەنتازىدا، ئەمەپەش بەعوھ دەبىت كە خەيالى نۇوسەر لەمە فراوان و كارامەتر بىت كە لە سەر چەقى تەننیا بوارىت يارى بکات و نەتوانىت لە دەرگاي لايەنەكانى تر بىدات. و تى ئەمە راستىيە بۆ ئەمەپەش بلىم چۈن دەتوانىن لەناوجەرگەي ترازييىادا كۆمەيدىيەك دروست بکەين يان پىچەوانەكەي! (تەننیا مەبەستم گولى شۆران نىيە) يان چۈن دەتوانىن خۆشەویستى بەمەركەمە گىرى بىدەن و واقىع رەخنەمان لى نەگرىت!

عەتا لە گولى شۆراندا وەك مىزۇوى سەرددەمىيەكى سیاسىي باس دەكتات. مىزۇوى سەرددەمىيەكى بىنەمالەيەكىش دەگىرىتەوە (بىنەمالەيى و سوئاغا) كە پالەوانە سەرەكىيەكانى بىرەتىن لە (باوک و دايىك و كورۇ بۇوك) و قارەمانىيەكى لاوهكىش كە ناوى (نايەر) و بۇ ماوەيەك دەبىتە (عەرافى) خىزانەكە. ئەم خىزانە لەپەرىز ژيانى خۆش و دەسترۇيىشتۇرى و پىيگەي كۆمەلایەتى دىيارىانەوە دەبنە تەھۋەرى كارهساتەكانى شەپو جى رەخنە خەلکى و شىرازەتىكچۇنى بىنەماكانى. نۇوسەر

رەدۇرى بىلەرۇ

دەيھوپىت بلىت ھەمو بەھا جوانە كانى زيان لەبىرەم حالەتى شەپو نەمانى سىستىمە ياسايىيەكاندا بەچۆكدا دىن. رەوشته جوانە كانى مىۋەن دەگۆپىن و برا ناپاكى لمبرا دەكەت. حالەتى شەپلەبىرەنەوە خۆشەويىستى گەورەيە (وەك خۆشەويىستى نىوان لاس و خانزاد) و لەيدىرىنى پەيوەندىيە ئىنسانىيەكانىشە (كاتىك كە يادگار دواي ئەمەدى باوکى لە زىندان دەگەرتىمەوە پانزە سالى پىچۇوه، ئەگەرچى مالىيان بەتەنېشت يەكەمەيە كەچى سەر لە باوکى نادات) يان زىندوکەرنەوە ئەمەنى شەپەنگىزەيە كە لە مىۋەندا دەخۇلىقىنیت و بۇ ھەندىك دەستكەمەتى تايىمەتى خويىنى ھاولاتى خۆى پى دەرىزى و شارە كەميان دەسوتىنیت (وەك سوتاندى شارى بانە لەلایەن خان و پىاوه كانىيەوە).

عەتاي نەھابى لە كورتەچىرۆكە كانىدا بايەخى زۆر بە تەكىنەك دەدات ج لە شىيەسى گەنەمەوە زمانى ئەددەي و وىنەدا، يان لە تىكەلەتكەنلىكى شۇين و كات و خۇنەبەستنۇو بەگەنەمەوە بىتاركەرەوە. لە گولى شۇرائىشدا زالە بەسەر ئەنەنەدا، وەك نۇونە سەرەتاي رۆمانەكە كۆتاپىي رووداوه كانە، واتا يەكەم بەش و يەكەمین پەرەگرافى وىنەمى دواحالىتى پالەوانەكەيە كە هەر كۆتاپىي رۆمانەكەيەشە: (لاس كورە گەورەي و سوتانغا، دواي پانزە سال و لە ساللۇزى مەرگى خۆيدا گەپايەوە) واتا زىخىرى دەپەداوە ناو رۆمانەكە ھەمان سروالى واقع نىيە كە تىايادا روویداوه.

ھەر لەم بەشەداو لەپىنگەنەيەن ئەنەنەكەيە دەيھوپىت دەلالەتىكى تر بىداتە مەسىلە كەو ئەم رووداوه قىيىدونە تايىمەتىيە بىكەتە دىياردەيە كى گشتى و لەپىنگەنەيەنەستى بۇنكرەنەوە راستىيەكەمان پېپلىت، دەيھوپىت بلىت ھەمو شتە كانى ئەم دەشەرە بۆگەنەيان كەردووه، چونكە حالەتىكى گەندەل لەناو خىزانەكەي مندا

پەرەگان دەنیا زر

پوویداوه، بەلام ئەو دىاردەيە هەر لە چوارچىوەيەكى تەسکا دەمىئىتەمە و ناتوانىت پەرەي پېتىدات، (سەرى بۆ حەوشە كە كىشا، مىزدەندالىيەكى قەلەويچەكە لەپشت تادەروازەكە بىـ دەنگ وەستابوو، بۆزىكى ناخوش وەك بۆزگەنى پىسايى لە دەماخى گەرە.. بىـ فەرمۇو كەرن چووە زۇورى، بۆگەنە كە لەبۆزگۈزۈ بۆدۇو كەلدا توايمەوە (لـ ٨-٩) (لاس دىسان ھەستى بە بۆگەنە پىسايى كرد، دەبوو بە بىزەوە تف بکاتەوە (لـ ١٢) نووسەر لە ئالۇودە كەرن شۇين و كەسەكاندا تەقلىدىيانە بىر لە بىن دەكتەوە كە ھەندىيەكىجار بۇته رەگەزى تەعبيرى لە ئەدەبى كلاسيكىدا، ئەگىنا دەشىت لەو شۇينەدا كە بۇنى ناخوش ھەيمە جوانترىن كارى ئىنسانى بىرىت و پىچەوانە كەشى راستە، بە تايىھەت كە ماناي بۆنكردن يان خودى بۇن كە دەكتىتە رەگەزىكى ئەدەبى زۆر لە بۇنە واقعىيە جىاد دېتەمەوە دەشىت تەفاو درى بىت. لەرۆمانى (عەترى) رۆماننۇسى گەورەي ئەلمانى (باترىك زوسكىندا) پالەوانە سەرە كىيە كە لە پىستىن شت بۇنى خۇش دروست دەكتات، گەورەتىن تاوانبارىش كە زىياد لە بىست كچى زۆر جوانى كوشتوه هەر بە بۇن خۇرى لەبەر سىدارە رىزگار دەكتات، لە كاتىكىدا كە ھەزاران كەس داوى مەرگى دەكەن. مەبەستم ئەۋەيە بلېم گەورەبى و تواناي نووسەر لەمەدaiيە چۈن ئۇوشستانە ئىمە لەۋاقىعدا لەگەليا رپاهاتوپىن و ھەستە كاغان پىسى چەشمەبۇون لە ئەدەبا دەتونىن بىانگۇرپىن، يان تەفاو مانىيەكى پىچەوانە كەپىـ بېھەخشىن؟ چەمك و ماناكانى ناو ۋىيانى رۆژانە نەبنە كۆتى ناو دەلالەتكانى ئەدەب، ئەگەر وايت ئەدەب دېتىتە چىيەتىكى كاتى بۆ رپاهىنانى چاولو خۆراكى غەریزەكانى پووتى جەستە. گىرەنەوە چىرۇكە كە لەسەر زمانى كەسى سىيەمە، تائىيىستا ئەمە باوترىن رەوشە لە نووسىنى چىرۇك و رۆماندا، بەلام ھەندىيەكىجار راناوه كە دەگۆرتىت دەيخاتە سەرزمانى كەسى يەكەم،

رەدۇرى يېڭىو

ئەمە ھونھەرييکى گونجاوە بۆ خەستىكىردنەوە دى رووداواو جىڭگۆزۈكى و بەستىنەوە دى خويىنەرييش بەتمواوى رووداواه کانى ناو چىۋۆكە كىوە.

(خەوت شەwoo رۆژ بۇو باوكم گەپابۇوه من ھېشتا نەمدىبىوو، ئەھۋە دەستى بىت لەمە ماودا بەبىّ ھۆ خۆم لە بىينىن و ناسىنەوە دىزى بسووه (ل) ۱۶۱) زمانى پۆمانە كە ناسك و ئاسانە، يېجىگە لەدەقى گىپانمۇھ گەفتۇرگۆكانيش كورت و پۇختن، ھەست دەكەيت كەسەكان وەك خۇيان قىسە دەكەن و نووسەر زىيادەرپۇيى بە بىرو فيكىريان نەداوه. ھەرئەمەمىش وايدىردووه كە كەسەكان لە زۆر دىيەندىدا مامەلەمەيە كى فوتۇرگەفيانەنە واقىعيان لە گەلەدا كرايىت، ج وەك باگراوندى رووناكىبىرى، سیاسى و ئايىدۇلۇزى، يان لە ھەلسۇكەوتى رۆزانەيىاندا. من لىرىھەدا تەنبا لەسەر (لاس) دەھەستم كە بەھەممۇ بۆ چۈنىك غۇونەي لاۋىكى خەباتكەرە، دەپواتە ناو جەنگەي كارەساتە چارەنۇرسىسازە كانەوە تاگۇلى شۇرانى ئەفسانە بەدەست بىنېت، واتا بەدەستەنەنەيەنە مەبەستىيەك كە تائىيىتاش لاي عەمتا وايە ھەرگىز بەدەست نايەت و زۆركەسى وەك لاس سەرلى بۆ دەنیتەوە. لاس لە گەل ئەم گىانى ياخىگەرىي و گەپان و پانزەسال زىيندانىيەدا كە دەگەپەتىسەوە ناتوانىت تەنانەت كارىگەرى لەسەر ژيانى تايىمەتى خۇى و خىزانە كەنەيەت، لاس حەقىقەتى ئەم شۇرشەكىغانىيە كە تەنبا لەفيشە كە زەردىن و چەكىان لەشاندایە، بەلام لە بوارى فيكرو تىورىدا هيچيان بۆ خۇيان نەكىدووه، ئەگىنما مەرگى لاس بانگەشەي بۆكراوه، پەرسەي بۆ دانراوه، پانزەسالە دەنگى نىمۇ ھەممۇكەس بە مردووی دانراوه، بۆئە زەنە كەنەيە كە ھەرپەتى گەنجى و جوانىيەتى شۇو بەفەرخەي براي دەكتات و بەممە پارىزگارى لە دابونەريتى بنەمالە كەنەيەت و دەوروبەريش دەكتات، ھەرودەها يادگارى كورپىشى كە لە لاسە باشتىرو ناوازەت پىيەدەگەيەنلى، ئەم دىيارددىيە لەمناو خىيال و تىرەو گوندىشىنە كانى

پەرەگان دەنیا زر

کورداو لەسەرانسەری کوردستاندا تا ئىستايىش شوينهوارى ھېيە، كەچى كەلاس دەگەپەتىمەوە ئەم واقىعە دەبىيەت وەك خەباتگىيەك كەماوەيە كى باش لەگەل رۇوناکبىرو ئازادى خواو خەللىكى پېشىكىمەتدا ئىتابىيەت دەبىيەت ھەلۋىستىيەكى جوامىرانەو ليبوردوانەي ھەبىيەت و ئازايانە رۇوبەرپۇرى واقىعە كەيش بېتىمەوە، كەچى خۆى دەداتە دەست نائومىيىتىيە كى زۆركوشندە سۆزى مەرۆقىنىكى ھەمەر ئاسابىي كەدواي چەند رەزىيەك دەبىيەت ھۆى كوشتنى و لە دىمەنەيەكى دراماتىكىدا تابوتە كەھى بەسەر شانى خەللىكى گۈندىيەكى تەرەھىيە، يادگارى كورپىشى لەسەر پىتىگاي بىردى مەيتە كەدا بۇ گۈپستان ناماھىيەو دەكمەيتە شوينى.

گولى شۆران رۆمانىيەكە خويىندەمەدەيە كى قۇولى و جىدى ترى گەرەكە، چونكە لەم پاشاگەردايىيە ئىستايى نۇوسىنىنی رۆماندا لەوكارە درەوشانەيە كەسىمای كە سەكانى ئاشكىران، زمانى نۇوسىنى پۇخت و چىرەق درىيەدارپىه كى تىباھىدى ناكىيەت، بىيىجگە لەوەي كەھەر لەسەرەتا وەخويىنەر بەكارەساتە كانمەوە دەبەسەرىتىمەوە بەپەرەزىشەوە دواي رۇوداوى دەكەۋىت. وەك كۆتايىش لات دەمەنەتىمەوە چەمەيىكى تىئەنە كەيىشتن رۇويان داناپۆشىت.

١٩٩٩/٥

چراوگ

پەرەگانی دەنیا زر

جەلیل قەیسی .. مەرۆقیک لە ئاوریش

نازانم کەمی روو بەرپوو ئەم مەرۆشم ناسى - هەرچەندە خۆى لە نامەيەكىدا باسى سى دىدەيە دەكات - نە يەكم دانىشتىم لە ياددا نە دواسەھەر. لمبەرئەمەي ھەندىيەك ناسىن و پەيپەندىي و بۇوداو ھەن لە حالەتى مەستى دەچن، مەستى بە مانايى دابرەن لە زەمان و پەيپەندىي ئاسايىيەكانى ناو ژيان، مانمۇھ لەو چەركە ساتانەدا كە تەنەيا خۆتىت و ئەوانەي دەھرىپىشىت بۇون بەتتۇ، ئەم بەھىيە كېرىبۇون و توانەوەيە ھەمەرو مەفوداكانى زەمان و زەمين دەسپىتىمە، عەشقىيەكە توانايى شەمەيە ھەيە بېيت بە پىكىتىك لە شەرابى ئاگر بۇ سەرخوانى مەستان، يان بە بلىسەمى نورىيەك بۇ خەلۋەتى خواپەرستان. لەم مەستى و سوتانەدا رۇخسارە جوان و رۆحە بەلەنگىزە كان دەبنە دلۇپ دلۇپى شەراب و دەتكىتىنە ناو گىيانى پەزىمۇرەدە و ناشارامى يەكىمەوە، پاشان بە تەمیتىكى زۇر سېپى و لمبەر چاوه ئاسايىيەكان ون دەبن. نە ئەوانە دەيانىبىن كە چاوى كون پەشكىنەيان دىyar دەپىي، نە بۇنى ئەوانەيىش دەگەن كە بە بۇنى عەترە ھەرە خۆش و جوانەكانى پارىس نامۇن، ئىتىر ئەمەنە و زەممەنە ون و سەرگەردانىيە كە بەرقەرارى دەدانە رۆحى كلۇپ تىنۇوت و لەگەل خۆتىدا بۇ چەند چرکەساتىيە ئاشتىت دەكتامۇھ، جانمۇھرە كىيۆيەكەيى ناساھەت دەھرىنېيىت و ئارامىت پىددەبەخشىت. ئەمە چرکەساتى تەڭىي بۇونى رۆحە بە ئومىدىيەك كە نايەتىدى، بە ئاواتىيەك تراوىلەكىيەك بۇ خۆى، تەواو وەك ئاوى حەياتەكەي گلگامىش و خەونە بەلدى نەھاتووەكانى كازانتزاكىس.

رەدۇرى يېڭىرو

جميل له وەلامى نامەيە كەمدا كەله ٢٠٠٣/٧/١٠ دا بۆى نوسييوم دەلىت: ((... بىبورە نامە كەم كورتە، چونكە خەمبارمۇ نازانم بۆ؟ ج قەددەرىيکى سەختو دژوارە بىبىت بە نووسەر ... باشە، لە نىّو ئەم ھەموو پىشانەدا بۆچى ئىمە تەننیا تىل پىيدانى بەردەكەمى سىزىفمان ھەلبىشارد ؟ تاكەى لە گەمل ئەم بەردەدا بىن ؟ خەلتكى دى لەمەر جىڭايىك بنو لە دىنياپىشەكەى خۆياندا بەراست يان بە گالتنە لە خۆيان دەپرسن : ئەستىرەت بەختمان كەمى ھەللىت ؟ ئايا چەند پەلەيەكى دى لە دەولەمەند بۇونو پىشەكەمدا سەرەتكەمۇم. تەننیا ئىمە نەبىن كە وەك كازانتزاكيس سوال دەكەين وەك تۆ لە نامە كەتدا نووسىبىت. ھەر بۆئەوهى بىنوسىن و بخويىنىنهو... لە نىّو ئەم نەدارىي و ھەزارىيەماندا . وەك شىت رادبىن كاتىيەكتىيەكى جوانغان دەست دەكەويت، يان شىتىك دەنۈرسىن و بەلاي خۆمانمەو داهىتىنە. ئەلىوت دەلىت : ((ج بەخشىندەيەك دواى ئەم ھەموو زانىارىيە !) بەخشىندەيى چى ؟ ئىمە لە ئاۋەرەستى دەريادا بەلمەكاني خۆمانمان سووتاند، چونكە ئىمە وەك راجوى مەزن دەلىت: ((خۆيەخشىن بۆئەوهى رۇوناکايى خودا بىلەزىزىنهو)).

ئەمە ئەم سووتانىيە كە لە گەمل گشت ناثومىيىدى و ساماناكىيە كەيدا ھەموومان خۆشان دەويت. لمىزەت لە ئازارى دەكەين و لەخەم و دەرسەرىيە كانى ناپەنگىيىنهو. ئىمە ھەر لەسەرتاوه بەلمەكاغان سووتاندۇو و لە رېگاى گەرانەوەدا تەننیا سەرگ لە كەمىندايە. لە نىّو ئەم سووتان و ناثومىيىدى و بەرەد بەشان ھەلگەرنەدا تامىيە هەيە تەننیا عاشقە كان ھەستى پىيەدەكەن و كەسى تر نا. ئەمە مەرجى سووتانى عەنقايى دەويت و بۇون بەو خۆلەمىيىشە لىيى دەكەويتىھو و پاشان دەبىتىھو بە پشکۆ. من لەنامە كەمدا دەربارە كازانتزاكيس ئەم پەرەگرافەم نووسىبىوو : ....

پەرەگان دەنیا زر

جەلیل گیان، کازانتراکیس دەلیت کات بۆ من بوده نوونمیه کی بالا ، کە خەلکى دەبینم پیاسەدەکمن ، ویل ویل دەگەریئن، لەچەند و چوونى و شکدا کاتى خۆیان بە فیرۆ دەدەن، تەواو حەزم بەوەيە وەك دەروزە كەر، لە شەقامەكاندا دەستیان لى پان بکەمەوەو بلىم: - لەرىي خودادا پیاو چاكىنه، خىرى كەمەكىڭ لەو كاتەم پى بکمن كە بە فیرۆزى دەدەن، سەعاتىك، دوو سەمعات، چەند خۆتان دەتامۇيت.

جەلیل لە نامەمە کى تىريدا كە لە ٢٥ / ٣ / ٢٠٠٣ دا نووسىيۇمەتى دەلیت: ((.. خۆشەويىستم، وا جارىيکى تر نامەت بۆ دەنۇسسىم، زىيانى خۆشەويىستىان لە پېتىكدا پىچامىيەوە، بە تايىەتى بۆ تو. دەلەن گەلەن لە خۆشەويىستى نائومىيىە، ئەم مەرۆقى تەنیيا چى بکات. ئەم كەسە لە گەل تەنیايدا راھاتووه، رەووف من لەو كاتەمە تەنیايم كە ھامە ناو دىنيا ئەدەبەوە، تەنیايم كرد بە ھاوسىرم، ۋەلى ئەمە بەو مانايى نىيە كە من ھەندىيەك جار تۇوشى نائومىيىە كى وانەم كە خەمىيەكى ماتەمەن ئاساى ھەمە، بىّئۇمىي بە خۆم بىانم ھەست دەكەم ھەنلى تەلەفۇنە كانى سەرم لە كاركەتوون، بىيچگە لە ھەندىيەك شتى دەگەمنەن ھىچى تىرم لە ياد نامىنىت، رۆژانى وا ھەمە چەند جارىيەك يادت دەكەم، يادى ھەمۇوتان دەكەم، لە بىرمدا چەند پارچە تابلوىيە كى درەشاوە ھەن كە لە نەستىمدا ھەلگەنزاون، پېم دەكەن لە ئازارو شادىيە كى مەزن. ھەندىيەك جار گۈتم لە دەنگە خۆشەكەت دەلیت كە وەك زەنگىكى ناسك زىياد لە جارىيەك ناوم دەھىنەت .. جەلیل.. جەلیل.. چۈنى.. ئەحوالىت. شىركۆزى داهىنەر راست ئەكەت كە لە قەسىدە كەيدا دەلیت:

ھەرىپەنگ دەزانم تۆنلى ئەو دەنگە خەمبارە يان بەختەوەرە. بىيگەردى ئازىزم ، چۆن بالىندا ھەر بە غەریزە ھەنلەنە دروست دەكەت، ئىيمە نووسەريش تىكەلەيە كى غەریب و ئالۆزىن لە ئارەزوو، نەك تەنیا بۆ نووسىينو

رەدۇرى يېڭىرو

خويىندنەوە، بەلگۇو بۆ سۆزەگۈرمەكان، بۆ ھەستى در دوشاشاد، بۆ يېھۇودىيەكى شەكەتى دواى بىرە فەوزەويەكان، بۆ گەران بە دواى لەزەتە خەمگىن و كارەساتى بارەكاندا، بۆ گىپانەوەدى ياد دەوريەكان، گەپانەوە بۆ لاي رۆحە كلىۋەكان كەلە تاريکايىھەكى خەستىدان. رەووفى ئازىزم.. بەبۇرە كە ھەستىم بى سەرەو بەخەرەو ئالۇزە، ئايا تۆپىش ھەندىيەكچار وەك من نىت؟ بىنگومان وايت، ئىمە گىرىيەكمان تىيدايه لە گىرىي زمانى باروکى دەچىت...))

جەلليل قەيسى وەك ھەر نۇوسەرييىكى رەسەن و بەمۇدا بۆ كارەكەي، ژيانىشى وينەيەكى بى پەتووشى ئەدەبەكەي بۇو، خۇى لە قەسىدەيەكى ناوازە دەچوو، ناسك، رەند، ليوان لييو لە خۇشمەيىستى مەرۆق، عاشق، خاكى، تەنبا بۆ شەو چىركەساتە دەزىيا كە تىيىدا ھەستى بەبۇنى خۇى دەكىد، رۆحىكى پېلە مەراق و ھەسرەتى ئىرۇسى. بەلام لە بۆتەي خىالاتى بەدى ھانتى دنيا يەكى تردا كە خۇيشى دەيزانى چەندانى وەك ئەمۇي نائۇمىيەدە بىھۇودە كردوو. لەبىرددەم شۆخىكىدا دەم و چاوى دەبوه پىشكۆز، لە مەستىدا ھەستى بلىيىسىدە دەسەندو لەبەرخۇيەوە دەكەوتە ورىنگەورىنگى گۇرانى، بە تايىەتى گۇرانى تۈركى، حەزى شەوانى سورى ھەميشە پىشكۈيەكى گەشاوبۇو، بە تايىەتى لە گەمل ئەوانەدا كە خۇى ھەلى دەبىزادەن و تاسەي بىنینيان سەرى بۆ ھەر كەندو لەندىك پېھەلەتكەرت. دانىشتە لە گەمل جەلليلدا لە خويىندنەوە كتىب دەچوو، پالماونى رۆمانىتىك نەبۇ نەيناسىتە نۇوسەرييىكى شانۇو ئەكتەرىيەكى بەھەمەند نەبۇ نەتوانىت قىسىيان لەسەر بىكەت، بەدل عاشقى موزارت و بىتھۆن بۇو، وشەى رىستە و دەستەمەوازە جوانە كانى بە زەرپۇوت ناودەبرد. لە خويىندنەودا زۆر خىترا بۇو، لەم سالانەي دوايسىدا كە كتىبى باش ئاسان دەست نەدە كەمۇت و بە تايىەتى نەدەگەيىشتە كەركۈك، جارنەبۇو لە

پەرەگان دەنیا زر

هاتنى سلێمانىدا کۆمەلیک لە کتىبى ناو كتىبخانە كەم هەلئەبئىرىت، لە ماوەيە كى كەمدا بۆم نەنېرىتەوە داواى زىاترم لىئەكەت. جەلیل لە هەلس و كەوت و زيانى رۆژانەيدا لەو پەپولەيە دەچوو كە نەت دەۋىرا پەنجەي بۆ بەرىت نەك بالى ھەلۇرىت، من ھەرگىز رۆزىك لە رۆزان ھەستم بەوهە كەدە دەچوو جەلیل رقى لەيەكىكە بىيت. ھەرگىز گەردى ناھەقى نەدەخستە سەرناوىك، بەلام نۇوسەرە قەلەم فروشەكانى سەردەمى بەعسى خۆش نەدەويىست و خەلاتى رىشىمى بەردەوام رەت دەكىرەوە، لەو سەردەمانەدا كە بارى زىيان و دەرامەتى زۆر لاسەنگبۇو، بە مۇوچەيە كى كەمى خانەنشىنى دەزىيا، چەند جارىك و دەزارەتى روناكىرى بەغدا دەرگاي خەلاتكىردن و چاپكەرنەوەي ھەموو بەرھەمە كانى و كارو مۇوچەي تازەيان بۆ كىرەوە، بەلام جەلیل وەك چىرۇك و شانۆگەرييە كانى ، لەو ئەسپە سەركىشە دەچوو كە را نەدەھات و سەرلى بەرزاى دانەدەنموانىد، شەو لەسەر ئاستى عيراق و ولاتائى ترى عمر بىدا ناوىكى دىيارى بوارى ئەدەبى و روناكىرى بۇو، بۆيە گروى زۆرى لەسەر دەكراو رىشىم گەلەتكى مەبەست بۇو دەستەمۆيىت. دواي كەوتتنى سەدامىش، لە كەركۈوكدا كە گەلەتكى كەسى روناكىرى وەك جەلیل جىئى مەترسى پەلامارى نەياران بۇو، شەو ھەرمایەوە لە مىھەجان و فيستەقال و بۇنە ئەدەبىيە كانى ھەولىت رو سلێمانىدا بەشاراي دەكىد. لە نامەيەكىدا كەلە ۲۰۰۵/۱۲/۲۰ دا بۆي ناردووم دەلىت: ((بە هوى بارودۇخى ترسناكى شارەكەمفوو كە بەرىرىيە كانى ئەلمايىدەو ھەتىوھە كانى سەدام دروستىيان كەردو، بە ناچارى تەرىيىكىم بۆ خۆم ھەلېزاردوه. تووشى خەمۆكىيە كى لىنج و خەمىيەكى ئاگرىن بۇوم، بەلام كە دىئم بۆ لاتان خەمۆكىيە كەم وەك تەمى بەردەم خۆر دەتوبىتەوە)).

رەدۇرى يېڭىرو

جميل شاره‌کمی و دك تاقه کوره‌کمی خوش دويست ، لە گۈزانيدا ناوي قەلاؤ گەرەکە کانى دەھينا، ھەندىك لە چىرۆکە کانىشى مىيىزۈووی دىرىينى ئەو شارەن. چاوى يېركەرنەوەي جەلیل لە بىئەنگىدا خويىندەوە كى تايىھتى دويست، ھەندىك جار لە رەنگى چاوه‌كاالە کانىدا خەونو خەمە تۆخە كان دەبرىسىكانەوە، لە كاتى ھەلۋىست وەرگەتنىشدا چاوى ھەلۋىيە كى بەرزە فې بۇو. مەرگ لە گەمل روھ دىزىۋە كەيدا زۆر جار شانا زىيەك بۆخۇي بەجىدەھىلىت. لەو كاتەدا مەزۇقىنى مەزن بەسەردە كاتەوە كە جوانىيە کانى ئەو كەسە تەھواو كامىل بۇونو خەرىيەكە سەھر رېئىز دەبنو لەمۇھ زىياتر رەنگە ھاوكىشەي خوشەویسييە كە تىك بچىت و پىوانە كان لاسەنگ بن. ئىتەھۇيىش بەشەرمەوە، ھەر لە چاوترۇ كانىتكەدا دەستى دەھىنېت و بە ئەسپابىي و بىھەرا كارەكەي خۇى دەكەت. ئەمەری بە خشىنە بەو كەسەي كە ھىشتا زۇرى مابۇو و دك مەزۇقىنى ئاسايىي بىرىت، بېزى بە ھەندىك دەلىن (باشتى كە مرد) و بە ھى ترىيش دەلىن (بەداخموھ ھىشتا زۇرى مابۇو)، بەلام ئەمەي دوايسان رۆحىكى ئەمەندە زىندۇھ كە لە جاران زىياتر ئامادەگىي لە ھەست و خەونە كاغاندا دەبىت و، ھەمېشە خۆرى ياد و ھەر يە كانى لە تافەتافى بىرىسکە و درەشانەوە دان و ھەتاوبارانى ئىيمە دەكەن.

٢٠٠٦/٧/٢٩

پەرەگانی دەنیا زر

چالاک... چراوگیکی تری هونەر

نیوھی دووهەمی سالانی پەنجای سەددەھی راپرسدەو دەرگای تىرۆزىيکى رووناکبىرى و ھۆشىيارىسى سىياسى و ئەدەبى لەسەر نەوەھى ئىمە كردەوە. ئىمەھى كى مىزدىمندالى تازە بەگۈكال كەوتۇۋى دىنياي شىعەر ئەدەب و سىياسەت. گۇشارى(ھىواو شەفەق و ھەتاو) و رۆژنامەمى (ئىن) لە بلاۋكەنەھەدى بەرھەمى تاك و تەمrai نۇسەرى بەتوانادا چاويان بۆ دوورتر روانىن كەشاندىنەوە. لەنىي دەست و دلى گەورە سۆزى پېر لە پەرۆشى ئەواندا ئىمەيش يەكەم بەرھەمى سادە ساكارى خۆمان نۇوسى، ئەم بەرھەمەو بۆ ئەمەنە لە يەكەمین كۈرپەھى دواي پانزە بىست سالى ھاوسەرى و بەكارھىنانى دەيان داول دەرمانى پىزىشك و نوشتمى مەلاو دوعاى شىيخ بەتامتىبۇو. ئەمە يەكەم مانيفېستى شوناسى خۆت و بەرnamە ئائىندە ورشهە داهىنانت بۇو. بەداخەوھ ئەمە يەكەم بەيانىھى ئىمە، ئىمە سادەھى تەھرى بە سۆزىيکى يېرخەلەتىن و دوور لە كلتورى دەولەمەندۇ زەمینەھى فيكىرى تابلىي بەرھەمېيکى كال و كرج و لارەملى نىyo شاكار بۇو، كە ئىستا ليى دەروانىت ساكارىيە كە تاپادەيە كە ناشىت لەو مىئۇوھ ئەدەبىيەھى خۆت شەرم نەتكۈرت. كەلەئىستادا ژياننامەنى نۇسەرانى وەك (رەمبۇو دۆستىيەفسكى و بورخىس و چىخەف و لىرەمەنتىف و پوشكىن و دەيانى تىز) دەخويىتەمە دەراوردى ئەم دوو تەمەنە دەكمىت، دەزانىت دىوارەكان چەندە ئەستورو بەرەستەكان چەند بە ئەسق و زەمینەكان چەندەنا يەكسانىن. تۆلە بىبابانىكى قاقۇ فەرھەنگ و شارستانى و

رەدۇرى يېڭىرو

نابوودىيەكى سەختى سەرچاواه کانى رۇوناکىرى و زانستىدا نوقمى و ھەمىيىكى بىـ بنەماى مىـزۇو ھاتبوبىت. كتىـخانىيەكى ھەـتىيى مانـدوو بەـچەند دىـوانـه شـىـعـىـكـىـ كـلاـسـىـكـىـ، تـازـهـ بـەـقـاتـازـهـ بـەـيـازـهـ دـەـسـتاـوـدـەـسـتـ پـىـكـراـوـهـ پـەـپـوـوـتـەـ كـانـىـ نـاوـ حـوـجـرـەـ مـزـگـفـوتـ رـابـەـرـىـ مـەـعـرـيـفـمـوـ شـارـسـتـانـىـتـىـ نـوـتـىـ دـەـكـرـىـتـ!ـ لـهـ بـىـرـوـ ئـەـنـدـىـشـەـيـ پـىـشـكـەـوـتـوـوـيـ گـلـانـ وـ بـزاـوتـىـ ئـەـدـبـىـ وـ رـۆـشـنـگـەـرـىـ ئـەـورـوـپـاـ كـەـ چـەـندـ سـەـدـ بـوـ دـەـيـانـ زـانـكـوـوـ سـەـدانـ بـنـكـەـيـ رـۇـنـاـكـىـرـىـ وـ چـاـپـەـمـەـنـىـ تـىـياـ دـامـەـزـرـابـوـ، تـۆـ ھـىـشـتاـ گـوـيـيـكـىـ كـەـپـوـ گـمـرـوـيـكـىـ بـىـ سـەـداـ بـوـوـيـتـ. بـىـيـهـ درـوـشـانـمـوـھـىـ بـەـھـرـىـيـكـىـ دـەـگـمـنـ وـ ھـەـلـكـەـوـتـنـىـ دـاـھـىـنـھـىـرـىـكـ سـەـرـسـامـكـەـرـ بـوـ. لـهـ دـۆـخـ مـىـزـۇـوـكـرـدـەـدـاـ ئـىـمـەـ نـمـوـھـىـيـكـىـ بـەـدـبـەـخـ وـ سـەـرـ لـىـ شـىـئـاـوـوـ مـەـزـلـۇـوـمـ بـوـوـيـنـ، لـەـبـەـرـدـەـمـ كـلـتـورـىـيـكـىـ دـلـپـەـقـ وـ نـاـھـاـوـسـەـنـگـداـ تـۆـشـ لـەـرـزـۆـكـ وـ بـىـ ئـىـرـادـەـيـتـ، بـەـلـامـ بـۆـ ھـەـنـدـىـكـىـمـانـ ژـىـلـەـمـۆـىـ عـەـشـقـىـكـىـ سـېـپـىـ بـوـ بـۆـ دـنـھـىـيـكـىـ مـلـەـقـوـتـىـ وـ پـىـسـكـىـيـكـىـ سـوـوـسـەـ كـرـدـنـ ماـكـىـ وـ دـەـسـتـانـ وـ رـەـمـانـ بـوـ. لـوـ عـاـشـقـەـ پـوـتـانـدـ دـەـچـوـوـيـنـ دـوـورـ بـەـ دـوـرـ حـمـزـمانـ لـهـ نـۆـشـىـنـىـ ژـەـھـرـىـ دـلـدـارـىـ بـىـتـ وـ دـەـسـتـمـانـ نـەـكـەـوـيـتـ. وـەـكـ بـزـانـىـنـ لـەـوـدـىـوـ ئـىـمـەـوـ شـۆـخـىـكـىـ هـەـيـهـ تـالـ وـ باـخـىـكـ هـەـيـهـ پـاـكـ وـ دـنـيـاـيـەـكـ هـەـيـهـ لـاجـىـوـرـدـىـ. ئـىـمـەـيـ كـرـۆـلـەـكـەـوـتـوـوـيـ بـىـيـابـانـ قـاقـەـكـەـ نـەـزـمانـىـ شـەـ دـنـيـاـيـەـمـانـ دـەـزـانـىـ وـ نـەـمـاشـاـكـارـيـانـ ئـاشـناـبـوـوـيـنـ، تـەـنـانـهـتـ دـەـسـتـكـورـتـىـ زـمانـىـ نـەـتـمـوـهـ کـانـىـ دـەـرـوـيـهـرـىـشـمـانـ بـوـوـيـنـ، بـىـيـهـ سـەـرـىـ عـەـشـقـەـكـەـمـانـ بـەـ كـۆـشـىـ شـەـ تـاـكـتـەـرـايـانـداـ كـرـدـبـوـوـ كـەـ سـرـوـھـىـكـىـ مـانـشـ وـ سـىـنـ وـ چـىـاـ سـەـخـتـەـكـانـىـ پـىـرـنـھـوـ قـۆـلـگـایـانـ بـۆـ دـەـھـىـنـايـانـ. چـاـكـتـرـىـنـ پـىـگـایـ شـەـ پـەـيـوـنـدـىـيـهـشـ وـ دـەـرـگـىـپـانـ بـوـ لـهـ زـمانـىـ بـىـيـگـانـهـوـ بـۆـ كـورـدىـ، كـەـ بـۆـ ئـەـمـوـ كـاتـهـ لـهـ زـمانـىـ عـەـرـ دـىـمـوـهـ دـەـكـراـ، بـەـتـايـيـتـىـ لـهـ لـاـتـىـ ئـەـھـرـامـهـ كـانـهـوـ كـەـ كـانـگـاـيـ دـاـھـىـنـانـىـ هـونـمـرىـ

پەرەنگی دەنیا زر

و ئەدەبى ئەوساو پوانگەمى سەرەكى ئېمە بۇو، چ وەك فيلمە كانى سينەما يان بەرھەمى كتىب و چاپەمەنى.

يەكىڭ لۇ بەھەرە ناوازانەي ئەم پەيامەي بە ئىسە گەياند مامۆستاۋ ھونەرمەند (رەفيق چالاك) بۇو. سەرەتا لە رادىئۆ كوردى بەغداوه كە ھەموو ھەفتەيەك چۈزۈكىيەكى تەمسىلى بلاودەكردەد، پاشان بە شانۆگەرييانەي ودرى دەگىرەن و خۆرى دەوري سەرەكى تىيادەبىنەن. ئەو كارانە يەكىڭ بۇون لە سەرچاوانەي گۆيىان بە چۈزۈك و بە بەيىتى خۆمالى و بەرھەمى بىڭانە راھىنام، ھەستم كرد دەنگىيەك نائاسايى ھەيە رەچەشكىنەو سىمای سەرددەمى نوىيى پىوھىه. بەسينارىيەكى دەقىيەتى خۆمالى و نواندىنى، فۇرمىيەكى تازە دوور لە گىپانەوەي ثاسايى بۇ كە تا ئەو سەرددە ئامادەگىيەكى ناجىزى لامان ھەمبوو. ئەو كارانە دوورنى بۇون لە دەقىيەتى ئامادەكرابى نوى كەفرەگەزى ترى وەك گۆرانى و شىعريان لە خۆدەگرت و چىزى تايىمەتىان بە گۆيىگەر بىنەر دەبەخشى، لە بوارى شانۇدا كە سالى (١٩٥٧) بۇ يەكەجار شانۆگەرى (پىسکەمى تەپپىر) ئى (مولىئىر) فەرەنسىم لە سلىمانى بىنى كە مامۆستا چالاك دەرى ھىتابۇو، نەك تەمپىيا شانۇم وەك بىنەرىيەكى ئاسايى و كەم تەمەن خۆشويىست، بەلگۇ شەوانىتەك بە خىالىيەوە دەنۈوستم، دىمەنە كامن دەھىنایەوە بەرچاوم و بىرۈكە كۆمەلەيەتىيەكەزى زۆرى كار لېكىدبوو. ئەكتەرە ھەر دەركەوتە كەيىشى، مامۆستا چالاك، توانى بۇ يەكەجار پىم بلى نواندىن ماناي چى وچۇن ئەكتەر دەتوانىت واز لە حەقىقەتى خۆى بىنېت و بىبىتە مەرۆقىيەكى ترى دەز بەو ھەقىقەتە. تائىستاش ئەو چىزۇ سەرسامىيە لەيادنا كەم كە دەشىت تۆۋىيەكى عاشقانەي ھونەرىي تىا وەشانىدەم، وەك چۈن ھەمېشە لەبەرددەم گېرى يەكەم خۆشەويىستىيەدا سەرمائى تەمەن گەرم دەكەمەوە. پىسکەمى تەپپىر داھىنائىنەكى

رەدۇرى يېڭىرو

دەگەمنى ئەو سەردەمەي شانۆى كوردى بۇ كەپىشتر نەكراپىو. هەر لەم مادەدا شانۆگەمرى (گلکۆئى تازەى لمىلى) ئەمەد بەگى كۆماسى) يان (حەممە ئاغايى دەرىئەند فەقەرە) ئايىش كرا، كە خودى چالاڭ ئامادەكارو دەرىئەنەرى بۇو. مامۆستا (رەفيق چالاڭ) بەم كارانەي ئەمەد لای ئىتىمە سەماند كە چراوگىكى نويىز و زەن توپانى گەورە ئەمەد بوارە بەخشنىدە كى كەم وىتەنەيە. ئەوسا من تەنیا لەرىگەنى شانۆگەمرى و تەمسىل و ھەندىتكى نۇسقىنىيە دەمناسى نەك پەيپەندى تايىمەتى، بەلام يەكەم ناسىنى نزىكىم سالى (۱۹۶۳) بۇو، دواى گەردشە خويىناویە كەم بەعس بە پېنچ مانگ، لە نۆى حوزەيراندا (زەعيم سەدىق) رەشبىكىرىسى كى دىرى خەللىكى سليمانى ئەنجامدا، ھەزاران كەسى خزاندە زيندان و ھۆل و تەمۈلە كانى حامىيە ئەوساوه كە قىزەونتىن كارى شۆقىنيانە دىر بە ھەمەم توپىزۇ چىن و كۆمەلانى خەللىكى شارە كە ئەنجام دا. رېزىمى بەعس دامودەزگائى ئەمنى و ھىزىز كانى سوپاى ئەوساى عىراقى رېاندە كوردىستانەمەو بەتايىمەتى كەوتە تۆلەسەندن لە سليمانى و دەرورىسى، لەناو گىراوه كاندا دەيان رۇوناكىري دادوھرو پېيشىك و مامۆستا تو قتابى و كىرىكارو خەللىكى تر ھەبۇن، زۇريان سەر بە پارتە سىياسىيە كانى ئەوسەردەمەو رېكخراوه پېشەيىھە كانى كوردىستان بۇون و تېكپاى ئەوانىش ھەوادارى شۆپشى كوردىستان و دىرى دەسەلاتى بەغداپۇن، ئەگەرچى گىرانى ئەمەمۇ خەلکەو ھېشتىنەوە شەھيدكەدنى ھەندىتكىيان تراژىلياى حوزەيرانى لېكەوتىمەو، بەلام بەلاى گىراوو دانىشتوانى شارەدە كەرنە فالى خۆيەدەستمۇنەدان و بىمەرى و گالتەپەھاتن بۇو بە رېزىم و سوپاکەى، چونكە نە لە ورە خەللىكى ھىنايە خوارى و نەتوانى دەستكەمەتى سەربىازى و ئەمنى بەدەست بىنېت.

پەرەگان دەنیا ز

مامۆستا چالاک يەكىئك بتو لە گىراوەكان كە وەك پىياوېكى بە ئەزمۇون قىسىمى دەكىد. ئىمەي لاوانى كۆدەكىدەوە شىعىرى بۆ دەخويىندىنىمەوە، بە دەنگە خۆشەكەي شىعىرى مەحوى و مەولەمۇي و نالى بە گۈرانى دەوت. دۆخى زىندانى بۆ كىردىبوونىنە گەشتى ھونەرو لەنزيكەوە بەھەدارە كاغانى ناسى و زىاتر لەسەر ئەددب و ھونەر قىسىمى دەكىد. لە جارىكى بىرىدىدا بۆ لىنگولىنىمەوە لەگەل كىردى زۆر درەنگ گەرایمەوە كە بتو بەھۆى نىگەرانيمان، كە ھاتمۇوه ھىينىدە بە فانتازىيەوە ورەكارى پۇوداواكەي گىرایمەوە كە چۆن چالىيان بۆ ھەلکەندۇوه ھەرەشەي ناشتنيان لىتكىردووه دەتونت لە شانۇگەرېيەكى ترازا كۆمېيدىدا دەورى يەكەم ئەكتەر دەبىنېت، چونكە دوورلە خۆھەلکىشان و پىارانەوە دىمەنلىكىلىكى مەسخەرە ئامىزى واي بۆ رەحساندېبۇون كە نەخۆى دابوھەستمۇوه نەئمۇانى لە گوماندا ھىشتىبۇوه.

لەدواي سالى حەفتاواه كە بوبىه لىپرسراوى گۇشارى (برايى) چەند جارىك لە بەغدا چۈمىمۇوه لاي. جارىكىيان وتارىكىم بۆ برد كە لە فارسييەمەوە ورمىگەرابۇو لەسەر (سەكۈرى شاكاڭ) نۇرسەرەكەي يەكىئك بتو لەۋەفسەرە عەجەمانەي خۆى بەشدارى لە كوشتنى سەكۆدا كەدبۇو. نۇرسەرەكە دەلىت: "دواي ئەھۋى ھەوالىي ھاتنى سەكۆمان بىست بۆ شارى شىن كە لەلايەن حەكومەتەوە بەلېنى قىسە كەدنى بېدرابۇو، ئىمە لەزىئ بندارو ھەندى شوينى ترى سەر رېڭىاي ھاتنەكەي بۆسەمان بۆنایمەوە خۆمان بۆ كوشتنى ئامادە كرد. ئەم بى دەرىيەستانەنە هات، چونكە بەلېنىي وەرگرتبۇو كە گىيانى پارىزراوه، كە كەوتە بەر جاسوسى تەنگ و لەپىشەوە تەقەمان لىتكىد لەسەر ئەسپەكەي سوورا، دەستى بەسەنگىيەمە گرت و (جوينىيەكى بە عەجمەدا) وكمۇت." كە وتارەكە لە برايىدا بالا بىسەرە دەستەي (جوينىيەكى بە عەجمەدا) گۇرابۇوې (جوينىيەكى بە عەجمە مىدا) دىيارە ئەمە مانىي

رەدۇرى يېڭىۋو

رپسەكمى گۆزىبىو كە من زۆرم لانا خۆشبوو، لەبەرئەمە و چۈممەلاي مامۆستا چالاك و گلمىي ئەمەملىكىرد كە ھەلەمى چاپ ماناي و تەكەمى سىكۆي گۆزىبىو. بە شىۋازە خۆشەكمى و پىيەكەنинە دانسقەكمى پىىتى و تەم: "كۆپى باوکم ئەمە ھەلەمى چاپ نىه، ئەمە خۆم گۆزىبىو مە خۆم. ئەمەيان سىياسەتمۇ جارى ئىتىۋ بارىن، ئىمە (مەبەستى شۇرۇشى ئەوساي كورد بسو) ھىشتا لە گەل مامە ئىرلاندا نان و ئاوىتكىمان لە بەيناماوه و ناماھەۋىت لەبەرخاترى بەعس ئەويان بىرىن، چۆن دەھىيلم ھەروا بەئاسانى جوپىن بە عەجەم بىلەرىت." لەسە فەرىيەكى تىرما باسى شانقەمەرىيەكى تازەمى خۆزى كرد بە ناوى (دكتورى دىيم) ھەممو دىمەن و بىرۇكەمە ئەكتەمرەكانى بىز باسکىردىم و داواي مانھۇھى كىردىم بۆ بىيىنىنى، بەداخھۇھ ماوهى نواندىنەكە چەند رۆژىيەكى مابىوو منىش دەبسوو بىگەرەپىسەمە سلىيمانى و بەبىيىنى بەرھەمە كەمە شادىنەبۈوم... . سلااۋ لە يادو دىدارەكانى.

پەرەگانی دەنیا زر

٧٥٦٢٣٧

ئىّوارەت باش ھاوري.. تەنبا چركەيەكى ئەو ئىّوارەيە بەس بسو بسو نەنوشتانەوە دواجاري كەوتنت، بپوا ناكەم تۆ وادى جىزوانى بىر سەھۆلە كەت بە مەرگ دايىت. نا، ھىشتا زۆر زووبۇو، سەرورەت، زۇو، زووتر لە كىشانى وينەي پەلە ھەمۈرىيکى سوور بەسەر تابلوى ئاسوئىيەكى خۆزاواوه، يان راچەنینى كەتسەپلى فەلچەيەك لە رەنگىكى نامۇر نېيان كەوتن و كۈزانەوە ئەستىرەيەك. ھىشتا ترىقانەوە ماچە پې لە تاسەكانت گەرم و بەكولبۇون و نەدەبۇو ھەمتىيى ناو كۈلانى سارددۇنەمەيان بكمىت. تۆ ئەو بەيانىيە يەكەجارەت بسو دواى چەند و درزىيەكى تەنبايى بەھار گویىت لە دەنگى پەرسىيلكە بىيت، تا ئىّوارە لە خەمەلى وينەكىشانى سەفرى ئەو بالىدە سەترانبىزدا بۇويت، سەفرىيەك بەرەو و درزىيەكى نسى و هيلىانىيەكى دلىياتر. دەتىيەت وەك خۆت خۆشەويىستى ھەمو دنيا بخەيىتە دلى بچووكى ئەمەلەوە گۆرانى تازە خۆرۇ بەفرى پى بلىيەت، گۆرانىيە كۆيىستانىيەكانى سەرەپ رېش و ھىشىووپەنجە سەوزەكانى خۆت.

كە لە ھەفتەي پىشىوتىرى ئەو ئىّوارە شۇومەدا چىزىكىكى خۆتىت بۆگۈرامەو، نەمتوانى خۆشەويىستىيەكەم تەنبا لە چوارچىوھى ھونھرو ھاورييەتىدا قەتىس بکەم و ھەلۈيىت و بېيارە قورسەكانيشتىم خۆش نوى، پىشىت گومانىكەم لە كەممىك نا ئومىيەبۇون دەكردو دەمەت رەنگە بۆ لەمەدودا رەنگى تابلوڭانى رپو لە رەشى بىن و خۆبىشى لە سووتانە گەورەيە بکەمەت، بەلام لەررۇوە گەش و دەنگە پې لە

رەدۇرى بىلەرە

خۆشەكەتا هەستم بە توانای زۆرى بىرگەگتن و قوربانىدان كرد، تۆ لەو كەسانەبۈويت كۆلى بېپارى گران هەلەدگرن و بەدەم پىڭايىشمەوە هەر پىيەدەكەن. سەروھەت گیان.. بىز دواجار داۋى لىبوردنىت لىدەكەم، زۆريش پەشىمانم، سال زىاتەرە وادىيەكەم دايىتى و بەجىم نەھىيەنا. هەموو ھەفتەيەكى يەكتىپىنىمان دوبىارەت دەكىدەوە چەندىجارىيکىش ژمارە مۇبايلەكەم خۆتەت دامى، دەتوت هەموو ئىّوارەيدەك چاودەرپى تەلەفونت دەكەم كە بىيم بولات، حەزەدەكەم بۆ ماوەيدەك لە جىنگايكەدا سەرى گەرمان پىنكەوە بنىيەن و خەمەكاغان بەدىيە دەم چۆمەيىكەوە. بەداخەوەم ئەمە يەكەجارمە ژمارە مۇبايلەكەت بەبىز دەنگ بەكار بىيىم، جا من چۈزانم سەروھەت گیان تۆ دەبىتە پەرسىلىكەم ئەجارەيان گۆرانى نەگەپانەوە دوا سەفەرى خۆت دەلىيەت! جا چۈن بىزام لەناو ئەمە مو گەشىبىنى و زىياندۇستى و خۆشەويىستىيە پىرو درەشاوەيدا، سەرگىيىكى ناوهخت ئىرىدىت پىيىدەبات و لە چاوتىرو كائىكە، تەنانەت بى مالىتساوايش، پەپوللى ماچە رەنگالەيەكانت لەسەر پۇومەقان هەلەدەفرېتىيەت! جاكى چۈزانى برا، بۇمەلەر زەزە كەدىت و گېڭىن كەمى دەتمەقىتەوە! بەداخەوەم، ئەگەر ئەمە ئىّوارەيدە زەنگىيىكەم بۆ بىكەدىتايە بىن گۆمانم وادىي بەر سەھىلەكەت هەلەدەشاندەوە، بىبۇرە سەمۇزە گیان.

٢٠٠٤/٣/٣٠

* بىز ھاۋپىچى جوانەمەرگە خۆشەويىستم (سەروھەت سەفۇز) ئى ھونەرمەند نۇوسراوە.